نووسینی:Esbern Krause-Jensen

فەلسەفەی کۆچەری

خولیا هەنووکەییەکان لە هزری فەرەنسیدا

وەرگێڕانی لە دانمارکی/ سوێدییەوە: هەندرێن

له بڵاوكراوه‌كانی سه‌نته‌ری لێكۆڵینه‌وه‌ی فیكری و ئه‌ده‌بی نما

زنجیره (50)

ناوی كتێب: فه‌لسه‌فه‌ی كۆچه‌ری

ناوی ئۆرگینالی كتیب: Nomadfilosofi

نووسه‌ر:Esbren Krause-Jensen

وه‌رگێڕی سوێدی: Joachim retzlaff

وه‌رگێڕانی له‌ دانماركی/سوێدییه‌وه‌: هه‌ندرێن

كاری نه‌خشه‌سازی: شیروان خدر

چاپی 2005

تیراژ: 1000 دانه

لە پێناو تورهەڵدانی نەریتی
بە پیرۆزکردن و بوێری هزراندن

1

بۆ ئەم کتێبە؟ ئایا وەرگێرانی ئەو کتێبە چ مەیلێلێکی لە پشتەوەیە؟ ئایا باشتر نەبوو، لە جیاتی ئەم کتێبە، رۆمانێک، کتێبێک لە بواری گەشت و گوزار یان کتێبێک کە نزیک بێت لە حەزی ئاپۆرەی خەڵک بکەم بە کوردی، کە هەم بۆ وەرگێران و، هەمیش بۆ رەواج پەیدا کردن ئاسانتر بوو؟ جوداوازی فەلسەفەی "کۆنتینێنتال **kontinental**" و فەلسەفەی "ئەنالیوتیسک **analytisk**" لە کوێوە سەرهەڵدەگرن؟ ئایا لەم دوو رێچەکە فەلسەفیەدا کامەیان سوودمەندن بۆ رۆشنبیریی کوردی؟

هەڵبەت، وەک پشتێنەیەک، خوێندەواری کورد ئەوە دەزانێت، کە ،لە سەرەتای ساڵی1990، یان دوای راپەڕینە بە وەجەکەی کوردستانی باشوور، کۆمەڵێ گۆرانکاری، جڤاکی، سیاسی و رۆشنبیریی... هتد، لە پانتایی رۆشنبیریی کوردیدا هاتە کایەوە، کە دەکرێ سەرتاپای ئەو دیاردانە وەک ئاکامگیرییەک یان رەنگدانەوەیەکی ئەو راپەڕینە، سەیر بکەین. هەڵبەتە گۆرانکارییە دەرەکییەکانیش، بە تایبەتی هەرەسی بلۆکی سۆسیالیزم و سەرکەوتنی سیستەمی سەرمایەداری و ئیدیۆلۆگی لیبرالیزم و دیاردەی بە جیهانیبوون و جیهانگیری، راستەخۆ یان ناڕاستەوخۆ، رۆڵیان هەبوو لە سەرهەڵدان و رسکاندنی ئەو دیاردانەی ناو کۆمەڵگای کوردیدا. لێرەدا ئەم نووسینە نایەوێ لە وردەکارییەکانی ئەو هۆکارانە و ئەنجامەکانی بپەیڤێت. بەڵام ئەوەی کە لێرە پێویستە وەک دەستپێکێک ئاماژەی پێبکرێت، ئەو دیاردە، یان مۆدە رۆشنبیرییە کە لە ماوەی ئەو بیست ساڵەدا کرا بە دەنگۆی "تازەگەری"، لە پاڵ ئەوەشدا دەستەیەک لە رۆناکبیری کوردی ئەو قۆناغە دەکرێن/بوون بە دەمڕاستی ئەو تەرزە

پێشەکی

"نوێگەر"،ییەی رۆشنبیریی کوردی. سەرەتای ئەو دیاردە "نوێگەری"ە، لە گۆڤاری "ئازادی" و پاشان "رەهەند" و "گوتار" و "سەراب" و ... هتد، خۆی نمایشکرد و پاشان تەواوی بڵاوڤۆکەکانی حیزبە بچووک و گەورەکان، چەپ و راستی کوردی، بەو بابەت و دەستەواژانە سیخناخکران. تەنانەت ئەو نووسەرانەی کە فریان بەو جۆرە دەستەواژە و روانگە هزرییانە نەبوو، کەچی تا ئەوانیش لەو شاڵاوە "نوێگەری"یە بەجێنەمێنن، یان بۆ ئەوەی خۆیان وەک "پاڵەوان" لە بەرانبەر یەکتر نمایش بکەن، لە نووسینەکانیان دەستییان کرد بە هەڵرشتنی، یان "تێپەستان" و "تێوەگلان"ی ناوی مێشال فۆکۆ و رۆلان بارت و دەستەواژەی "گوتار" و "دەسەڵات". بەمجۆرە لەناو پانتایی چۆڵ و هۆڵی رۆشنبیریی کوردییدا، "کەڵەشێران" دەبن بە "مەلای دوانزە عیلم". لەوەش زیاتر دەمڕاستەکانی ئەو دیاردە رۆشنبیرییە، نەک هەر وەک نموونەی "دانسقە"ی تازەگەر" و "فەیلەسوف"ی کوردی چووێنران، بەڵکو وەک نموونەی فەیلەسوف و داهێنەری رۆژهەڵاتی ناڤین و بگرە جیهانیش وێنا کران. رەنگە یەکێک قووت بێتەوە و بێژێ، لەوەدا مەبەستت چیە؟ یان ئەو ئاماژە کردنانەی من، بەو دیاردە و دەمڕاست و لاینەگیرەکانیانی "نوێگەری"، بە ئیرەیی و یان تۆمەتی بێ بەڵگە سەیر بکرێن. هەڵبەتە ئامادەیی ئەو چەشنە بەرتەکە حازر بەدەستانە بۆ بەندە سەیر و سەمەرە نین. بەڵام چونکە ئەو دیاردەیە لە ژیانی رۆشنبیریی کوردیدا زۆر زەقە، بۆیە بۆ خوێندەواری لە خۆ راپەرمووی وریا ئەو ئاماژە کردنانە دەبێ شتێکی بەڵگەنەویست بن، یان کورد واتەنی "کە مانگ لە چواردە بێت حەوجە ناکات پەنجەی بۆ ڕابکێشرین". بەهەمەحاڵ. ئەوەی کە بۆ من مایەی هەڵوەستە کردنە، ئەوەیە کە، بۆ لەو رەوتە رۆشنبیرییەی کوردیدا تەنیا فەلسەفەی فەرەنسی بە گشتی و، بە تایبەتیش مێشال فۆکۆ دەبێتە "وێردی سەر زاری" هەموو کەسێکی خۆ بە نوێگەرزانی

پێشەکی

کوردی؟ ئایا ئەو بە "پیرۆزکردن" و بە "پاڵەوانکردنە"، مانای کلۆڵی خودی نووسەران و خوێنەرەکانی ناگەیەنێت؟ ئایا ئەو بونیاتە کولتورییەی کە ئاوێزانە بە پیرۆزکردنی سیمبوولەکانی، کاتی ئەوە نەهاتووە، بۆ نەشتەرگەری ناخە قەتیسماوەکەی، بیر لە خەستەخانەیەک بکاتەوە؟ باشە، بۆ ئەو "فۆکۆیست"ە دەمڕاستانە تا ئێستا یەک کتێبی فۆکۆشیان نەکرد بە کوردی؟ ئەرێ لە هیچ زمانێکدا دیوتانە، نووسەرێک یان فەیلەسوفێک، یانیش روانگەیەکی هزری بووبێتە دیاردەیەک یان کلیلێک بۆ جیهانێکی تازەی نووسین. کەچی بەرهەمێک یان بەشێکی ئەو سەرچاوەیە نەگوزرابێتەوە بۆ سەر ئەو زمانە؟ ئەو پرسیارانە بۆ خوێنەری هوشیاری کوردی جێدەهێڵیم. بەڵام دەبێ ئەوە جەغت بکەینەوە، کاتێ فۆکو و دۆلوز هاتن وەک سەرچاوەیەک گەڕانەوە بۆ نیتشە، سەرەتا بە دووبارە وەرگێران و خوێندنەوەی بەرهەمەکانی ئەو دەستیان پێکرد. هەر ئەو وەرگێڕان و خوێندەوەی ئەوانەش بوو کە پانتایی سارد و سڕی ژیانی فەلسەفی رۆژئاوای زیندوو کردەوە. چونکە بە پرۆژە کردن؛ وەرگێڕانەوە و راڤە کردنەوەی نیتشە لە لایەن دۆلوزەوە بوو بە تەقاندنەوەی کێشە فەلسەفەییەکانی رۆژئاوا، کە لە ماوەی نیو سەدە، فەلسەفەی ئەنالیوستیک/فەلسەفەی ئینگلیزی و ئەمریکی، هاوکاتیش ئیدیۆلۆگی چەپڕۆ، نیتشەی کردبوو بە سەرچاوەی کارەساتی نازیزمی ئەڵمانی. هاوکاتیش دەبێ ئەوە بزانین، کە دەستەواژەی "دەسەڵات" و هزری فۆکۆ لە عارەبییەوە گوازرایەوە ناو زمانی کوردی. ئاشکرایە کێشەی دەسەڵات لە کۆمەڵگای عارەبیدا دیاردەیەکی زۆر زەقە، بۆیە لە کات و ساتێکی دیاریکراودا تیۆری فۆکۆ لەسەر "دەسەڵات" دەبێتە سێبوورییەک بۆ رۆناکبیری عارەبی. بەڵام جێگەی سەرنجە، ئەوکاتەی کە رۆناکبیری کوردی لە رێگای گۆڤاری "العرب والفکر المعاصر" و پرۆژەی مطاع صفدی، بەو

پێشەکی

بابەتە ئاشنا دەبێت، کۆمەڵگای کوردی هێشتا رووبەڕووی ئەو دەسەڵاتە نەبۆوە کە عارەب کێشەیان لەگەڵ هەبوو، ئایا کێشەی دەسەڵات لە کۆمەڵگای کوردیدا، هەمان کێشەی دەسەڵاتە لە کۆمەڵگای عارەبیدا؟ بەرسڤدانەوە و خەملاندنی ئەو پرسیارە پێویستی بە وتارێکی سەربەخۆ هەیە.

بە کورتی دەخوازم بێژم، ئەو دیاردە "نوێگەری"ەی کوردی، بەو شێوازەی کەخۆی کرد بە دیاردە و مۆدە، وەک هەمیشە، تەنیا ناوەکان و دەستەواژەکانی ئالۆگۆڕ کرد، نەک گۆڕانێکی مەعریفی بونیاتی. بە واتایەکی راشکاوتر، گەر پێشتر بۆ ماوەی زیاتر لە نیو سەدە، روانگەی "ئەدەبی ریالیستی" و ئەدەبی "بەرەنگاری"، چەند نووسەری رووسی کرابوون بە "پەرستگا" و "سەرچاوە"ی رۆناکبیری کوردی، کەچی دوای نەوەدەکان چەمکگەلێکی وەک: "ستراکچالیزم" و "پۆستمۆدێرنیزم"، نەک "مۆدێرنیزم و مۆدێرنیتە"، لە شێوەیەکی خوار و خێچدا، نەک بە بەشدار بوون و خوێندنەوە، بەڵکو بە تەمومژاوی کردنی لە چەشنی پەیامهێنەرێکی راست و رەوان، دەکرێن بە جێگرەوەی راستی بۆ رۆناکبیری کورد. لە پاڵ ئەوەشدا فۆکۆی هزرڤان لای ئەو نووسەرە تازانەدا دەکرێتە "خدری زیندە"ی ئەو"نوێگەر"ە پەنهانەی کوردی. رەنگە یەکێک لە کێشەکان ئەوە بێت چونکە رۆشنبیریی ئێمە وابەستەی زمانی عارەبی و فارسییە، بۆیە هەر دیاردەیەک لەو دوو زمانەدا بە هەرمێن بن، ئەوکات دوای ماوەیەک رۆناکبیری کوردیش سەری لە دوو دەنێت. لێرەدا ئاماژە کردنی من بەو کێشانە نابێت وەک دژە بۆچوون سەیر بکرێن، بەڵکو دەبێت وەک گفتوگۆ و هەڵوەستە کردن فام بکرێن

2

هەڵبەتە دەبێ بێژم، کە لە سەرەتای ساڵی 2000دا لە زانکۆی سۆدەرتۆرن لە ستۆکهۆلم دەستم کرد بە خوێندنی فەلسەفە، لە یەکەم ڕۆژی دەستپێکردنی خوێندندا، هانس روین، کە پرۆفیسۆرە لە فەلسەفە و بەرپرسی بەشی فەلسەفەیە لە زانکۆی ناوبراودا، وەک دەروازیەک بە قسە کردن لەسەر روانگە جوداواز و سنوورەکانی نێوان فەلسەفەی "ئەنالیوتیسک/analytisk و فەلسەفەی "کۆنتینێنتال/kontinental"، یان ئێنگلو ساستیسک/ئینگلیزی و ئەمریکی، فەلسەفەی کۆنتینێنتال/ئەلمانی/فەرەنسی، کە دوو ئاراستەی گرینگی فەلسەفە و سیستەمی بیرکردنەوەن لە ڕۆژئاوادا، پێشوازی لە خوێندکاران کرد. شایەنی باسە، هەتا سەرەتای نەوەدەکان لە زانکۆیەکانی سوێد ئەو فەیلەسوفانەی کە سەر بە فەلسەفەی "کۆنتینێنتال" بوون، تەواو پشت گوێخرا بوون و بۆ خوێندکاران ئاسان نەبوو لەسەر ئەو فەلسەفە و فەیلەسوفانە لێکۆڵینەوە بکەن، بەڵام لەم ساڵانەدا هانس روین یەکەم خوێندکار بوو لە سوێد لەسەر مارتین هایدگەر دکتۆرا بە دەست بێنێت.

بەمجۆرە لەگەڵ دەستکردن بە خوێندنی فەلسەفە لە کێشەکانی ئەو دوو ئاراستە فەلسەفییە شارەزا بووم. چونکە کتێبەکانی ئەو فەیلەسوفانەی، کە سەرچاوەی سەرەکی ساڵی یەکەمی خوێندنی فەلسەفە بوون و بە فەیلەسوفانی "کۆنتینێنتال" دەناسرێن، ئەوەم بە زەین داهات کە لە نووسینی کوردیدا ئەو فەیلەسوفانە لەسەر زاران بوون/هەن، بەڵام، تا ئێستاش، نە بە قسە و نە بە نووسینیش، نە گوێم لە دەستەواژەی فەلسەفەی "کۆنتینێنتال" و فەلسەفەی "ئەنالیوستیک" بووە و، نە لە نووسینێکی ئەو "فەیلەسوفانە"ی کوردیدا چاوم ساتمەی لێکرد بوون! لە کاتێکدا لە ڕۆژئاوا لە پانتایی فەلسەفەدا، ناکۆییەکانی ئەو

پێشەکی

دوو دەستەواژە، "کۆنتینێنتال" و "ئەنالیوتیسک"، لە "ناکۆکی" رۆناکبیری نێوان هەولێر و سلێمانی، یان هەردوو "حوکمەت"ی کوردی قووڵترن. بە واتایەکی دیکە، دەخوازم بڵێم، سەربارێ ئاوێزان بوونی نووسەرە "نوێخوازەکان"ی کوردی بەو هزرە، بە تایبەتیش ئەمڕۆ گۆڤار، بڵاوکراوە و دانووساندنەکانی کوردی، بە گواستنەوەی هزری فەرەنسی، یان بەو تەرزە فەلسەفە و دەستەواژانەی کە فەیلەسوفە "کۆنتینێنتال"ەکان وەک میتۆد بەکاری دێنن، سەرگەرمن. هەڵبەتە من نامەوێ لێرەدا دڵسۆزی و خەم و هیلاکی ئەو نووسەرانە لە پێناو هەوڵی ئەفراندن و گۆڕان رەتبکەمەوە. بەڵام ئەوەندەی من بزانم، سەرچاوەیەکی بە سوود لە و هزرە بە کوردی بەرچاو ناکەوێت کە خوێنەری کوردی بتوانێ پشتی پێبەستێت، لە کاتێکدا قسە کردن لەسەر هزری دەرەکی، بێ بوونی دەقە وەرگێڕدراوەکانی ئەو هزرە، وەک ئەوە وایە کە ئێمە باس لە جیهانێک دەکەین کە نەمان بینیوە، یان لە باس لە مەلەوانیکردنی ناو زەریایەک دەکەین کە خۆشمان سروشتی ئەو زەریایەمان نەبینیوە. روونتر بێژم: بۆ نموونە، هەموو خوێندکارێکی زانکۆ لە سوێد، بە گشتی، دەتوانن ئینگلیزی، تەنانەت ئەلمانیش باش بخوێننەوە، کەچی بەشێک لەو سەرچاوە هزریانەی جیهان دەکرێنە سوێدی. ئەو رۆناکبیرە ئەکادیمیانەی سوێد کە خەریکی بواری فەلسەفەی ئەلمانین، بەرلە دوو ساڵ دووبارە تەواوی بەرهەمەکانی نیتشەیان کردەوە سوێدی. مەبەستم لەوەدا ئەوەیە بێ وەرگێڕانی بەرهەمی سەرچاوەیەکی هزری، گفتوگۆ کردن و بە دیاردە کردنی ئەو هزرە، گەر مەحاڵ نەبێت، ئەوە شتێکی ئیفلیجە. جارێک بە نووسەرێکی کوردی سوێد نشینم گوت، کە "شتێک"ی بەناو فەلسەفەی نووسیبوو، تۆ لە جیاتی ئەو نووسینە، بۆ خۆت و کورد، باشتر بوو گەر هەوڵی وەرگێڕانی دەقێک بدەی لەسەر ئەو باسە، کەچی ئەو برادەرە پێی وابوو

پێشەکی

وەرگێران "ئیش"ی ئەو نیە، چونکە ئەو خەریکی "فەلسەفاندن"ە. بە کوردی گەر بمانەوێ لەسەر هزرێک قسەمان هەبێت، دەبێت ئەو هزرە لە بەرانبەرماندا ئامادە بێت، ئەگینا زمانی کوردی بە رێگایەک دادەبەین، ئەنجامەکەشی بێجگە لە سەرگەردان بوون، هیچی تر نیە.

لەم تێگەیشتنەوە دەکرێ پێشکەشکردنی کتێبی *فەلسەفەی کۆچەری خولیا هەنووکەییەکان لە هزری فەرەنسیدا،* کە نووسەری دانمارکی ئێسبرێن کراوس-یەنسین نووسیوویەتی و یوەکیم رێتزلاف کردوویەتی بە سوێدی و منیش لە وەرگێراندا هەردوو زمانی سوێدی و دانمارکی، بەهۆی لەیەکتر نزیکییان، بەراورد کردووە، وەک دەروازەیەک لە هزری فەرەنسی، بۆ ئەمڕۆی رۆشنبیریی کوردی بایەخدار بێت. بۆ ئەوەی خوێنەری کوردی بتوانی لە ناوکۆیی/کۆنتێکستی فەلسەفەی فەرەنسی تێبگات،

نووسەری کتێبی *فەلسەفەی کۆچەری* ئیسبێرن کراوسێن-یێنسێن، لەساڵی 1940 لە دانمارک لە دایکبووە و دکتۆرای لەسەر زمان و فەلسەفەی فەرەنسی کردووە و لە زانکۆی Århusدا لە بەشی مێژووی هزر/ئیدێهیستۆریا وانە دەڵێتەوە. ئیسبێرن چەندان کتێبی نووسیوە، لەوانە: ستراکچالیزمی فەرەنسی، 1973؛ مەعریفە و *دەسەڵات* (سەبارەت بە رەخنەی فۆکۆ لەسەر دامەزرەوەکان)، 1978؛ *مێژووی ئیدیۆلۆگی و سیاسەت* (سەبارەت بە لیڤی شتراوس، ئالتۆسێر و گرامشی)، 1980؛ *ئاژەڵ بە چاوە سەوزەکان* (کۆوتارێکە سەبارەت بە ژیانی تەنیایی، "سامبۆ"، ژیانی هاوبەشی کور و کچێک و ژیانی رەبەنی)، 1982 و چەندان بەرهەمی تر. هاوکات وەرگێری سوێدی، یوەکیم رێتزلاف، چەندان کتێبی تیۆری لە بواری فەلسەفە، ئایین، کۆمەڵناسی، پەروەردە، سیاسەت و چەندان بەرهەمی تری تیۆری ئەدەبی لە زمانی ئەورووپییەوە کردووە بە سوێدی.

پێشەکی

جێگەی ئاماژە کردنە، لە رۆشنبیری ئێمەدا تەنیا ناوێک دەبێتە وێردی سەر زاران. بە واتایەکی تر، ماوەیەک لەمەوبەر بە تەنیا فۆکۆ و دەسەڵاتەکەی کرا بوو بەمۆدەی نووسینی سەرتاپای خوێندەواری کورد، کەچی ئەمڕۆ نۆبەی ژاک دێریدایە. بۆیە دەستەواژەی "سێنتەر" و "جیاوازی" کراوە بە چاویلکەیەک بۆ وێناندنی هەموو کێشەکانی خێزان، نێوان شار، نێوان حیزب؛ وەک تەرازووێک داهێنان و نوێگەریی نووسەر، شاعیر، هونەرمەند و سیاسی کوردی پێ دەپێورێت.

بۆیە رۆناکبیری کوردی بە هەمان پێوانە هەمیشە لە ژێر ناوی ئەفراندن و نوێگەریدا "پاڵەوانێک" دەخوڵقێنێت و دواجاریش ئەو پەڵەوانە دەکات بە سیمبوولێکی پیرۆز و وەک بوونەوەرێکی تەلیسماوی ئاوێزانی دەبێت. ئەمەش روانگەیەکە لە خورافەت و ئایین نزیکە تا لە پرسیاری گومان و هزری نوێ، لە نە بوون و نەزانی هزر کردن دەچێت تا لە گفتوگۆ و فروانکردنی مەعریفە...هتد.

لەم روانگەیەوە، بۆ ئەوەی تەنیا دەستەواژەی "سێنتەر"، "جیاوازی"، "گوتار/دیسکۆرس " و "دەسەڵات"، وەک دەستەواژە و روانگەکانی ئەدەبی "بەرگری"، ئەدەبی "کرێکاران" و ئەدەبی "ریالیزمی/سۆسیالیزم"ی گۆڕین، نەکرێن بە کلیلی کردنەوەی دەرگای "کەون و کائینات"ی کوردی؛ بە ئیفلیجی لە رۆشنبیریی و ماڵی خوێنەری کوردی کەڵەکە نەبن، دواجاریش رۆناکبیری کوردی لەسەر ئەم "وەزن و قافیەیە"ی فۆکۆ و دێریدا، تاکە فەیلەسوف لە کورد دانەتاشێت، پێویستە وەک پرۆسە و تۆڕێک لە بزاڤی هزر پروانین. لێرەوە گرینگی ئەو کتێبە لەوەدایە کە لە نمایشێکی پوختەدا تایبەتمەندی فەلسەفەی فەرەنسی بەرجەستە دەکاتەوە.

بۆ زیاتر روونکردنەوەی ئەو تایبەتمنەدییەی فەلسەفەی فەرەنسی، هەوڵدەدەم بە دەست پێوەگرتنەوە جیاوازییە سەرەتاییەکانی نێوان

پێشەکی

فەلسەفەی "کۆنتینێنتال" و فەلسەفەی "ئەنالیوستیک" بخەینە روو، بۆ ئەوەی بتوانێ پانتایی فەلسەفەی رۆژئاوا، بە تایبەتیش فەلسەفە وەک پرۆسەیەکی بە کۆمەڵی، یان پرۆسەیەکی ئاوەڵا سەیر بکەین، نەک وەک ئەوەی لای ئێمە باوە، کە هەموو بزاڤێک لە لە قەبەر کەسێکدا قەید دەکەین.

3

رەنگە گرینگ بێت بزانین کە ئەو دابەشکردنەی نێوان فەلسەفەی "کۆنتینێنتال" و فەلسەفەی "ئەنالیوتیسک" چۆن دەستیپێکرد؟

بەر لەوەی لەو دابەشکردنە بپەیڤین، دەبێت بزانین رەچەڵەکی ئەو فەلسەفە "ئەنالیوتیسک"ە لە کوێوە هاتووە. دەستەواژەی "ئەنالیوتیسک/analytisk"، واتا رەڤەکاری لە وشەی "راڤە/analys" هاتووە. سەرەتای سەرهەڵدانی فەلسەفەی "راڤەکاری" کەمێک ئاڵۆزکاوە، لە ساڵانی 50 و 60 ەکاندا ئەو دەستەواژەیە لە بواری فەلسەفەدا بە شێوەیەکی فراوان، بەڵام بە شێوەیەکی دیارکراو، بەکاردەهێنرا. فەلسەفەی راڤەکاری بە واتای فەلسەفەیەک بوو کە بە رێگای میتۆدێکەوە راڤەیەک ئەنجامدەدات. هەڵبەتە لەو روانگەیەوە فەلسەفە لەوەتەی هەیە خەریکی ئەو جۆرە راڤەکاریە بووە. چونکە مرۆ لە ئاستی فەلسەفەدا هەمیشە هەوڵیداوە چەندان دیاردەی ژیان راڤە بکات، تاکوو لە چیەتی/جەوهەری شتەکان یان ئۆبژەکان نزیک بێتەوە. بۆ نموونە، پێناسەکانی ئەرستو بۆ چیەتی. وەلێ تایبەتمەندی فەلسەفەی راڤەکاری/ئەنالیوتیسک سەدەی بیست چیە؟ ئایا مرۆ لەو فەلسەفەیەدا واز لە ئۆبژەکان دەهێنێت، لە پری ئەوە یەخەی کێشە فەلسەفییەکانی تر دەگرێت؟ هەڵبەتە لە گۆشەنیگای زمانەوە ئەو فەلسەفەیەش لەسەر ئەو کێشانە دەڕوات، کە بە راڤەکردنی زمانەوە خۆی لە جیهانبینی فەلسەفە

رزگار دەکا، بەمەش خۆی لە وێناکردنە مێتافیزیکییەکان دوور دەختەوە. وێرای ئەمەش فەلسەفەی راڤەکاری خۆی بۆ سێ شێوەی راڤەکردن تەرخان دەکات: 1. راڤەیەکی کلاسیکی. 2. راڤەیەکی ئیدیالی زمان. 3. راڤەی زمانی رۆژانە. راڤەی کلاسیکی دەبەسترێتەوە بە روسێل. بنەمای راڤەی روسێل باس لەوە دەکات کە زمانی رۆژانە هەرچەندە روونە، بەڵام مانایە راست و ستروکتورەکەی حەشار دەدات. ئەو نموونە راشکاوەی کە روسێل جەغتی لەسەر دەکاتەوە، ئەوەیە: "پاشای فەرەنسا سەری رووتاوەتەوە". "ئایا سەر رووتانەوەی پادشای فەرەنسا راستە یان هەڵەیە؟" گەر ئەو پادشایە نەبێت کەواتە ناکرێ سەری رووتاوە بێت. رۆسێل پێی وایە ئەو کێشانە بە لۆگێکی راست چارە دەکرێن. بەڵام رۆسێل تەنیا خۆی خەریک نەکرد بە راڤەی لۆگیک، بەڵکو پاشان زیاتر خۆی خەریک کرد بە کێشەی مێتافیزیکەوە.

دوای ساڵانی 40 – 50 یەکان فەیلەسوفی ئەلمان ڤیتگنشتاین فەلسەفەی زمانی رۆژانە دامەزرێنەراند.. لە روانگەی ڤیتگنیشتانەوە مانای وشە لە بەکارهێنانی خودی خۆی دایە. کاتێ ئێمە دەفەلسەفێنین بەمجۆرە لە مانای ئاسایی وشەوە دوور دەکەوینەوە و رۆدەچینە ناو چەمکەکان. بۆ نموونە، ڤیتگنیشتاین ئاماژە بە بە هەڵە بەکارهێنانی دەستەواژە دەروونییەکانی وەک "ئازار"، "ویست"، دەکات، کە بە هەمان شێوەی شتە ماددییەکانی وەک "مێز"، "بەرد" بەکار دەهێنرێن، ئەمەش وامانلێدەکا پروا بەوە بکەین کە دەستەواژە دەروونییەکان ئۆبژەکان ناودێر دەکەن. بەڵام چونکە ئۆبژە شتی کۆنکرێتین، بۆیە دەبێ ئەو ئۆبژانە زۆر تایبەت بن، ئۆبژەی ناوکی بن. ئاکامی ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی کە ئێمە لە ئاستی مێشکەوە رووبەرووی کۆمەڵێک کێشەی فەلسەفەی ببینینەوە.

پێشەکی

بەو مانایە مرۆڤ چۆن شتێک لەسەر ناوکیەتی ئۆبژە بە دەست بێنێت؟ ئایا تەنیا سۆبژە/فەیلەسوف دەتوانێت ئەو زانیاریانە بزانێت؟ کەواتە هزری ڤیتنگیشتاین کێشەی زۆرە و ناتوانێ ئەو کێشانە چارەسەر بکات. ئەو تەرزە فەلسەفەیە لە سەدەی بیستدا زۆر باڵادەست بوو، بە تایبەتی لە ئینگلیستاندا. سەرباری ئەوەش لە 50یەکاندا فەیلەسوفێکی وەک /کیون Quine سەرهەڵدەدا و دەیەوێت لە روانگەی لێکجوداکردنەوەی دوو "هەقیقەت" ئەو کێشانە چارەسەر بکات.

کیون لەمەدا گریمانەکەی خۆی بەرجەستە دەکاتەوە: راستی سیونتێستیسک/syntestisk و راستی ئیمپیریسک/empirisk، راستی راڤەکاری/analytisk.

هەڵبەتە لەم نووسینەدا دەرفەتی ئەوە نیە لە گشت لق و پۆپەکانی ئەو فەلسەفەیە بپەیڤین. ئەوەی کە نمایشکرا تەنیا بەشێکی بچووکە لە وردەکارییەکانی ئەو رێچکە فەلسەفیەدا.

بۆ جەغترکدنەوە دەبێ سەرنج لەوە بدەین کە چەمکی فەلسەفەی "کۆنتینێنتال/kontinental" و "ئەنالیوتیسک/analytisk" وەک دوو چەشنە جیهانبینی فەلسەفی لە سەرەتای سەدەی بیستەوە سەرهەڵدەدەن. بەڵام بە شێوەیەکی گشتی دوای شەڕی جیهانی یەکەم فەلسەفەی "ئەنالیوتیسک" لە بەشی فەلسەفەی زانکۆیەکانی رۆژئاوا باڵادەست دەبێت. بۆیە دەبێ بزانین لە پشت ئەو بە باڵادەست کردنەی فەلسەفەی "ئەنالیوتیسک"و گۆشەگیر کردنەی فەلسەفەی "کۆنتینێنتال"دا لە وڵاتە ئینگلیز زمانەکاندا، مەرام و هۆکارێکی ئیدیۆلۆگی ئامادەیە. بۆیە دەبینین هەر لەوکاتەوە فەلسەفەی "ئەنالیوتیسک" وەک میتۆدێک بە دژی فەلسەفەی ئەلمانی قووتدەکرێتەوە. هاوکات ئەو فەلسەفەیە بۆ سەرچاوە

روو دەکاتە کولتور و زمانی ئینگلیزی. لە پاش شەڕی جیهانی دووەمەوە لە بواری زانستە مرۆڤایەتییەکاندا ئەو رەوتە فەلسەفیەی "ئەنالیوتیسک" دەبێتە روانگەیەکی سەرەکی و باڵادەست. شایەنی باسە، ئەو فەلسەفەیە، فەلسەفەیەکی "زانستی" پەتییە. بەمجۆرە بەشەکانی تری فەلسەفە، یان فەیلەسوفەکانی تر، بەو بیانۆەی کە "زانستی" نین. لە ژێر ناوی "مێتافیزک". "ئەدەب" و تێرامان"دا پشتگوێ خران. لە سەرەتای سەدەی بیستەمدا روسێل Russel و مۆر Moore و میتۆدی راڤەکاری چەمک ئەو بەناوکردنە بە فەلسەفەی "ئەنالیوتیسک" دەبەخشن. ئەو فەلسەفەیە هەندێ جار وەک میتۆدێکی شۆرشگێرانە خۆی دەنوێنێت ، بەڵام بۆ ئەوەی لەو داپرانە فەلسەفییە تێبگەین دەبێ ئەو کارە وەک پرۆژەیەکی ئۆتۆپیانەی مۆدێرنیستانە و پرۆژەی زمانێکی ناسیۆنالیستانە فام بکەین. چونکە ئەگەر بە وردی سەیری خودی شێوازی ئەو فەلسەفەیە بکەین، دەبینین لە شێوازی جیهانبینینیەکی رووت و خەستدا، دەخوازێت بە بەڵگەی سادە وەڵامی پرسیارەکان بداتەوە. لەم روانگەیەوە ڤیتگنشتاین لە "تراکتەتۆس **Tractatus**"دا، کە بریتییە لە خاڵە گرینگەکان یان مانێفێستە فەلسەفەییەکانی ئەو، بە راشکاوی ئەو جیهانبینییە فەلسەفەیە جەغدەکاتەوە، وێڕای ئەوەش ئەو کتێبە بە فەلسەفەیەکی شیعرییانە خۆی بارگاوی کردووە.

فەلسەفەی ئەنالیوتیسک بە بیرۆکەکانی دەخوازێ ئەوە جەغتبکاتەوە کە بە شێوەیەکی جادووگەرانە دەتوانێت مرۆڤ لە ئاگاییە پەنگخواردووەکانی مێژوو، کە ئەو ئاگاییە بەرهەمی سەدەی 1800ە، رزگار بکا و سەرەتایەکی نوێ بۆ ئەو مرۆڤە ئاوەڵا بکاتەوە. بەڵام بە مەرجێک مرۆڤ دەبێت میتۆدێکی راست و دروست دەستەبەر بکا، ئەوکات بە زمانێکی راشکاوەوە دەتوانێت خۆی لە مێژوو رزگار بکات و بۆ یەکەم جار لە

پێشەکی

کاتی ئێستادا ئامادە بێت.

هەڵبەت ئەو بیرۆکەیە سەبارەت بە ئاگایی مێژوو و رزگار بوون لەو مێژووە، بەرەنجامی جیهانبینی گەشبینیانەی رۆشنگەرییە، کە لەوێدا زانست دەبێتە سەرچاوەیەک بۆ بڕیاردان لەسەر هەموو شتێک.

وەک گوتمان هۆکاری پابەندی بۆچوونی ناسیۆنالیزم سەبارەت بە فەلسەفەی ئەنالیوتیسک دەگەڕێتەوە بۆ شەڕی جیهانی دووەم، کە ئەو شەڕە پێویستی بە گەڕانەوە بۆ نەریتی ناسیۆنالیزمێکی راستەقینە تازە کردەوە. بۆیە لەئاکامی ئەو شەڕەدا لە ئینگلیستاندا دەستکرا بە سڕینەوەی تەواوی فەلسەفەی ئەلمانی. لەوێوە ئیتر هێگل و نیتشە لەناو فەلسەفەی ئەوروپیدا تۆرداران، وەک پروپاگەندەکارێکی ئەلمانی سەیر دەکران و واشیان لە خەڵکی ئەوروپی کرد کە خۆیان لەوان بپارێزن. هاوکاتیش سەرتاپای کولتوری ئەلمانی وەک تانەیەکی دژێوی رژێمی نازیزم و بەرهەمی کارەساتەکانی وێنا دەکرا.

بەڵام نووسینەکەی فەیلەسوفی ئەلمانی Carnap/کارناپ، لە ساڵی 1930دا یەکلاکردنەوەیەک لە پانتایی فەلسەفەی ئەوروپیدا دەهێنێتە ئاراوە، کارناپ لەو نووسینەدا باس لەوە دەکا کە ئەو بە پشت بەستن بە راڤەی زمانێکی لۆگیکی رەوان و پەتیەوە توانی ئەوە نیشانبدات کە تێزە/گریمانە مێتافیزیکیەکەی هایدگەر وەک مێتافیزیکەکەی هێگل هیچ ناوەڕۆکێکی تێدا نیە. واتا کێشەی بیرۆکەکانی هێگل و هایدگەر پەیوەندی نیە بەوەی کە ئەوان دوو فەیلەسوفی خراپ و ئاڵۆزن کەس تێیان ناگەن، بەڵکو بە راشکاوی بیرۆکەکانی هایدگەر و هێگل ناچنە خانەی فەلسەفەوە. ئەو راڤە سووک ئاسانەی کارناپ لەسەر هایدگەر و هێگل هەڵوێستێکی خراپ لەسەر ئەو فەلسەفەیە جێگیر دەکا و لە نەوەکانی دوای خۆشیەوە دەنگدەداتەوە.

هاوکاتیش لە بەرانبەر ئەوەدا روسێل/Russell و فرێگە/ Frege پەرە بەو نەریتە فەلسەفییە دەدەن. لە ئاکامدا کارناپ و کیونی ئەو ترادیسیۆنەیان بۆ ئەمریکا گواستەوە. لە هەمان کاتیشدا لە هەمبەر ئەو رەوتەدا قوتابخانەی هورسێل و فێنۆمۆلۆگی سەقامگیر دەبێت. هایدگەر لە ئەلمانیاوە و هاوکاتیش نەوەیەک لە فەیلەسوفی فەرەنسی لە سارتەرەوە تا دێریدا ئەو ترادیسیۆنەی هۆسێرل و فرێگە پەرە پێدەدەن.

شایەنی باسە، لە پەنجا و شەستەکاندا لە ئەمریکا و سوێددا ئەو رێچکە فەلسەفییەی هۆرسێل و فرێگە و هایدگەر بە بوونگەرایی ناودێر دەکران. بەڵام لە حەفتایەکان بە دواوە دەستەواژەی "کۆنتینێنتال" سەرهەڵدەدات. هۆکارەکانی سەرهەڵدانی ئەو دەستەواژەیە فرەن، بەڵام وێرای فێنۆمێنۆلۆگی، تیوری رەخنە، ستراکچالیزم و پۆستستراکچالیزم سەریان هەڵدا.

دەستنیشانکردنی خاڵە هاوبەشەکانی نێوان فەیلەسوفە "کۆنتینێنتال"ەکان کارێکی ئاسان نیە. بەڵام رەنگە بتوانین بڵێین ئەو فەلسەفەیە بەردەوامییەکە لە ئیدیالیزمی ئەلمانی، کە لە هزردا جەغت لەسەر رەهەندی مێژوویی دەکاتەوە، هەروا ئەو فەلسەفەیە زیاتر جەغت لەسەر روانگەیەکی رەخنەیی لە ئاوەز دەکاتەوە. هەڵبەتە گرینگە بزانین کە چەمکی "کۆنتینێنتال" تەنیا لەناو کولتوری زمانی ئینگلیزیدا مانای هەیە، چونکە کولتوری زمانی ئینگلیزی پێویستی بە چەمکێک هەیە تاکوو بتوانێت ئەو هزراندنە بەرجەستە بکاتەوە، کە لە زمانی فەرەنسی و ئەلمانیدا بوونی هەیە. چەمکی "کۆنتینێنتال"، مانای بوونی فەلسەفەی هەموو کێشوەرەکان ناگەیەنێت، چونکە سەرچاوە گرینگەکەی ئەو فەلسەفەیە لە ئەنالیوتیسک لە فرێگە، ڤیتگنشتاین و کارناپەوە سەریهەڵداوە، کە ئەوانەش ئەلمانی زمان بوون. مەسەلەکە ئەوەیە کە فەلسەفەی

پێشەکی

ئـەنگلۆساسـتیسـک دەخوازێـت بـەو دابـەشـکارییە بازنـەیـەک بـە دەوری فـەیلـەسـوفی ئـەوروپیـدا بکێشـن و ئـەوە بسـەپێـنن کـە فـەلسـەفـەی "کۆنتینێنتال" بە شێوەیەکی تایبەتی نامۆ و جودایە لەگەڵ کولتـوری زمـانی ئینگلیزیزیدا. بـە واتایـەکـی تـر، فـەلسـەفـەی "کۆنتینێنتـال" پـەیـوەنـدی بـە ترادیسیۆنێک هەیە کە لە بنەڕەتدا هی خۆی نیە، بەڵکو لە دەرەوەی خۆیـدا هاتووە، جا یان دەبێت رەتیبکاتەوە، یانیش خۆی بۆ تەرخان بکات. بـەڵـام لـە هەردوو بـاردا ئـەوە دەبێتـە دروسـتکردنی سـنوورێکی نالـەبـار لـە بـەرانبـەر نۆرمەکانی ئەنالیوتیسکدا. کەواتـە فـەلسـەفـەی "کۆنتینێنتـال" چـەمکێکـی بێلایەن نیە، بەڵکو دەرپرینی کولتورێکە کە زیـاد لـە پێویسـت بـە ئاسـتەنـگ کراوە. چونکە لە زمانی ئینگلیزیدا رەهەندی کولتورێکی دیـاریکراوی پێـدراوە. هاوکات چونکە کولتوری سوێدی تەواو لە ژێر کاریگەری ئەمریکیدایە، یان بـە ئـەمریکـی کـراوە، بۆیـە لـە زمـانی سـوێدیدا دەسـتەواژەی فـەلسـەفـەی "کۆنتینێنتال" بە راشکاوی بەکار دەهێنرێت. سـەبارەت بە ئـەمریکـی بـوونی کولتـوری سـوێدی ئـەو سـنوور بـەندییـە کـە لـە بـواری هـزردا لـە سـوێد دروستکراوە، هانس روینی بەرپرسـی فەلسەفەی "کۆنتینێنتال" لـە زانکـۆی سـتۆکهۆلم لـە سـێمینارێکدا لـە سـالێ 2001 کـە لـەگـەڵ بـەرپرسـی فەلسەفەی "ئەنالیوتیسـک" ئـەنجامیـدا، گـوتی: "ئیتـر کـاتی ئـەوە هـاتووە فەلسەفەی سوێدی، لە بری ئەوەی لەناو ئەو فەلسەفە "ئەنالیوتیسـکە"دا قەتیسماو بمێنێتەوە، دەبێت هەولبـدات ئـەو فـەلسـەفە بـە کولتـورکراوەی "ئینگلیزی-ئەمریکییە" بکات بە بابەتێکی ئاگایی خـۆی. دە سـاڵ زیـاتر دوای روخانی دیواری بەرلین پێویستە دیواری ئەو ئاوەزەش بڕوخێت کە نەوەکانی فەلسەفەی سـوێدی ئیفلـیج کـردووە. بـەڵـام پـاش ئـەو هـەمـوو سـاڵە کـە فەیلەسوفانی سوێد خۆی لـە نـەریتـەکـانی کولتـوری "ئـەویتـر" گۆشـەگیـر کردووە، ئیتر لێرەوە دەبێت ئەو کولتورانە تاقیبکاتەوە...".

4

لەم روانگەیەوە کاتی ئەوە هاتووە کە رۆشنبیریی کورد لەمە بە دواوە بە شێوەیەکی وردتر گفتوگۆ لەگەڵ هزر و تێوری یان تەواوی کولتورەکاتی جیهانی دەرەوەی خۆی مامەڵە بکات. ئەمڕۆ کۆمەڵگای کوردی، بە تایبەتی بەشی باشوور، وەک کۆمەڵگایەکی مەدەنی گەشاوە خۆی پێناسە دەکات، هاوکاتیش لە بواری خوێندن بە گشتی و بە تایبەتیش خوێندنی زانکۆ کان زمانی کوردی چیتر وابەستەی زمانی بەسەردا سەپێنراو نیە. بۆیە مەهانەکانی وەک نەبوونی دەرفەت بۆ پرۆژەی راڤە و لێکۆڵینەوە لە ئاستی زانکۆدا چیتر ناتوانێت بکرێنە وەڵام و چاوپۆشین بۆ ئەو گەڕەلاوژە رۆشنبیرییەی کوردی. لێرەوە پێویستە رۆشنبیری کوردی خۆی لەو پۆلێنکردن و داوێنگیر بوون بە تاکە ناوێک و تاکە دیاردەیەکی فەلسەفی و تیۆری سەرفراز بکا. بۆ ئەمەش رۆشنبیریی ئێمە دەبێت بە تێگەیشتن لە بونیات و تایبەتمەندییەکانی کولتور و سەرچاوە مێژووییەکانی کوردییەوە زەمینە بۆ گفتوگۆ کردن لەگەڵ روانگە هزرییەکانی دەرەوەی خۆی پەرەخسێنێت. بە واتایەکی تر، کاتێک زمانی کوردی سەرقاڵ دەبێت بە دیاردەیەکی هزری، کە ئەو دیاردەیە بەرهەم و سەرەنجامی کێشە و پرسێکی تایبەتی زمانێکی ترە، یان ناوکۆیی کولتورێکی ترە، گەرەکە لە روانگەی جیهانبینی کوردییەوە پێناسەیەکی بۆ تایبەتمەندی و گرینگی ئەو روانگە هزرییە هەبێت، واتا بەلای کەمییەوە، کاتێک کە ئێمە روانگەیەکی هزری دەگوازینەوە بۆ ناو زمانی کورد، دەبێت زمانی کوردی بە راڤە کردن و بەشدار بوونی خۆیەوە ئەو هزرە داپڕێژێتەوە. چونکە نائامادەیی ناوکۆیی کوردی لە مامەڵە کردن لەگەڵ هەر هزر و تیۆرییەکدا، نە هزری خودی نووسەر دەفراژێنێ و نە ئەو هزرەش کایەکەی سوودبەخش دەبێت لە ژیانی رۆشنبیریی کوردیدا.

پێشەکی

یەکێک لەو هۆکارانەی کە ئەنجامەکەی هەمیشە لە بە پیرۆزکردنی هزر و ئیدیۆلۆگیەکان کۆتایی هاتووە. رەنگە پەیوەندی بەوە هەبێت، کە رۆشنبیریی ئێمەدا هەمیشە بە شێوەیەکی بەستەڵۆک و بێ بەشداری و بێ راڤەکاری پەنای بۆ ئەو روانگە هزری و ئیدیۆلۆگیانە بردووە. واتا کاتێک رۆشنبیریی کوردی قسە لەسەر بیرۆکەیەک، فەیلەسوفێک، یان سەرچاوەیەک دەکات، هەمیشە وەک دەقێکی پیرۆز سەیری ئەو سەرچاوە و فەیلەسوفانەی کردووە. لە کاتێکدا خوێندنەوە ئەوکات بەرهەمدار و فراژاوە، کە خوێنەر یان نووسەر، بۆ ئەوەی ببێت بە خۆی، بۆ ئەوەی رەهەندێکی تازە بدۆزێتەوە، بۆ ئەوەی بوونی خۆی ئامادە بکات، بۆ ئەوەی لە دوای خوێندەوەی دەستبکا بە بەشداریکردن و دامەزراندنەوەی ئەو گەردوونەی، کە ئەو هزرڤانە یان سەرچاوەیە بۆی دروستکردووە. وابەستەبوون و داوێنگیر بوون بە هەر روانگەیەکی هزری، ئاکامەکەی دەبێتە بە پیرۆزکردن و پەرستنی ئەو روانگە هزرییە، کە ئەمەش کتومت ئەو تەلەزگەیە، کە رۆشنبیریی و خوێنەر و سیاسەتمەداری کوردی، کۆمەڵگای کوردی زمانەکەی تێدا قەتیسماو کردووە.

لەم روانگەیەوە دەخوازم بڵێم، ناکرێ رۆشنبیریی کوردی وەک دوو ئایین یان دوو دژ سەیری فەلسەفەی "ئەنالیوتیسک" و فەلسەفەی "کۆنتینێنتال" بکات. کێشەی جیهانبینی کوردی لەوەدایە، کە تا ئێستا بە پرۆژەیەکی ئامادەکراوی خەمڵیوی باس لە هزر ناکا. هەوڵەکان لە رەوتێکی تێکەڵاو کردن و جەڵەبیدا ئەنجام دەدرێن؛ گۆڤار و چاپخانە و ناوەندێک نیە خۆی بۆ رێچکە و قوتابخانە هزرییەکان ئامادە بکات. ئەمرۆ سەرتاپای گۆڤار و بڵاوکراوەکانی کوردی لە یەکدەچن. بابەتە جوداکان لە دووتوێی گۆڤارێکدا کەڵەکە دەکرێن، بەمجۆرە تایبەتمەندی نووسینەکان مانایەک نابەخشن. هاوکاتیش لەو لێکچوون و پەرش و بڵاوییەدا سەرتاپای گۆڤارەکان ناتوانن

بینە سەرچاوەیەک بۆ هزرێکی تایبەت. هەر بۆیە ئەرکی ئەو رۆناکبیرانەی کە سەرگەرمن بە قسە کردن لەسەر هزری جیهانی ئەوەیە، کە لە پرۆژەیەکی بەردەوامدا خۆیان تەرخان بکەن بە راڤە کردن و وەرگێرانی رەوتی چەشنە هزرێک کە دەتوانێت پرسیارە کوردییەکان شل بکاتەوە و دووبارە بیانخەملێنێتەوە. هاوکاتیش بە بەراورد کردن و بە کێشە کردنی ئەو رێچکە فەلسەفی و روانگە هزرییانە دەکرێت زمانی کوردی رەهەندێکی جیاواز بۆ خۆی و ئەو هزرانە دابهێنێت. ئەم ئەرکەش بە کۆبوونەوەی دەستەیەک لە نووسەری وردبین دەکرێت، نەک هاوگەرەکی، هاوشاری یەکتر پەرستن!

بەڵام کێشەی لەبار بوون و نەبوونی ئەو دوو روانگە فەلسەفیە، واتا فەلسەفەی "ئەنالیوتیسک" و "کۆنتینێنتال" بۆ زمانی کوردی، کارێکی ئاڵۆزە. چونکە فەلسەفەی "ئەنالیوتیسک" هەڵگری پرۆژەیەکە کە بەناوی زانست و لۆگیکەوە جیهان راڤە دەکا. ئەو لۆگیک و زانستەس لە بونیاتی رۆشنبریی ئێمەدا کێشەیەکی ئاڵۆزە. لە کاتێکدا سەرتاپای خوێندن لە کۆمەڵگای ئێمەدا هێشتا بێئاگایە لە پێشکەوتن و ئاکامەکانی پرۆژەی رۆشنگەری. وێرای ئەمەش بۆ پیادە کردنی ئەو روانگە فەلسەفیە پێویستمان بە پرۆژەی لێکۆڵینەوەیەکی هزری هەیە لە ئاستە جیهانبینییە جودایەکانی ئەو دوو ئاراستە هزری و پشتینە و جیهانبینی، یان تایبەتمەندیە رۆشنبیرییەکانی کوردی. ئەمەش بە تاکە کەسێک و لێکۆڵینەوەیەک وەڵام نادرێتەوە.

لە پاڵ ئەمەشدا، فەلسەفەی "کۆنتینێنتال" بەو پاشخانە کوردییەی کە لە بەرایی ئەم نووسینەدا ئاماژەمان پێکرد، رەهەندێکی وێڵ و تەمومژاوی پێداروە. لە پاش نەوەدەکانەوە فەلسەفەی فەرەنسی، لە ژێر ناوە جودایەکانەوە لە ئاستێکدا کورتکراوەتەوە، کە گوایە هەموو شتێک رەوایە.

واتا، ئەوەی من لە نووسینەکانی ئەو رۆناکبیرانەی کورد گەیشتبم ئەوەیە، کە ئیتر نووسین و هزراندن ئاراستەیەک یان ئەرکێکی کۆمەڵایەتی و سیاسی لەسەر شان نەماوەتەوە. بۆیە لە روانگەی ئەو رۆناکبیرە "فۆکۆیست" "پۆستمۆدێرنیست" و "هەڵوەشانەگەریست"انەی کوردییەوە ئەرکی نووسین کردەیەکی سیاسی یان هەڵوێست دیاریکردن نیە، بەڵکو تەنیا راڤەیەکی رووتە و خەمی داهێنانە، کە روون نیە، ئاخۆ ئەو داهێنانە لە چیدایە؟ ئەرکی چیە؟ واتای ئەو داهێنانە کوردیە چی دەبەخشێت؟. بۆ ئەوەی ئەو بۆچوونەمان راشکاوتر بێت، بۆ نموونە، یەکێک لەو چەشنە پۆستمۆدێرنیستانەی کوردی، لە نووسینەکانیدا هەوڵدەدات پێمان بێژێت، کە نووسین کردەیەکی بێلایەنە، واتا لە روانگەی ئەو بێلایەنیەوە، جیاوازییەک لە نێوان "پێشمەرگە" و "جاش"دا نیە، بەڵکو ئەوەی گرینگە لای ئەو قسە لەسەر ئەو چەمکانە و راڤەکردنییانە. ئەم تێگەیشتنەش لەو روانگەیەوە سەرچاوەی هەڵگرتووە، کە هزری فەرەنسی وەک یارییەک لە چەمگەل و زمانەوانی خۆی نمایشدەکا، بەڵام ئەو تایبەتمەندییەی هزری فەرەنسی، لای رۆناکبیری کوردی، بە هۆی ئەو رەشبینیە سیاسی و کۆمەڵایەتییەوە، دەبێتە روانگەیەکی مێتافیزیکی و بوارێک بۆ هەڵاتن لە ئەرک و هەڵوێستە کۆمەڵایەتی، سیاسییەکان و... هتد. یان قەرەبۆ کردنی ئەو بۆشاییە رۆشنبیریی رۆحیەی کە، خۆی لە خۆیدا، ئەو نووسەرە بەرهەمهێنەریەتی.

لێ بەر لە کۆتایی دەکرێ بۆ هەڵوەستەیەک بپرسین: ئێمە دەزانین راپەڕینی 68 و ئاکامەکانی دەبنە بنەمایەک بۆ وەرچەرخانی ئەو هزرڤانانە فەرەنسیانەی کە چارەکە سەدەیەکە رۆناکبیریی کوردی وەک چاویلکەیەک بەکاریان دێنن، کەچی بۆ کۆستی هەلەبجە، ئەنفالەکان و راپەڕینی91 نابنە بنەمایەکی وەرچەرخێنەرانە و ئاسۆیەکی جیاواز لە جەم رۆناکبیریی

پێشەکی

کوردی؟ لێرەدا دەخوام بێژم ئەو وەرچەرخانە کاتێ بەرجەستە دەبێتەوە، کە رۆناکبیری کوردی دەست بەردار بوو لەو رۆحیەتە هەستەکیی و کەف و کۆڵانە، کە بەناوی شیعر دەکەوێتە هەڵڕشتنی وشەگەل. ئەو لێدوانە بەناو شیعرییانەش نەک هەر داخستنی ئاسۆی ئەو وەرچەخانەیە، بەڵکو کاڵکردنەوە و بێناوەڕکردنی ئەو یادانانەیە. هاوکات ئەو لێدوانانەی کە بەناو پسپۆرانی ئەکادیمی کورد لە تێقی و بڵاوکردنەوەکانی ئەو حیزب و ناوەندە بەناو ئازادەکان کە بۆ خواستی حیزبی و ئامانجە سیاسییە بەرتەسکەکان نمایشدەکرێن، نەک هەر سڕکردن و بێ بەهاکردنی ئەو یادانەیە، بەڵکو بەنامۆکردنی ئەو ناخە راساوەیە کە ئاوێزانە بە رووبەڕووبوونەوە بوێرەکانی. بەهەمەحاڵ، زمانی کوردی ئەوکاتە دەبێتە خاوەن ئەفراندنێکی جودا، کە بوێرانە ئەو جیهانبیننە قەتیسماو و میژووی ئەو یادە پەنگخواردووانەی کورد لە هزراندنێکی وەرچەرخێنەرانەدا بەرجەستە دەکاتەوە. هەر چۆنێک بێت، ئاسۆی ئەو پرسیارە بۆ کۆچی رامانگەلەی کە_بەڕێوە بەجێدەهێڵم.

وەلێ دواجار زمانی کوردی دەبێت وەک گەردوونێکی بزواو و وەرچەرخاو لە تەواوی هزری ئەوروپی پروانێت. لەو روانگەیەوە رۆناکبیری کوردی دەتوانێت بچێتە ناو گەردوونی ئەو هزرە، کاتێک کە دەستبەردار بوو لەو بونیاتەی کە سیخناخە بە رق و تۆڵە؛ بە سپی و رەشکردنی جیهان؛ بە "پاڵەوانکردن"ی خودێک، کە لە دەست کلۆڵی خۆیەوە وێڵە بە دوای ئەو خوێنەرەی کە تا مردن ژیانی بە چەپڵە لێدان و "بە پیرۆزکردن" بەسەر دەبات.

هەندرێن

5ی ئەپریلی 2005 / ستۆکهۆلم-سوێد

بەشی یەکەم

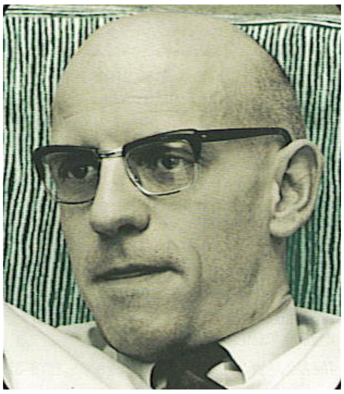

میشیل فۆکۆ

دەسەڵات و مەیل

بە دوا چوونی شوێن پێی فەلسەفەیەکی راساو

(ئالتۆسێر، فۆکۆ، دێریدا، لیۆتار و دولۆز/گۆتاری)

" بە بەندکردنی هاومرۆڤەکانت وا مەزانە کە خاوەن ئەقڵێکی بێگەردیت."

داستۆیۆڤسکی

1- بەرایی

بۆ رەخنە لە دەسەڵات؟ بۆ بە تایبەتی ئێستا؟ چونکە ئەمڕۆ چەمکی "دەسەڵات" بۆتە وشەیەکی جادووگەرانە و لە هەموو کات و ساتێکدا بەکاردەهێنرێت – هەروا چونکە، وەك چەمکگەلی "سەرمایە"، "نائاگایی"، "زمان" و "سۆبژە"، لە گفتوگۆیە فەلسەفی و تیورییەکاندا بۆ هەموو شتێك بەکار دەهێنرێت. بەڵام پەیقی جادووگەر تەنیا تا ئەو رادەیە جادووگەرە، کە لەبەر ئەوەی کۆپلەیەکی واقیع بەرجەستە دەکاتەوە کە هێشتا وەك *باڵادەستییەکی نەبینراو ،بۆ یاسایەکی بڕیاردراو تاوتۆ نەکراو* یان بە شتێکی لەم چەشنە تێیدەگەین. بەڵام کەمتر بەدوای تاوتۆکردن (هاوکاتیش بە مەتەڵکراو) هاوار دەکا. تەنیا لە ژێر رۆشنایی ئیدۆلۆگیەکی نوێ (کە هەندێك ئەو ئیدۆلۆگیە بە "زانست" ناودێر دەکەن)، دەتوانێ رەفتارەکانی (کێ بوو"مانا"کەی وت؟") بە رەوتەکەی بگەیەنێ. لای راڤەکارانی سەرمایە، بە باش و خراپەوە، بەمجۆرە رۆیشتووە. لای راڤەکارانی غەریزە و راڤەکارانی زمان و راڤەکارانی جەم نائاگاییشەوە، بەمجۆرە رۆیشتووە. هەروا رەنگە لای راڤەکارانی دەسەڵاتیشەوە بەمجۆرە بڕوات. زانیاریی لە بوارێکی زانینی لەباردا بە هێواشی کاری بۆ کراو و دامەزرێنرا، بەڵام هاوکات بە ئاوازێکی خێرا دەکەوێتە دوای بوارێکی ئەو ئیدۆلۆگیەی کە ناومان برد. کتومت هەروەك زانست و ئیدۆلۆگی بە "سەرەوژێر"کردنەویەکی رێکخراو بە یەکەوە گرێدراو بن (واتا سەرەوژێر لە پەیوەندی ئەوەی کە بۆ نموونە بە دیدی ئالتۆسێر: لە پێشڕا ئیدیۆلۆگی دێت و پاشان زانست). کەواتە لێرەدا: ئەو پێکەوە گرێدانە، لە ئیدۆلۆگییەوە بۆ زانست و بۆ ئیدیۆلۆگیەکی نوێ، هاوکاتیش بە بنەمایەکی "زانستیانە" هەڵبژێردراوە رێکدەخرێن.

واتا بە بۆچوونی من رەخنە لە دەسەڵات دەبێ وەك رەخنەیەکی راڤەکارانە لە پەیوەندیەکانی دەسەڵات تێبگەین، کە بۆ نموونە شان بە شانی پەیوەندیە ئابووریەکان (مارکسیزم)، پەیوەندیە غەریزە ئامێزەکان (دەروونشیکاری) و پەیوەندیە هزریە سیستەماتیکراوەکان-(هەرمێنتێتیك، سیمۆتیك و هتد)،لە ئارادایە.

هاوکاتیش ئەو پەیوەندیە جوداوازانە وەك دوو دیدی تەواوکەری یەکتری

لە ناوەڕۆکێکی ئاڵۆزدا لێکگرێدراون، لەوێدا بێهوودەییە گفتوگۆ لەسەر ئەوە بکەیت کە کامەیان (مریشك یان هێلکە) لە پێشەوەیان دێت. لەم ناوکۆیی/کۆنتێکستەدا، گەر ئەو دەربڕینەی ئالتۆسێر بەکار بێنین، مرۆڤ دەتوانێ بڵێ ئەوە مەسەلەیەکە پەیوەندی بە ئەوەوە هەیە کە هەموو شتەکان وەك ناوکۆیی ئۆبژەکان لە سەرەتاوە-داڕێژراون، چونکە دەسەڵات هەمیشە لە پێش "پەیوەندیەکانی گۆڕینەوە"، "غەریزەکان"، "وشە" و "پەیوەندیەکان دەسەڵات " – بەر لە سەرمایەداری، بەر لە مارکس، فرۆید، سۆسێر و نیتشە هەبووە، بەڵام ئەو شتە راشکاوانەش هەمیشە مێژوویەکی مەرجدار یان هەبووە.

هەڵبەت دەسەڵات نە شتێکی نوێیە و نە شتێکی داپراویشە لە مێژووی جیهانیدا، کە لە ماوەی سەدەی بیستەوە سەریهەڵدا.

هەوەك هەمیشە وەك چۆن لەگەل بوونی مرۆڤەوە، ئابووری، غەریزە و زمان هەبوونایەتی، هاوکاتیش دەسەڵات لەوێدا ئامادە بووە. بەڵام ئەو دەسەڵاتە نوێیە دیاردەیەکە سەرنجی زیاتری هێناوەتە ئاراوە، هەرچەندە مرۆڤ پێشتریش بیری لە پەیوەندییەکانی کردۆتەوە (بەڵام رەنگە پێشتر وا فرە لێکجانەدەکرانەوە). واتا نابێ وا بزانین کە رەخنە لە دەسەڵات، وەك ئەفراندنی تیورییەکی نوێ و سەردەم خوڵقێن، کە زانیارییەکی زیاد لە پێویستی بەدەستهێناوە، بۆ نموونە کەموکوری تیوری ئابووری، تیوری سیاسی و تیوری بە کۆمەڵایەتیکردنی پڕ کردبێتەوە. کەواتە رەخنە لە دەسەڵات نابێ وەك "پێشبڕکێکارێکی تێگەیشتن" ("یروانە، ئەوە منم خاوەن راستی!") سەیر بکرێت، بەڵکو دەبێ هاوشانی راڤە رەخنەییە بنەماییەکانی ترەوە، وەك زنجیرەیەك لە بنەماکاری پەیوەندی نێوان مرۆڤەکان سەیر بکرێت. راڤەیەك کە پاش ئاماژەیەکی جمەدارانە کەمێك لە سێبەری (نیتشە)دا رەنگە وێرای ئەوانی تر لەو حەفتاو پێنج ساڵەی دواییدا وەستا بێت، کە لەوێدا شێوەکانی دەسەڵات بە ڕەهایی پەلیهاوێشت. راڤەیەك کە رەنگە کات بەسەر چوویێت –کات لە کات ترازاوە چیتر پەرە بسێنێت.

ئەوەی کە لەم ناوکۆییەدا بەرجەستە کرایەوە نمایشێکی گشتیی بوو کە سەبارەت بە بابەتی دەسەڵات دەگوترێت. وەلێ لە کاتێکدا کە هەر کەسە و دێ بۆ خۆی تێزێک دەخاتە روو، کە بۆچی لەم چوارچێوەیەدا

بەردەوام لەمەڕ ***دەسەڵات و مەیل*** قسە دەکرێ؟ کەواتە منیش دەمەوێ تێزەکانی "خۆم" لە شێوەی دوو پۆستولات/-بێمەرجی(1) بخەمە روو:

1- دەبێ وەک پەیوەندی هێز لە پەیوەستی نێوان مرۆڤەکاندا پروانینە ***دەسەڵات***. 2- دەبێ وەک وزەیەکی غەریزە لە پەیوەندی لەنێوان مرۆڤەکاندا پروانینە ***مەیل*** . دواجار دەسەڵات و مەیل لێکئاڵاون.

هەڵبەت لەم ناوکۆییەدا یەکێك لە خاڵەکان ئەوەیە کە هەر کام لە "دەسەڵات" یان "مەیل" لە تیوری سیاسی (مارکسیزم) و نەخۆشی دەروونی (دەروونشیکاری)دا دوو چەمکی بەربڵاون. واتا ناوەخنەکانیان لە پێشدا بە خۆرا دەستەبەر نەبووە، بۆ نموونە چەمکی "ململانێ" (ململانێی چین) و "غەریزە" دەکەونە خانەی ئەو لێکۆڵینەوە ترادیسیۆنە ناوبراوە. بۆیە مرۆڤ خۆی دەتوانێ لەگەڵی بێت و ئەوانە "دەستەبەر" بکات؛ ناوەڕۆکیان بداتێ و مشتوماڵیان بکاتەوە. سەبارەت بە پرسی چەمك، کە بە باشە و خراپەوە، بەندە بە "دانی پێش دەستپێک" و دیاری نەکردن لە پەیوەندی لەگەڵ پلە وەرگرتندا، کە باشتر خۆی لە رەخنەی سیستەمی هزرکردنی مارکسیزم و رەنگە دەروونشیکاریدا چەسپاندووە.

بۆیە ئەو چەمکانە، ***دەسەڵات*** و ***مەیل***، راشکاوانە خۆی رەپێش بکا و ئەو رەخنە خاو و تەمبەڵە لەو رەخنانەی دوایی یان لەو رەخنە کەمێك خەو سووکە وشکەڕۆیانە بێدار بکاتەوە. ئەگەر نەشێ رەخنە لە دەسەڵات بۆ شتێکی تر بەکاربهێنرێت، دەبێ بۆ خۆی هەمیشە شتێك بێت.

کەواتە رەخنە لە دەسەڵات بریتیە لە راڤەکردنی دەسەڵات و مەیل. ئەمەش نەك بۆ ئەوەی سنووری مارکسیزم لە "ژێرخانەوە" "بۆ چەپرەوی" و دەروونشیکاریەوە ببەزێنین، بەڵکو بۆ ئەوەی لە کاتێکی نوێدا ئاماژە بۆ ئەرکێکی نوێ بکەین. ئەمەش نەك لەبەر ئەوەی تیوری بە "ت"ی گەورە نیشانبدەین، بەڵکو وەك تیوریەکی *گونجاو* بۆ رەخنەگرتن لە بوارێکی پشت گوێخراو، دیو بە دیو لەگەڵ پانتاییەکانی تر، نیشانبدەین.

لێرەدا رەخنە لە دەسەڵات هەوڵێکە بۆ نەخشەکێشانی بوارێك، کە رەنگە بە ئاراستەیەکی لار خۆی ببینێتەوە لە پەیوەندی لەگەڵ بواری غەریزە و ئابووری، نێوان بواری زمان و سۆبژە، لەگەل چەمکگەلی "دەسەڵات" و"مەیل" کە ئەو هەردوو هاودەمە هێشتا بە تەواوی پێناسە نەکراون.

گەر مرۆ بتوانێت بەو بازنە بە دەور كێشانە كاتییە و دابەشكردنەی ئەو پانتاییە رازی بێت، ئەوە مرۆ روخسەت دەبەخشێ بۆ پیادەكردنی دەسپێكی لێكۆڵینەوەیەك، كە دەخوازێ كتوپڕ كەمێك لەسەر پەیوەندی دیسپلینەكانی ئەو رەخنە باوانە بهزرێ. گەر ئەوەش نەبوو، مرۆ ناچارە لە پێناو هزر كردنێكی تر خۆی بۆ بانگێكی سەربازیانەی رێك وەستاو مشتوماڵ بكات.

2- ستراكچرالیزم، ستراكچرال ماركسیزم و پۆستستراكچرالیزم

ئا) ئالتوسێر: ماركسیزم- و رەخنە لە دەسەڵات

ئەم بەشە بە گشتی تایبەتە بە سێ فەیلەسوف كە بە پۆستستراكچالیزم ناودەبردرێن: میشێل فۆكۆ Michel Foucault، ژیل دولۆز Gilles Deleuze و ژان-فرانسوا لیۆتار Jean-Francois Lyotard.

هەڵبەت ئەمانە "تەنیا" بە كاریگەری دوا بەرهەمەكانیان، كە لە 1972 دەستپێدەكا، پۆستستراكچالیزمن. لەهەمان كاتدا پۆستسرالچالیزم زیاتر ئاماژە پێدانی قۆناغێكە (بەشێكیش ئاماژە كردنێكە بۆ بابەتەگلێك) نەك ناوێك بۆ رەوتێكی فەلسەفی یان قوتابخانەیەك. بەو مانەیە مرۆ دەتوانێ بێژێ كە پۆستستراكچالیزم لە فەلسەفەی فەرەنسیدا هەوڵی چەند تێڕوانینێكی تیوریانە بوو، كە لە ئەوەڕۆی ستراكچالیزمەوە سەریهەڵداوە (لەوانە كلاود لێڤی شتراوس نوێنەری دەكرد). پۆستسراكچالیزم هەوڵدەدا لە روانگەیەكی رەخنەییەوە چەند واتایەك لە تێڕوانینەكانی ستراكچالیزم پەرەپێبدا. لەم دواییانەدا پۆستستراكچالیزم یان ئەو "فەلسەفە نوێیە"، وەك شێوە بەرتەكێكی تیوری-فەیلسەفییانە لەبەرانبەر ستراكچالیزم سەریهەڵدا، كە رەنگە تەمەن درێژ نەبێت. بەڵام پۆستستراكچالیزم، وێڕای ئەمەش بە ئاگاییەوە مەودای خۆی لە بەرتەكی ئەو فەلسەفە نوێیە

بەناوکراوانەوە دیاریدەکات، ئێستاش-بۆیە لە جەم فەلسەفەی راسترەوی جێگۆرکەر خۆی سەپاندووە-بە پلەیەکی بەرزیش لە جەم هەڵوێستی سیاسی راشکاوانەی ئەوپەڕی چەپرەو، (کەمایەتییەکان، دژی بزاڤە تاکدەسەڵاتخوازەکان...هتد) سەپێنراوە.

هەربۆیە جێگەی خۆیەتی لە ستراکچالیزمی فەرەنسییەوە دەستپێبکەین بۆ ئەوەی بگەین بەو فەلسەفە شۆرشگێرانە (سوبێرسیف فیلوسوفی)ی پۆستستراکچالیزم ، واتا بگەین بەو *شێوازە* راساوەی *فەلسەفاندن* *کە* دەخوازێ ئەو فەلسەفە باوە پروخێنێت.

مۆدێلی تاوتۆکردنی سەرکەوتنەکانی ستراکچالیزم لە رۆژگاری دوای شەڕی جیهانی لە نێو زانستی زماندا، خەڵکناسی/ئەنترۆپۆلۆژی و دەروون شیکاری، ئەو سەرکەوتنە کەم و زۆرانەی کە لە بواری رەخنەی ئەدەبیدا پیادە کرا (لەوانە لای رۆلان بارت)، کەمێک زووش کایەکانی لەسەر فەلسەفەی فەرەنسی و پەیدا بوونی تیۆرییەکان بە گشتی بەدیار کەوت. لەو ناوکۆییەدا فەلسەفەیەك خۆی رەپێش کرد، کە لە نێوان مارکسیزم و ستراکچالیزمدا بوو، کە لەوەدا فەلسەفەی لویس ئالتوسێر تایبەتی خۆی هەیە. کە پایەی تیوریەکەی بە ***ستراکچال مارکسیزم*** ناودەبردرێت؛ ئەمەش دەکرێ پێشەکیەکی گونجاو بێت– هەندێك پێیان وایە کە بە هیچ شێوەیەك گونجا نیە ، بۆ مامەڵە کردن لەگەڵ ئەو دەسەڵات و مەیلەی کە لەناو فەلسەفەی پۆستستراکچالیزمی فەرنسیدا لە ئارادایە. لە یەکەم نیگاوە راڤە کردنی ئالتۆسێر بۆ مارکسیزم بە پۆلێنکردنە نێگەتیڤەکەی لەمەڕ مارکس کە کاریگەری هێگلی بەسەرەوەیە، هەروا تەواو خۆ بە دوور گرتنی لەو بەرهەمانەی کە مارکس لە کاتی لاویەتی نووسیوویەتی، واتا لە چەمکی بە نامۆ بوون و ئەوانی تر، وەك ئۆرتۆدۆکس (کلێسەیی) خۆی بنوێنێت. بەڵام ئالتۆسێر بە رێگای خودی مێتود، چەمك و کۆمەڵێ لە ئاکامگیرییەکانی، بە تەواوی خۆی لە ئۆرتۆدۆکسیەت جودا دەکاتەوە.

ئالتۆسێر لەو دەگمەنانەیە، لەناو ترادیسیۆنێکی داخراوەی کۆمونیستیدا، کە بە کەرەسەی چەمکێکی نوێ و بە رەواج، بوێرانە

خوێندنەوەکەی خۆی بۆ مارکس ئەنجام دەدات. لە جیهانی فەرەنسیدا تەنیا سارتەر – چەند ساڵ پێشتر، لە بەرهەمەکەیدا "رەخنە لە ئاوەزی دیالێکتیکی 1960" ، بە تێگەیشتنێکی جودا و بە وێنەی تایبەتمەندیەکەی ئالتۆسێر - توانی بە بێ بنەماڕێژیەك و بە بەکارهێنانی هەموو پەیامە شیاوەکانی ئامرازەکانی زانیاری، وێڕای "بۆرژوازیانە" و "مارکسیانە"، خودی مارکس بخوێنێتەوە. بەڵام سارتەر لە دەرەوەی تراسیسیۆنی مارکسیانە بوو، یان بە واتایەکی تر: ئەو ئەندامی حیزب نەبوو. ئێستا من، بە شێوەیەکی ئاوەڵا دەمەوێ بڵێم، کە بە بڕوای من رەنگە سارتەر و ئالتۆسێر بناغەدانەری رەسەنی، بەلای کەمیەوە لە جیهانی فەرەنسیدا، رەخنگری دەسەڵات بوون. وێڕای ئەمەش ئەوان بوون کە لەم ساڵانەی دواییدا بە مەرجی مێژووی تیوریيانەوە رێگەیان بۆ گفتوگۆیەکان لەسەر دەسەڵات خۆشکرد.

ئالتۆسێر کەوتۆتە ژێرکاریگەرییەکی قووڵی ئێپستمۆلۆژی (زانستی زانین) یان زانستی تیوری هاوچەرخی فەرەنسی (باشلار، سانگولێم)، بەشێك لە تەوژمی ناو دەروونشیکاری (لاکان) و ئەنترۆپۆلۆژە ستراکچالیستەکان (لیڤی-شتراوس). ئەو بە کۆوتاری "بۆ مارکس" و کۆبەرهەمی "خوێندنەوەی سەرمایە" (هەردوکیان لە 1966دا بڵاوبوونەتەوە)، خۆی ئامادە کرد تاکو لەناو "سەرمایە"دا تایبەتمەندی چەمکە مارکسییەکان مشتو ماڵ بکات. ئالتۆسێر بەمە ئەو چەمکانە لە سیستێمێکدا رێکدەخات، کە ئەو پێشتر بە ئاماژەیەکی بە پێزی جەستەییانە رادەگەیەنێ کە تاکە کارێکی پڕ بە پێستە – لە هەمان کاتیشدا مارکسیستیەکی راستینە و لەگەل ئێستادا گونجاوە – تیورییەکی مارکسی و فەلسەفیانەیە. ئەو "فەلسەفە"یەی کە لەسەر "سەرمایە" و لە زانستدا کاریگەری هەیە، کە دەبێ لەو بەرهەمەدا شیبکرێتەوە و لەو بە دوا گەڕانەش تەنیا بە هاوکاری خوێندنەوەیەك ئەنجامدەدرێت کە پێدەگوترێت نیشانەگەریی/سیمپتۆمال. لە بەرانبەر ئەوەشدا دەکرێ بڵێین کە ئالتۆسێر بەهرەی لە خوێندنەوەکەی لاکان لەسەر فرۆید وەرگرتووە.

هەڵبەت لە جەم ئالتۆسێر ***خوێندنەوەی نیشانەگەریی*** مانای *مێتۆدێکی ئێپستمۆلۆژی بۆ دۆزینەوەیەکی زانستیانە* دەبەخشێ. واتا مرۆ بە یارمەتی ئەو مێتۆدەوە دەتوانێ پێشهات و گۆرانە ئیدیۆلۆگیەکان

بدۆزێتەوە و دەستنیشان بکات، کە بەمەش ئەو خوێندنەوەیە دەبێتە ***زانست***.

بە دیدی ئالتۆسێر و لێکۆڵینەوەی گروپەکانی نزیك ئەو کە مارکس دەرکی زانیارییەکی تازە پێشەکەشدەکا، واتا لای ئەو زانیاری نەریتێکی تێورییە (teoretisk praxis) کە لەو "سیستەم"ەی کە چەمکەکان دروستی دەکەن، خۆی لە خۆیدا، بە هەمان شێوە وەك ماتماتیك لە هزری گرێکی و فیزیا لای گالیلی و نیوتن، بۆ زانستایەتی خۆی گەرەنتیەك دەبینێتەوە. واتا مارکس، نەك بەرەو ئیدیالیزمی هیگلی بەڵکو بە گشتی بەرەو مێتودەکانی ئەزموونگەری و پیادەکاریش، سەرە داوەکان لێکپرادەکێشێت. بەگوێرەی راڤەکاری ئالتۆسێرەوە مارکس "پێشبینی" ئەو ستراکچالیزمە نوێباوەی کردووە، سامانەکەی بریتیە لەوەی کە ئەو، بە بەراورد لەگەڵ داهێنانی کێشوەر و ماتماتیك و فیزیای پێشتر، کێشوەرێکی تازەی زانستی، مێژوو، دۆزیوەتەوە. کە لە نێوان ساڵانی 1961 و 1966ەوە لە نوێگەرییە ستراکچالیستییەکانی نێو مارکسیزم بەرجەستە دەبنەوە.

وەلێ ئەوە چ پەیوەندیەی هەیە بە رەخنە لە دەسەڵات؟ بەڵێ، بەشێکی زۆر پەیوەستە بە دەسەڵات.

ئەوە یەکەم وەرچەرخانە– بە گوێرەی زانیاری من- لە نێو ترادیسیۆنی مارکسیانەدا پریارێکی وا لەگەڵ خودی مارکس رووبدات. ئەو وەرچەرخانەش رەتکردنەوەیەکی توندی ئاکامیگیرانەیە لە هێڵگەلێکی بنەمای "بۆرژوازیانە" لە هزری مارکسدا؛ کە ئەم کارەش پۆلێنکردنێکی بوێرانەیە لە هزری بوژاوە و پەلکێشاوی کێوییانە لە هزری مارکسدا، کە هاوئاستی ئەم سەردەمەی ئێمەیە، جۆرە رووبەڕوو بوونەوەیەکی وا تا ئێستا ئەنجام نەدراوە کە بتوانێ بە تەواوی تیوری مارکسی دابمەزرێنێتەوە، هەروا ئەو رەخنەیە هیچێك لە دیکتاتۆریەتی و بە دیکتاتۆریکراو لە بە خراپ بەکارهێنانی لە مارکس نەبواردووە.

مارکسێکی راستەوخۆ – رەخنەی مارکسیزمی و بە ناڕاستەوخۆ رەخنە لە دەسەڵات، پێشنیاز کردنەکە بەمجۆرەیە!

1- *رەخنەیەکی راستەوخۆ و بونیاتنەرانەیە لە مارکس* بۆ ئەوەی ئەو کاکڵە ئاوەزگەراییە لە تێرامانی ئەودا ، لە پشتەوەی خودی خۆیدا، لە

کاتیکی دیارکراو، لە چەمکە بێتوانایەکانی، دەستکەنە بکات. *رەخنەیەکی راستەوخۆ لە مارکسیزم و هاوکات لە پاڵ ئەمەش رەخنەیەکی ناڕاستەوخۆ لە دەسەڵات* (پەیوەندی نێوان زانیاریی، دەسەڵات و سیاسەت): بەشێکی بۆ ئەوەیە کە ئەو شتە وشکەڕۆیە (دۆگماتیك) شێوێنراوانە (داپۆشراو، حازر بەدەستەکان)لە تێڕامانەکانی مارکس هەڵبماڵێت، بەشێکی تریش بۆ ئەوەی بە ڕێگای بەرپەچدانەوەیەکی تیوری لایەنی روشێنەرانەی سیاسی "بە هەڵە بەکارهێنانی دەسەڵات" لە مارکس (ستالینیزم) بەرجەستە بکاتەوە.

2- لێ وێڕای ئەمەش *رەخنەیەکی راستەوخۆ و بونیاتنەرانە لە دەسەڵات* پێشکەش بکات. واتا رەخنە لەو دەسەڵاتە گەورەیە (لە ئامرازەکانی دەوڵەتی ئیدیۆلۆگی) بگرێت، هاوکات مێشێل فوکۆ رەشنووسی شرۆڤەیەکی تیوری، بە رێگای شیکردنەوەکانی بۆ *میکرۆفیزیك*: لە کەناڵە "بێبایەخ" و هەمیشە پشتگوێخراوەکانی پەیوەندی دەسەڵات کە لەناو تۆری پەیوەندییەکانی مرۆڤدا ئامادەیە، واتا لەمەڕ ئەو "دەسەڵاتە بچووکەکان" پێشکەشدەکات.

ئیدیۆلۆگی و ئامرازەکانی دەوڵەتی ئیدیۆلۆگی، (1970)، کە نووسینێکی چکۆڵەی ئالتۆسێرە، رەنگە ئەو بەرهەمە سەرەکیە بە جۆرێك گرینگی پێنەدرابێت، بەڵام بە بڕوای من نوێترین رەخنەی فەرەنسیە لە دەسەڵات، بۆیە کەمتر بۆ نەخشەکێشانی تیورییەکی گەورەتر لەسەر پێکەوە بەستانەوەیەك بۆ بەرنامەی راڤەکاری بەکار دەهێنرێت. کەچی بەرهەمە سەرەکیەی دووەم، *کۆنترۆڵ و سزا* کەی فوکۆ سەبارەت بە رەخنە لە دەسەڵات،کە لە 1974 چاپکراوە، وەك ئەوەی ئالتۆسێر پشتگوێ نەخراوە.

ب) فوکۆ: سەبارەت تیۆری مەرجداریەتی مێژوویی (وێڕای تیۆری دەسەڵات)

هەمان ساڵ کە ئالتۆسێر خەریکی پۆڵێنکردنی پەیامەکەی بوو لە مەڕ رەخنە لە دەسەڵات، فوکۆش بە زۆری پشتگیریە کۆکراوەکانی رۆناکبیری رۆژئاوای بەدەست هێنا، بەڵام کتێبە پرشنگدارەکەی (کە بە ئینگلیزیی - ئەمریکییەکە بە *The Order of Things*) وەرگێردراوە (بە فەرەنسی سوێدی و عەرەبیش لە ژێر ناوی *وشەکان و شتەکان* رۆیشتووە)، کە لە مشتومڕی فەلسەفی فەرەنسیدا بووە میراتگری شۆرگێڕانەی بوونایەتی- Existentializm ی کارە سەرەکییەکەی سارتەر *بوون و عەدەم* (1943). ئەو کتێبە هەروەک بووناندن (بە بوون کردن) "بونیاتگەری" رەواجێکی زۆری بە دەست هێنا و لە ناو کولتور-و مێژووی هزردا بەلەدی بۆ هزراندنێکی تەواو تازە کرد. وێڕای ئەمەش بەلای فۆکۆشەوە *وشە و شتەکان* واتای ئاکامگیریی یەکلاکردنەوەیەک بوو لەگەڵ شێوازە باوەکانی وەک *Geisteswissenschaft* لە دیلتی Dilthey ەوە تا گادامێر Gadamer و دەوروبەرەکانی هایدگەر و هەموو شێوازە باوەکان لە هومانیزم دیاریبکا.

بۆ ئەوەی **رۆح، مرۆڤ**، **هومانیزم**، **پێسەوەچوون** و **ئاوەز** (لە چاپکردنە گریمانەییەکان) نمایشبکات. وەهەمەکان - یان بەلای کەمییەوە وێناندنەکان کە لە بەجێهێشتنی بواری زانیارییەوە بەڕێوەن – فۆکۆ رۆدەچێتە ناو ئەو لێکۆڵینەوەیەی کە خۆی بە ئەرکۆلۆژیای زانیاریی ناوبێژی دەکات. ئەو لێرەدا لە ساڵی 1969ەوە بەو ناونیشانە خۆی بۆ ئەو بەرنامەی نووسینە: بە لێکۆڵینەوەیەکی هزریانەی مێژوو لە زانیارییە مرۆڤایەتییە داپۆشراوەکان و هێڵێک لەو زانیارییە باوە مێتود ئامێزانەی کە بە مەرجەکان دەوروپێچ کراون بۆ ئەو چەشنە لێکۆڵینەوانە، خۆی ئامادە دەکات. لە *وشە و شتەکان* دا فۆکۆ هەر لە سەدەی ناوەڕستەوە تا ئەمڕۆ لە ناو چەند بواری سەرەکیدا (زمان، ئابووری و ژیان) بۆ زانیارییەکانی مرۆڤ، ئەو بنەما زانیارییەی کە پرینسیپەکانی کۆنترۆل و لەو دەربڕینە زانیاریانەی مرۆڤایەتی کە لە هەندێک شوێنی "جوگرافیا ناوچەییەکان" و لەناو هەندێک سەردەمە دیارەکاندا لە خۆیاندا هەڵیان گرتووە، بە دوای نەخشەی مەرجدارە بیرلێنەکراوەکاندا دەگەڕێت. فۆکۆ ئەو بوارە بنارغەڕێژانە بە

سیستەمی زانیاریی – *ئێپستێمیەکان*- (epistemèer)، *"بناغەکانی زانیاریی"* ناودێر دەکا و ئاسۆی ئەو زانیارییانە یان بنەمایە زانیارییانە، لە ناو توانای مەرجدارییەکانی بیرکردنەوە نامۆدێرنن و بە گوێرەی کاتە دەستنیشانکراوە مێژوویە ناسراوەکان بڕیار دەدرێت. یان بە واتای فۆکۆ: **سەرەتاگە مێژووییەکان** – HISTORISKA APRIORIER.

وێڕای ئەمەش فۆکۆ رادەگەیەنێ کە ئەو بناغە جیاوازانەی هزراندنی *ستروکتور*، ڕێزێک لە سیستەمی هاوپێوەند پێکدێنن کە دەکەونە ژێر ئەو ئاگاییە راستەوخۆیەی کە جڵەوی سەرگوزەشتە و بۆچوونەکانی مرۆڤ دەکات. واتا یەکێک لە نزیکترین پوختەی لاساییە گاڵتە ئامێزەکەی بەمجۆرەی خوارەوەیە:

لە دەورانی رێنسانسدا شت (thing) لە گۆشەنیگای پرینسیپی *لێکچوواندن* (analogi)یەوە رێکخرا. جیهان وەک کتێبێکی گەورە دەخوێندرایەوە و راڤە دەکرا، لەناو ئەو کتێبەشدا توانای رۆشنبیریی مرۆڤانە لە خاڵەکانی لێکچوواندنەوە نیشاندەدرا. لە دەورانی-کلاسیکی و قۆناغەکانی بەدواوە تا رۆشنگەریی گۆڕانێکی بنەڕەتی لە جیهانی سیستەمی زانیاریی-ئێپستمێ sèpistmè رۆژئاوا هاتە کایەوە: تەنیا خودی بەراورد کردن لە نێوان چەندایەتی کتومتی پەتی و کۆنترۆلی کتومتیانەی چەندایەتی یان مشتوماڵکردنی *لە رادەبەدەری* وەک شرۆڤەکردنێکی مێتودیکی و شێوازی تێگەیشتن دەستپێدەکا. لە دەورانی 1800دا رووی **مێژوو** بەدەر دەکەوێ و دەبێتە بڕیاردەرێک بۆ تێگەیشتنی "شت". هاوکات بە رای فۆکۆ ئەو بە مێژووبوونە دەبێتە چوارچێوەیەک بۆ تێگەیشتن و ئەوجا لە بواری زانیندا **مرۆڤ** بەدیاردەکەوێت. بوونەوەرە مێژووگەرا -historicitet زیندووەکان، مێژووگەرا ئابووری و *داهێنانەکانی* زانستە کۆمەڵایەتی و زانستە مرۆڤایەتیەکان تایبەتمەندییەکن لەو ئێپستمێیە نوێیە، کە ئێمە هێشتا (بەڵام تا کەی؟) بەشێکین لەوە.

هەڵبەت وێڕای ئەمانە لە *وشە و شتەکان* دا پرسیار دەکا لەمەڕ کێشەگەلێکی *ڕوونەکراوە* (روونیش ناکرێنەوە؟) لە کولتوری خشۆکیەوە بۆ خەملین – kulturmetamorfos و تاوانی ئێپستمۆلۆگیانە، نەک لەمەڕ پلە بە پلەی نەشونمای ئاوەزگەرایانە، ئەوەی کە پێیدەگوترێ پێشوەچوون.

ئەوەی کە فۆکۆ ناڕاستەوخۆ لە *وشە و شتەکان دا* پیشانیدەدا ئابووری،

جوداهەڵگری، پەیوەندیە فراژاوەکانی هزرە - لە نێوان مرۆڤگەل و شتەکاندا- هەمیشە و لە هەموو شوێنێکدا *مێژوویەکی مەرجدارن*. هەلبەت پەیوەندییەکانی دەسەڵاتیش بە هەمان شتە. لە *وشە و شتەکان دا* "سەرەتاگەی بە مێژوو بوون" دەبێتە کلیلی چەمکەکان. کۆپلەی مێژووی هزری ئەرکۆلۆژیای زانین لە سەرەتاوە تا کۆتایی لەسەر *زانیاریی* مرۆڤانەیی و نەریتی مرۆڤایەتی کە *مێژوویەکی مەرجدارە* قسە دەکا. "سەرەتاگەی مێژوویی" کلیلی چەمکەکانە لە *وشە و شتەکاندا*. بەشی ژینالۆژیای ئەرکۆلۆژیانەی مێژووی هزر لە سەرەتاوە تا کۆتایی لەمەڕ ئەوە دەدوێ کە *زانینی مرۆڤانەیی و نەریتی مرۆڤانەیی مەرجداریەتی مێژووین*.

تەواوی تیوری و تەواوی پیادەکردن مەرجداریەتی مێژوویین. بەرزکردنەوەی "چەمکە بنەرەتییەکان" بۆ رەوایەتی خۆیان، چیەتیە ئەپستراکتەکان – **هەقیقەت، رۆح، مرۆڤ، سەرمایە، نائاگایی، زمان** یان **دەسەڵات** – سەفسەتەیە و دەشکرێت بە سەفسەتە، ئاکامی ئەمەش کەم یان زۆر دەبێتە تێڕوانینێکی دۆگمایانە و تیوریەکی تێرۆریستانە یان سیستەمێکی تۆتالیتاری پەتی. ئەو بۆچوونە بۆ من هەمیشە وەک سەرچاوەی هێزێک لە کتێبی رچەشکێنی *وشە و شتەکان* دەبینرێت، لە راستیدا فۆکۆش لە دوا بەرهەمەکانی هەوڵیداوە کە لەو بۆچونەوە ئەو فەلسەفە ناشیرینانە و ئاکامی مێژووە هزرییەکان زەقبکاتەوە. واتا بۆ ئەمە بنەمای تێزەکەی بۆ لە *وشە و شتەکان* مشتوماڵ دەکات. بە رای من، روانگەیەکی باشە بۆ راڤەکردنی دەسەڵات و رەخنە لە دەسەڵات.

دەسەڵات – مەیل – فەلسەفەی راسانگەریی (دێریدا، لیۆتار، دولۆز و فۆکۆ)

دەسەڵات و مەیل، چوون بە دوای شوێن پێی فەلسەفەیەکی راسانگەر – با بڵێین بۆ ئەمە پێشنیازێکی باشتر دێتە پێشەوە و رەنگە ئەو بەناوکردنە راستەخۆیە لە تەک دوا خولیایەکان لە فەلسەفەی فەرەنسیدا بچەسپێ. بەهەمەحاڵ ئەوەیە کە لە زۆر لاوە باسکردنەکە لەسەر ئەو مەسەلەیە. بەلای کەمیەوە لەناو جوگرافیای فەلسەفەی نوێی فەرەنسیدا راپەڕینی مای 68 **داپرانێکی** پێشهێنا، کە وێدەچێ تا ئەمڕۆش لەناو

فەلسەفەدا قووڵتر و تا ئەمڕۆش رادیکاڵتر لە بواری ئابووری، سیاسی و مۆرالییدا بەرجەستە دەبێتەوە. لە راپەڕینی 68 ی مای – وەک دوا خاڵی گەورە و سیمبولێک بوو بۆ راپەڕینی لاوان، شۆڕش و شۆڕشی کولتوری – زۆرێک لە فەیلەسوفی فەرەنسی لە خودی ئارەزووی خۆیانەوە رووبەڕووی جەختکردنەوەیەک بوون کە لەگەڵ هەموو میراتی فەلسەفەوە لە پلاتۆنەوە تا هێگل داپڕێن. بە پروای زۆر لایەنگیرانی ئەو فەیلەسوفانە پێویستە مرۆڤ بە هەمان شێوە لەمەڕ مارکسیزم و فرۆیدیانیزم بهزرێ کە دواجار تایبەتمەندییەکانی ئەوانە جۆرە میراتگریەکە لە نەریتی ئاوەزی رۆژئاوایی و خۆشەویستی کوێرانەی ئاوەز، کە درێژبوونەوەکەی "گوتاری دەسەڵات"ە: بۆ مەبەستی کۆنترۆلکردن هزری باڵاپیاو و/یان هزراند بە خۆیەوە دەگرێ. لەو ناوکۆیی /کۆنتێکستەدا تەنیا نیتشەی لێدەرچوو کە گومانکاری و ناڕازی بوونی لەسەر هەبێ، بەڵام نیتشە پێشتر لە کاتی خۆیدا بە تێزەکانی خوڵقێنەری گومان بوو. مێژووی فەلسەفەناسی فەرەنسی فەرەنسیۆس شاتەلێ - Francois Châtelet لە کتێبە ئاکامگیرە رچەشکێنەکەیدا *فەلسەفەی ئەکادیمی* – *La professeurs des philosophie* دا (1970)، هەرچەندە ئێستا مەیلەو فەرامۆشکراوە، رەخنەی لە هەموو *ئنیستوتێتە فەلسەفیەکانی* فەرەنسی لە جۆری ئەوانەی کە لە خوێندگای دواناوەندی و پلەی زانکۆکان جێگیرن گرت. شاتەلێ لەو شوێنانە، لەو ئامرازە گونجێنەرانە ناڕازی بوو، کە لەوێدا "ئیدیۆلۆگی بۆرژوازی" دەستی بەسەر داگرتوون، ئەو ئیدیۆلۆگیەش ئەو رەخنە جەربەزەیەی کە لەو نەریتە فەلسەفیە دورودرێژە هەیە بە جۆرێک فۆرمۆلە دەکا کە خزمەت بە بەرژەوەندییە تایبەتییەکانی بۆرژوازی بکا و ئەو نەریتە باوەی فەلسەفەش بریندار نەکا و نەیتوێنێتەوە. مرۆ دەکرێ ئەوە بە ***کولتوری جڵەوکردن*** ناودێر بکات.

ژاک دێریدای فەیلەسوف و تێۆروانی دەق، کە پێکڤە لەگەڵ ئالتۆسێر مۆرکێکی زۆریان لەسەر "نیستوتێتی خوڵقێنەری بلیمەتەکان– École Normale Supèrieure "، بەجێهێشت، بە روو هەڵمالین لەسەر حەزی دەسەڵات کە زاڵە بەسەر جەوهەری خوێندندا بە تەواوی ئەو رەخنەیان پەیرەو کرد. دێریدا ئەو زانکۆ – و رەخنە فەلسەفیە بە پرۆژە تێورییەکەی خۆیەوە دەبەستێتەوە: **هەڵوەشاندنەوە** - DECONSTRUCTIONی

فەلسەفە، واتا لێکداپچڕاندنی نەریتی فەلسەفەی ڕۆژئاوا، واتا پارچە پارچە کردنی بۆ تیکەی بچووک و تاقیکردنەوەی تاکوو گەر بکرێ لەسەرەتاوە بە هەڵبژاردنی بناغەیەکی تر بونیات بنرێتەوە.

دێریدا بە گوتنەوەی وانەی فەلسەفە و بە داهێنانی ڕەخنە فەلسەفییەکانی، کە لەوێدا چەمکی *جیاوازی* – *La diffèrence* جێگەیەکی گرینگی هەیە، بە هێواشی بێوچان و بێسڵەمینەوە بەردەوام بوو لەسەر هەڵوەشاندنەوەی ئەو مێتافیزیکە ڕۆژئاواییە کە لە پلاتۆنەوە دەستپێدەکا تا هێگل. ئەو تایبەتمەندییەی دێریدا ئاسایە لەسەر پرۆسەی بە پارچە پارچە کردن بەندە بەوەی کە تەواوی نەریتی کولتوری ڕۆژئاوا لەسەر **لێکچوواندن** بونیاتنراوە، هزرکردنەوەی لێکچوواندن کە لەسەرخۆ ئیمەی خێل و کوێر کرد. بە دەربڕینێکی سادە تێزی دێریدا وەستاوە لەسەر ئەوەی کە ئەگەر مرۆ دەستی بە بیر کردنەوە کرد و چاوی هەڵێنا جیاوازی دەبینێت، دواجار مرۆ دەتوانێت هەم فەیلەسوفانەو، هەمیش گشتایەتی بە فرەوانی ببینێت. دێریدا کردەی خۆی وەک *داڕماندن* – *destrukturering*ی *"بەناوەندکردنی ئاوەز - logocentrismen"*، بە پارچە پارچە کردنی ئاوەزی فتیشزم (لێرەدا فتێشیزم هەم بە واتای خەیاڵاندنی سێکسی بە ڕێگای شمەکی مێ دەگەیەنێ و، هەمیش خاوێنییەکی لە ڕادەبەدەر، وەرگێڕ)، پێناسە دەکات.

بە ڕای دێریدا دەبێ فەلسەفە لە **بوارە گشتییەکەی نووسیندا**، کە هەمیشە هەوڵیداوە بەسەریدا زاڵ بێت، *دووبارە بنووسرێتەوە*. دانانی نەخشەکەی بەمجۆرەیە: 1- نووسین= کەرەسە/دەربڕین/پایەکان. 2- بزوان ("دەنگی ئاوەز") = ئیدیالیتێت/نەخشەی لۆژیکی/*دابەشکاریە ئەبستراکتەکان*.ناخۆرسکی.

دێریدا هەموو ڕاڤە و وانە گوتنەوە و وزە زانیارییەکانی بەکارهێنا بۆ ئەوەی ئەو دەقە فەلسەفیە مێژوویانە و مێژووی سەبارەت بە ڕەوانبێژیە جودایەکانی فەلسەفە بە کێشە بکات، بەڵام *هاوکات* فۆرمێکی تر بکاتە بەر ناوەڕۆکە باوەکانی وانە وتنەوەی فەلسەفە و فۆرمی وێناندنە گشتیەکان، بە مەبەستی ئەوەی کە زمانی فەلسەفەی ڕاساو بکا بە ئامراێک بۆ بەرەیەکی ئیدیۆلۆگی و سیاسی – من بەمجۆرە لە وزە و واتای ڕەفتاری دێریدا تێدەگەم. بە تایبەتیش لەم خاڵەدا من وا دێدریدا دەبینم کە بەهرە

بەخش و بێوێنەیە (ڕەنگە بە مەزەندەیەکیش "دانسقە" بێ)، واتا دێریدا تایبەت و توورەیە و وەک ئاژەڵێک بێوچان لە فەلسەفەیەکی **سیاسی** - "دوور" لە گشت شێوەیەکی پارتی سیاسی و لێکۆڵینەوەیەکی سیاسی بە مانای داخرا و بەر تەسکی سیاسیانە، کار دەکا. ئایا هاوچەشنێکی لەم جۆرە شێتە بەختەوەرە بوونی هەیە؟ بەهەمەحاڵ ئەوەیە کە ڕەسەنایەتی، ئۆرگینالیەتی دێریدا بەرجەستە دەکاتەوە.

بە هەمان شێوە ژان فرانسیس لیۆتار ی هزرڤان سەر بە هەمان فەلسەفەی وەرچەرخێنەرە- یان پرۆسەی فەلسەفەی راساوە کە لە دوای 1968ەوە ئەو ئاراستە هزریە بە فەلسەفەی فەرەنسی دەبەخشێت. لیۆتار بە ڕەگێکی بە هێزی لەناو دیاردەناسی (فێنۆمێنۆلۆژی) لە دواییدا پاش چەند ساڵ لەگەڵ بەرهەمەکانی مارکس و فرۆید نزیک بۆوە، کە ئەمەش دوای ساڵەکانی دوای ڕاپەڕینی خوێندکار و- کرێکارانەوە ئەوی هاندا بەرەو ئاسۆیە "نوێ"یەکان. لیۆتار ماوەیەک خەریک بوو بە ڕامانێکی سەرگێژکارانە کە بەلای ئەوەوە لەوێدا هەموو شت مەیل بوو و، لەوێدا رزگار بوونیش بریتی بوو لە ئابووری لیبیدیانە (حەزی سیکسیانە). ئەو پێی وابوو پاش گواستنەوەی زانیاری "نەشوەی لیبیدیانە"ی خۆیەوە تازە چارەسەریەکی تەندروستی واقیعی و بونیاتنەرانەی تاقیکردۆتەوە و، لە سەفەری ئەوەیە کە ئەزموونی تایبەتی خۆی و سەرنجەکانی لە فێنۆمێنۆلۆژی، مارکسیزم، دەروونشیکاری و "فەلسەفەی مەیل" (سادێ، باتالی و ئەوانی تر) بە ئاراستە تایبەتیەکانی بەرنامەی چالاکی و پێشنیاز بۆ هاریکارییەکانی ئەوپەڕی بەرەی چەپرەوی ئاڵۆگۆڕ بکا.

کاتێ لیۆتار هەر زوو ئاماژە بە نیتشە دەکا، بەوە خۆی دەکا بە دەمڕاست بۆ ***نیهیلیزمێکی چالاک.*** ئەو پێشنیازێکی - ئەنارکیستیانە دەکا-کە مرۆ بە ئاگاییەوە دەبێ بە پەلە پەردە لەسەر ئەو بەهایە روخاوانە، لە پێشەوەی هەمووشیان بەهای **راستیی** رۆژئاوا هەڵبماڵێ. وێڕای ئەو قەیرانی قەناعەتەی کە "ڕەفاهیەت"ە مۆدێرنەکان و کۆمەڵگای پیشەسازی پێیدا تێدەپەڕی، کەچی بەهای **راستی** (**راستی** وەک بەرزترین بەها) هێشتا لە سەرەوە دادەنرێ. چۆن و بۆچی؟ بەڵێ، بە ڕێگای ئەوەی کە دەسەڵات بەسەر بڕوا بوونێکی کوێرانە بە وێناکردنە

زانستییەکان (راستییە زانستییەکان) جێلەق نەبێ. ئەوەی کە لیۆتار دەیخاتە ژێر پشکنینەوە ئەو عەقیدە باوە زانستیەی تێکنۆکراتەکانە. ئەو ئیدیۆلۆگیە قالبدراوەیە لە کۆمەڵگای پیشەسازیە "لێکچڕژاوە"کەماندا کە ناوی **زانستە** و، ئەو ئەفسانە مۆدێرنە بەسەرماندا بەڵادەستە و هەڵسوکەوتمان لە شێوە دەگرێت.

لیۆتار لە وێناکردنی لەمەڕ *پیادەکردنی کاریگەری زانستیانە لەسەر مرۆڤ* ئەو مەترسییە لەناو گەشە سەندنی سەرمایەداریدا وەک **کۆنترۆلێکی رەها** بەسەر مرۆڤ و پەیوەندییە مرۆڤایەتییەکان ئاشکرا دەکا. ئەو بیرۆکەی زانستێک وەک رووبەڕوو بوونەوە لە بەرانبەر ئەو مۆدێلە سەرمایەدارییە دادەنێت کە نوێنەرایەتی جەخت لەسەر کاریگەری گوتاری زانیاری نەکاتەوە، بەڵکو گوتارێک کە زیاتر دامەزراو بێ لەسەر داهێنانی فەنتازیا لە چەشنی دەربڕینە پڕاو پڕەکانی ئەفراندن و جموجۆڵیە مرۆڤەیەتییەکان کە لە کارە هونەرییەکاندا دەفراژێ. ئایا ئەوە وەک شتێکی بێبایەخە و وەک ئەو شتەیە کە پێشتر زۆر جار بۆ نموونە لای مارکۆس - Marcuse ئاماژەی پێکراوە؟ بەڵێ، بەڵام هەڵبەت ئەوە رێی تێدەچێ کە سەرباری ئەوە "بێبایەخیەت" و هاودەم گوتراوەکانیش دەکرێ جارێکی تریش گوێمان لە لایەنی باشەکەی بێتەوە، رەنگە هەر ئێستا گرینگ پێدانێک و سیاسەتێکی دارێژراوی سەرنجکێش جاڕ بدات.

هەروا لیۆتار لە "یەکەی هزر کردنەوە" و هەڵوەشاندنەوەی خولیاکان و شیانی داڕمانەکاندا نیشانەیەکی پۆستەتیڤ دەبینێ. بە هۆی بەرز بوونەوەی هەر یەک لە فۆرمی کێشەکانی سێنترالیزم روو دەدەن.

ئەوەش لە گرژی پێگە کۆمەڵایەتییەکان لە رێگای ریزێک لە گروپە کەمایەتیەکان و بزاڤە راپەڕیوەکاندا سەرهەڵدەدەن، هەروا ئەو کێشەیە لە رێگای گومانی نەوەی تازەتر لە خودی سەیر کردنی بۆ **شۆرش** (کامە شۆرش؟) (بە کام مەرج؟) (بە کامە مەبەستیش؟) لە ئارادایە. بە واتای لیۆتار ئەو شەڕەنگێزییە جیاوازانە لە نەریت و رەخنە گومان ئامێزانە تەنانەت لەو رەخنە تیۆرییە باوانەش بوار بۆ گەشە کردنی جۆرە وزەیەکی نوێی فەلسەفی و سیاسیانە خۆشدەکەن. خودی لیۆتار، رەنگە زۆر بە سادەیی وەلێ وێرای ئەمەش هزر وروژێنانە، ئاماژە بۆ ئەم ستراتیژانەی خوارەوە دەکا: جاڕدانێکی *گاڵتەجاڕ* هەڵگری هەمیشەیی و *پڕ لە بێز* بە دژی

دەسەڵاتدارە جێگیر و باڵادەستەکانی سیستەمی دەسەڵات؛ *جۆشدانێکی* کۆنکرێتی بەردەوام لە لایەن "بەهایە" جێگرتووەکانی سەرمایەداری بە رێگای *سوککردن* و خاڵەکانی پرۆتێستکردن؛ هاوکاتیش بەردەوام بە کاری *خۆڵ هەڵکەنە* (جۆرە گیانەوەرێکی بچووکە زەوی هەڵدەکۆڵێ و گیانەوەری بچووکی تر دەخوات، وەگێڕ) *کە مارکس پێشتر باسی کردووە. واتە ئەوەی کە لیۆتار ئومێدەوارەنە* بۆ رووبە ڕووبوونەوەی *دەسەڵاتداران کاری بۆ دەکا* ***گەمەی*** *گروپە بچووک و لاوازەکانە*. کەواتە مەسەلەکە بەندە بە گروپە پەڕگیر کراوەکانی دەرەوەی دەسەڵات و کەمایەتییەکان، هەروا گشت مووچە لە خوارو دەست کورت و، چەوسێنراوەکان، ژن و منداڵەکان، کە رەنگە هەنگاو بە هەنگاو، بەهێزتر بن، لە بەهێزەکان بەهێزتر بن.

ئەوە لە بوارێکی بەربڵاودا بەندە بە هاندانێکی رەخنەیی کە مۆخی ناوەوە لە ئێسکە لیۆتاریەکەوە بئەنجنی و هەڵمژێ. لەراستیدا لەو "بیرۆکە ئاشکرایە ئاژاوەگێریە"وە ئازوقەی شەڕ هەیە کە دەکرێ بۆ رەخنە لە دەسەڵات هێزێکی تۆکمە و بە وەجی تێدا دەستەبەر بکەی. هەروا هەوڵێکی ئازایانەیە کە بە هەمان جۆر بیر لە هەمان پەیوەندییەکانی نێوان ***دەسەڵات*** و ***مەیل***، نێوان پەیوەندییەکانی هێز و هێزە هاندەرەکان بکەیتەوە.

کە بتوانی شەپۆلی مەیل، کە زەمینە خۆش بکەی بۆ "مەکینەکانی مەیل" (=مرۆڤەکان وەک کار کردنی مەکینەی بچووک لە ئابووری و وزە)، کە بەستەر و تاپۆکان کە تەکنیکە زل و مەکینە پیشەسازیەکان لە کۆمەڵگای پیشەسازیدا مرۆڤەکان وەک بوونەوەرێکی مەیلاندن ملکەچ دەکەن – بەمجۆرە پرۆژەی فەیلەسۆفی فەرەنسی ژیل دولۆز Gilles Deleuzes لەو راڤە کردنەد خۆی رەپێش دەکا کە لەسەر سەرمایەداری و شیزۆفرینای ئەنجامی داوە، کە لە *ئەنتی- ئۆدیپۆس* *Anti -Odipus* دا ساڵی1972 بڵاویکردەوە، ئەو بەرهەمە لەگەڵ چەپڕۆی مارکسیستی دەروونناس Fèlix Guattari فیلکس گۆتاری پێکەوە نووسیوویانە. دولۆز پێشتر لە کارە ئەکادیمیەکانی لەسەر هیوم، کانت، سپینۆزا و نیتشەوە هات و دەمامیکی لەسەر فەلسەفە وەک جۆرێک لە تامی مەیل هەڵمالی، بەو مانایە کە مرۆ بەردەوام تامی ماسی دەستکرد لەسەر چەنگاڵ

دادەنێت. بە رای دولۆز مێژووی فەلسەفە مێژوویەکی درێژە لە هزر کردنەوەیەکی دەستخەڕۆدان و خۆفریودان. فەلسەفە لە بنچەکەدا بەردەوام باس لە مەیل دەکا، بەڵام کەس بە راست و رەوانی ئەوە ناڵێ. مرۆ لە بری ئەوە قسە لەسەر ئاوەز و ئەقڵ و راستی و ...هتد دەکات. هاوکات دولۆز دەڵێ مەیل راستیترین فەلسەفە و وزەی هاندەری هەموو کردەوەیەکە: ئەوە چیە، بێجگە لە برسیەتی بەڵام لە پەیوەندیەکی نزیکیەوە بۆ "برسیەتی"، ئەوە بۆ مرۆڤگەل مردنە لە پێناوی بیرۆکەکاندا؟ برسیەتی و برسیبوون بە دوای زانیاری، کە رەنگە ئەوەش برسیەتی دەسەڵات بێت؟ ئەوە لەسەر ئەوە ماوەتەوە کە وردتر شیببکرێتەوە.

لە دیدی دولۆزەوە تەواوی تەقەڵاکان بە دوای زانیاری لە فەلسەفەوە بیگرە تا دەگاتە ئابووری و دەروونشیکاری پریاردراوە کە دامەزراندن و دارێژانی **قانوونە** لە یادەوەری ("سەیرکە! ئەوەیە **راستیی**! دان پێنانی جڤاکیانە بە **راستیی** بۆ هەڵمژتنت، رەگەزەکەت، زمانەکەت... ئەوە هی ئێمەیە و بۆیە قانوونی **تۆشە**"). بە گوێرەی مۆدیلی خەتەنە کردن و لەش کوتان (بە بەراورد کردن لەگەڵ فۆکۆ، *کۆنترۆڵ و سزا*)، پریار دراوە کە ئەو قانوونە لە جەستەی مرۆڤدا بچەسپێنرێ و دابرێژرێ. بۆیە دولۆز نیشانەی لێکچوون لە نێوان کولتور و دەمکوتکردن- Repression , دادەنێ، هاوکاتیش ناخشەیەک بۆ شیکاری شێتی ئامادە دەکا کە ئامادە بێ ئەو هەموو راستییە شۆرشگێرە پان و پۆرانە بە مەیل ببەخشتێت.

رەفتاری دولۆزی و گۆتارییانە، راڤەکردنی مەیل، بە رێگای ئەوەی کە شتەکان دەخەنە سەر لێوارەکانی خۆیان کە بەوەش هاوتاییەکە دەکەوێتە بان بێبناغەیی. لە دیدی دۆلۆزەوە پێویست بوو ئەو ناوەڕاستە ***بتەقێنرێتەوە*** کە ئەو بە پارچەی بچووک بچووک خستییە پێش "پەیام"ەکەی: تەواوی فەلسەفەی باو و شێوەی دەرپرینی ئەکادیمیانەی لە یەکتر ترازاند، بە رەمەکی و بە گاڵتەجاڕانەی کردن. هەڵبەت ئەوە بۆ خۆی گرینگە کاتێ بۆچوونێکی ***نوێ*** دەبێتە پشتیوانی ئەو کارە، بۆیە شێوەی دەربڕین و ناوەڕۆک بێ جیاوازی پێکەوە هاوتا دەبن. وێڕای ئەمەش بێگومان ئەوە مەحاڵە کە کارێکی وا دەستەبەر بکرێ، بۆیە بۆچوونێکی تەواو نوێ شێوەی دەرپرینێکی تەواو نوێشی گەرەکە، لەگەڵ ئەمەش خەڵکی تر(بەلای کەمییەوە یەکسەر) لێی حاڵی نابن.

ئەو شێتایەتییە کەم یان زۆر بە پان و پۆری لە *ئەنتی-ئۆدیپۆسی* دولۆز و گۆتاری بەیان کراوە. بوێریشە. بۆیە بێگومان ئەو چەشنە ئاژاوەگێرییە بە دژی زانیاریی و مەعریفە، هەر چەندە گەر مرۆ ئەوە بە بلیمەتی، شیعراندن یان سەر لێتێکچوون ناوی ببات دەبێ تاقیبکاتەوە. کێشەکە بەندە بە باڵاترین زانیارییەوە، لەوێدا تاکو ئاوەز و ژیان بکەونە یاری دەبێ جۆرە رێکەوتنێک لە نێوان بە دواگەڕانی زانیاریی و بوون بە زانیاریی فەراهەم بکەن. بەمجۆرە ئەوە بەستراوەتەوە بە خۆمان کە لە ناوکۆییەکدا لە بوونیایەتی ئاسانترە ئەوە بە تاقیبکەینەوە کە ئەگەر بکرێ کەمێک "ئاوەز" لە نائاوەزی رزگار بووی دولۆزیانەوە بەدەست بێنین.

بەرهەمی مێشال فۆکۆ لەمەڕ سەرهەڵدانی چیەتی زیندان و مێژووی زایاندەگەرایی (سێکسوالیتێت)، کە دوورە لە بنەماگەریی، کتومت بەستراوەتەوە بەو نموونە جوداکارییە. ئەو کارانە ، سەربەخۆ و بە رەسەنی، راڤە دولۆزیانەکان لەمەڕ مەعریفە وەک دەسەڵات (لەگەڵ ئەمەشدا دواتر هێز و مەیل) بەرەو پێشەوە دەبەن، هەروا ناڕەزایی و بە گومانکردنی لیۆتاریش بە دژی بەهای راستیی (ئاکامگیری زانست و راستییە زانستییەکان وەک بەهایەکی باڵا و "سروشتیی"یانە) پەرە پێدەبەن. فۆکۆ لە *کۆنترۆل و سزا* دا، دیسانەوە، باس لەو لێکچڕژانە گەورانە دەکا، کە بە واتای ئەو بە ئاوەزی فەرمانڕەوای کلاسیکیەوە، بەو رێزداری و نەگبەتیەی رۆشنگەریی کە ئێمە منداڵی ئەوین، گرێدراون و بەرهەم هاتوون. زنجیرەیەک هەوڵ بۆ مەعریفە و دەسەڵات، تۆڕێک لە هاوپەیمانی لە نێوان مەعریفە و دەسەڵات تەواوی جەستەی کۆمەڵگای تەنیوەتەوە. فۆکۆ ئەوە بە "میکرۆدەسەڵات"- بە دەسەڵاتکردنی جوداواز ناودێر دەکا: لە پەیوەندییەکانی نێوان هاوسەری و خێزان و منداڵەوە بگرە تا دەگاتە باڵادەستی کۆمەڵگای راستەوخۆ هەرارکیکراو – رێکخستنی پەیوەندییەکانی نێوان مرۆڤەکانی ژێرەوەی کۆمەڵگا. بە تێرامانی فۆکۆ لە کۆمەڵگادا ئەو هەموو دەسەڵاتە پەرش و بڵاو بۆتەوە و لەناو بۆرژوازییەکاندا لە زنجیرەیەک خاڵی چالاکی سیاسیدا شێوە و بەهانەی خۆیان رەگئاژۆ کردووە، لە پاڵ ئەوەشدا مرۆ لە سەرەتاوە لای فۆکۆ هەمان مەرجداری دەبینێتەوە کە داواکردنە بۆ پشتگیریی کردن لە هەموو بزاڤ و خۆپیشاندانی کەمایەتییەکان کە لای لیۆتار و دولۆز دا هەیە. فوکۆ و دولۆز

ئەوە بە تاکە ئومێدێک بۆ ئێستا و ئایندە دەبینن؛ ئایندەیەک کە دەبێ جودا بێت، واتا شتێکی تر جودا بێت لەوەی کە "چاوەدێری مێردەزمە" دەکا کە لە ئەمێستادا رەوانتر خۆی پیشاندەدات.

3- ئاکامگیرییەک لە شێوەی چەند رامانێکی گشتیدا

چڕایەتییەکی بێرادە و گفتوگۆیەکی کاریگەر لە نێوان فۆکۆ و دولۆز لە گۆڤاریLÀRC (ژمارە 49) کە ساڵی 1972 ئەنجامیانداوە و ئێستاش دەکرێ لە میانەی نمایشکردنە پێشاندراوەکاندا لە چەند ئاراستەگەلی سەرەکی رەخنەی هەنووکەیی فەرەنسی لە دەسەڵات بەهای ئەو گفتوگۆیە وەک کەشکۆڵێک، رێنماییەک لە سەرووی پرسیار کردن و تێرامانە (سیاسی)یەکانەوە ببینرێت.

پەیوەندی نێوان رۆناکبیران و دەسەڵات کۆی ئەو پرسیارانەیە کە لەو گفتوگۆیە هاوبەشەی نێوان فۆکۆ و دولۆز ئاراستە دەکرێن. بەلای فۆکۆ و دولۆزەوە کێشەکە بەندە بە گرێدانەوەی پەیوەندیەکانی نێوان تیۆری و نەریت- praxis کە بە جۆرێک خاکی هاوبەشی نێوانیان زیاتر ناتەواو بێ بە جۆرێک خاکی هاوبەشی نێوانیان لەوەی کە بیری لێدەکرێتەوە زیاتر ناتەواو بێ، لێکترازاو و ئاڵۆز بێ. هەردووکیان هاوڕوان لەسەر ئەوەی کە تیۆری هەمیشە ناوچەیی، لۆکالییە، هەروا تیوری، لە بواری راڤەکەی خۆیدا پیادە دەکرێت، زۆریش ئاسانە کە رووبەڕووی بەربەست و قەتیسمان ببێتەوە، ئەمەش وا دەکا کە ناچار بێت هانای "قەرزی تیۆری" بۆ بوارەکانی تری لێکۆڵینەوە ببات (سەرنجبدە کە ئێستا تەقاندنەوەی سنوورەکانی دیسپلین و پەنا بردن بۆ تیۆریی فرە زانستییەکان لە هەڕمێندایە).

لێرەوە لە درێژبوونەوەی ئەوەدا رەنگە مرۆ یەکێتییەک دەستەبەر بکا کە تیۆری و پیادەکردن لە پەیوەندییەکی فرەدا دەڕژێنە ناو یەکترەوە، لە پاڵ ئەوەشدا هەردوولا بۆ یەکتر دەبن بە جۆرە کەناڵێکی گواستنەوە و سیستەمی تەزووی کارەبایی. *بۆ نموونە*: فۆکۆ لە ئاستێکی *تیۆریانە* دا لە (*مێژووی شێتایەتی*، 1961) دەستیکرد بە راڤە کردنی ناوچەیەکی تەنراو و ئاپۆرەکراو. ئەو بەو کارە قەڵەمڕەویەکی دا بە خۆی کە لەسەر چیەتی،

ماهیەتی مێژووی زیندان مێژوویەکی هزری بنووسێت. فۆکۆ پێی وایە فڕێدانی مرۆڤەکان لەمدیوی تەڵبەندەکان مانای ئەوپەڕی گرینگدانە بەوەی کە *قسە بکەی* بۆ بەرژەوەندییەکانی *خۆت* (لێرەدا مەبەستی ئەو *ڕێکخراوە هەڵبژێردراوەیە* کە بۆ شێتەکان قسەی دەکرد)، کە ئەو شێتانە لە نێوان تیۆری و پیادە کردندا جۆرە تۆڕی سیستەمێکی بەناوی Gip (مەبەستی فۆکۆ بازنەیەکی پەیوەندیە لە نێوان خودی شێتەکانەوە. وەرگێڕ) دروست بکەن. پروانە (*کۆنترۆڵ و سزا*). یانیش خودی فۆکۆ – لە ئاستی *تیۆرییدا* – خۆی بوو بە جۆرێک لەو ڕێکخراوە هەڵبژێردراوە بۆ شێتەکان. بە کورتی: فۆکۆ بە هاوئاهەنگی و لە ئاقاری راڤەیەکی راستەوخۆی مێژووی هزریانە و بە سەرکەوتنەکانی *کۆنترۆڵ و سزا* وێکڕا لەگەڵ زیندانییەکان لە زینداندا گروپێکی بە ناوی راگەیاندن و ئاگاداری و چاڵاکی (*le groupe information prisons*, GIP) ڕێکدەخات، کە لە KRUMی سوێدی نزیکە).

پاشان لە گفتوگۆی ناوبراودا فۆکۆ و دولۆز دەچنە سەر باسکردن لە کێشەی ***نوێنەرایەتیکردن***. بە واتای دولۆز لە راستیدا *نوێنەرایەتی* و "*هزری نوێنەرایەتی*" چیتر وەک رەخنەی روانگەیەکی جڤاکی تەماشا ناکرێت، بەڵکو رەخنەیەکی تیۆریی و پراکتیکی ***کردەوەییە*** کە گرینگە. وەکو تر فۆکۆ و دولۆز هاوران لەسەر ئەوەی کە ئێمە ئێستا لە بەرانبەر بە هەڕمێن بوونی ***سیاسەتاندنێکی ساغڵەمی*** رۆناکبیرانە وەستاوین. وەک شتێکی باو ئەرکی رۆناکبیر (لە پلاتۆنەوە تا ڤۆلتێر و رۆسۆ و، لەوێشەوە تا دەگاتە مارکس و گرامشی و بەشێکیش لە سارتەر) ئەوە بوو بڵی ***کە قەیسەر رووتە***. فۆکۆ سەبارەت بەو پێناسە تازەیەیە لە رۆناکبیر جەغت لەسەر ئەوە دەکاتەوە *کە ئاپۆرەی خەڵک بۆ دەستکەوتنی زانیاریی هیچ سوودێک لەو جۆرە رۆناکبیرە وەرناگرێ*. ئەوان باش دەزانن کە کێشەکان چین، هەروا ئەوان خۆیان لە رۆناکبیران باشتر ئەو مەسەلەیە وردتر تێدەگەن: ئەوان رۆژانە تەنیا لەناو جەستەدا هەست بەوە دەکەن. کەواتە رۆڵی رۆناکبیر دەبێ – بە شێوەیەکی نموونەیی/ئیدیالانە- چیتر بریتی نەبێ لەوەی کەمێک خۆی لە پێش ئەوانی تر دابنێت، بەڵکو رۆلی رۆناکبیر رووبەڕووبوونەوەی پەیوەندییەکانی دەسەڵات و شێوەکانی چەوساندنەوەیە، ، بۆ نموونە وەک مامۆستا لە خوێندگا، زانکۆ و شوێنەکانی تری خوێندن، جا مێینە بێ یان نێرینە هەردووکیان *ئۆبژێکت* و *کەرەسەن* بۆ

دەسەڵات. وێڕای ئەوە فۆکۆ و دولۆز لە گفتوگۆیەکەیاندا بەردەوام دەبن تا دەگەنە ئەو ئەنجامەی کە تیۆریی بۆ خۆی ***سیستەمێکی ناوچەییە***. واتا تەنیا – رەنگە هەندێ جار تیۆری زۆر گشتگیر بێت بەڵام وێڕای ئەمەش هەمیشە "تەنیا" – تیۆریی ناوچەیی و هەرێمییەکان لەگەڵ بۆچوونە کۆنەکاندا لەسەر تیۆرییە سەرتاسەرییەکان (تیۆری گەردوونی) لە ململانێدایە.

هاوکات هەردووکیان جەغت لەسەر قوورسایی ئەوە دەکەنەوە کە تیۆرییەکان وەک ***سندووقی کەرەسەکان*** دەبینرێن، کە وەک شتێک دەکرێ بەکار بهێنرێن – باش سەرنجبدە: ئەوە لە پێناو خودی تیورییەکان نیە. ئەگەر چەند مرۆڤێک نەبێ کە تیۆریی بەکار بێنن، ئەوە یان بۆ ئەمە دەگەڕێتەوە کە ئەو تیۆرییە بێنرخە یانیش بۆ ئەو کاتەی کە هەیە لە بار نیە. یان بە دەربڕینی وروژێنەرە جەغتکردنەوەوانەکەی دولۆز: مرۆ *بۆ تیورییەک رووی بۆ دواوە وەرناگێڕێت*؛ مرۆ تیۆری نوێ دەئافرێنێ کە لە ئاستی سەردەمەکەی بێت.

لە کۆتاییدا فۆکۆ و دولۆز دێنە سەر پرسیاری دژە رێفۆرم و کردەی شۆڕگێڕانە. یان ئەوەی کە پێیدەگوترێ رێفۆرم بە جۆشدانی مرۆڤگەلێک کە خۆیان بە "نوێنەرایەتیکردن" دادەنێن و، کاریشی بۆ دەکەن و بە قسە کردن لە جیاتی ئەوانیتر بۆ خۆیان ئەو نوێنەرایەتیکردنە دەکەنە بازاڕ. بە ناوی ئەوانیترەوە - ئەمەش شێوەیەکە لە ***لاواندنەوەی دەسەڵات***، کە زۆر ئاسانە لە کاتی بەرز بوونەوەی چەوساندنەوەدا بە دوای *دەسەڵات دابەشکردن* بکەوی. یانیش هاوکات ئەوە بە داڕێژاندنەوە/ رێ- فۆرم – RE-form ە کە راستەوخۆ ***کارلێکراوەکان*** ناچاری ئەوە دەکا – ئەوکات رێفۆرم کۆتایی دێت و لە بری ئەوە دەبێتە کردەیەکی شۆرشگێڕانە، کە لە خودی وێنەی رەگە نیوەچڵەکەیدا پڕیار دراوە کە بونیاتی دەسەڵاتە *کۆکراوەکەی* و هەرارکیە بناینراوەکەی تووشی کێشە بکات.

پاش ئەوەی کە دولۆز ئاماژەی بەوتۆرە ئاڵۆزە، مەیلەو نەبیراوەی نێوان ***مەیل و دەسەڵات و حەز*** دەکا و خاڵە لێکگرێدراو و هەوارگاکەی دەسەڵات و شێوە هەمەجۆرەکانی دەسەڵات لە ناو جەستەی کۆمەڵگا ئاشکرا دەکا، فۆکۆش بەم "بەرنامە شیکراوەیە"ی خۆی گفتوگۆیەکە تەواو دەکا: "ئەو جوگرافیایە پەلهاوێژەی کە تۆ باسی دەکەی دەکرێ بەمجۆرە

ڕاڤە بکرێ: هەر لەو ئان و ساتەی کە مرۆ بەرە لە دژی چەوساندنەوە دەست پێدەکا ئەوە پرۆلیتارە کە پێشڕەوی ئەم بەرەیە دەکا و هاوکاتیش ئامانج، مێتود، بواری هێز و چەکەکانی دەست نیشاندەکات، هاوپەیمان بوونت لەگەڵ پرۆلیتاریا واتا خۆ گرێدانە بە پێگەکەی و ئیدۆلۆگییەکەی. ئەمەش واتا قبووڵکردنی سۆنگەکانی بەرەی پرۆلیتاریایە. ئەمەش واتای هەڵوەشاندەوەی ناسنامەی خۆت دەگەیەنێت. بەڵام گەر ئەوە بە دژی دەسەڵات بوو کە مرۆ بە دژی شەڕ دەکا، ئەوکات هەموو ئەوانەی کە دەسەڵات بەسەریاندا زاڵە یان دژی پرۆلیتار بە خراپ بەکاریان دێنێ، هەموو ئەوانەی کە مل کەچ نەبوونە، دەبێ پێکڕا لەو شوێنەی کە خۆیان تێدا دەبیننەوە لە ڕوانگەی چالاکی خۆیان (یان دەستەپاچەیانەوە) دەست بکەن بە جۆشدانی بەرەیەک. بە دەستپێکردنی بەرەیەکی لەم جۆرە، کە هی خۆیان و ئامانجەکەیانە ئەوە خۆیان باش زاڵ دەبن بەسەر مێتودەکان و خودی خۆشیان دەتوانن لەگەڵ ئەو بەرەیە بن و بڕیار بدەن، ئەوان دەتوانن بچنە ناو ئەو پرۆسە شۆڕگێرییەوە. هەڵبەت وەک هاوپەیمانی پرۆلیتاران، کاتێ دەسەڵات بە گەڕ دەکەوێ، گۆڕانی بەسەر خۆی دێنێت بۆ ئەوەی چەوساندنەوەی سەرمایەدارانە بپارێزێت. دەسەڵاتدارانی سەرمایەدار لەو شوێنەی کە چەوساندنەوە بە دژی پرۆلیتاریاران پیادە دەکەن کە ئەوان بەرانگاریان دەبنەوە ئەوە لە نزیکەوە هەست بە شۆڕشەکەیان دەکەن. ژنان، زیندانیەکان، ئەوانەی بە زۆرەملێ کراون بە سەرباز، لە خەستەخانە کراوەکان، هۆمۆسێکسوالەکان و چەندان گروپی تر کە ئێستا دەستیان کردووە بە زنجیرەیەک لە پێکدادان بە دژی ئەو شێوازە تایبەتمەندەی دەسەڵات، ئەو ناچار کردن و کۆنترۆلەی کە بە دژی ئەوان پیادە دەکرێت. لە کاتی ئێستادا ئەو جۆرە پێکدادانە بەشێکن لە ژێر مەرجەکانی ئەو بزاڤە شۆڕشگێریەی کە ئەو گروپە ڕادیکالن، دوورن لە سازش کردن و ڕێفۆرمیزم، هەوڵیش نادەن دەمراستی بکەن و بە ناوێکی تر هەمان دەسەڵات بەدەست بگرنەوە (کە ئەوان دەیانەوێ پێشی لێبگرن). ئەو بزاڤانە گرێدراون بە بزاڤی شۆڕشگێرانەی پرۆلیتاریاوە ئەوانیش دەبێ وەک ئەو بزاڤە لە پێناو هەموو ناچار کراو- کۆنترۆل بەسەر داسەپێنراوەکان تێبکۆشن کە بە دەست ئەو دەسەڵاتە جێگیرەوە گیریان خواردووە.

واتا هاوکات خاسڵەتی گشتی ئەو بەرەیە لەناو ئەو فۆرمە بە

توتالیسێرە کراوەدا کە تۆ ئێستا باست کرد، کە لە ژێر دروشمی **ڕ**استییدا، ئەو فۆرمە دەکرێ بە توتالیسێرەکردنێکی تیوریانە، بەرجەستە نابێتەوە. ئەوەی کە ئەو خاسڵەتە گشتییە بەو بەرەیە دەبەخشێ خودی سیستەمی دەسەڵاتە، هەموو بەکارهێنانێکی دەسەڵات و- پیادە کردنی شێوەکانی ئەو دەسەڵاتەیە."

بەشی دووەم

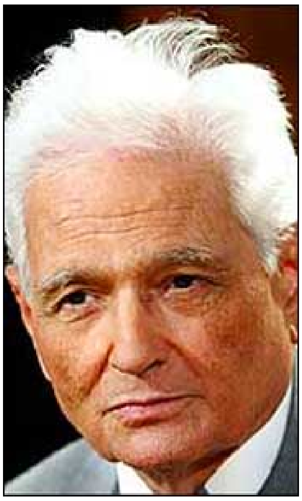

فەلسەفە و هەڵوەشاندنەوە Dekonstruktion :
یەکلاکردنەوەی ژاک دێریدا لەگەڵ مێتافزیکی رۆژئاوا

1- دەربارەی دێردیدا

ژاک دێردیدا لە 1930 لە دایک بووە (لە کۆتایی 2004 ماڵئاوایی کرد، وەرگێڕ) و فەلسەفەی تەواو کردووە. لە زانکۆی Ècole normal supèrieur لە پاریس دەرسی دەگوتەوە، لەوێ پێکەوە لەگەڵ لویس ئالتۆسێر بەڕێوەبەری بەشی/ئینستوتێتی فەلسەفە بوون. هەردووکیان پێکەوش لە قوتابخانە خوێندکار بوون، کە خوێندکارەکان لە کاتی ناپۆلیۆنەوە پاش ماوەیەکی زۆر کورت ئەو ناوە بەو ئینستوتێتە رەنگینە دەبەخشن. دەمەوەێ بڵێم کە ئالتۆسێرو دێریدا ژیانیان بۆ ئەوە تەرخان کرد کە وانەی فەلسفە پەرەی پێبدەن و بە تەواوی نوێ بکەنەوە کە ئەوان خۆیان لەوێدا بەر لە سی، چڵ ساڵ وەک خوێندکار وەرگیران.

ئەو کاریگەرییەی کە دێریدا لە ماوەی ئەو پانزە ساڵەی دوایی لەسەر خوێندکارەکانی فەلسەفە و زانستە کۆمەڵایەتییەکان و بەشە مرۆڤایەتیەکان بەجێیهێشت دەکرێ لەگەڵ هەمان ئەو ئیلهامەی کە وەک هەستێکی پێشتر ئالتۆسێر هەیبوو بەراورد بکەین. بەڵام ئەو دوو هزرڤانە نوێنەرایەتی دوو "ئاراستە"ی فەلسەفی جودا دەکەن، کە رەنگە لەچەند خاڵێک سەبارەت بە رەخنە و خاسڵەتی تایبەتمەندی سەرسەختانە لە سەرقاڵ بوونیان بە دوای پرۆژەکانیان هاوبەشیان هەبێ، بەڵام هەر یەک لەو پرۆژانەی ئەوان بەرەو دوو ئاراستەی جیاوازی فەلسەفە و – نەخشەی مێژووی تیۆری و هەروا بە روونی بەرەو دوو شوێنی جاوازدا دەڕۆن.

بە شێوەیەکی راشکاو. چونکە ئەو یاریە پەخشانی و بوونگەراییەی بە زۆریش ئەو "بە بوونگەرایکردن"ی کە لە بەرهەمەکانی کاتی لاویەتی هەردووکیاندا هەیە، واتا هەر ئەوەشە کە هەردووکیانی بە زیندوویی راگرتووە، وایکردووە هەردووکیان ئازار ئامێز و وەک خودی خۆیان بن، بەوەش دەکرێ لە یەکەم نیگاوە وا ببینرین کە لە بناغەدا دوو بەرهەمی جودا ی

خود ئاسا و ئەدەبی بە سەلقیدار هەروەک خودی خۆیان لەناو ئاراستەیەک بن و لە هەوڵی ئەوەدان کە بە هێواشی بەرەو "بوونایەتی" نزیک دەبنەوە، کەچی لەسەر دەقەکانی پێشوویان هەدووکیان لە پەیوەندی نێوانیاندا

زۆر کێشەیان هەبوو.

بەڵام هەمیشە بواری وانە گوتنەوە ونووسینیان جودا بووە. ئالتۆسێر زۆربەی کات بە تەنیا ئیشی لەگەڵ چۆنیەتی مێژووی تیۆری سیاسی و مارکسیستیانە ، لە مۆنتێسکیۆ و رۆسۆوە تا بە فەلسەفەی ماتریالیستیانەی سەردەمی رۆشنگەری فەرەنسی و تێدەپەڕێ و تا دەگاتە مارکس، لێنین، گرامشی و ماو، خەریک بووە. کەچی نووسینەکانی دێریدا بە مانایەک لە مانایەکان لە " دیوێکی تر"ەوە لەسەر خوێندنەوەی سیستەم و تیۆری زانستە مرۆڤایەتییەکان، لە پلاتۆنەوە بە هێگل و هورسلەوە تا دەگات فرۆید، ساوسێر، لیڤی-شتراوس و لاکان، رۆلی خۆیان گێڕاوە، هاوکات دێریدا لەو دەقانەش بەهەرە وەردەگرێ کە هەڵیاندەوەشێنێتەوە و چڕیان دەکاتەوە. من لەو نووسینەدا زیاتر نزیک دەبمەوە لەوەی کە مەبەستم لە بوونی "دیوێکی تر" چیە کە رەنگە ئەوە وەک سەرەتا تا رادەیەک خۆ بە حاڵبوونێکی سەیر بنوێنێ.

ئەو ئەرکەی کە دێریدا خۆی بۆ تەرخان کردووە، کە ئەو چەندان جار لە دیمانە و نووسینە جیا جیایەکانی دووپاتەی کردۆتەوە، ئەویش ***هەڵوەشاندنەوەی*** گشت ترادیسیۆنی مێتافزیکی رۆژئاوایە. هەڵ- وەشاندنەوە/De-konstruktion دەیەوێ لیکجیاکردنەوە لە یەکتر و پارچە پارچە کردنە لە یەکتری، لە لە یەکچوواندێکدا کە بۆ نموونە مرۆ دەتوانێ وا لە ماتۆرپایسکل بکا. هەڵوەشاندنەوەی مێتافیزکی رۆژئاوا واتا تەفلیشکردنی "مەکینە"، کە بەلای کەمییەوە، بە جۆرێک بەوە بەش بە شکردنە لێکجودایانەی و شیوەکانی، هەتا بەلای کەمیەوە بۆ کاتییش بێ، ئەو مەکینەیە لە کار بوەستێت.

بە تێبنییەوە دەڵێم کە ئەو باڵکێشی و قووڵیە سەرسوورماندنەی کە لە هزری دێریدا هەن دەستەمۆ نەکراو ، شێوەیەکی دڵنیا، شلەژاویەکی جڵەو نەکراو و باڵا کردووی نەوەستاوی "شێتایەتی"یە. وەلێ من هەر لە ئێستاوە پەیڤێک بەکار دێنم کە تەنیا بە جۆرێک لە چێژی تایبەتیەوە دەتوانێ ئەو شێوەیە بەکارهێنانە پرەخسێنیت. ئیتر تا ئێرە با بگوزەرێین لەسەر پرسی"بلیمەتی" و/یان "شیتایەتی" دێریدا. بەڵێ وێرای هەموو

ئەوانەش لێرەدا مەبەست پیشاندانی ئەوە نیە. من تەنیا هەوڵدەدەم هەندێک لە هێڵە سەرەکییەکان لە فەلسفەی ئەودا پێشکەش بکەم، پریار دان بۆ ئەوانی تر بە جێدەهێڵم گەر حەوسەڵەیان هەبوو. لە گشت رووداوێکدا ***پرۆژەی هەڵوەشاندنەوە***، کە وەک داوێك بەناو نووسین و جۆشیەکانی دێریدا ئامادەیە، کە لەگەڵ کاتدا زۆر لقوپۆپیان لێدەبێتەوە، هەرچەندە گەر ئەو کارانەش بە شەرمنی، وردیی و هێشتنەوەی زۆر کەلێنیش خرابنە بەر دەست. ئەمەش بۆ خۆی هەم وەک مێتود و هەمیش شێوازی دەربڕین گوڕ و جۆشێکی تایبەتمەندی هەیە. تایبەتمەندییەکی سەرسەختە، واتا ئەوە ***هەمان*** بابەتی بناغەیی فەلسەفی تایبەتمەندیش سەرسەختانە بەدوا دا دێت، ئەو بابەتە هەمەجۆرانەی مێژووی تیۆریە *جوداکان* کە دێریدا کاریان لەسەر دەکا. دێریدا بەو دەربڕینە دژوارانەی، کە لەگەڵ سنووری زەبروزەنگدا ئازار هەڵگرن، هەمیشە بە ڕێگای خودی تێرامانە درەوشاوەکانەوە لەناو شێوە تۆکمەکانیدا دەچێنێت،

تێرامانی فەلسەفییانەی دێریدا بەندە بە خودی کێشەی- *نووسین*. دێریدا لە نێو ئەوانەدا تێرامانەکانی رۆسۆ لەسەر زماندا دەورووژێنێت، ئەو لە بەرهەمە سەرەتاییەکانیدا بە پوختی چەمکی-نووسین هەڵدەسەنگێنێت، کە ئەو بە هەنگاو دوای هەنگاوی لێک و پێک کردنەوەی مەکینەی فەلسەفەی رۆژئاوا دەتوانێ وەک ئاسنێکی تواوە بەکاری بێنێت.

لە کارە سەرەکییەکەی سەبارەت بە گراماتۆلۆگی – واتا فێرکاری لە سەر نیشانەی نووسراو، کە لە ناوەڕاستی 60-کاندا لەوکاتەی کە زۆر *تیۆری* تر سەریان هەڵدا، دێریداش جۆرێک لە تیۆری نووسین "دەئافرێرێنێ"- ئەو بەو کارە مافی راستی بە خۆی دەدا بڵێ کە *وشە*، وشەی گوتراو، وشەی "زیندوو" لە تەواوی مێژووی هزری رۆژئاوادا لەسەر حیسابی *نووسین*، وشەی نووسراو بە خراپی بەکار هێنراوە. دێریدا بەو بۆچوونە بە رێگای شێوازی بەڵگەدارییەوە هەندێک راستی پیشاندەدات کە ئەوەش پرەوای بە زۆر کەس هێناوە. بەڵام من هەرگیز بە تەواوی نەمتوانی قەناعەت بکەم بەو تێزە دێریدانەییە. بەڵێ، راستییەکەی ئەوە تاکە تێزێکە لە فەلسەفەی دێریدا کە من ناتوانم هاوپراوی بم (یان لێی تێبگەم؟). هەڵبەت دەبێ بێژم ئەو تێزە یان بابەتە وەک خشتی بناغەیەکە

لە هزری دێریدا. من لەبەشی داهاتوودا دەگەڕێمەوە سەر ئەو باسە، لەوێدا لە بەشێکدا بە شێوەیەکی کورت قسە دەکەم لەسەر بەرهەمە رچەشکێنەکەی سەبارەت بە گراماتۆلۆگی کە دێریدا بەوە توانی بە نێوەندکردنی ئاوەز- *Logocentrismen* یەکلابکاتەوە، لە بە شێکی تردا بە ئاماژە کردن بۆ کتێبە زووەکەی لەسەر ئێدموند هورسل (*دەنگ و دیاردە*) دێمە سەر کێشەی راستیی و دواجاریش لە روانگەی کارە مەزنەکەی کۆوتاری *نووسین و جیاوازی* *دەوە* پرسیاری *جیاوازی* - *deffèrence* تاووتۆ دەکەم بەو شێوەیەی کە هزری دێریدا لە فەلسەفەی تازەتر فۆرمۆلە دەکرێت.

ئەوانە هەموو سەرنجێکی گشتیین و شێوەیەکە لە ناسندنێکی پوخت. وەکو تر لەبەر ئەوە ئەم وتارە لەم بوارەدا خۆی بۆ خزمەتکردن و مەبەستێکی دیاریکراو تەرخان کردووە بۆیە دەرفەت نیە باس لە شتەکانی تر بکرێت.

2- یەکلاکردنەوە لەگەل بە نێوەندکردنی ئاوەز

وەک گوتمان پرسیار لەسەر نووسین وەک هاندەرێک لە پشت فەلسەفەی دێریدا وە ئیشدەکا، کە ئەمەش دەبێتە هاندەرێک بۆ کۆمەڵێ *نووسین.* دێریدا لە گراماتۆلۆگی-*De le gramatologie* دا کە لە 1967دەرچووە تێزە سەرەکییەکەی لەسەر *سەرەتاگەی وشە لە پەیوەندی بە نووسین لە تەواوی هزری رۆژئاوادا، وێڕای* سەرتاپای شێوەکانی "ئیدیالیزم" کە بەرهەمێنەریانە، دەخاتە بەردەست.

لەو پەیوەندییەدا دێریدا دەرپرینێک دەبینێ کە ئەو بە داڕشتنی تیۆری رۆژئاوایی و بە نێوەندکردنی ئاوەز -LOGOCENTRISM ی فەلسەفەی رۆژئاوایی ناودێری دەکا، ئەو تاک رەهەندە بە نێوەندکردنەش کە بە ریگای وشە و ئاوەزەوە ئەنجام دەدرێت. دێریدا بە چەمکی "logocentrism" بنەمای روانگە ترادیسیۆنەکانی مێتافیزک دەست نیشان دەکا، کە ئەو پێی وایە ئەوە خودی روانگەی ئەو فەلسەفەیە کە وەک مەرجێکە بۆ بڕیاری "راستییەکی بەرچاو" پشتی پێدەبەستێ، کە ئەمەش لەناو *وشەی*

گوتراودا ئامادەیی *مانایەک* رادەگەیەنێ، هەروەک دەنگی مرۆڤایەتی پەیوەندییەکی پریاردراوی هەبێ لەگەڵ رۆح و هەروەک *logos* یان ئاوەز و دەنگ هەڵگری راستییەکی سروشتی و بەرجەستە کراو بن.

بە واتایەکی تر دێریدا ئەو پەیوەندییە نزیکەی کە مرۆ دروستی دەکا لە نێوان " *دەنگ*، کە لەوەدا وشە"، "رۆح، کە لەوەدا مرۆڤایەتی/نەمری" و "ئاوەز، کە لەوەشدا راستی" هەیە، بە کێشەیان دەکات. ئەوانە هەموویان بۆ عەقیدە- kultێکی ئیدیالیانەی لە ناوەکیگیر، بە رێگای دەنگدانەوەی ئەوە تا دەگاتە نەخشەی زانستی زمانی دەنگ (fonocentrism) و نەخشەی دەروونشیکاریی رۆح (psykocentrism)، جێگیر کراون،

دێریدا خۆی بۆ ئەوە ئامادە دەکا تا تەواوی ئەمانە، بەرەو دەرەوە وەرچەرخێنێتەوە.

ئەو خولیایە کە بە زۆر شێوە پێچەوانەی فەلسەفەیەکی ساغلەمە، مرۆ هەر زوو ئەو بە *ئوبێکتیڤ کردن-obektivera*ی *سوبژایەتی-subjektiviteten*یە لە بەرهەمە فەلسەفییەکانی سارتر، بە تایبەتیش لە *بوون و عەدەم* (1943) دەبینێتەوە. بەڵام لای دێریدا مەسەلەکە ئیشکردنە لەسەر تیۆری ***نووسین***، هاوکات ئەوە لای سارتەری لاو ئیشکردن بوو لەسەر گەشە پێدانی تیۆری ***ئاگایی***. وەکو تر کە ئەمەش رەنگە بە رێکەوت نەبێت. هەردوو فەیلەسوف رەخنەی سیمۆتیک و رەخنەی دەروونشیکاری لێکدەترنجێنن. هەڵبەت سارتەر و دێریدا هەمیشە، لەبەرانبەر چەمکی "زانستیانە"ی ساوسێر لەسەر نیشانە و چەمکی "زانستیانە"ی فرۆید سەبارەت بە نائاگای، فەلسەفەیەکی گوماناوی و هاوکاتیش ناڕەحەت و رزگارکەریان داناوە.

من لێرە بە دواوە کەمێک زیاتر تاووتۆی چەند چەمکی نیشانە/sign دەکەم کە لە *گراماتۆلۆگی* دا بەر چاون. رەنگە ناساندنی دێریدا لەم بەشەدا بە ئاڵۆز و ئەبستراکت بخوێنرێتەوە، وەلێ ئەوە خۆی لە خۆیدا کێشەیەکی گراماتۆلۆگیانەشە.

ئەو هێزەی کە لە پشت تیۆری نووسینی دێریدا هەیە، وەک خۆی رووندەکاتەوە، بریتییە لە "سەرنج کێشی". واتا ئەوەی کە سەرنجی دێریدا رادەکێشێ زمانی *قسە* کردنە کە بە جۆرێک هەموو شوێنێکی تەنیوەتەوە - بە تایبەتیش لە رۆژئاوادا لە سەروبەندی قەڵەمڕەوی و

دەسەڵاتی نووسینی فۆنەتیکیدا – وەک *par excellence*، مۆدێلێکە کە نووسینی نووسراوە وەک چەشنە ئاوێنە بوونەوەیەکی لاوەکی لە: بەرهەمهێنانەوەیەکی سادە یان کەرەسەیەکی یارمەتیدان، *دەربڕینێك* لە پێناو *دەربڕینێک*، دەبینێت، کە ئەمەش بوو بە نوێنەرێکی قبووڵکراو. لە روانگەی ئەم خاڵەوە، بە واتای دێریدا ئەو مۆدێلە لە هزری رۆژئاوادا بە تەواوی باڵادەست بوو، کە دەبوو وشەی بە قسە گوتراو گونجاو بێت لەگەل راستیی زمان، "سروشت" و "بنچینە"، هاوکات نووسین دەبوو تۆوێکی ناخۆرسکی، تۆوێکی دروستکراوی خواستراو بێت، بە کورتی بیانۆیەکی ناپێویست بێت. ئێستا دێریدا پێمان دەڵێ کە ئەوە دەکەوێتە بەر پێوانەی بەها و ستروکتوری پرینسیپ، کە دەکرێ ئامادەییان لە سەرتاپای مێژووی تیۆری رۆژئاوادا، هەر لە سۆفیستەکان و پلاتۆنەوە بگرە تا بە رۆسۆ و هێگل تێدەپەڕی تا دەگات فرۆید، ساوسێر و لیڤی-شتراوس، بەدیبکرێت، بۆیە دەتوانین وەک fonocentrisk، بە نێوەندکردنی چوارچێوەی دەنگ دەست نیشانی ئەوە بکەین.

دێریدا ئێستا لەناو قووڵایی مێژوویەکی پێچاو پێچی فەلسەفیانەوە دەخوازێ لەناو مێتافیزکی رۆژئاوادا پەیوەندی نێوان *دەنگ* و *ئاوەز/ئەقڵ* بپشکنێتەوە. دێریدا بە ئاراستەیەکی مەیلەو ورێنە ئاساوە هەوڵدەدا ئەوەمان نیشانبدا کە دەنگ دەرپڕین وەک نوێنەرایەتیەکی ترادیسیۆنیانە لە پەیوەندی بە نەخشەکاری دەرپڕینەوە تەنیا دەتوانێ لە بە ڕەواکردن بەشداری بکا و لە روانگەیەکی ترادیسیۆنیشەوە جیاوازی نێوان شتێک کە *ناوەکیی*ە (لەوێ هزر ئامادەیی هەیە) و شتێک کە *دەرەکیی*ە (لەوێ نووسین ئاماژە پێکراو بێ) روونبکاتەوە.

کەواتە بەشێوەیەکی ئاسایی وشەی گوتراو وەک ئەو دەرپڕینەی کە نزیکایەتی زۆرە لە ئاگایی دەخەمڵێنرێت، بەمجۆرە *دەنگ لە پێش هەموو ئەوانیتردا* دەبێتە *دەرپڕین*.

بە دیدی دێریدا لەو خاڵەڕا تێگەیشتنێکی لەم تەرزە، واتا بە کەم تەماشا کردنی نووسین، کە زانستی زمانەوانی مۆدێرن بە جیاوازیە کۆیلە کراوە ناهاوئاهەنگیەکانی چەمکی نیشانە/sign: تواناداد/هەستدار، ئەبستراکت/کۆنکرێت، گەشەی زەمەن، ناوەڕۆک/دەربڕین، ئاماژە-signifiant ‏-واتادار/signifè ... هتد، خۆی پێکهێنا. بۆ زیاتر جەختکردنەوەی

ئەوە کە بە دیدی دێریدا چەمکی نیشانە حوکمی چەمکی "راستیەتی" ئێمە دەکا، "کە جیانەکرایەوە لەو دەسەڵاتە راستییەی کە وەک میراتگرێکی *logos* دەنرخێنرێت"، لەوێدا لە بەردەوامی ئەوەدا "پەیوەندییە بنەچەیی و گرینگەکانی لەگەڵ *دەنگ-(fonè)*دا هەرگیز نەپچڕاوە".

بە کورتی مێتافیزیکی نووسینی دەنگ، وەک دێریدا پێشنیازی دەکا لەگەڵ نیشانەی "logocentrism"دا (کە ئەو چەمکە دەگەڕێتەوە بۆ *LOGOS*: وشە، ئاوەز) دەستگیر دەکرێت و ئەو راگەیاندنە فەلسەفیە لە درێژبوونەوەی نووسینی فۆنۆتیکیەوە وەک هاومانای مێتافیزک دەبینرێت. لێرەوە لە پاڵ ئەمەدا مرۆ تێدەگا بۆچی هزری رۆژئاوا لەناو ستروکتورەکەی خۆی، تا دەگاتە بەشێک لە تێگەیشتن لە *زانستایەتی،* کە لە کاتێکی دیاریکراودا لە مێژووی نووسین و لە پەیوەندیەکی لە باری پێناسەکراوی نێوان نووسین/دەربڕین و دەنگ، دیل دەبێت.

دێریدا لە رەشنووسە تایبەتمەندییەکەی خۆی دەربارەی تێوری نووسین رادەگەیەنێ کە نووسینی دەنگ هەرگیز ناتوانێ دەرفەتەکانی نووسین بەتاڵ بکاتەوە: بۆ ئەوەی لە بری ئەوەی کە لە نووسینی دەنگ بهزرین کە لە شتێکی ترەوە هاتووە، واتا لاوەکیە، بۆیە دەکرێ بە روانگەی دێریدا ئەوە بسەپێنین کە توانایی گشتی نووسین بۆ زمان مەرجێکی بنەڕەتیە. گراماتۆلۆگی لەو کارە گریمانەیەدا کۆی نمایشکردنێکی تیۆریانەیە.

پاشان دێریدا ئەوەمان نیشان دەدا کە تەنانەت لە ناخی زانستی زمانەوانییەکەی سۆسێردا لە نێوان تێزە گشتیەکانی لەمەڕ *خاسڵەتی ڕێککەوتی* نیشانە و وێناندنە رێزپەڕەکانی لەمەڕ راهاتنی ***سروشتیانەی*** نووسیندا قەتیسمانێک هەیە.

گەر بڕیار درابێ کە نیشانە تەواو لە بنەما بەدەر بێ و ڕێککەوت بێ، ئەوە بە واتای دێریدا بەدەر لە یان بە بێ بەستانەوەی نیشانە بە ئەنیستوتێکی تۆکمە، واتا بە بێ ئەو قەتیسمانەی کە دێریدا بە ***شوێن پێ*** (*La trace*) ناوبێژی دەکا، دەبێتە شتێکی لە ئاوەز بەدەر. ئەوە "رەنگدانەوە"یەکە کە لە "شوێنی دەقێکی نەقشکراودا " دەهێڵرێتەوە یان دەپارێزرێت، ئەوەش بەر لە هەموو شت ئا لێرە و لە کاتی ئێستادا جیاوزییە بونیاتنراوەوکان "دەباتەوە دواوە" کە بە ڕێگای "ستروکتوری ئاماژەکردنەکان"ەوە دەرفەت بۆ جیاوازیی دەرخسێنن کە وەک خۆی

دەرکەوێت.

کەواتە بە رای دێریدا خاسڵەتی رێککەوتی نیشانە مەرج بۆ رێچکەیەکی دەستنیشانکراو دادەنێ، واتا بۆ فۆرمێکی نووسین مەرجێک دەستنیشان دەکات کە ناوەڕۆکی شوێنکات و پەیوەندی (لەگەڵ شتێکی دیکە)دا بە خۆوە دەگرێت.

ئەگەر بەهای نیشانە/sign وەک ئەوەی کە دێریدا لەسەری دەنووسێ بەڕاستی بەمجۆرە خۆی بنوێنێ، بەو مانایەی کە "پارچەی زمانێک جگە لەو تێزە هاوپێودانگە هەرگیز ناتوانێت خاوەن بنەمایەکی دیکە بێت"، ئەگەر زمانی پێناسە کراو بە واتای دێریدا بریتی بێ لە جیاوازییەکان، ئەوە ستروکتوری ئەو زمانە بە گشتی تەنیا دەتوانێت یارییەک بێت لە ئاماژەیەکی دوو لایەنیدا. هەر یەک لە "دەستەواژەیەك" لە شوێن پێ بترازێ هیچ ئامادەییەکی تریان نیە - کە دەتوانرێ بۆ – دەستەواژەیەکی تر ئاسان بکرێنەوە کە لە دەسەتەواژەیەکی تر جودایان دەکاتەوە.

بەم مانایە نووسین *یارییەکە لە زماندا*. واتا مرۆ دەبێت وەک جۆرێک لە رستە-بەندی لە رەچەڵەکی شوێن پێ و رەچەڵەکی نووسین تێبگات، بۆ ئەوەی بە رێگای ئەو جیاوازییەوە هەر یەک لە دەستەواژەکان رەگەزی فۆرمیان پێبدرێت. ئەو فۆرم پێدانەش بەرئەنجامێکە، زمان سەرچاوەکەی کە نووسینە دەکاتە نموونە/مۆدێلێک، تا *بڕیار لەسەر جیاوازییەکان بدات*.

لێرەدا دێریدا تێگەیشتنە گراماتۆلۆگییەکەی بە قووڵی لە بناغەی تیۆری زانیاریی زانستە زمانەوانیە هەڵبژێردراوەکەی ئاشکرا دەبێت، لێرەشەوە ئەو زانستە خودی رەگەکە دەکاتە کێشەیەک. بە بۆچوونی دێریدا خاسڵەتی جوداکارانەی نیشانە/sign لەناو خۆیدا چەمکی نووسینی ترادیسیۆنی ناچاری سڕینەوە دەکا. واتا دێریدا دەڵێ تێزە سەرەکییەکەی سوسێر سەبارەت بە *زمان* بریتیە لە جیاوازی ژیان وەبەردانی بوونی ***پەڕێکی-نووسین***- یان "ئاخاوتنێکی خۆش" یانیش "جیاوازییەکی بڕیاردراو" – کە بە *لۆگیکی دەکەوێتە پێش* تەواوی ئەو لێکدژانە (بۆ نموونە، کات/شوێن و دەربڕین/ناوەڕۆک) کە رەگی بە کەمگرتنی نووسین دەکەوێتە ناو ئەمانەوە. بە واتایەکی تر نموونەی "سەرەتای نووسینێک" کە هەموو رەگەزێکی زمان، وەک رەگەزەکانی خۆیان، لەناو خۆیاندا رەگەزەکانی شوێن پێی خۆیان هەڵدەگرن، کە ئەمەش بە دیدی دێریدا بناغەی "سەرەتای نووسین"

پێکدێنێت. بەم جۆرە بە پرِوای دێریدا بەرهەمی نووسین سەرەتایەکەی لە شوێن پێەوە سەرهەڵدەگرێت، واتا "نا-سەرەتا"یەک، چونکە شوێن پێ هەمیشە شتێکە پێش واخت بریار دراوە. زمان وەک بنەمایەکی گوتنەکەی خۆی مەرجێکی هەیە ئەویش "*وەرچەرخانی دەرەکی*"ە، ئەو "وەرچەرخانە دەرەکی"ە کە هەمیشە زاڵە لەناو تەونی شوێن پێدا.

لێرەوە ئێمە دەتوانین پلەی رەخنە زانستییەکەی دێردیدا بپێکین. ئەو گراماتۆلۆگیە گشتیەی، کە زانستی زمانەوانی دەگناسیش تەنیا دەتوانێ ببێتە بەشێکی سنووورداری ئەوە، کە دێریدا نەخشەی بۆ دەکێشێت، نەتوانێ ببێتە زانستێکی کارا/پۆزەتیڤ. هەروا پێناسە نوێکانی دێردیدا لەسەر نووسین، "چەمکە گشتییەکانی سیمیۆلۆگی"، ناتوانێ ببێتە چەمکێکی "زانست"یانە. ئەمەش نەک لەبەر نەبوونی لۆگیک، بەڵکو هەم لەبەر ئۆبژەی راڤەکاری "ئۆبیکتیڤیتێت" و "هەقیقەت"، واتا مەرجەکانی زانستی لۆگۆسێنتریزم، کە ئەوە پێکەوە لەگەڵ جیهانبینیەکان سەبارەت بە بوون، ناسنامە، رەچەڵەک. زانایی، ئاگایی و...هتد وابەستەن بە فۆرمەترادیسیۆنەکانی جیهانبینی *ئامادەیی* (ئامادەیی رەچەڵەک). دەبێ شوێن پێ و پرۆسەی بریاردەری جیاوازییەکان بە ناچاری کۆتای بەو ئامادەییە بێنێت. "هزرێکی-جیاواز" دەتوانێ لەگەڵ "هزرێکی-لۆگۆسی" یەکبگرێت، کە ئەوەی دوایی بە رێگای غەدر کردن لە زمان و فرێدانی بۆ شوێنێکی دەرەکی کەم بایەخ خوی باڵادەست کردووە. بۆیە گراماتۆلۆگی دێردایانە ئەو کێشەیە بە ئەرکێکی سەرەکی خۆی دەبینێ کە کەم تا زۆر هەموو مەرجە راگەیەنراوەکانی زانستی زمانەوانی، ئەو تیۆریە پان و پۆرانەی کە لە ماوەی ئەو سەد ساڵەدا بوونەتە بە هێز کردن و هاوکات رێگە خۆشکەری ئەو جۆرە بە ئاڵۆزکردنە تیۆریە زانستییە، هەڵبوەشێنێتەوە.

دەنگ و دیاردە

نووسینە سەرەتاکانی دێریدا لەسەر ئێدموند هوسێرل- Edmund Husserl (1859-1938) دەدوێن. ئەو نووسینانەی دێریدا سەرەتا لە فۆرمی وەرگێرانێکی کورت و دەروازەیەکی درێژ، پاشانیش لە فۆرمی لێکۆڵینەوەیەکی کورت بەرجەستە دەبنەوە. دێریدا لەو نووسینانەدا، بە

پێودانگی خوێندنەوە ستراتیژییە ناسراوەکەی، راستەوخۆ هوسێرل راڤە دەکا، دەیخاتە ژێر پرسیار سنووری هزرەکانی "دەبەزێنێ" و گەشە بە هەوڵەکانی دەدا.

گەر مرۆ بخوازێ بە پوختی تێبگا لەوەی کە چۆن فەلسەفەی هۆسێرل خۆی نمایشدەکا، ئەوە دەتوانێ ناڕاستەوخۆ سوود لە ئەزموونی دێریدا، مێتود و لە هەڵبژاردنی بابەتەکانی وەربگرێت، کە بەهرەکەی لەو هزرڤانە ئەلمانیە رامان ئامێزە هەڵێنجاوە. هاوکاتیش دێریدا بە شێوەیەکی ئۆرگینال بەرکۆڵێک لەسەرکەوتنەکانی هوسێرلی داڕشتنەوە، مشتوماڵ کرد و بەرەو پێشەوە برد.

هوسێرل، کە بە دانەری دیاردەگەرایی/فێنۆمێنۆلۆگی دەناسرێتەوە، بە دژی بە مێتافیزکی ئیدیالی (پلاتۆن، کانت، هێگل) و پراوەی/ ئێمپریزمی پۆسەتیڤیزم (هیوم، لۆک، کۆمتێ) وەستایەوە. ئەو *دیاردە*/*fenoment*ی وەک پلاتۆن و کانت بە دژی بوونایەتیەکی بەرجەستەکراو: بیرۆکە یان شت وەک خۆی/ noumenon دا نەنا.

لە لایەکی ترەوە هوسێرل ئەو دیدەی پۆسیتیڤیستەکان رەتدەکاتەوە کە پێیان وایە دیاردە بریتیە لە فاکتەرێکی بەڵگە نەویست، هەروا ئەو دیدەی ماتێریالیستەکانیش رەدەکاتەوە کە پێیان وایە دیاردە وەک جەوهەرێکی رەسەن و گەردوونی کە بە "ماددە" ناودێر کراوە بریتیە لە بەرجەستەکردنەوەی فۆرمەکان. چونکە بە بڕوای هوسێرل دیاردە نە جەوهەرێکی واقیعیانە (نە فاکتەر، "ماددەیە")، نە شتێکی ساختەشە، بۆیە دەبێ وەک "بەرجەستەکراوێک/نوێنەرایەتیەک"، خۆ نواندن و خۆ-پیشاندان (-بۆ یەکێك) ببینرێت، گرینگی یان مانا لەوەدایە کە دەبێ فەلسەفە هەوڵبدا ئەوە رۆشنبکاتەوە.

بەڵام بەڕاست مەبەست لە *واتا* و *کاکڵە* چیە؟ لێرەوە ئێمە رووبەڕووی ئەو خاڵە ئاڵۆزە، بنچینەی بابەتەکە لە فەلسەفەی هوسێرل دەبینەوە کە کاریگەری خۆی لەسەر نەوەیەک لە فەیلەسوفی فەرەنسی، هەر لە سارتەر و مێرلۆ-پۆنتی بگرە تا دەگاتە فۆکۆ و دێریدا بەجێهێشتووە.

هوسێرل لە کتێبەکەی، *مێدیتەشیۆنی دێکارتیانە*/ *Cartesianska meditationer* / وەک "ناوکۆیی"ەک *واتا* پیشاندەدات، کە هەستکردنی سۆبژەیەک ، تۆماردەکا، خۆی یەکدەخات، جەغتدەکاتەوە یان فۆرمۆلە

دەکاتەوە. کەواتە مرۆ دەبێت لە سۆبژەیەکی سەربەخۆوە کە وەک جۆرە سەرەتایەکی تەواو دەست پێکی خۆی دیاریبکات، تەنانەت بۆ سۆبژە خودی دەر و دونیاش "بوونەکەی هەمیشە پێشتر هەبووە". بەڵام بە پێچەوانەی ئەو بۆچوونە رووکەشە کە تەنیا جەغت لەسەر شت و دەستکەوتی تایبەتی خودی سۆبژە بۆ چۆنیەتی شێوەی *بینین* دەکاتەوە، وەکو تر فینۆمێنلۆگی بە پێچەوانەی بۆچوونە زانستیەکان، کە بە روانگەی هوسێرل ئەوانە تەنیا دەکرێ پرپارێکی رووت و لاوەکی بێت، پێی وایە دەتوانێ بە رێگای ئەمدیوی شێوەی مەرجداریە راستەوخۆ و کولتوریەکان "خودی شت بپێکێت". لە روانگەی ئەو تێگەیشتنەوە بۆ ژیان دەکرێ سەر لە نوێ ئەو بنەمایە پرپاردراوە رەمەکیە، ئەو رەمەکیەتەی کە مەرج و بنەمای هەلبژاردنە بۆ واتا (هەڵێنجانە) بئافرێنین.

بە پروا و ئامۆژگاری هوسێرل، ئەگەر مرۆ بیەوێ سەر لە نوێ ئەو بنەمایە پرپاردراوە چرکە ساتیە لە زانیارییدا – جا گەر بەند بێ بە ئاخاوتن لەسەر مێژووی فەلسەفە یان مێژووەکەی خۆی – بئافرێنینەوە، دەبێ ئاکامگیریەکی چرکراوە پێشکەش بکات، کە ئەمەش نابێ لە گومانە دێکارتیەکە جیاواز بێت، بەڵام دەبێ ئەم کارە زیاتر پەرە بەم گومانە بدات. ئەو ئاکامگیریەش بریتەیە لە "دانانی جەغتکردنەوە"یەک لەسەر جیهانێکی "پرپاردرای راستەوخۆ" و تەواوی دەستکەوتە زانستییەکان.

ئەرکی ئەو بنەمایە پرپاردراو رەمەکیە سەرقاڵ بوون نیە بە "چەمکە دروستەکان"، بەڵکو بە "سۆبژە کە بە چەمک چاک دەبێتەوە" سەرقاڵ دەبێت. دێریدا بە چەشنە مێتودێک جەغت لەسەر پەرە پێدانی ئەو بە دیالێکت کردنەی زانیاریی دەکاتەوە. ئەو بە دەرککردنێک بە خودی روو بە ڕوو بوونەوەی ئەو ئۆبژەیە نەخشەی چەمکە ساختەکان و رامانە سۆبێکتیڤە ناچار کراو و شوێنی لە دایک بوونەکان، سیستەمی ئەو بیر کردنەوەیە تێکدەشکێنێت.

وەک بینیمان دێریدا بە ئاسانی توانی بچێتە ناو بەشێکی فرەی ***روانگە*** باوەکان و پەنجە بخاتە سەر لۆگۆسێنتریزم. تەنیا لە پێناوی تاقیکردنەوەی هزریش، خۆی دەخاتە دەرەوەی ئەو سیستەمە، بەمەش توانی سەبارەت بە ئامادەیی مانا لە وشەی گوتراودا ئاماژە بە بناغە بێمەرجەکانی-postulat مێتافیزیک بکا، کە هەروەک لە سروشتەوە **ئاوەز** و

وشە دەمڕاستی هەقیقەت بن. وەک گوتمان زمان لە پەیوەندی بە وشەوە وەک رووە دەرەکییەکەی لە پەیوەندی بە رووە ناوەکەییەکەی، هەروەک جەستە لە پەیوەندی بە رۆحەوە وەک ئەلف و بێیەکان لە پەیوەندی بە واتای رۆح بە نزمی نرخێنرا بێت. دێریدا هەمان پێگە لای سوسێر، لیڤی-شتراوس و لاکان دەدۆزێتەوە.

بەم چەشنە بە رێژە کردنی بەشێک لە روانگە ترادیسیۆنەکان (لە پلاتۆنەوە بۆ فرۆید و ئەوانی تر)، ئەوەش توانای "ئامادەباشیەک" بۆ دێریدا دەڕخسێنێ کە بوارێکی ئیدیالی بۆ تیۆری نووسین دابمەزرێنێت. دەڵێم بوارێکی ئیدیالی چونکە دێریدا بە نمایشکردنی هەزار ساڵ لە "دەمکوتکردنی" نووسین لە فەلسەفە و-مێژووی هزری رۆژئاوا سەرتاپای ئەو تابلۆیە رشدەکاتەوە.

وەک پێشتر ئاماژەم پێکرد، بۆ من سەختە لەوە تێبگەم کە لە ترادیسیۆنی رۆژئاوادا **وشە** بە هێوری فشاری کردبێتە سەر **نووسین**؛ ئەوە دروست نیە بەڵکو پێچەوانەکەی راستە؟ لەمە بترازێ من بە تەواوی هەموو *مەشقە* فەلسەفییەکانی دێریدام قبووڵە کە وەک سەرپەرشتکارێکی زانکۆ لە دیدی گرینگی دامەزرێنەرانەی تیۆری نووسینەوە، توانی ستراتیژی مێژووی رەخنە و رەخنەی زانیاریی ئەنجامبدا، کە ئێمە لە فەلسەفەی رۆژئاوادا زۆر پێویستمان بەوە هەیە.

ئەوەی کە لە فەلسەفەی ترادیسیۆنی بە راستینە ناو دەبرێت، وەک مەرجێکی پێشوەخت بە لە بەرچاوگرتنی ماناکان لە پەیوەندیان بە دەربڕینەوە کە ناوەڕۆک بڕیاری لەسەر نەدراوە. دێریدا لە لێکۆڵینەوە بچکۆڵانەکەی *دەنگ و دیاردە*- *La Voix et la phènomène*، کە کایەی هوسێرلی بەسەرەوەیە بۆ یەکەم جارە ئەو تەوژمە لە فەلسەفە و- مێژووی هزر و تا دەگاتە ئەو سیمیۆلۆگییە سرتراکچالیستیە بخوێنێتەوە، کە لەوێدا لۆگۆسێنتریزم بە چڕی دەفراژێت. دێریدا دەخوازێ بەو خوێندنەوەیە لە پێناو سوودی شتێکی پێشتر *نەوتراو*، بە شێوەیەکی پەرەدۆکسال چەمکی نیشانە لەناو بەرێت. ئەو نەوتراوە کە بۆ بە دەستهێنانی سوودێکی تایبەتمەندە کە بەمەش بتوانێ بە هۆی دەنگی نزمی شەبەنگی رۆحەوە لەگەڵ بووندا لە ناو "کۆمونیکەیشن"ێکی سەرەتاگە و راستەوخۆدا ئامادە بێت. دێریدا دوای شوێن پێی ئەو ***ئەفسانەیە لەسەر سەرەتاگە***

دەکەوێ، ئەو ئەفسانەیە لە شێوەی لە قتوکراویە دیالێکتیکیەکەی لەناو هەموو بەرهەمە فەلسەفی و زانستییەکاندا ئامادەیی هەیە کە دێریدا تووشیان دەبێ، لە یەکتریان هاوێردەکا.

نووسین و جیاوازی

وەک بینیمان بە رای دێریدا سەرەتاگەیەک نیە کە تەواو رەها بێت، چەشنە سەرەتایەکی بەرچاو یان چەشنە خاڵێکی سەرشاری پێناسە کراو، بۆ *مانا و گشتایەتی بەرهەمی مانا* لە گۆڕێدا نیە. بۆیە کە دێریدا، لەوەدا سنووری فێنۆمێنۆلۆگی و تێگەیشتن کە لە مێژووی هزردا کەوتونەتە ژێر کایەی ترادیسیۆنی ماتریالیزمی، دەبەزێنێ. دێریدا لە هەموو کارەکانیدا بە توندی هێڵ بە ژێر ماتریالیەتی نیشانەدا دەکێشێت. هەڵبەت ئەو ماتریالیەتە لە گەردوونی چەمکی دێریدا زۆر شێوەی جودا جودا دەپۆشێت. زمان تەنیا بە توانای ئەو نووسینە نەقشکراوانە، یان واتا، ئەوەی کە دێریدا رەنگە لە یەکەم نیگایەوە بە جۆرە داڕشتنێکی "مەتەڵ/mystik"یکیەوە بە ***شوێن پێ*** ناوبێژی دەکا، بەرجەستە دەبێتەوە. هەڵبەتە ئەو چەمکە لە بواری زانستی زماندا وەک شتێکی وردەکار و رادیکالانە تا ئەوپەڕی کۆتایی هاوچەشنی مەتەڵ ئامێزی چەمکی ماتریال تەماشا دەکرێت، هەروا بە زۆریش وەک کۆدێکی سیحری بەکار دەهێنرێت، بێ ئەوەی کە جیهان بە هۆی ئەو (شوێن پێ)یە رۆشنتر بێتەوە.

دێریدا لە راڤە و تەرزە رامانێکدا لە ژێر دێری à le Saussure، لەو خاڵەدا بۆ ئەو روانگەیە دەچێ، کە دەکرێ هەموو زمانێک وەک *یاری جیاوازیەکان* تەماشا بکرێت. وێرای ئەمەش هەر شوێن پێیەک وەک خۆی بە تەنیا قبووڵ دەکرێت، وەک جیاوازی جیاوازەکان، تەنیا لە هێزی بوونی شوێن پێیەکی ترەوە تێبیگەین؛ بە دەربرینی دێریدا *trace-de-diffèrence* (شوێن پێیەک-لە-یەک-جیاوازی، تاکە شوێن پێیەکی جیاواز). لە فەلسەفەی دێریدا هزراندن لە مەڕ ***جیاوازی*** رۆڵێکی گرینگی هەیە، بە دەربڕینێکی کورت دەکرێ بڵێین جیاوازی لەسەر ***هەڵوەشاندنەوە*** چەقدەبەستێ، کە لە

پشت نەخشەی دەقە فەلسەفی و-مێژووی هزریەکانیدا رۆڵی پرینسیپێکی مێتۆدۆلۆگی و *جیاوازی* وەک رەمەکیەتی و وزەی هاندەری دەگێرێت.

چەمکی "جیاوازی" بە گشتی لە هزری نوێتری فەرەنسیدا شوێنێکی سەرەکی داگیر دەکا. بە رای من مرۆ دەتوانێ بەشێک لە مێژووی هزریی بنووسێت لەسەر خولیای کۆمەڵێ فەیلەسوفی تازەی فەرەنسی کە ئەو کردارەیان رۆشنکردۆتەوە، لای ئەو فەیلەسوفانە بیرۆکەی جیاوازی لە بە ستروکتور کردنی داپرانێک لە ترادیسیۆن و دواڕشتنەوەی مێتودۆلۆگیەکی نوێ –هەروا بە فەلسەفەشەوە کە دیالۆگانەکانی ئەوانە لەگەل زانستە کۆمەڵناسی و مرۆڤایەتییەکان رۆڵێکی بەرچاو دەگێرن.

هەڵبەت ئەو وێناندنە لەسەر *جیاوازی* لە سەرەتادا دەرپرینێکی کەمێک ئاماژە پێکراوی رۆژانەیە. ئێمە رەنگ، شێوە، دەنگ و بۆنەکان، وشە و رەفتارەکان وەک فرە دیاردەیەکی ئاڵۆز دەبینین، کە هەمووشیان جیاوازیان هەیە لەگەل لە یەکتردا. مرۆ تەنیا دەتوانێ بە خاڵی دەستپێکردن لە *جیاوازەکانەوە* شتەکان هاوێر بکا و فامیان بکا. تەنیا وێناندنەکان لەسەر "خوا"، شوێنێکی بەتاڵ" و "نەبوون/عەدەم" تا دەگات بە جیاوازی، بەڵام هەر بۆیە ئەو وشانە لە واتایەکی دیاریکراودا دەتوانن لە دەرەوەی وێناندنەکاندا خۆیان ببیننەوە، واتا نوێنەری شتێک بکەن کە مرۆ هەرگیز بیری لێنەکردۆتەوە.

مرۆ پێشتر لە لۆگیکی ئەرستۆدا چەمکی جیاوازی دەبینێ، کە وەک چەمکێک بێ جودا کردنەوە بەندە بە وێناندنی تاکەکەس. هەروا مادام فەلسەفەی گرێکی جیاوازی وەک باڵادەستییەک لەسەر توخمی جودای دیاردەکان قبووڵە، ئەوە ئەو جیاوازیە خولیایەکی قووڵی (ئیدیالی؟) هەیە کە ناسنامەیەکی سەرەکی وەک جەوهەرێکی دانراو لە ناخی واقیعدا قبووڵ و دیاریبکات. جیاوازی، نائاسایی، وەک تاوانێک سەیر ناکرێت، بەڵکو وەک گۆرانێک فام دەکرێت کە لەناو کۆی یەکایەتیەک کە لە بوونی خۆیدا هەر خودی خۆی و هەمان یەکاتی دەگەیەنێت. لای پلاتۆن بە دیالێکتیکێک ناسنامەی بوونایەتی و ناوکۆیی/کۆنتێکست لە نێوان وەک خود (ناسنامە) و ئەویتر (جیاواز) دەخوێنرێتەوە. ئەرستۆ هێڵی پەیوەندیەک لە نێوان توانا و رەفتار ، نێوان کەرەسە و دروستکردن دادەنێت، بەو شێوەیە جیاوازیەکان

دەبنە وەڵامدەری ساتە وەختی هەمەجۆر یان دیدگەلێک لە تاکێک و کۆی هەمان یەکاتیەکە.

دێکارتیزم بەوە لەگەڵ ئەو تڕادیسیۆنە دەپچڕێ بەوەی کە یەکەی بنەمایەک هەڵدەبژێرێ و لیکداپڕانێکی ڕادیکاڵ لە نێوان ئیدیالی مادده، لە نێوان جەستە و ڕۆح پیادە دەکا، بەمەش دژایەتییەکان لێکهەڵدەکاڵێن. بەڵام وێڕای ئەمەش ، هەروەک بۆ نموونە مارتیال گیۆرۆ Martial Guèroult ئەو کارەی کرد، مرۆ دەتوانێ بڵێ کە چەمکی خوا لای دێکارت Descartes دەبێتە هۆی دانانی پردێک لە نێوان هەردوو جەوهەرەکە. سپینۆزا لە هەموو بارێکدا هزراندن و تەنینەوە لێکگرێدەدا کە بەشێوەیەکی ڕادیکال ئاستیان جیاوازە، بەمجۆرە هزراندن و تەنینەوە پێکەوە دوو دیو لە هەمان واقیعدا پێکدێنن.

ئەو خولیایە ڕۆچووە قووڵە لە خواستی کەمکردنەوەی جیاوازیەکان لە شێوەی بیر کردنەوەی زانستیشدا بەرچاو دەکەوێت. هەر لە کاتی چەسپاندی قانوونی زانستییدا مەرجێک بۆ ڕێکخستن و گونجاندنی دیاردە جودایەکان ئامادەیە. سیستەمی زانستە گەورە و گریمانەکان مەبەستی گەڕاندنەوەی ڕەهەندە فرەکانی زانستە لە فۆرم و پرۆسەکان بۆ ستروکتورە سادەکان، بۆ نموونە بۆ تیۆرییەکانی وزە، تەزوو، گەردیلە و شانە زیندووەکان. بەکار هێنانی چەمکی پێشکەوتن/evolution لە بواری زیندەوەرناسی/بیۆلۆگی، مێژوو، کۆمەڵناسی و...هتد، پەیوەستە لەگەڵ چەمکی یەکایەتی و ناسنامەدا. لە ڕوانگەی دروستکردنی یەکاتی و ڕێکخستنی یەکاتیەکانەوە ئەو ڕوانینە لەسەر مادده زیندوو، مرۆڤ و "گەشەسەندن"ی ڕێکخستنەکانی کۆمەڵ کە ئەمەش دواجار جیاوازیەکان دەسڕێتەوە.

هەڵبەتە لە ڕۆژگاری ئێمەدا هەندێ هزرڤان/بیریار هەوڵدەدەن کە خۆیان بخەنە بان ئەو شێوە تێڕامانەوە. ئەوانە هەوڵدەدەن *جیاواز بهزرن بێ ئەوەی ئەو جیاوازیە گرێبدەنەوە لەگەڵ پەیوەندی ناسنامەدا*. ئەو بزاڤە لە فەلسەفەدا بە نیتشە دەستپێدەکا. بە پڕوای دولۆز، وەک فەیلەسوفێکی ئەم ڕۆژگارە دەکرێ بە ڕەسەنترین میراتگر و پەرەپێدەری جیهانبینیەکانی نیتشە سەیر بکرێت، لە ڕوانگەیەکی بیرۆکراتی و- تێکنۆکراتیەوە ئەرکی سەرەکی فەلسەفەی نوێ بەزاندنی سنوورەکانی نێوان لۆگیک و مێژوو و

نێوان تاکگەرایی و گەردوونگەرایبە. لە دیدی دولۆزەوە واقیع بە جیاوازیە راشکاو و دووپاتەکانیەوە دروستکراوە. (بۆ نموونە: هەردوو زایەندە/جنس. جووت بوون؛ خاوەنداری، کەم و کوری، گۆڕێنەوە، کۆمونیکەشۆن، نا کۆمونیکەشۆن؛ رۆژ و شەو؛ وەرزەکان...هتد).

دەتوانین بێژین کە دێریدا بە کارەکانی لەسەر نووسین وەک بڕیاردەرێکی جیاوازییەکان، فۆکۆ بە گریمانەکانی لەسەر فۆرمە رادیکالەکانی هزرە جوداکان لە مێژوودا و ئالتوسێریش بە وەرچەرخاندنی چەمکە زانستییەکان، کەریگەرییان بەرچاوە لەسەر ئەو تەوژمە هەنووکەییەی فەلسەفەدا.

ئێمە بۆ یەکەم جار لەناو زانستە کۆمەڵایەتی و زانستە مرۆڤایەتییەکاندا چاومان بە تیۆریی زانستیەک دەکەوێ کە جیاواز لەسەر ئەو جۆرە هزرە ئیشدەکا ئەویش ئالتوسێرە، کە تێزە سەرەکیەکەی بریتیە لەوەی کە لە دواجاردا زمان پێکهاتووە لە جیاوازیەکان. بە هەمان شێوە بە دیدی لیڤی-شتراوس فۆرمی جیاوازی کولتورەکان سیستەمێک پێکدێنن کە ناکرێت لەگەڵ یەکتر بەراورد بکرێن، بە تایبەتیش، ناکرێ ئەو کولتورە جیاوازانە، لەناو گەشەی سەمتی یەکایەتی هەرارکیەکی بونیاتنراودا، لەگەڵ یەکتردا بگونجێنرێن.

لاکان چەمەکی جیاوازی دەهێنێتە ناو بواری دەروونشیکاری و کە لە زۆرینەی باسەکانی ئەو لەمەڕ سۆبژە ئەو جیاوازیە پایەی سەرەکی وەردەگرێ. بە گویرەی تێگەیشتنی لاکانی ئەو سۆبژە مرۆڤانەیە لەبەرانبەر خودی مرۆڤ و وشە و رەفتارەکانیدا رۆڵی سەرەکی هەیە. مرۆڤ بەردەوامییەکە لە نێوان گوتاری نائاگایی و گوتاری دەستە جەمعیدا، ئەوەش هەروەک مولکایەتییەک لە خۆیدا منی ئەو مرۆڤە کۆنترۆل دەکات، لەمەشڕا مرۆڤ وەک بە دوو بەش بوونێک و و پەرت و بلاوانە هەست بە خودی خۆی بکات.

ئەگەر بگەڕێنەوە لای دێریدا و هێڵە سەرەکیە کێشراوەکانی لە کتێبەکەی L'ècriture et la diffèrence (نووسین و جیاوازی)، کە رەنگە بەوە مرۆ بتوانێ هەنگاوێک دوورتر بڕوات و بڵێ کە ئەو (دێریدا) لە بەرایدا وەک جیاوازی/بڕیاری جیاوازی سەیری خودی ژیان و پرۆسەی ژیان بکات. دێریدا دەخوازێ بەم شێوازە چەمکی " DiffèrAnce" بنووسێت بۆ ئەوەی

کارەکتێری چاڵاکانەی سۆبژە بۆ جیاوازی/بڕیاردانی جیاوازی/دوور خستنەوە نیشان بدات. لەم روانگەیەوە بۆ ئەوەی مردن فەرامۆش بکەین، کە فرۆید پێشتر ئاماژەی پێکردووە، دەکرێ وەک ئابووری لە خودی ژیان تێبگەین.

گەر مرۆ لە دوا جاردا بە روانگەی جیاوازییەوە ژیان ببینێت، پرینسیپی کاکڵەی هزر دەبێتە قانوون بۆ ***مەودا*** (ماوەی نێوان شوێن، دوورکەوتنەوە، مەحفکردن، بێ نەزمی...هتد). وەک چۆن دەبێ ئەو تێگەیشتنانە لەسەر "مێژوو" و "ئەبەدییەت" تێک و پێک بدرێن دەبێ بە هەمان شێوەش خودی ئەو تێگەیشتنە لەمەڕ ***ئامادە بوون*** هەڵوەشێنرێتەوە. چونکە بە مانایەکی تەواو دروست هیچ سەرەتاگەیەک لە گۆڕێدا نیە. ئەوە خودی بزووتنەوەکانە کە لە یاریە جیاوازەکانیاندا سۆبژەگەرایی و ئۆبژەگەرایی بەرهەمدێنن، هەروەک بە رێگەی پشت گوێخستنی بزووتنەوە جیاوازییەکانەوە چەمکی مێتافیزک، "خودی ئامادە بوون"، "ئامادەیی مێژووی رابردوو" و "ئەبەدییەت" بەرهەمدێن.

3- بەمجۆرە: بەرەو پەرە سەندن

هاوکات دێریدا ئاسا نەخشەی مێتودی هەڵوەشاندنەوە لە رەخنەی دەروونشیکاریدا پیادە دەکا. وێڕاوی ئەمەش ئەو پرۆژەی ستراتیژی هەڵوەشاندنەوەکەی لە بواری سیاسەتی فێرکاریش پەیڕەو کرد، لەوێدا ئەو پرۆژەی رەخنە زانیارییەکەی بەرجەستە دەکاتەوە و لە شێوەی رەخنەیەکی توونـد لە پێشەوەیاندا ئاراستەی هەوڵی بەرێوەبەرانی حوکمەت دەکا کە دەیەوێ باڵی پێگەی فەلسەفە لە ئاستی شەهادەی باڵادا ببەستێ، بەڵام هاوکات وەک شتێکی ئاسایی وانە گوتنەوەی فەلسەفە قبووڵ دەکرێ. دێریدا لە ساڵی 1975 بە رەمەکیانە رێکخراوی GREPH (گروپی لێکۆڵینەوە لە مەڕ وانەدانی فەلسەفە) پێکا.

ئەو لە ئاکامگیریەکدا بە پیادەکردنی ستراتیژی هەڵوەشاندنەوە فەلسەفە و-مێژووی تیۆریی خۆی پەرە پێدەدا و دەخوازێ رەخنەکانی خۆی لەسەر دامەزراوەکانی فەلسەفە فرەوانتر و مشتوماڵتر بکا و، بە رێگای وانە گوتنەوەکانی فەلەسەفە وە هەوڵدەدا سیستەمی خوێندنی فەرەنسی بە شێوەیەکی تازە بونیات بنێتەوە .

بەشی سێیەم

ژیل دۆلۆز

فەلسەفەی کۆچەری و بزاڤەکان

ناساندێک سەبارەت بە تێڕوانینی فەلسەفەی دۆلوز

1- ژیل دۆلوز: دەروازیەک بۆ ژیاننامە و بەرهەمەکانی

ژیل دۆلوز لە زانکۆی École normale supèrieur خوێندنی تەواو کردووە، کە ناپۆلیۆن دوای شۆڕش ئەو زانکۆیەی وەک "جێگرێک" لە بڕی ئەو زانکۆیە باوە درەستیکرد، کە ئینستوتۆشیۆنەکەی بە ئاوەزی سەدەی ناوەڕاست بەڕێوە دەچوو. لە پاریس زانکۆی "سۆربۆن" وەک نموونەیەکی تازەتر نوێنەرایەتی زانکۆیەکی دەوڵەمەند دەکا کە چەند مەترێکیش دوورە لە École normale. لە نێوان هەردوو زانکۆدا تەنیا سنوورێکی سیمبوولی هەیە کە ئەویش ئەو باڵاخانە زەبەلاحەی «Panthèon»، کە لە ساڵی 1791ەوە دروستکراوە و وەک جۆرە پەرستگایەکی شۆڕش سەیر دەکرێ، هەر لەوکاتەوە لەسەر دەروازەی ئەو باڵاخانەیەدا بە پیتی زلی لە ئاڵتوون نووسراوە AUXGRANDS HOMMES ALA PATRIE RECONNAISSANTE (سوپاسی ولاتی دایک بۆ پیاوە مەزنەکان)، پیاوە مەزنەکانیش بریتین لە (Mirabea, Voltaire, Rousseau, Viktor Hugo و چەندانی تر کە ماونەتەوە. ئا بەڕاست، Mirabeau پاشان ناوی ڕەشکرایەوە چونکە لەوە دوودڵ بوون کە گەورەیی ئەو لە کام ئاستدایە. لە ڕوانگەی ئەو چەمکگەلە دۆلوزیانەوە کە لە دوا بەرهەمەکانی بەکاریان دێنێت ، بەمجۆرە مرۆ بە ڕێگای هەڵومەرجی مێژووییەوە دەتوانێ شوێنەواری جێماوی مرۆڤ بۆ سنووری دونیای نێوان "سۆربۆن" و École normale بگوازێتەوە: کە ئەو شوێنەوارە بەجێماوە جۆرێکە لە جومگەکانی کۆچەرگەرایی Nomadism، کەچی ئەوە کۆدە زیکزاکیە سیاسییەکانی هەنووکەییە کە بڕیار لەسەر چۆنیەتی ئەو شوێنەوارە دەدا، وەکو تر کۆمەڵێ چەمکی ڕوانین ئامێزی تر بەرجەستە دەبنەوە، کە پڕن لە ڕوانگەی تازە و هزرهەڵگر، ئەو وتارەش لە ئاستێکی زۆر سادەدا دەیەوێ گەڵاڵەیان بکات.

ژیل دۆلوز لە ساڵی 1925 لە دایک بووە (لە ساڵ 1995 لە نهۆمی 6ەوە لە پەنجەرەی ماڵەکەی خۆی فڕێدا و ماڵئاوای کرد، ئەو بڕیاردانەی دۆلوز بە هەڵبژاردنی خۆکوشتن، بە گشتی پەیوەندی هەبوو بەو دەستەوەستان بوونەی بەرانبەر نەخۆشی سییەکانی و هەناسە تەنگیەکەی، کە ئەوەش وایلێکرد ئیتر نەتوانی وەک جاران بە جۆشەوە باسی فەلسەفە بۆ ئاپۆرەی ئەو خوێندکارانەی زانکۆ بکات، کە لە هۆڵی

فەلسەفە دا هەمیشە بە تامەزرۆوە گوێیان لە باسەکانی ئەو دەگرت، بۆیە دەبێ ئەو خۆکوشتنەی دۆلوز وەک بڕیارێک بە دژی مەرگ و مەرجە سەپێنراوەکانی لێکبدرێتەوە. وەرگێڕی کوردی)،

دۆلوز سەرەتا لە زانکۆی لیۆن وانەی فەلسەفەی گوتەوە. پاشان لە شوێنێکی دوورە دەست خۆی لە زانکۆی ڤینسێنس بینییەوە، کە "ژەنەڕاڵ" دوای 1968، ئەو زانکۆیەی وەک جۆرە بەخشینێک بۆ باڵی چەپڕۆی پاریس لەناو دارستانێکی دوور و لاتەریک دروست کرد، هاوکات ئەو زانکۆیە بە "دیاری" بەو خوێندکار و هەروا بە بەشێک لە مامۆستایە زۆر بزۆک ڕەخنەگرە توندڕۆیەکان دەبەخشرا. بەڕێوەبەرانی بەشی ئینیستوتی فەلسەفەش لەو زانکۆیەدا پێکهاتبوون لە نموونەی وەک میشێل فۆکۆ، ژان-فرانس لیۆتار و ژیل دۆلوز. خەڵکی "ڤینسێن" ئەوە ئینستوتێتە بە "ئەزموونگەریە کەلاوەکە" ناو دەبەن، وەکو تر ئەو خەڵکە خۆیان شانازی بە دۆخی ئینستۆتێتەکەیان دەکەن، کە بەڵگەنامەی تاقیکردنەوەی لەگەڵ بەڵگەنامەی تاقیکردنەوەی زانکۆکانی تری فەرەنسیە هەرگیز هاوئاست نەبووە، هەروا تابلۆ/تەختەی ئاگادارییەکانی هەمیشە دەدڕێنرێت و چوارچێوە فیزیکیەکەشی بوارێکی ڕەخساندووە بۆ ئەو داڕینە ڕۆژانەییە. نوێترین و ناڕەحەترین زانکۆی پاریسە!

لە پەنجا و سەرەتای شەستەکان کتێبە سەرەتاییەکانی ژیل دولۆز شێوەی لێکۆڵینەوەی مێژووی فەلسەفی دەنوێنن، کە باسەکانی لەسەر ناوە گەورەکان و پرسیارەکانی مێژووی بیرۆکەکان چەقدەبەستن. ئاماژە بەوە کراوە ئەو نووسەرانەی کە دۆلوز ڕاڤەی کردوون هەمیشە ئەو بیرۆکانەی لە هزری ئەوانەدا زەقکردۆتەوە کە ئەو ترادیسیۆنە ئاوەزگەرایە خۆی لێنان دزیوەتەوە. دۆلوز دواتر لەسەر ئەوە سوور دەبێت کە لە نێوان ئەو هزرڤانانەی کە ئەو ڕاڤەی کردوون (وەک ڕاڤەکردنەکەی لەسەر کانت) هێڵێکی پێکەوە بەستراو هەیە: ڕەخنەیەک لە ناکارایی، چاندنێک لە دڵخۆشیەتی، دژە هزرکردنێکی ڕۆمانتیکی ئاراستەی "ناوەکیەت" یان بەرەو ناخ هەڵگەڕانەوەیەك" دەکاتەوە، ڕەخنەیەکیش لەسەر دەسەڵات ئەنجام دەدات.

مرۆ دەتوانێ بە هێمنی بڵێ کە دۆلوز لە کتێبەکەی *نیتشە و فەلسەفە* (*Nietzsche et la phiosophie*، 1962)دا ئەو هزرڤانە دەدۆزێتەوە کە بەمەش

لەمە بەدواوە فلسەفەی نوێباو ***رزگار دەکا،*** بەڵێ ئەو فەلسەفە نوێباوە لە تەواوی ئەو *کولتورە* پێشەنگەی زەمەنی ئێستامان، لەژێر قورساییەکانی ترادیسیۆن رزگار دەکا و ئامرازێکی تری پێدەبەخشێ کە بەوە بتوانی ژیان و جیهان تۆمار بکات. بەلای دۆلوزەوە نیتشە ئەو فەیلەسوفەیە کە "لەراندنەوە ، سوورگە، گێژەن، قورسایی و وزە، هەروا سەما یان خۆشبەزی کە یەکسەر دەچێتە ناو مێشک ئەفراندووە". نیتشە لەوانی تر زیاتر ئەو جیهانە لە تاکگەراییە و بەر لە تاکگەراییە بە تاک کراوەکانی _ پێشهاتە تایبەتییەکانی شرۆڤە کردووە _ کە ئەوە بە *جیهانی دیۆنۆسی* یان ***ویستی دەسەڵات*** ناودێریان دەکات، کە لەوێدا هەردوو دەرپرین ئازادی و *چالاکی سەربەخۆ* جەغتدەکەنەوە. واتا تەواو لابردنی ناوەند و هەڵوەشاندنەوەی گەردوونێکی بە ناوەندکراوی ئاوەزیانە: رزگارکردنی دەرک، هەست، غەریزەکان و یارییە ئازادەکانی مەیل.

بەر لەوەی دۆلوز بە قووڵی کارە فەلسەفەییە تایبەتمەند و رەسەنەکانی ئەنجام بدا، دوو وتاری لەسەر دوو نووسەری داهێنەر. *Prèsentaton de Sache-Masoch* و Marcel Proust *et les signs* 1964 1967 نووسی.

بۆ دۆلوز نووسینەکانی پرۆست نموونەی هێمایەکە بۆ رەخنەی فەلسەفی چونکە نووسینەکانی وێنەیەک لە هزراندن دەبەخشن کە کۆنتراستێکی بەهێزیان لەگەڵ ئەو فەلسەفە باوە هەیە. لای پرۆست لۆگیک بە تەنیا حوکمی هزر ناکا، بەڵکو بە زۆری _ لە پشت لۆگیکدا _ لێکچنراوییەکی ناوێزە لە نیشانە، تێکەڵاوییەک لە گەمەی نیشانە، یەکگرتنی نیشانە و ئاماژەی نیشانە، هەموو ئەوان باڵادەستن لە هزردا، کە بە دیدی دۆلوز راڤەیەکی جۆشدەرانە رزگار بوونە لە "هەست بە گوناح کردن " و "دۆزینەوەی بەزۆرەکیانەی راستیی"ەکی شەکەت. دواجار ئەوەش تێگەیشتنێکە لە پێناوی *حەز* چونکە *خوێندنەوە بۆ ئەوەیە تاکو کەسانی تریش حەز بە خوێندنەوە بکەن.*

دۆلوز شاعیری نەمساوی Sacher_Masoch پەسن دەدات چونکە _ سروشتیانە دەست لەناو دەست بە دژی رەوشتی سواو و ترادیسیۆنی دکتۆری دەروونناسی دەبێتەوە _ چونکە ئەو شاعیرە بە گۆرینی سزا بۆ چێژ وەرگرتن یاسا سەرە و ژێر دەکاتەوە. لە روانگەی دۆلوزەوە حەوسەڵەی

مازۆخیانە بریتیە لەوەی کە هەست بە گوناحکردن دەبێتە بەشێکی خەملێو لە تێرکردنی غەریزە.

دۆلوز لە لێکۆڵینەوە فەلسەفیە ئەکادیمییەکانیدا کە لە ساڵی 1968 لە ژێر ناوی *جیاوازی و دووبارەیی* هەروا لە *لۆگیکی رستە/مانا*، 1969 نووسراون، کار لەسەر پرسیاری ***نووسین***، دەربڕینی نووسراوە، نووسین وەک شەپۆلێک و نەک وەک کۆد، دەکات. واتا دۆلوز لە پشتڕا وەک (دەرفەتێک بۆ) ئازاد بوون، ئازاد بوون لە دەسەڵات و ئازد بوون لە دەربڕینی بە یاسا کراو بەرەو نووسین هەنگاو دەنێت، لەوەدا کە ئەو لە کتێبەکانیدا ئاماژە دەکا بە شاعیر. ئەنترۆپۆلۆگ، زماناس و دەروونشیکار، ئەو بێ راوەستان لەسەر هەڵچوونی سۆز، چڕایەتی، ئەزموون و بە تاییەتکراوەکان دەپەیڤێ. ئەو سەرنج بۆ ئەوە رادەکێشێ کە مرۆ لەمدیو هزراندن، هزرەکان، سیستەم و تیۆرییەکاندا دەتوانێ هەمیشە شوێنەکانی سۆز، فاکتەری چڕایەتی، ئەزموونە بینراوەکان و ئەو ئەزموونگەریە بوونایەتیەی کە فەرمانڕاویی ئەوانە دەکا و بنەمایەکانیشان دەستنیشان دەکا، بدۆزێتەوە.

لە روانگەی بابەتی جیاوازی /la différence وە _ کە لای دێریدا هەیە_ دۆلوز بە رەخنەیەکی سەرسەختانەوە کار لەگەڵ ئەو فەیلەسوفانە دەکا کە هەوڵیانداوە جیاوازی بەلاوە بنێن و تەسکی بکەنەوە بەهەمان شێوەش کە مرۆ وەک شتێکی خراپ لەسەر جیاوازی دواوە: بە رێگای ئەوەی کە مرۆ خودی جیاوازی ملکەچی ناسنامەی "باڵادەستێک"_ یان پرینسیپی یەکایەتییەک کردووە. بەڵام ئەو جۆرە ناسنامە یان یەکایەتییە نەبەخشراوە، بەڵکو دۆلوز سوورە لەسەر ئەوە، کە ئەوە هەمیشە بە پەتی/ئەبستراکتی *دڕێژراوە*. دۆلوز بە دژی پلاتۆ/ئەفلاتۆن ژیان دەداتەوە بەر سۆفیستەکان، کە ئەوان جەغتیان لەسەر جیاوازی دەکردەوە، هەر لەبەر ئەمەش بوو کە لە مێژووی فەلسەفەدا بۆ ماوەیەکی درێژ وەک هەڵگەڕاوەیەک وێنا دەکران. هەڵبەتە نابێ وەک وەک چەمک بیر لە جیاوازی بکرێتەوە، بەڵکو دەبێ *پیادە بکرێت و وەک چڕایەتی دەرکی پێبکرێت*. وەکو تر لیۆتار باسی ئەو بابەتە دەکا و لە دوا نووسینەکانیدا گەشەی پێدەدات. هەروا دۆلوز پێی وایە کە تەنانەت خودی تاکەکەسیش، لەسەر بنەمای ئەو چڕایەتی _ جیاوازییە بونیات نراوە. بۆیە ئەو لە بری "تاکەکەس" و "کەسێک" بە واتا باوەکەی دەستەواژەی *تاک*/*singulariteter*

بەكاردێنێت.

سەرمایەداریی و شیزۆفرینیا 1: *ئەنتی ئۆدیپ*، 1972، ناسراوترین بەرهەمی دۆلوزە، كە پێكەوە لەگەڵ دەروونناس فیلیكسی گۆتاری نووسیوویانە. تێزە(گریمانە)ییەكەی ئەو كتێبە روانینێكی بێمەرجانەیە لەسەر ئەو مەیلی گەردوونیەیە كە لە هەموو شوێنێكدا ئامادەیە. دۆلوز و گۆتاری بە پێچەوانەی ماركس _ تا دەگاتە فرۆید! _ ئەوە شرۆڤە دەكەن كە تەواوی بوارە كۆمەڵەتییەكان راستەوخۆ بە شەپۆلی مەیلاندن تەنراوەتەوە، بۆ ئەوەی *لیبیدۆ/حەزی سێكسی* لەناو هێزی بەرهەمهێنان و پەیوەندییەكانی بەرهەمهێناندا پەرش بێتەوە پێویست ناكات رابگەیەنرێت، بە مەزن بكرێتەوە یان بگوازرێتەوە.

بە رای دۆلوز و گۆتاری سەرمایەداری لە خودی خۆیدا دەخوازێ كە شەپۆلەكانی مەیل ئازاد بكا و بەردەوام خۆی لە یەكایەتی مانایەكدا نزیكدەكاتەوە كە لە راستیدا ئەوە سنووری خودی شیزۆفرینایە. سەرمایەداری هەموو تاواناكان بەكار دێنێت بۆ ئەوەی لەمپەر بخاتە پێش ئەو خولیایە پەنگخواردووانە. خاوەنداری تایبەت خێزان، ئایین، زێدی باب و باپیر و لە رۆژگاری ئەمرۆشماندا دەروونشیكاری! دۆلوز و گۆتاری لە بری دەروونشیكاری وەك جێگریەك لە پێناو بونیات نان و شۆسیالیستیەك "راڤەی شیزۆ/schizoanalys دادەهێنن، كە لە *ئەنتی ئۆدیپ* دا جەغتی لەسەر كراوەتەوە و هەردوو نووسەر ئەو بابەتە لە كتێبی *كافكا* (1975) *و تەقینەوەی زەوی (*1975) باشتر درێژە پێدەدەن. راڤەی ***شیزۆ/ SCHIZOANALYS*** هێشتا بە تەواوی گەڵاڵە نەبووە. وەك دەبینن وەك پارچەی مۆسیكێكی پچڕاو ئەو بەسەركردنەوە خێرایەمان ئاراستە كرد، كە دواجار مرۆ دەتوانێ كتێبەكانی دۆلوز بەسەر سێ چەشندا دابەش بكات: زنجیرە وتارێك، كە دۆلوز لەوێدا لەسەرەخۆ و بە وەردی تایبەتمەندی مێتودی (هیوم، نیتشە، كانت، پرۆست. بێرگسۆن. ساخر-ماسۆخ، سپینۆزا) دەپشكنێتەوە، ئەو لە چەند لێكۆڵینەوەی گەورەدا، كە لە (*جیاوازی و دووبارەیی، لۆگیكی رستە/مانا*) كە لەوانەدا دۆلوز لە ئاستێكی باڵادا لەسەر خودی هزری خۆی دەئاخڤێت، لە دواجاریشدا لەگەڵ فێلیكسی گۆتاریدا كار دەكا كە بەوەش دەگاتە بوارێكی تازەی شیكردنەوە، كە ئەویش لە هەموو شتێك دەروونشیكاری و سیاسیە،

هاوکات ئەو لەگەڵ گۆتاریدا لە (*ئەنتی ئۆدیپ. کافکا، تەقینەوەی زەوی*) دا ئامرازی بە تاکایەتی کردنێکی نوێ بەرهەمدێنن.

2- بەرەو تێگەیشتنێکی نوێ لە فەلسەفە

لە ساڵی 1968ەوە لە هزری دۆلوزدا تەرزە وەرچەرخانێک دێتە ئارەوە. بەمجۆرە لە پێشدا مرۆ دەتوانێ بڵێ کە ئەو بەو دوو کتێبەی کە لەو ساڵەدا بڵاویکردنەوە بە راڤەی رەسەن و تێبینیەکانیەوە هزرە سەربەخۆیەکانی خۆی بەرەو ئاراستەی فراژان و گەشەپێدان دەبات، کە کارەکانی ئەو دواییەشی پێکرا لەگەڵ گۆتاری ئەو وەرچاەرخانە جەغدەکەنەوە. کەواتە دەکرێ 1968، لە چەشنە هێمایەکدا، وەک ساڵی راچڵەکاندنێک لە شێوەی هزراندنی دۆلوز تێبگەین، هاوکاتیش ئەو ساڵە *بریتیە* لە خاڵی راچڵەکاندنێک لە شێوە فرەکانی تێرامانی لاوان لە پەیوەندی نێوان تیۆری و نەریت: رابوونی خوێندکاران، رابوونی لاوان و جەغتکردنەوە بۆ شۆرشی کولتوری. لە گۆشە نیگای ***جیاوازی و دووبارەیی*** (1968) و ***سپینۆزا و کێشەی دەربڕین*** (1968) ەوە مرۆ دەتوانێ بریارێکی سەرەتایی بدا سەبارەت بە فامکردنی دۆلوز لە مەڕ فەلسەفە و مێژووی بیرۆکەکان و هەنووکەیی، واتا لە مەڕ ئەو شێوازەی کە مرۆ چتۆ دەتوانێ بیرۆکەکان بە هەنووکەیی بکا تاوەکو ئەو بیرۆکانە بە کارایی لە کاتی ئێستا و هەڵگری داهاتووش بن و ئامادەییان هەبێت. بۆیە من هەوڵدەدەم لێرە بەدواوە ئەوە تاوتۆ بکەم. وەلێ سەرەتا دەمەوێ بە کورتی هەردوو کتێب بە جیا بناسێنم.

دۆلوز لە ***جیاوازی و دووبارەیی*** دا خۆی ئامادە دەکا تاکو گەشە بە دوو چەمک بدا و پەیوەندییەکانی نێوانیانیشیان نەهێڵێت. ئەو لە دیوێکدا چەمکی ***جیاوازی ئازاد*** چاک دەکاتەوە بەو مانایەی کە نابێ ملکەچ بکرێ یان بخرێتە ژێر باڵادەستی ناسنامە یان هاوچەشنی. چەمکی جیاوازی وەک پێناسە نەکراوێک وێنای دەکرێت. کەچی هزری باوی رۆژئاوا سەرقاڵە بە دۆزینەوەی هاوچەشنی و هاورەگەزی، یاخود لە هەمووبارێکدا هەوڵدەدا بە راڤەکانی ئەو جیاوازیە لەناو تاک رەهەندییەکاندا بتوێنێتەوە. دۆلوز دەخوازێ جیاوازی ببینێ: ئەو هەوڵدەدا لە هەموو شوێنێک ئاماژە بە

لێکجـودای بکـا و لـەوە نـەترسـێ کـە داوێنگیـر بێـت لـەو شـتە گـوتراو و بیرۆکانەی گوزارە لـەو پـەیوەندیانـە دەکـەن کـە رادیکالانـە نائاسـاییترن لـەو شتانەی کە ئێمە راهاتووین بیریان لێدەکەینەوە.

لە دیوێکی تریشەوە دۆلوز چـەمکـی ***دووبـارە بوونـەوەی لێکچـڕژاو*** ***rèpètition complex*** بـەکـار دێنـێ کـە نـاکرێ بـۆ دووپاتـە بوونـەوەیـەکـی مەکینەیی کورت بکرێتەوە. تێگەیشتنێکی لەم چەشنە ئامـاژە بـە کێشـەی مۆرالی و سیاسی دەکا کە مێژوو خۆی دووبارە دەکاتـەوە، هـەروا لـەمـەش خراپتر بریتیە لەوەی کە گێلایەتی، ناڕەوایـی و بـەربـەریـەتی مرۆڤایـەتـی دووپاتـە دەبنـەوە. لێرەدا مـرۆ لـەوە نزیـک دەبێتـەوە کـە نیتشـە ئـەوەی بـە ***دووبارە بوونەوەی ئەبەدی*** ناوبێژ کـرد بـوو. ئـەمـەش واتـا فـەلسـەفـە و مرۆڤ بە گشتی مۆدەیەکی هەیە کە ئەو دووبارە بوونەیە لە چاودا ببینێـت: کە بۆئەوەی هەمیشـە بـژی، هـەمیشـە ئومێـدەوار بـێ، بـەردەوام بـێ لـە هـەڵسـوکەوت، کـە مـرۆڤ _ سـەربـاری دووبـارە کردنـەوەی گێلایـەتـی و بێماناییەکـانی _ بـە سـازدانی هـزر و ژیـان بکۆشـێ بـە دوای بـەهایـەکـی گونجاو.

دۆلوز لێکۆڵینەوەکەی لەناو چەندان بواردا پیادە دەکا: مەتماتیـک، فیزیـا، زیندەوەرناسی، دەروونشیکاری و جوانناسی. *جیاوازی* بە پشت ئەستووری ناکۆکی و *بێ ناوەندی* (بە مانای رەتکردنەوە یان لابردنی نـاوەنـد)، کـە لـە هەموو شوێنێکدا ئامادەیە.

واتا رەتکردنەوەی دووبـارە بوونـەوە و رەتکردنـەوەی بـە دەمامـک کـردن، بەڵام لە گشت کاتدا کێشـەکە لەسـەر دووبارە بوونـەوەیـە، هـەمیشـە هـەر هەمان شتە _ رەنگە دووبارە بوونەوەیەک لە هەمەجۆریدا، وەلێ لـە ئێسـتا و لە هەموو ئەبەدیەکدا، هەمیشە هەر ئەو دووبارە بوونەوەیە. لە پەیوەندی ئەو تـەرزە تێگـەیشـتنەوە مـەرجـی ئێتیکـی/رەوشـتناسـی مـرۆ ، بـە جـۆرە سۆزێک، دەتوانێ بەمجۆرەی خوارەوە گەڵاڵەی بکات: دەبێ تۆ ئەو دووبـارە بوونەوە تاقیبکەیتەوە، جۆشی بدەی، هەوڵبدە خۆت بیـر بکـەیتـەوە و _ لـە ناو جەرگەی دووبارە بوونەوەدا _ دەرکی ئەو شتانە بکە کە پەیـوەنـدان بـە ژیانتەوە هەیە. وەک مرۆڤ ئەوە پێکهاتەی تۆیە. تۆ دەبـێ هـەوڵـدەی کـە چیت پێدەکرێت ئەوە بکەیت!

بەدەم خوێندنەوەی کتێبیەکـەی دۆلـوز لـەسـەر جیـاوازی و دووبـارەیـی

بەرە بەرە گەردوونێک لە "*وێنەی گاڵتەکاری*" : جۆرێک لە بەردەوامی و لێکجودایی "ئەکتەری چەمک" و نمایشکردنی چەمک" بەرجەستە دەبنەوە، کە بریتین لە چوار یان لە لابردنی ناوەندایەتی جیاوازی و دووبارە بوونوەیەکی ئاڵۆزکاو یان دەمامکدار، کە جیهانبینی ترادیسیۆنی سەرەوژێر دەکەنەوە و مەرجەکانی **ناسنامە، هاوشێوە، لێکچوواندن** و زەقبوونەوەی *لێکدژەکان* پشتگوێ دەخەن. لە دیدی باوەوە مرۆ بە مەرجێکی لۆگیکی، مێژووی دیاریکراوەوە خۆی دروستکردووە. دۆلوز ئێستا بە پێچەوانەی ئاوەزگەرایی. کاریگەریی و توندوتیژی کێبەرکێی گەردوونی "لۆگیکی" ەوە گەردوونی بیررۆییەکان دادەنێ، ئەو تێرامانانەی کە لە خۆیاندا یاسای خۆیان هەیە، کە لۆگیک تێیناگات یان نایەوێ شارەزای بێت.

بەڵی، بە جۆرە واتایەک دۆلوز لە پێناو **هزراندنێکی بێ وێنا کردن** : لە پێناو جیاوازییەکی پریاردەر، جیاوازییەکی بەرهەمهێنەر و هزراندنێکی دووبارەی روون و رەواندا، تەواوی ئەو جۆرە وێنا کردنە ترادیسۆنە لەسەر **هزراندن** ئاوەژوو دەکاتەوە. ئەوەش هەڵەیە کە ئەو کارە بە *هزراندی بیررۆییە ئازادەکان* ناوبێژ بکەین، بەڵام ئەوە لە هەر بارێکدا بێت، بە واتای بنەڕەتی وشە، ئاخاوتنە لەسەر هزراندنێکی **ئەنارشیستانە**: هزراندێکی جڵەو_نەکراو و بە مانای هزراندنێکی بێ جڵەو یان بەرهەڵدراو.

دۆلوز بە دژی ئەو تێزە چڕکراوە گەورانە یان هاوئاهەنگیە گەورانەدا ناهاوئاهەنگی، شلۆقی دادەنێت. هزراندن *بە هەر نرخێک* بێت ئەرکی ئەوە نیە کە گونجاندن دروست بکات. دەکرێ لەنگی، ناهارمۆنی زیاتر بۆ هزراندن هاندەر بێت. رەنگە **نوسین**، لە ترس یان پەسندان، باشترلە زۆر تێگەیشتنی لۆگیکیانە راستیەکی تر دەرببڕێت، بەڵام راستییەک (هەقیقەت) کە وەک ئەوەی لۆگیک بناغەدارە.

دۆلوز لە تۆژینەوەکەی *سپینۆزا و کێشەی دەربڕین*، کە بە پێچەوانەی تۆژینەوەی دکتۆراکەی کتێبێکی فرە بە نرخە بەڵام بە مەبەستێکی شۆڕشگێرانە، بە سوور بونەوە دەستدەکا بەوەی کە لە فەلسەفەدا هەردوو ناساندن لەسەر سپینۆزادا پیادە ناکرێن. دۆلوز وەک تەنیایەک سپینۆزا نمایش دەکا، کە بە رزگارکەرێکی رادیکال و _ پرۆژەیەکی رزگاری فەلسەفە بەرجەستەی دەکاتەوە و هاوکاتیش ئەو کتێبەی دۆلوز پرۆژەیەکە کە بە مەتەڵاندن تا ناخ رۆدەچێت.کە ئەو نمایشکردنەی دۆلوز لە

سپینۆزا بۆ زۆر فەیلەسوفی رق و کینەدار دەبێتە جێگەی بێزاری، بە روانگەی دۆلوز تەنیا ئەو جۆرە تێگەیشتنە لە فەلسەفە لای Lucretius فەیلەسوفی شاعیری رۆم و دوای ئەویش نیتشەدا دەبینینەوە. واتا تێگەیشتنێک لە فەلسەفە وەک ***بێئومێدکەرێکی رادیکال***.

دۆلوز گەورەیی سووپاسگوزاری فەلسەفیانەی سپینۆزا بۆ دێکارت لەبەر چاو ناگرێت. بەڵام هەڵبەتە ئەوەی کە پەیوەندە بە نمایشکاری مەسەلەی مێژووی تیۆری پەیوەستە بەوەی کە وەک نمایشکارێک سپینۆزا هەڵبژێرین تا بتوانین هەندێ بابەتی دێکارتیانە بە پاکی بچێنین و بیخەملێنین، وەک دەزانین لە ترادیسیۆنی مێژووی فەلسەفە و سیاسەتی کولتوری فەرەنسیدا خودی دێکارت، کە لە ڕاستیدا هزرڤانێکی نوێ بوو، شێواندرا، تا مردن لە باوەشی گرت و وەک هێمایەکی گەورەی نەتەوەییانە بە ئەفسانە کرا. ئەو کارەش لە ژێر ئەو ناوەی کە لە فەرەنسا پێی دەڵێن "جەوهەرگەرایی دێکارتیانە" روویدا، ئەمەش جێگەی گاڵتەجاڕییە کە وەک شتێکی تایبەت بە فەرەنسی سەیری ئەو مەسەلەیە دەکرێت: چونکە هزری فەرەنسی، هەر لە پادشای سول و کۆرنێلیاوە تا دەگاتە ناپۆلیۆن و ئاوگۆست و کۆمت و دێ گاول و ئەندرێ مالرۆ، کە لەناو هونەر و سیاسەتدا هزرێکی رۆشن و تێرامان هەڵگرە.

سپینۆزایزم پرسیارگەلێک ئاراستە دەکا کە بە پروای دۆلوز بۆ ئەمڕۆ زۆر تازەیە. بۆ نموونە پەیوەندییەکانی نێوان *لێکچوواندن* (تیۆری دەربارەی جەوهەرە باڵایەکان)، *زانستی زانین/ئێپیستمۆلۆگی* یان زانست و_تیۆری زانیاری (تیۆری دەربارەی بیرۆکەکان) و *ئەنترۆپۆلۆگی سیاسی* یان ئابووری، سیاسەت و *بە کۆمەڵایەتی بوون* (تیۆری دەربارەی رەفتاری بوون، ئازار کێشان و هەڵسوکەوتەکان) لێکدەترنجێنێت.

ئەو ئامانجەی کە دۆلوز لە کتێبی *سپینۆزا و کێشەی دەربڕین* دا تاووتۆی دەکا ئەویش بڕیاردانە لەسەر پەیوەندییەکانی نێوان ئەو سێ رەهەندە، کە ئەوەی بەندە بە سپینۆزاوە بەم شێوەیەی خوارەوە پۆلێنی دەکا:

1_ تێرامانـدنی هاندەرانە یان "هاودەنگی بوونگەرایی" لە *تیۆریدا سەبارەت بە جەوهەرێکی باڵ/subastans*.

2_ بەرهەمی راستینە/هەقیقەت یان "شکۆمەند کردنی واتایەکان"

تیۆری سەبارەت بە بیرۆکە.

3_ دڵخۆشی کردەوەیی (لە ئامێزکردنی ژیان) یان "سەرفراز بوون لە دەستی ئازارە ناخۆشەکان" و ئەو ئۆرگانە هەڵێنجراوانەی لە هەستە مرۆڤایەتییەکان، واتا *لەو تیۆریەی کە کار لەسەر ئاکاری بوون دەکا* (مۆدە هەمجۆرەکان).

بەمجۆرە لێرەدا ئێمە دەگەینە ئەو یەکەم تیۆریە رەشنووسەی کە بۆ سێ رەهەندە سیاسی _مۆرالیەیەی کە *بوونایەتی، مەعریفە و وروژاندن* یان *خرۆشی* دەخوێنێتەوە. تیۆرییەکانی ئەم دواییە لە لەناو تیۆری ئابووری (راڤەی پێداویستی)، تیۆری سیاسی (رەخنەی ئیدیۆلۆگی) و تیۆری جڤاکی (رەخنە لە دەسەڵات) دەکۆشێ کار لەگەڵ ئەو شتگەلە بکا.

بە بڕوای دۆلوز دەکرێ ئەو سێ رەهەندە لەگەڵ روانگەی *چەمکێکی سیستەماتیکیەوە* رێکبخرێت _ چەمکێک کە دەکرێ بۆ خەملاندنی راڤەکان بەکار بهێنرێت و تیۆریەکان رێکبخات _ واتا چەمکی ***دەربڕین*** (expression). دەبێ بەو شێوەیە لەوە تێبگەین کە *جەوهەر* (بوونایەتی)ی لای سپینۆزا لە *خاسڵەت/attributen* (مەعریفە/زانستگەل)ی خۆی دەردەبڕێت، هاوکات ئەو زانستانە (ئەتریبوت) لە شێوازی بوونایەتی (چالاکیە هەمەجۆرەکان) خۆیان دەردەبڕن و دواجاریش بیرۆکەکان لە خودی خۆیاندا *تژین لە دەربڕین*. ئەوەی دوایی راستەوخۆ ئاماژە بۆ مەسەلەی پەیوەندییەکانی نێوان تیۆری و نەریت/praxis ، بۆ بەرهەمی چەمک وەک ئەوەی کە هەیە و بۆ نەریتی تیۆریانە دەکات، کە هەڵبەت بە رۆڵی خۆشی دەچێتە ناو رەوتی مەسەلەی نەریتی سیاسیەوە.

هاوکات دۆلوز ئەوە نیشاندەدا کە چەمکی "دەربڕین" بەر لە سپینۆزاش مێژووە درێژەکەی دەگەڕێتەوە بۆ رێنسانس و سەدەی ناوەڕاست. هەروا دۆلوز دەچێتە سەر ئەوەی کە چەمکی "دەربڕین" رۆڵێکی گرینگ دەگێڕێ تەنانەت لای لێبنیز/Leibniz، کە مانایەکی تەواو جیاوازی لەوەی سپینۆزای پێدەبەخشێ. بە دیدی دۆلوز تاکە خاڵێکی هاوبەش هەیە لە نێوان لێبنیز و سپینۆزا کە ئەوان لەو تیۆری و پراکتیکەی چەمکی دەربڕینەدا بناغەیەک بۆ ئەو بەرتەکە گەورەیە بە

دژی دێکارتیەکان، واتا دەگمەنییەکانی_دێکارت دروست دەکەن. کەواتە لێرەدا دەرپرینگەری و ئاوەزگەریی لە بەرانبەر یەکتردا دادەنرێن، کە ئەمەش بۆ تێگەیشتنێکی نوێ لە فەلسەفە وەک هێڵێک هاورەوتە لەگەڵ کارەکانی دۆلوزدا.

دۆلوز وەک پەیامنامەیەک لە لە دەربڕین لە زانیاری مرۆڤایەتی دەڕوانێت نەک وەک راگەیاندنێک لە ئاوەزگەرایی. لە درێژ بوونەوەی ئەو روانگەیەدا ئاوەزگەرایی و ناسیۆنالیزم لە کاکڵەدا لەگەڵ هزردا شتێکی هاوبەشیان هەیە: *من بیر دەکەمەوە کەواتە من هەم*. ئاوەز لە پەیوەندییەکی راستەوخۆ لەگەڵ سۆبژەدا ئامادە دەبێ. سۆبژە ناخی ئاوەزە، بە پێچەوانەشەوە. ئەوە یەکێکە لە بەهێزترین و زیاترین شۆرشگێری کە مرۆ دەتوانێ لە مێژووی فەلسەفەدا وەری بگرێت. دۆلوز لە دژی ئەوەدا وەک هزری بێ ناوەند/decentrera ***چڕیەتی دەربڕین*** دادەنێت. بونیاتی ئەو چەشنە دەرپرینە چڕەی کە دۆلوز لای سپینۆزا دەیدۆزێتەوە بریتیە لە بناغەی بونیاتێکی بزۆک، بونیاتێکە لە بزوان، لە بونیاتێکی ناوکۆیی/کۆنتێکستیانەدا رەگەزە هەمەجۆرەکان وەک یەک مەرجدار و ئاماژە بە یەکتر دەکەن.

بۆ نموونە: خودی بنەمایەک بۆ بونیاتی ناسیۆنالیزم دەکرێ کردەیەکی بنەچەکی، بەرنامەی شارێک یان یاری شەترەنج (چڵە دارێک، شانۆیەک، یاسایەکان) بێت. بە پێچەوانەی ئەمەشەوە دەرپرینێکی چڕ دەکەوێتە پێش کتێبێک، نمایشکردنی شانۆیەک و ئاهەنگی شەترەنجێکی دیاریکراو.

دۆلوز لە خودی شێوازی تێگەیشتنی سپینۆزا لە چڕیەتی دەربڕین شتێکی کاکلەیی لە فەلسەفەکەی لە ***شێوازی*** فەلسەفاندنەکەی: ***ستایلە*** فەلسەفیەکەی دەبینێ. بەم چەشنە جۆرە هێرشێکی لامل ئاوەڵادەبێتەوە کە کتێبە تایبەتمەندەکەی *رەوشتناسی* (*Etik*) سپینۆزا جەغتیدەکاتەوە. دۆلوز *رەوشتناسی* وەک زنجیرەی دوانە مانایەک پێناسە دەکا: لە لایەک ئەو کتێبە پێکهاتووە لە زنجیرەبەندییەکی لێکترازاو ، لە راستیەکی راشکاو، سەلماندن، بەڵگە و شریتەبەندی تێزەکان _ *de more geomentrico*، هەروەک کە کتێبی *رەوشتناسی* ناونیشنانەکەی ژێرەوە بە (بە شێوەیەکی گیۆمیتریانە/سێگۆشەیی ماتماتیکی) دەستپێدەکا، کەچی هەرچەندە سپینۆزا ئەو کتێبەی بە شێوەی دێکارتیانە نووسیوە، بەڵام

هاوکاتیش سپینۆزا گاڵتە بە مامۆستا مەزنەکەی دێکارت دەکا. لە لایەکی تریشەوە ئەو کتێبە پێکهاتووە لە توونـد و تیـژی، گەرمـی و هاوکاتیش پێکهاتووە جا کەم تا زۆر لە هەندێ پەراوێز و تێبینی لێکپچڕاو. دۆلوز بەمجۆرە کەسایەتی ئەو کتێبکە پوختە دەکاتەوە، کە کتێبێکە دوو ئاراستەی ***چڕیەتی دەربڕین*** بەخۆیەوە دەگرێت.

بەمجۆرە بە قەڵەمکێشـیەکی سادە دەتوانین بڵێین کە هەردوو بەرهەمی ڕچەشـکێنی دۆلـوز تـا ئـەو ڕادەیـە بڕ دەکـات. بـەڵام ئـەمـە وێنەیەکی روون لە ستایلی دۆلوز، شێوازی فەلسەفاندنی تایبەتی ئەو و تێگەیشتنی ئەو لەسەر فەلسەفە و کردەکانی بە ئێمە نابەخشێت.

لە ڕاستیدا دەکرێ بێژین گەردوونی فەلسەفەی دۆلوز، کە لە دەستپێکدا دەکەوێتە لێتۆژینەوەی دکتۆرایەکەی کە لەوێدا جیاوازی و دووبارەیی و بە لۆگیکی مانا دەخەملێت، کە ئەو بەرهەمە وەک ***داستانێکی دانسقەیە*** و، (بۆ ئەوەی ئێستا خودی ئاماژەکەی دۆلوز بۆ (*Alice i Underland*) بەکار بێنین ئەو بەرهەمە "لەمدیو ئاوێنەوە" لە زنجیرەیەک ستروکتور و دەڤەرە نەناسراوەکان خۆی نمایشدەکا و رزگاریشیان دەکا، واتا قورسایی ترادیسیۆن و وزە بەستراوەکان لە (*Alice i Underland*) *رزگار دەکا* و بە هەنووکەییان دەکا.

ئەوە ڕێکەوت نیە کە مرۆ دەتوانێ لە فراژانی کێویانەی گەردوونی هزری دۆلوز بە گومان نەبێت _ ئەوە دەڵێم نەک بە هۆی ئەوەی چونکە من ئەو کتێبەی پێشتری دۆلوز، *نیتشە و فەلسەفە*، خوێندۆتەوە، کە بە بوێرییە رەسەنایەتییەکەی و توردانی ناوەندایەتی لۆگیکەوە بە راشکاوی زەنگ بۆ شێوازێکی تازەی هزراندن لێدەدا. ئیتر لێرەوە چیدیکە حەوجە ناکا کە هزری راسانگەرانەی نیتشە بە فۆرمی تێگەیشتنەکانەوە بلکێنین و هاوکاتیش نابێ بە سووک و سانایی بە شێوەیەکی رووکەش و وەڵامدەرانە نکۆڵی لە نیتشە بکەین، بەڵکو پێویستە بە تەواوی هەوڵبدەین لەو ئاستە بە *دیمانەی* ئەو بگەین کە ئەو لەوێدا لە باڵاترین ئاستی نیتشەییانەدایە، واتا دەبێ لە پرسیاری ئەو لە دایکبوونەوە ئەبەدییەکەیەوە بە دیمانەی ئەو بگەین، کە دۆلوز لە ماوەی 1968 بە بەردەوامی لەسەر ئەو پرسیارەدا چەقدەبەستێ و

دەیپشکنێتەوە. بۆیە پێویستە سەرباری هەموو شتێک هەوڵبدرێت بە هۆی ئەو *جەغتکردنەوەی ویست*، ئەو ***بەڵێ بۆ ژیان***ەی کە لای ئەو هەیە *قبووڵ بکرێت*! سەرباری ئەو ڕەشبینیە فرە قورسەش کە لای ئەودا هەیە! بۆیە هەوڵبدەی کە بەڕاستی بازنە بە دەوری ئەو ***بەڵێ بۆ ژیانە*** سافیلکەیە بکێشی و نەخشەی بۆ داڕێژی، کە ئەو (بەڵێ بۆ ژیانە) جودا ناکرێتەوە لە روخێنەریە بەردەوام و، لە وەهمەکان و، لە درۆیەکانی ژیان و، لە هەموو ئەو دابینکاریە خەمینە و ئەو سەرکێشیە لە واقیع هەڵاتنانەی نیتشە، کە ئەوانە هەموویان بەشێک لە نانی رۆژانەمان پێکدێنن.

لەگەڵ *جیاوازی و دووبارەیی* و لەگەڵ کتێبی سپینۆزا وە شتێکی نوی بە دیار دەکەوێ کە مرۆ بە پشتینەی کتێبەکەی سەبارەت بە نیتشە بە وردی مەزەندی کردبوو، هەروا مرۆ بە رێگای کۆپلەکانی ئەو کتێبەی لە مەڕ نیتشەوە بۆی لوا کە بتوانێ بە کۆکردنەوەی بەرهەمە فەلسەفی و ئەدەبیەکانی تر، کە دۆلوز بە دەمامکی جودا لە خۆی پۆشیبوون: هیوم و پرۆست، کانت و بێرگسۆن، راڤە نوێیەکەی لە فرۆید سەبارەت بە گەردوونی سەخێر_مازۆخس کە دۆلوز کردوونیەتی بە دیاری و بەوانەشەوە دیمانەی ئەو بناسێتەوە، هەروا لەوەش زیاتر ئەو *دیدارە بەختەوەرە*، ژیان لە ئامێزگرە و فەلسەفە پەسندەرەی، کە دۆلوز لە نێوان سپینۆزا و خوێنەر سازیدەکا کە ئەوەش لە هەمان کاتدا بۆ تێگەیشتن لە خودی دۆلوز بە قەد تێگەیشتنەکە لە نیتشە گرینگی هەیە.

وەک گوتم دۆلوز لە کتێبەکەیدا سەبارەت بە سپینۆزا چەمکی لەبەر چاوانی ***دەربڕین*** راڤە دەکا کە ئەو نووسەرە تێبینی نووسانەی بەر لە سپینۆزا ، چەند کارامەش بووبن، نەیانتوانیوە لەوەدا دەنکە گەنمێک بەدەست بێنن. ئەو ئامادەییەی ***دەربڕین*** کە لە ژیان لە ئامێز کردنەی سپینۆزادا هەیە، کەچی بۆ ئەو نووسەرە تێبینی نووس و خودی تێگەیشتنەکەیان لە فەلسەفە، کە لەسەر بنەمای ناسنامە و _ یەکایەتی هزر دامەزراوە و کە بەهای جیاوایان تەسک کردۆتەوە، بە تەواوی نامۆ بووە و نامۆشە.

چۆنیەتی دەربڕینی بەختەوەری
لە کاتی دەستەبەر کردنی زانیاریدا

ئەو بە دوا گەڕانەی دۆلوز لە مێژووی فەلسەفە، ئەو شرۆڤە کردنەی لە کۆچەریی، ئەو لێکۆڵینەوەیە لەسەر ئەو نووسەر/فەیلەسوف و پرسیارە جیاوازانە کە گفتوگۆیەکانمان تاووتۆ و گەڵاڵەی کردن، کە ئەمەش مانای ویستێکی بەهێز بۆ تێگەیشتن و ساز بوون لەگەڵ هزرێکی کەسایەتیانە و رەسەن، هەروا لەگەڵ جۆرە شێواز و تێگەیشتنێکی تەواو نوێ لە ژیان نیشاندەدات، دۆلوز پلە بە پلە هزراندی تایبەتی خۆی لە وێنەی چکۆڵانە و ورد _ لە شێوای رۆمانێک یان فیلمێکی ئالان رۆبێ_گریلێت (Alain Robbe_Grillet) یان مارگەرێتە دۆراس دا ئاشکرا دەکا _ لەوەی کە ئەو بە جلپۆشینی جودا خۆی نمایشدەکا، بۆ ئەوەی مەتەڵەکانی خۆی بخەملێنی پەنا دەباتە بەر ئەو گەیاندنانەی کە بەوانە بتوانێ ئومێدی نادیاریەتی ئارەزووەکانی دەرببڕێت.

کەواتە خاڵی دەستپێک: بوونەوەرێکی جەستە مرۆڤانەی سەر لە شێرە (sfinx)...

من دەرکم بەو هەستە کرد کە کتێبە سەرەتاییەکانی دۆلوزم لەسەر: هیوم (*پیادەکاری و سۆبژەگەرایی*، 1953)، نیتشە، کانت و پرۆست خوێندەوە. بۆیە من بەوە دڵخۆش بووم کە ئەو لە کتێبەکەیدا دەربارەی سپینۆزا و بە تایبەتیش لە *جیاوازیی و دووبارەیی* دا *بە ناوی خودی خۆیەوە* گەردوونی خۆی دەناسێنێ و لەسەری دەپەیڤێ، کە مرۆ ئێستا بە هۆی ئاماژەکانی پێشتر بە جۆرێک لە جۆرەکان لەسەر ئەوە دڵنیا دەبێتەوە.

هەروا مرۆ کتوپڕ بەوە توانی خودی دۆلوز بکاتە کێشە، ئەو کێشەیەی کە ئەو لە لاپەڕە سەرەتاییەکانی *جیاوازیی* و *دووبارەیی* ەوە سەفەرەکەی نیشاندەدات: بۆ ئەوەی ترسەکان لەسەر جیاوازی، وێناکردنەکان لە مەڕ خەوشەکانی جیاوازی و لەمەڕ سەرتاپای جیاوازیی لە هزردا لاببات.

دۆلوز لە فرە ئاستدا بە رێگای هەڵکاڵینەوە بەرانبەر سەرتاپای یاسای دۆخەکان، کە لەناو گوتاری فەلسەفی هەر لە پلاتۆوە تا دەگاتە هێگل بە دژی جیاوازی دامەزرێنراوە، لەگەڵ ئەو جۆرە بەر تەنگکردنەوەیە لە جیاوازی دەکەوێتە شەڕ، هەروا دۆلوز لە ئاراستەیەکی فرەواندا دەبینێ _ لای هیوم

یان لە شانۆ، لە دژە گوتاریانەی نووسینە دژە گوتاریەکەی رۆسلێسی سوریالیست و لەناو ماتماتیکدا _ ئەو رێچکەیە قووتدەبێتەوە، کە چلۆن هزر هەوڵدەدا لە جیاوازیدا لەوە دابرێت. ئەو هەوڵدانە کەم و زۆرانە لە شێوازی زماندا خۆی دەرببرێت، لێ لە هەموو دۆخێکدا وەک ئەرکێکی بێمەرج دەچرپێنێ _ کە بەلای دۆلوزەوە ئەوەش ئەرکی تیۆریکارە/تیۆریناسە.

جیاوازی و دووبارەیی: دووبارە بوونەوەیەک کە لە جیاوازیدا دەخەمڵێت، بەڵێیەکی تازە کراوەیە (بە مانای بەرجەستە کردنەوە نەک نەرێیەتی) _ بەمجۆرە لەو کتێبەدا ئەو بابەتە دەردەکەوێ و خۆی نمایشدەکا، ئەو کتێبە کە دەکرێ تا ئاستی شێوازی ناسراوی هزر کردن ببزوێ و بژی، مرۆ گەر بە گشتی بۆ ئەوە و حەزی لە بزواندن یان بۆ تەواوی شێواندنی بێت دەبێ بوێری ئاوەڵا بوونی هەبێت.

ئەو کتێبە لە دووەم جار خوێندنەوەیدا بە دڵخۆشی سەرمەستی کردم، پاشان ئەو کتێبە رێگایەک بەرەو فرە ناوەندایەتی، فرەیاتیەک لە *بەربەستگەلێکی* لێکگرێدراو دەکاتەوە، بەڵام هەروا رێگاش بەرەو فرەیاتیەک لە گەلێک ناوکۆیی/کۆنتێکستی نوێ و سەرسوورهێنەر دەکاتەوە. نەک بە شێوەیەکی شکۆدارانە بەڵکو بە واتای نیتشەیی بە شێوەیەکی ***شاگەشکە بوون*** بێدار دەبێتەوەه، واتا مرۆ لەو سەرخەوە خۆشانە بێدار دەبێتەوە کە لە ترادیسیۆنی فەلسەفی بۆی پێکهێنراوە. ئەو ترادیسیۆنە فەلسەفیە ،، لەمدیو گشت جیاوازییەکان، پرۆسەی گەشە کردنە نەپچراوەکانە (ئەوەی کە بە **پێشڤە** چوون ناودەبرێ) وا خۆی رادەگەیەنێت کە داهێنەری **یەکایەتی،** لە ئازار بەدەرە، **سیستەمێکە،** یەکاتییەکی لێکگرێدراو دروست دەکا، کە ناسنامە زامن کەریەتی ($A=A, 2^{+2=} 4$) ...

واتا بە مانای ئەو راڤە کردن و رووتکردنەوەی فۆکۆ هزر کردنێکی (کلاسیکی)ە؛ هزراندنێکی ئاوەزگەرا، هزراندنێکی رۆشنگەرانەیە کە ئێمە هێشتا لە زۆر لایەندا منداڵێکی ئەوین، کە زۆر سەختیشە ئێمە بتوانین لە دەرەوەی ئەو هزرە رۆشنگەریەوە بهزرین.

بە کورتی بڵێم بە خوێندنەوەی *جیاوازی و دووبارەیی* ئەوجا کتوپڕ دەتوانین بە ئازادی هەناسە بکێشین. کتێبکی ئاسانە، بەڵام کرینی

هەرگیز ئاسان نیە، خۆی لە خۆیدا بە واقیعکردنی بەهایەکی نیتشەییانەیە. نیتشە، کە بە بەراورد لەگەڵ رۆحیەتی گێرمەن/ئەلمانییەکان و "رۆحە رەهایەکەیان" ، رۆحیەتی رۆمانییەکانی بە فرە ژانێکی ساکار بین و پڕ لە ناسکایەتی و کاسایەتی تایبەت پێناسە کرد و بە "رۆحی ئەوروپای باشووری" ناودێری کردن. نیتشە لە کتێبی "*مەسەلەی ڤاگنەر*"دا بە ورووژێنەرانە و ئازادانە دەڵێ: "*نا، من کارمنی بیزت*/Bizets Carmen -بە باشتر دەزانم لە تریستانی *ڤاگنەر*/ Wagners tristan *و ئیسۆلدا*/ Isolde "، (مەبەستی نیتشە لە شانۆگەری کارمنی بیزێت و شانۆگەری تریستان ئیسۆلدای ڤاگنەرە، وەگێر). دۆلوز لە توێژینەوەی دکتۆرایە گەمە و گۆرانی ئامێزەکەیدا ئاپروی خوێندنی فەلسەفەی زانکۆ، وەک خوێندێکی سەخت، باو، لە قالبدرا مردۆخ و وشکە فرە بێزارکەر، دەبا و دەیشواتەوە. بەلام هێشتا شوونی شێوازی فەلسەفەیەکی ترادیسیۆنی لەناو *جیاوازی و دووبارەیی* دا دەبینرێت، بۆ ئەوەی مرۆ ئەو وەرچەرخانەی دۆلوز لەگەڵ ئەو فەلسەفە ترادیسیۆنە بدۆزێتەوە دەبێ تا *ئەنتی ئۆدیپۆ* و کارە هاوبەشەکانی لەگەڵ گۆتاری بەردەوام بێت. رزگار بوون _ رەنگە سەرگەردان کردن وەلێ سەرگەدانیەکی بەرهەمهێنەرانە _ ئەو سەرگەردانیە لە خوێندنەوەی کتێبێکی وەک *جیاوازی و دووبارەیی* هەستی پێدەکرێت، هەروا لەوەشدا تووشی ئەو سەرگەردانیە دەبین کە دولوز لە پشکنینەوەی فەلسەفیدا بە دوای نەخشەی رێگایەکی لە پێشڕا کێشراودا ناڕوات. لە گەردوونێکی فەلسەفیدا، لەوێدا دووبارەیی رووبەڕووی وێنا کردن یان نواندن دەکرێتەوە، کە ئەو وێنا کردن یان نواندنە وەک شتێکی باو لە خانەی تۆژینەوەیەکی بونیاتنراوی لۆگیکی و سیستەماتکیدا پۆلێن دەکرێت. دۆلوز لەو گەردوونە فەلسەفیەدا نایەوێ خوێنەری بانگکراو ببێتە بینەرێکی سست و پەسیڤ. لەوێدا مرۆ بە کارایی و چوستی دێتە ناو گێژەنەکانی شەپۆلی دووبارەیی، کە هەڵبەت ئێمە خۆمان بەشێکین لەوە.

3- فەلسەفە لە کەسی چوارەمی تاکدا

کە کتێبە جودایەکانی دۆلوز دەخوێنێتەوە هەمیشە وا هەست دەکەی کە ئەو بە رێگای نووسینەکانیەوە بوار بۆ یەکێکی تر ئاوەڵا دەکاتەوە تاکو بئاخڤێ. هەستەکەش هەر ئەوەندە نیە: دۆلوز بە نووسینە جودایەکانیەوە فۆرمی هەمەجۆر، لە چەشنی خووڵگەیی، شێوازی جیاواز بۆ نووسینی فەلسەفە دەئافرێنێت.

لێرەدا ئێمە بەرانبەر مێژوویەکی مەعەریفی، مێژوویەکی هزری و کێشەیەکی مێژووی فەلسەفیدا دەبینەوە. لە ماوەی رۆژگاری کلاسیکیدا ئەوانەی کە دەئاخڤن دەکرێ بڵێین ***تاکەکەسەکانن***. فۆرمی تاکەکەسی و جیهانبینیەکانی تاکەکەسیین، کە سەرتاپی جیهانی کلاسیکی، سەردەمی رۆشنگەریی رەگڕێژ کردبوو. لە قۆناغی کلاسیکیدا بە تێکڕایی *تاکەکەس* و *بوونایەتی* پێودانگی یەکترن. خوا وەک باڵاترین فۆرم لە بوونی بە تاکەکەساندن سەیر دەکرا. وەکو تر بۆ ئەوەی سەرفرازبیت لەو شێوە ئیدۆلۆگی و ئاڵۆزکاویەی کە ئەوانە بە توندی چەسپاون لەو قۆناغەدا بەراوردێک بکە لە نێوان دێکارت و هەوڵە گومانئامێزەکانی سپینۆزا.

لە قۆناغی بەساڵاچووی رۆمانتیکیدا لە هیکڕا دەبینین ئەوە ***کەسەکانن*** *کە دەئاخڤن، ئەمەش کە شتێکی تەواو جودایە. کەسەکان پێکەوە هاوکات لەگەڵ وێناندنەکان پێناسە دەکرێن*، واتا بتوانی وێناندن: خەیاڵاندنی بوونت هەبێت. ئەو تێگەیشتنە بە راشکاوی لای هزرڤان/بیریاری وەک فیختە و کیکگارد بەرجەستە دەبێتەوە. لێرەوە ئێمە چاومان بە دیمانەی بە سەنگی زمانێکی نوێ و سەنگی ژیانێکی نوێ دەکەوێت.

ئەمڕۆ ئێمە ***رەمەکیەتێک*** دەبینین کە بۆ وێنە لای دۆلوز هەیە رەنگە ئەو رەمەکیەتە لە وێنادنەکانی تاکەکەس و وێناندنی کەسەکان سەرفرازمان بکا، ئەو رەمەکیەتەش هەر تەنیا پێکنەهاتووە لە *ئامادەبوونی وزە شاراوەکانی* بێمەرجیەتی (postulat). دۆلوز لە مێژە وازی لەو ئەلتەرناتیڤە ساختانە هێناوە: ئێوە یان تاکەکەس و کەسەکانن (تاکگەرایی، لیبرالیزم و هەروا بوونگەرایی و ئەنارشیزمن) یانیش هاوکات ئێوە کەم تا زۆر

دەکەونە خانەی نادیاریی وستروکتورە پێناسە نەکراوەکان، ئاپۆرەی خەڵک ا هێزەکان (ستراکچالیزم، مارکسیزم، دەروونشیکاری و ئەوانی تر).

ئەوەی کە دۆلوز پەنجەی لەسەر دادەنێت ئەو گەردوونەیە کە پێکهاتووە لە *بەر_لە تاکگەرایی*/per_individuella، *راناوی تاکی کەسێکی نادیار، ئەوانەش* دەکرێ بگەڕێنەوە بۆ تاکەکەسەکان یان کە کەسەکان، ئەوەش نەک بێ بوونی

"پشتینەیەکی پێناسە نەکراو"ی وەک ستروکتور (ئابووریانە، غەریزەییانە یان پرۆسێسیانە/دسکورشیڤ). ئەوە پرسیاری تاکەکانە (دیاردەگەلی جودا) کە بزوا و هەمەجۆرن، کە لەسەر تاکێکەوە بۆ یەکێکی تر جێگۆڕکێ دەکەن، لە یەکتر دادەبڕێن، دێرێک لە ئەنارکیەتی بێ ناوەند ("چەمکە لێکترێنجراوە بێ سیستەمەکان") بەرهەمدێنێ، واتا پەیقە پۆلێنکراوەکان "بە سەفەرەکانیان"ەوە لە جیهانێکی بێسنووردا دەبن بە ژیانێکی کۆچەریی.

لە نێوان دابەشکردنی شوێنێکی ئەبەدی کە بە هۆی دیاریکردنی سنوور و گەمارۆدان تاکەکەسەکان وێکڕا جێنشینکراون، هەروا دابەشکردنی فرە تاک (singulariteter) لە شوێنێکی ئاوەڵای ناگەمارۆدراو یان بەبێ مافی خاوەنداریەتی، جیاوزییەکی زۆر هەیە. مرۆڤ، پەیڤەکان _ مولکی تایبەتی نین بەڵکو دۆخێکی سەرفرازن، رەفتارگەل و خزمەت گوزارن.

شاعیری ئیتالی فێرلینگهێت قسە لەسەر کەسی چوارەمی تاک دەکا، کە مرۆ دەتوانی بێژێ ئەوە ئەو جۆرە کەسەیە کە دۆلوز لە کتێبی *جیاوازی دووبارەیی* دا بواری بۆ دەرەخسێنێ *کە بئاخڤێت*. پەیڤ و هزرەکان لە کەسی چوارەمی تاکدا: لە دەرەوەی ئەو رێزمانەی کە ئێمە راهاتووین تیایدا نەشتەرگەر/عەمەلیات بکرێین، مانای بۆچوون، گەیاندن و ئاماژە دەبەخشن.

4- فەلسەفە و مێژوو وەک نمایشکارییەک: مێژووی هزرییەکان

کەواتە بە جۆرێک لە جۆرەکان مرۆ دەتوانێ بێژێ کە دۆلوز لەو فەیلەسوفانە دەڕوانێ کە لە *شوێنێکی ئاوەڵادا تاکگەلن*/ singularitet، من حەز دەکەم ئەو رۆناکیەی کە دۆلوز دەیخاتە سەر ریزێک لە وێنەی مێژووی

فەلسەفی لەگەڵ ڕۆناکیی دەرهێنەرە مۆدێرنەکان بەراورد بکەم کە بە خودی *نمایشکاریەکانیانەوە* ڕۆشنایی دەخەنە سەر دەقە نووسراوەکان.

هەڵبەت ئەو پەیوەندیە لە *جیاوازی و دووبارەیی دا توانەوەیەکی چکۆڵەیە*. دۆلوز چیتر خۆی نابەستێتەوە بە ڕاڤەکاری بەڵکو بەرەو ئەو ئاراستەیە کە ببێتە نووسەر، فەیلەسوفێک. بە مانایەکی گشتی مرۆ دەتوانێ "فەیلەسوف" بێت کە توانی فەیلەسوفانی تر ڕاڤە بکا و سەرنجی لەسەریان هەبێت، واتا ببێە فەیلەسوفێک لەسەر شانی ئەوانی تر. بەڵام هاوکاتیش مرۆ دەتوانێ بە خۆی بیر بکاتەوە، ئازا بێ و تەواوە فەیلەسوفانە لەسەر قاچی خۆی بواستێت: ببێ بە ***فەیلەسوف***.

مێژووی فەلسەفەوانی وەک دەرهێنەرێک شتێکی شیاوە، ئەگەر ئەوەش بۆ شتێک بەکار بهێنرێت دیسان شیاوە. مرۆ دەتوانێ بپرسێ کە ***مێژووی فەلسەفە*** و مێژووی فەلسەفەوان کام ڕۆڵ دەگێڕێت. ئەو مێژووی فەلسەفە بێگەردەی کە دۆلوز خەونی پێوە دەبینێت و لە زۆر شوێندا ئاماژەی بۆ دەکا پێکهاتووە لە *کۆلاژ/مۆنتاژ*، ڕەنگە دۆلوز پێی وابێ کە ئەو جۆرە کۆلاژە، مۆنتاژە بتوانێت ئەو خوێندنە ئاکادیمیە، وشک و برینگ، منجە منجکەرە، سیخناخکراو بە پەراوێز و بێزارکەرە درێژ خایەنەی کە پێکهاتووە لە جوگرافیاک لە نووسین نوێبکاتەوە؟ یان ڕەنگە مرۆ بۆ نووسین بیر لە شێوازێکی تر بکاتەوە، کە بتوانێ بە ئاسانی وتەی سەرچاوەکان لە نووسیندا بە باشی دابنێ و هەمیشەش "وێرای" ئەوە هزر و بابەتەکان، بەڵام بەشێوەیەکی بەهرەمەندانە، خەیاڵاندنی ئازادانە، ***هزراندنێکی پەرە پێدەرانە*** بنووسێت؟

شتێکی روونە کە زۆربەی فەیلەسوفە سەربەخۆیەکان کێشەیەکی زۆریان لەگەڵ فەلسەفەدا هەیە. کە چۆن سەیری فەلسەفە بکەن؟ چۆن *خۆیان* بیر بکەنەوە لە پەیوەندیان لەگەڵ فەلەسەفەدا؟ مرۆ دەتوانێ بە ڕاست و ڕەوانی بڵێ، بەجۆرە مانایەک کە ئەوانە پێشتر بیریان لێکراوەتەوە و باسیان کراوە، مێژووی فەلسەفە بە واتایەک جۆرە کارگەیەکی بە سوودە. سووکە نیگادانێکی خێرا، بەڵێ ڕەنگە هەر ئەوە بێت. لێ هەروا مێژووی فەلسەفە شتێکی بریقەداری کولتوری و مەشقێکە بۆ ماڵیکردنی کولتور. خاوکردنەوەیەکە بۆ هزر. هاوکات یەکجار سەختە کە لە دەسەت ئەو مێژووی فەلسەفەیە رزگار بین کاتێ مرۆ بۆ یەکجاریش بوو بێ کە بۆ

ناو ئەوە پەلکێش کرابێ.

کەواتە وەک دۆلوز گۆڕینی مێژووی فەلسەفە بە ڕێگای نەریتی نمایشکارییەوە، بە دیمەنگەلێکی بەرە بەرەیی نمایشکاریی، کە ئەوە شێوازێکی لە بارە بۆ چارە کردنی ئەو کێشەیە. مرۆ بەسەر نیتشەدا باز نادات، مرۆ نیتشە راڤە ناکا، بەڵکو مرۆ بە گریمانەکانی خۆیەوە ئەو نمایشدەکا.

نمایشکردن واتا ئەو دەقە نووسراوە بە *بەهایەکی دیکەوە*، کە بەهایەکی "دەقهەڵگر_نیە" ڕۆشایی دەخرێتە سەر. کەواتە گۆڕینی مێژووی فەلسەفە بۆ شانۆ کە لە مەودوا وەک شێوازی هزراندنی دۆلوز دەکرێ ببێتە شێوازێک بۆ وانە گوتنەوە _ پرۆژەی توێژینەوە.

دۆلوز لە *جیاوازی و دووبارەیی* هەوڵیداوە بە تەکنیکێکی نائاسایی، کە ڕەنگە زیاتر لە کۆلاژ نزیک بێت تا لە شانۆ. چەمکی "جیاوازی" بخەملێنێتەوە و نیشانی بداتەوە. کۆلاژ وێنەیەکە کە بە لێک چەسپاندی پارچە کاغەز، پارچە قوماش کە لەملاو لەولا کۆدەکرێتەوە دروست دەکرێت. ئەو دەستەواژەیە بۆ پارچە شانۆیەکیش بەکار دەهێنرێت کە لە پارچەی جیاواز پێکدەهێنرێت. *لێرەدا* مەبەست لە کۆلاژ یان مۆنتاژ شتێکە بەشێوازی تەونچنی مافور/فەرشی فەلسەفی. فەلسەفیانە کۆکردنەوەی شتە بەکار هێنراوەکانە.

مرۆ دەتوانێ وەک سەرگوزەشتەیەک و چنراوێکی باشی تەکنیکی کۆلاژ و مۆنتاژی یان ڕەنگە تەواو وەک تەکنیکی زنجیرە فیلمێکی دووپاتە بۆوەی بەردەوام کە پێکهاتووە لە کۆپلەی چکۆلە چکۆلە و هەمەڕەنگی مەیلەو بەدینەکراو، بە شێوەی وێناندنێکی فەلسەفیانە بهزرێ. لە مۆسیک و تابلۆی هونەردا ئەو چەشنە شەپۆلانە وەک *هونەری پۆپ* *Pop Art* پێناسە دەکرێن. بناغەی هونەری پۆپ ڕەوتێک بوو لە ناو هونەری نوێدا کە لە دەورانی 1960 سەریهەڵدا. هونەری پۆپ بە پێکڤە کۆکردنەوەی هەموو جۆرە کەرەسەیەکی ڕۆژانە و بە شێوەیەکی ورووژێنەرانە و نمایشکردنی دەیویست کارێکی جودا رابگەیەنی، لە چاو "هونەری دانپێنراوەکە"، هەمیشە فۆرمی تابلۆیەکان ناکۆک بوون یان شێوەی گاڵتەجاڕانەیان هەبوو،

تەکنیکی کۆلاژ/مۆنتاژ وەک چەشنە بیر کردنەوەیەکی فەلسەفی چتۆ بەرهەمێک دەبەخشێت، ڕەنگە ئەوە بە بەراورد لەگەل ناوەڕۆکەکەی

جیاوازی و دووبارەیی تەواو ئاکامگیر نەبێ. لە دوای ئەو ساڵانە دۆلوز لە کتێبی *لۆگیکی مانا* هەنگاوێک بەرەو پێشەوە بەرەو هەڵوەشاندنەوە دەهاوێژێ، تەقینەوەیەک لە شێوازی نووسینی ئەکادیمی دروست دەکا.

5- پاڵەوان و بکوژ لە شانۆی فەلسەفەدا

شتێک کە دەکرێ جێگەی سەر سوورمان بێت ئەویش ئەوەیە کە دۆلوز، بە تایبەتیش لە ***جیاوازی و دووبارەیی*** **و** لە ***لۆگیکی مانا*** دا، **لە** رۆژگارێکی رەخنە ئامێزدا زۆر بە *گور و جۆشەوە* ئەو فەیلەسوف و نووسەرانە بە خوێنەر دەناسێنێت. هەندێ جار مرۆ دەتوانێ وا مەزەندە بکا کە ئەو کارە شتێکی کارا و زیاد لە پێویستیە، بۆ نموونە لە کتێبەکەی لەمەڕ بێرگسۆن کە لەوێدا دۆلوز لە بۆچوونە کۆنپارێز و نەریتخوازەکانی بێرگسۆن "بێدەنگ" دەبێت. وەکو تر دۆلوز لە رەخنە گرتنی هێگل سەختگیرانە سەرتاپا و ئاکامگیرە. بۆچی لای دۆلوز لە رەخنەدا ئەو چێژ وەرگرتنە گشتیە و کتوپریش ئەو رەخنە زێدە سەختگیرە هەیە؟

بە پڕوای من ئەوە لەم شێوەیەدا کۆدەبێتەوە: گەر شتێک کە بۆ مرۆڤ سەرنجڕاکێش *نەبێت*، گەر شتێک کە راستەوخۆ شتێک نەدا بەدەستەوە، گەر شتێک کە حەوسەڵەت بۆی نەبێت تا کاری لەگەڵ بکەی _ بەڵی، ئەوکاتە مرۆ هیچ بەهانەیەکی نیە تا لەسەر ئەو شتە بنووسێت. بە دیدی دۆلوز، سپینۆزا و نیتشە، بە راشکاوی فەیلەسوفن و توانای رەخنەیی و هەڵوەشاندنەوەکانیان تەواو لێکتر جیاوازن. بەڵام، ئەوەش خودی پرسیارە دۆلوزیانەکەیە، کە لای سپینۆزا و نیتشەدا ئەو *توانا رەخنەییە* لە ئەرێیاتی، بەڵێ بۆ ژیان و دڵخۆشیەک، لە *چاندنی* بەڵێ و دڵخۆشیەک، لە *شکۆداری ژیان* و حەزی ژیانێک بە پێچەوانەی ژیانێکی شێوا و _ کە ژیان لە بێزارییەکی نەپراوە دەخلتێنێ، بەرجەستە دەبێتەوە،

بۆیە بەلای دۆلوز وە ئەو توانایە کردەی فەلسەفەیە: کە دژی بێئومێدی بهزرێ، کە دژی دڕدۆنگیە و کە واز لە رەخنەیەک *ناهێنێت* کە هەرچەند قورسیش بێت. مێژووی زانستناسی فەرەنسی گۆستۆن باشلار، لە

ناوکۆیی/کۆنتێکستێکی تری تیۆری زانستیدا، بەرهەمێکی بەناوی *فەلسەفەی نەخێر* نووسیوە. لە ڕەهەندێکی فرەدا دەکرێ بڵێین کە دۆلوز ***فەلسەفەیەکی بەڵێ***ی نووسیوە: بەڵێیەک بۆ ژیان لە ئامێز گرتن، ژیانێک لەگەڵ شتەکان ڕووبەڕوو دەبێتەوە و *بەرلە هەموو شتێک* شەڕ لەگەڵ چەمک دەکا. بەڵێ بۆ ئەوەی بێ بە فەیلەسوفی کۆکەرەوەی پرسیارەکانی دەستی دووەم و دروستکردنی *تۆڕەکان*، گەر شتێکی تر نەبوو.

لە درێژەدان بەو ئاماژەیەی کە پێشتر سەبارەت بە ڕەخنە لە فەلسەفە لە ئاراستەکەیدا بەرەو نمایشکاری یان کۆلاژدا وەک دەرفەتێک و شێوازێک بۆ نووسینی مێژووی فەلسەفە، مرۆ ئەوەی کە پەیوەستە بە بێرگسۆن و هێگل دەتوانێ بێژێ کە دەکرێ وەک گشتایەتیەک (بێرگسۆنیزم) لە فەلسەفەیەکدا پروانێت کە ڕەنگە کۆنپارێز بێت و لەو ڕەگەزە جودایانەی کە خودی ئەو نین چاوپۆشی بکات. لای بێرگسۆن قسە کردن لەسەر بابەت بەندە بە تێگەیشتنی خۆی سەبارەت بە *ژیان* (élan vital)، ئەو دیدە لەگەڵ بیرۆکەی (*conatus*) ی سپینۆزا بەراوردی بکە، سەبارەت بە *ئازادی* (لەگەڵ سارتەر بەراوردی بکە) و سەبارەت بە *هەستی نەخۆشی* (لەگەڵ فۆکۆ بەراوردی بکە).

هەڵبەت مرۆ دەتوانێ بپرسێ بۆچی دۆلوز بە هەمان شێوە یەخەی هێگل ناگرێ و بە دوای بابەتی بەرهەمە زانیارییە کارایەکانی ناگەڕێت و خۆی لەوانیتر بێدەنگ ناکات. دۆلوز تەنیا ناراستەوخۆ بەرسقی ئەو پرسیارە دەداتەوە. گەر من لە جێگەی ئەو بم وەرامێکی زیاتر ڕاستەوخۆم دەدایەوە، کە دەکرێ بە تەواوی بەمجۆرە بێت: ئێستا ئەگەر وەک شانۆ لە فەسەفە پروانین کەواتە مەسەلەکە بەندە بە نمایشکردنی فەلسەفە، بەمجۆرە وەک نمایشکردنی هەر شانۆیەکی تەواو دەبێ خائنێک، بکوژێک هەبێت. لەو شانۆیەی کە دۆلوز بەرهەمی دێنێ، ئەوە لەو شانۆیەدا هێگل ڕۆڵی ئەو بکوژە دەگێڕێ (ئەوە لەگەڵ گەشە پێدانەکەی ئەندرێ گلوکسمان بەراورد بکا، کە لە ساڵی 1977 ئەو بابەتە لە *هزرەکانی دەسەڵات* ئەنجامی داوە). خودی کارگەکە سیخناخکردن و قورسکردنی ژیانە بەو هەموو بەرهەمە پەتی/ئەبستراکتانە، هەروا بە یەک ماناکردن یان تێکەڵاو کردنی ژیانە لە دەوڵەت و ئایین، تۆمارکردنی مەرگە لە ژیان، ملکەچکردنی

ژیانە بۆ نەرێتی ژیان (نەرێتی و نەرێتی نەرێ/نفی النفی/ negation och negations negation) _ ئەوانە هەموویان دۆلوز واتەنی لە فەلسەفەی هێگل بەرجەستە دەبنەوە (سەبارەت بەو بۆچوونە بە تایبەتی سەیری کتێبەکەی دۆلوز لەسەر نیتشە _ *جیاوازی و دووبارەیی* بکە). ئەو دیالێکتە نەرێتی و لێکدژیەی هێگل بە شێوەیەکی سروشتی بوو بە سەرچاوەی ئیلهامی ئەو بیرۆکەی دۆلوز کە بە "زمانی خیانەتکاران" ناوبێژی دەکا، (فۆرمی خیانەتکارانەی زمان) ، بۆ نموونە، ئیدیۆلۆگیەکان، بخوێنەوە، سەرباری ئەمەش لە راستڕۆ وە بۆ چەپڕۆ، واتا شێوەگەلێک لە تیۆلۆگی، خواناسی، خولْقاندن، فاشیزم، ستالینیزم، تێکنۆکراتی، بیرۆکراتی و ...هتد.

بەمجۆرە لە راستیدا مرۆ دەتوانێ ئەو بیرۆکەی دۆلوز بە *رقبوونەوە لە نەرێتی* ناودێر بکا، ئەمەش دۆلوز هاندەدا کە وەک دژایەتییەک بۆ مەزنایەتی ***جیاوازی*** و ***لێکدژی*** بەرهەم بێنێ. دۆلوز و هێگل ناتوانن یەکبگرن چونکە لایەنگری هەمان شت نین. ئەوان لە ئاگر و ئاو دەچن: نائاسایی کەرەسەی زانیارییەکی بەرهەمهێنەرانەیە لە هزرکردنی ئەوان لە مەڕ خودی جیاوازیەوە. کاتێ لەسەر خودی لێکدژی دەهزرین ئەوکات دەبێ ئەو نائاساییە شەڕی لەگەلدا بکرێت و بترنجدرێتە ناو پێکهاتەی بیرۆکەکان. پێویست بەوە ناکا گومانمان لە ئاست پەتیەتی لێکدژە راشکاوەکان هەبێت لە هزری هێگلدا، لەوەشدا دۆلوز راستدەکا، کە هێگل لە وێنەی ناسنامەی هزردا لە ئاستێکی *پەتیدا* پەیامی ململانێیەکی هزری رادەگەیەنێت، وەلێ لە پیادەکردندا بە ترنجاندن، بە ***ئاوێتە کردن***، واتا وردە شەڕەنگێزی و لێبووردنێکی قەتیسماوەوە پشتگیری سەرکەوتنی لێکدژییەکان دەنوێنێ،

بەلام ئێستا دەکرێ پرسیار بکەین کە ئاخۆ دۆلوز لەگەڵ مارکسدا هەمان پەیوەندی دورستدەکا. دۆلوز قسەیەکی زۆر لەسەر ئەوە ناکات. ئەو لەسەر بەرهەمی مارکس تەنیا هەندێ ئاماژە و کورتە سەرنج پێشکەشدەکا، کە بە گشتی باش و سوود بەخشن. لە هەمبەر ئەوەشدا دۆلوز راڤەیەکی داهێنەرانە لەسەر پەیوەندی ***ململانێ _جیاوازیی*** لای فرۆید ئەنجامدەدات، لەوەدا دۆلوز پەردە لەسەر ئەو ترنجاندنە ساختانە لەناو پایەی لێکدژەکان، سادیزم/مازۆخیزم، غەریزەی مردن و ...هتد، هەڵدەماڵێت. دۆلوز ئەوە دەسەپێنێت کە مازۆخیزم دژە یان کۆنترۆلێک نیە

لە بەرانبەر سادیزمدا بەڵکو بە پێچەوانەوەی سادیزم، مازۆخیزم بە تەکنیکی نمایشکارییەک و کردەی تێر کردنەکانیەوە _ *بۆ خۆی* جیهانێک دروست دەکا.

ئەوەش دەبێتە پرسیارێکی ئاوەڵا کە بۆ هەمان کار لەگەڵ مارکسدا نەکرێت، واتا چەمکی "لێکدژکان"ی مارکس لە پەیوەندی بە چەمکی "جیاوازی" دۆلوز بەرەو رووی یەکتر بکرێنەوە. لێرەدا لە بواری تێمایەکاندا بۆ رەخنەیەکی قووڵی فەلسەفی، ئەرکێکی فرە مەزن، لە مێژووی هزر و رەخنەی بیرۆکەکاندا رووبەڕووی بابەتێک دەبینەوە، بەخۆم دەمەوێ بەوەندە رازی بم کە بە کورتی و نەخشەکێشانە بەمجۆرە گریمانەی کارێک پێشنیاز بکەم: ئەمەش ئەوەیە کە مارکس لە هێگل "رزگار بکرێت"، خۆمان بۆ دامەزراندنەوەی مارکس تەرخان بکەین، دۆزینەوەی ئەو جوداوازیی (پڕیاری جیاوازی)یە و میکانیزمی جەغتکردنەوانە لای مارکس _ بەڵێ من کتومت وەک ئالتۆسێر دووبارە ئەو لایەنانە دەدۆزمەوە لای مارکسدا، کە ئالتۆسێر بە شێوەیەکی هزر ورژێن بە هاوەوت لەگەل دۆلوزدا لە کارەکانیدا ئەو بیرۆکانەی مارکسی گەڵاڵە کردەوە، کە لە بەرهەمەکانی بە ناوی *بۆ مارکس* و *چۆن سەرمایە بخوێنینەوە 1_ 11* پێشکەشی کردن.

هەر چۆنێ بێت _ هەروەک دۆلوز و ئالتۆسێر چاویان بۆ ئەو کارە هەڵێنا _ مرۆ لای مارکس، لە مدیو ئەو رێزبەندیە ساختەیەی لێکدژەکان، ئالتۆسێر و دۆلوز لەمدیو ئەو ناوکۆییە تەواو لۆگیکی و پەتی و لێکدژە ساختانەدا کۆمەڵێک لە *سیستەمی دینامیکی و تەقینەرانە* دەبیننەوە، هەروا بە بنەمای سەنگ دابەشکردنی جیا جیاوە کۆمەڵێک ناوکۆیی لە پەیوەندی ئاوەڵا: بواری ئابووریانەی لێکداپڕاو یان بواری غەریزەیی و رەوتی پرۆسەی لێکداپڕاو؛ ئاژاوە و ناوچەی لە کۆنترۆل بەدەری ناوەکی دەبیننەوە.

7- ئاخۆ تۆ "مارکسیستی" یان "بودیست" ؟ وەڵام بدەوە!

دواجار لەمەڕ ئەو بێدەنگیە رێژەییەی دۆلوز سەبارەت بە مارکس دەمەوێ دوا وشە بڵێم. ئومێدەوارم کە ئەوەی باسم کرد ئەوە بگەیەنێت کە لای دۆلوز میانەیەک لە نێوان تێگەیشتنی فەلسەفی و فۆرمێک یان شێوەیەکی تر لە تێگەیشتنی گەمە یان "یاری تیۆری": زیری مرۆڤانە، *فەلسەفەی بەرایی (filosofia ludens)* هەیە. هەروا من ئاماژەم بەوەش کرد کە لای دۆلوز میانەیەک لە نێوان پەیوەندی تێگەیشتن لە فەلسەفە و جۆرێک لە هزری ناڕازیبوون، راسانی فەلسەفی، هزرێکی دژە فەلسەفەی هەیە.

لێ من دەخوازم "دوا" مەسەلە، واتا پرسێک سەبارەت بە "دۆلوزیزم" بێژم، کە تۆ بڵێی ئەو هەڵگری چەشنە رەهەندێکی سیاسی بێت و دەشێ کۆمەکیەک بە نەریتی شۆرشگێرانە ببەخشێت. ئەوەش پرسیارێکی ئاساییە، کە رەنگە پێویستیش بێت بەڵام هەندێ جار مەزەندەکان دەمبەست دەکرێن.

من دەتوانم لەوە تێبگەم کە تەنینەوەی جیهانی زانیارییەکان هەقی بە **شۆڕشەوە** نیە، بەڵی مەرجێک بۆ **شۆڕش** دروست ناکا، هەرچەندە گەر زانیاریی لە ئاستی خۆیدا "*شۆرشگێرانە*" بێت، دەکرێ زانیارییەکان لە خۆیاندا هەڵگری غەریزەیەک یان هێزێک بن بۆ راپەڕین کە رەنگە ئەو رۆحیەتە لە شیعر و هونەر دا هەبێت، بۆ نموونە ئەو هێزە لای *ئەزموون_ رەفتاری* Laing، Savage، Salvador Dali، Rose، Pierre Boulez، مۆسیکی Henz Janovو ، پێشبینیە رامان ئامێزەکانی Grof دا هەبێت. با بزانین ئەو *پەیوەندیە کۆمەڵایەتیانە چی بەرهەمدێنن، دەبا لەوە دەست پێبکەین کە فەلسەفە لەو قۆناغەی کە تێیدا دەژی ئەرکێک لە ئەرکەکانی بەدەستهێنانی* ***دەسەڵات*** *بێت*، بە جۆرێک لە جۆرەکان دەسەڵاتی "*پایەی سۆبژە*" ی هەبێ، واتا بئاخڤێ. وەک پێشتر لە نەخشە کێشیدا باسمان کرد، کە لە جیهانی کلاسیکی و رۆشنگەریدا ئەو دەسەڵاتە دەسەڵاتی ***تاکەکەس*** بوو. لە جیهانی رۆمانتیکدا ئەو دەسەڵاتە هی ***کەسەکان*** (من. سۆبژە) بوو و لە جیهانی مۆدێرندا دەسەڵات هی ***تاکگەل/SINGULARITETER*** (تاکگەلە کەم تا زۆر دەنگە نادیارەکان) بوو.

نابێ فەلسەفە ئەو دەسەڵاتانە قبووڵ بکات، بەڵام رێگە بەوانە دەدات

کە *ئاخڤن*: فەلسەفە، چەمک، شێوازی دەربڕین و چوارچێوەی تێگەیشتنەکانیان قەرز دەکا.

ئەو دەسەڵاتانە یان "پایەی سۆبژانە" لە ***مێژوو***دا بوونیان هەیە و بەرهەمدەهێنرێن، هەروا لە دیوێکی تردا بە پەیوەندیە کۆمەڵاتیەکانەوە بەستراونەتەوە. لێرەدا ئێمە لە نێوان فەیلەسوفە تازەکانی فەرەنسیی وەک ئالتۆسێر، فۆکۆ و دۆلوزدا بە راشکاوی بوارێک لە کاریگەریەکی دوو لایەنی بەدیدەکەین.

بۆ ئەوەی ئاورێک لە خەونە گەورەکانمان، ئەو هێزە هەوەسگەراییە سەرمەستانەی خۆمان بدەینەوە: شۆرش، واتا ئەو خەونە بریتئە لە شێوە گۆرین یان جێگۆرکێی پەیوەندیە کۆمەڵاتیەکان کە وەڵامدەرێکە بە دژی ئەو گەشە کردنەی ئەو یان دەسەڵاتە، واتا "پایەی سۆبژەکان"، بۆ نموونە ***تاکەکەسی بۆرژوا*** لە رۆژگاری "کلاسیکی"دا لە ساڵی 1789دا.

بە شۆرش هەستان.

چارەکردنی کێشەی شۆرشی رۆژگاری ئێستامان _ کێشەی *شۆرشێکە لە دەرەوەی بیرۆکراتی*، شۆرشێک کە بیرۆکراتیەت بەشداری نەکا _ بە واتای شێوازی دۆلوز هزر کردن واتا "ئەفراندن"ی شۆرشێک کە بە رێگای نیشاندانی فۆرمە نوێیەکانی پەیوەندیە کۆمەڵیەتیەکانەوە بەرجەستە دەبێتەوە. کە لەوێدا ئەو "تاکگەلە" مۆدێرنانە دەکرێ وەک ***کەمایەتیە کارایەکان/ئەکتیڤەکان،*** بە بێ هیچ خاوەنداریەکی مافی تایبەتی، بە بێ دەست بەسەر داگرتن، بە بێ گەمارۆدان و بە بێ دەرگا لەسەر داخستن، لە چوار چێوەی *رەهەندێکی کۆچەری/نۆمادی* بەشدار بن.

لەم روانگەیەوە فەلسەفەی کۆچەریی دۆلوز لە ئاستی فەلسەفەیەکی هەنووکەیدایە کە بە دژی دیکتاتۆریەتی، بە دژی بە ناوەندکردن و بە دژی بزاڤە بیرۆکراتەکانی رۆژگاری ئەمرۆمان هەڵدەکاڵێ.

بەشی چوارەم

فرانس کافکا

نووسین و مەیل
رانانێک لە کتێبەکەی دۆلوز و گۆتاری لەسەر کافکا

مەسەلەکە بەندە بەوەی کە شەپۆلەکانی رەمەکیەت و مەیل ئازاد بکرێن، بە جۆرێک کە مرۆڤی ئەمڕۆ بتوانێ، وەک "مەکینیەکی مەیلدار" لە خۆی تێبگات. "ئێستا ئەو هاوردە/مێتافۆرە نامۆیە بەکار دێنین چونکە لە گەڵ ئاستی رۆژگاری ئەمڕۆماندا دەسازێت"، مرۆڤی ئەمڕۆ دەبێ ئەو فشار و قەدەغەکاریە لەسەر خۆی هەڵبگرێت، کە تەکنەلۆگی باڵادەست و مەکینەی دام و دەزگاییەکان هەموومانی لەناو خۆیدا زیندانی کردووە.

بەمجۆرە دەکرێ بە کورتی مەبەستی ئەو پرۆژەیە بخرێتە روو، کە دۆلوز لە کارە هاوبەشەکەیدا لەگەڵ دکتۆری دەروونی فێلیکسی گۆتاری لە *ئەنتی_ئۆدیپۆس* دا (1972) پێشنیازی دەکەن و دەیخەمڵێنن.

دۆلوز لە لێکۆڵینەوەکانی پێشتریدا لەسەر هیوم، کانت، سپینۆزا و نیتشەدا، فەلسەفەی وەک گوتار/discurse راگەیاند. کە (فەلسەفە) بە ناوی ئاوەزەوە جۆرە تەڵەیەک بۆ مەیل دادەنێتەوە. فەلسەفە هەمیشە لە دەوروبەری مەیلدا دەخولێتەوە. مەیل گەمارۆ دەدا. لە ناو تۆری چەمکەکاندا دیلی دەکا، دواجار ئەو مەیلە دەئاوەزێنێت یان بە تەواوی بچوک و تاسکی دەکاتەوە.

فەلسەفە لەگەڵ یاری، لەگەڵ کاری دوو لایەنی لە نێوان *مەیل* و *دەربڕین* دا هەمان رەفتار دەکا، کە دۆلوز هەوڵدەدا لە ***جیاوازی و دووبارەیی*** و ***لۆگیکی مانا*** دا ئەوە هەڵبوەشێنێتەوە. لە روانگەی دۆلوزەوە سەرتاپای ئاراستە پۆلێنکراوە کولتورییەکان، لە وانە گوتنەوە و ئەدەب و فەلسەفە و پلاندانانی فێرکاری لە "مارکسیزم"، زانستی زمان و دەروونشیکاری، وەک ئامرازگەلێکی سیستەمی کۆمەڵگا هەموو ئەوانە مەبەستی ئەوەیە کە یاسا لە ناو خەڵکدا بچەسپێنێت. ئەو سیستەمە دەخوازێت، بە مۆدێلی خەتەنە کردن و لەش کوتان، ئەو یاسایە لەناخ و رەفتاری جەستەی ئاپۆرەی خەڵکدا بچنێتەوە و بیچەسپێنێت.

بۆیە دۆلوز نیشانەی لێکچوون لە نێوان کولتور و چەوساندنەوە دادەنێت. ئەوەی کە ئێمە بە "کولتور" ناویێژی دەکەین کە ئەوە هەمیشە بە مەشقکردنێکی زۆرەملێی رێکخستنکارانە دروستکراوە. دۆلوز لە لەگەڵ گۆتاری لە *ئەنتی_ئۆدیپۆس* دا دەکۆشن کە یەکەمین رەشنووس بۆ کتێبی ***راڤەی شیزۆ، نەخۆشی ئەقڵی/schizoanalys*** پێشکەش بکەن (ئەو کتێبە راڤەیەکی خەمخۆرانەیە لەسەر ئەو مرۆڤە لێکداپچڕاوەی رۆژگاری

ئێستامان).

ئەو کتێبە وەک دژێک لە بەرانبەر دەروونشیکاریدا، لە بری مەیل زیندانکردن، پۆلێنکردن، گەمارۆدان و ماڵی کردن خۆی بەرجەستە دەکاتەوە، دۆلوز گۆتاری خۆیان بۆ ئەوە تەرخاندەکەن بۆ ئەوەی مەیل وێڕای هەموو رەخنە کۆمەڵاتی و توانایەکانی ئازاد بوونی تاکەکەسیانە بەدیار بکەوێت.

ئەو کتێبەی کە دۆلوز و گۆتاری لە سالی 1975 لەسەر کافکا بڵاویان کردەوە دەکرێ وەک ئامادە کردنێکی سەرەتایی و لێکترازاندن بخوێنرێتەوە، کە دەکرێ بڵێین هەوڵدەدا وەک جۆرە راڤەیەک لەسەر شیزۆ لە "نەریت" بچێتە دەرەوە.

دەبا ئێستا بە هاوئاهەنگ بوون لەگەڵ دەستەواژەکانی *ئەنتی_ئۆدیپۆس*ی دۆلوز و گۆتاریدا _ کە لەوێدا ئەوان بیرۆکەی "مەکینە مەیلدارەکان" بە ئێمە دەناسێنن _ ئەو کتێبە، وتارگەلەی ئەوان لەسەر کافکا بە **مەکینەی کافکا** ناوبێژ بکەین، مەکینەی کافکا بەو مانایەی کە مەیل کە بە رێگای سەفەری درێژی ژیانی کافکاوە وەک مەیلێکی ژێر شەپۆل هەوڵدەدا بەرێگای نووسینەوە خۆی دەرپرێت.

بە گشتی زۆر کەس کافکا وەک نووسەرێک دەناسن کە کاکڵەی بیرۆکەکەی بریتیە لە رەشبینی، بێهوودەیی و چەشنە ئەڵقەیەکی مێتافیزیکی کە بە دەوری شتێک دەسووڕێتەوە، کە رەنگە ئەو ئەڵقە مێتافیزیکیە لە فشار و هوروژمی بیرکردنەوەکانە هەم لە خودی خۆی و پاڵەوانی رۆمانەکانی وی بچێت. وێڕای ئەمەش کافکا هەمیشە وەک نمایشکردنێک/شانۆکاریەک باس لە ئەفسانەی دڵڕەقی یاسا دەکا کە مرۆڤەکان ملیان بۆ کەچکردووە و دەکرێ ئەو ملکەچکردنەش بە چارەنووسی مرۆڤ، بە جۆرە هەست بە تاوانکردنی ئەو مرۆڤە ناودێری بکەین، کە بە تایبەتی ئەو هەست بە تاوانباریکردنە ژیانی مرۆڤی مۆدێرنی سیخناخکردووە.

سەبارەت بەو هەست بە تاوانکردنە لای مرۆڤی ئەمرۆ، رۆمانی *دادگا/پرۆسیس* یان (ک) ی ئەندازیار بهێنە بەرچاوی خۆت، کە (ک) لە ئێوارەیەکی دڵڕفێندا یەکسەر بە بێ هیچ بنەما و پریارێکی سەپێنراو دەگاتە شارۆچکەیەک کە لە تەلارەکەیدا پیاو چاکێکی ئەفسانەیی و نادیار

حوکمی دەکات. من بە یادمە کە چۆن (ک)، لە توناوتونێکدا کە بە گەردوونێکی بیرۆکراتیانەی کارمەندی رەسمی هەرارکیکراوە و ژێرخان و سەرخانەکەی لە ژێر باڵادەستی بەڕێوەبەرانی ئەو تەلارە ملکەچ کراون، بەدەم حەزی ژیان و کار وەرگرتن لەو شارۆچکەیەدا وێڵ و سەرگەردانە، لە ژێر یاسایە بێهوودە و لێکپچڕاوەکانی ئەو شارۆچکەیە دەتلێتەوە. (ک) وەک پارچەی خەونێکی مێردەزمە، بە تەنیا لە دژی ئەو هێزە عاسێ و قورسانە شەر دەکا دەیانەوێ دواجار ئەو خۆی بدات بە دەستەوە و ئەوە قەبووڵ بکات کە ببێتە زیندانیەک لەناو ئەو بە نامۆ بوونە "هاوبەشە"دا.

کافکا بە کەسایەتیە ئەفسانە و فرە رەهەندییەکانی ناو رۆمانەکانییەوە بوارێکی تایبەتمەند بۆ هەموو جۆرە راڤە کردنێک ئاوەڵا دەکاتەوە.

بە ناودارترین شرۆڤە کردن کە دەکرێ ئاماژەی بۆ بکرێ، کە باسی ئەو بە دوا گەڕانە کیرکیگاردیەی (ک)ی ئەندیازارە دەکات، کە تووشی هەستی وێناکردنێکی بارگاویکراو بووە سەبارەت بە *نائامادەیی* خوا، بۆیە لەگەڵ دەستەی بەڕێوەبەری ناو کڵێسەدا خۆی لەناو ململانێیەکی بێچارە دەبینێتەوە، کە تاقمە پیاوێکی ئاینی لە تاقی سەرەوەی ئەو کڵێسەیەدا دەژین کە لە دەوری وێناندنی خوا دروستکراوە بەڕێوەی دەبەن. هەروا ئەو شرۆڤە ناسراوانە لەسەر کافکا جەغت لەسەر رەخنەکانی ئەو لە بیرۆکراتی و سیستەمە تۆتالیتارەکان دەکەنەوە، کە رژێمەکانی ئەوروپای رۆژهەڵات بە توندی رووبەڕوی ئەو رەخنەیە بوونەوە. هەر بۆیە ئەو وڵاتانە پاش وەختێکی زۆر دواجار رێگەیاندا تا کتێبەکانی کافکا چاپبکرێن. ئێمە تەواوی ئەو راڤە کردنانەمان لە بەر دەستدایە کە لەسەر *رەفزکردنەوەی باوک* و سۆراغە بەردەوامەکانی وی بە دوای وێنا کردنی باوک چەقدەبەستن، کە پاڵەوانەکانی کافکا بە رابوون و رەشبینیە ملکەچکراوەکانیانەوە ئەوە بەرجەستە دەکەنەوە. تەواوی مۆدێلەکانی ئەو راڤانە بە پشتگیری زەخیرەی دەروونشیکاریەوە ئەنجامدراون.

ئەوانە حەزیان کردووە بەمجۆرە دەقەکانی کافکا راڤە بکەن، ئەو دەقانەش لە بەرایدا لە مەڕ رەشبینی، کڵۆڵی و پەرکەم دەئاخڤن.

دۆلوز و گۆتاری دەخوازن لە پارچەی بچووکدا ئەو "کافکا_ئەفسانەییە" بتەقێننەوە. ئەوان پێیان وایە کە "لە روانگەی مەیلەوە نووسەرێکی وا کۆمیدی و سەیر هەرگیز بوونی نەبووە ؛ لە روانگەی دەربڕینەوە

نووسەرێکی وا سیاسی و کۆمەڵایەتی هەرگیز بوونی نەبووە. سەرتاپای بەرهەمەکانی، تەنانەت رۆمانی *دادگا/ پرۆسێس*ەکەشی پێکەنینێکە لە تریقانەوە. بگرە ، لە *نامەکان بۆ فیلیکس*ی یش سەرتاپای سیاسییە،

دۆلوز و گۆتاری دەخوازن بە کتێبەکەیان کاریگەریەکی ورووژێنەرانە لەسەر خوێنەر بەجێبهێڵن و ئەو کاریگەریەش شتێکی مۆدەخوازانە و رووکەش نیە، بۆ نموونە:" ئەها ئێستا ئێمە کتێبێکی زرینگ و نائاسایی لەسەر کافکای بە بەناوبانگ و خۆشهەرمێن دەنووسین. جا بازاڕی کتێبەمان زۆر بە رەواج دەبێ". کەچی ئەو کتێبە لە بری ئەو سەرنجدانە رووکەشە، بەر لەوەی تەواوی کتێبەکە گەڵاڵە بکەن، وەک پێشەکییەک بۆ *ئەنتی_ئۆدیپۆس*، بە "پیاسەیەک" لەگەڵ شیزۆفرینیا دەستپێدەکەن و لە رێگایەکی سەرسوورهێنەرانەدا بەرەو ئاراستەیەک رێدەکەن تا بە گەڵاڵە کردنی ئەو *هەزار هەڵدێرەی* بەرهەمە مەزنەکەیان ***سەرمایەداری و شیزۆفرینی*** لەنگەر دەگرن (ئەو بەرهەمە بەشی یەکەمی بە *ئەنتی_ئۆدیپۆس* دەستپێدەکا).

لێ لە نێوان ئەو هەزار هەڵدێرانەدا بەشێکی باسەکەیان دێتە سەر ئەوەی کە پێی دەگوترێ: کافکا. ئەو دوو دەق راڤەکارە "دۆلوز و گۆتار) "راڤەکارێکی کۆچەرین". بایەکی فێنک هەڵیکردووە. ئەی رێگا؟ هیچ رێگایەک نیە. هیچ نەخشەیەکیان بۆ کاروان نیە، هیچ سەفەرێکی بریاردراو لە گۆرێدا نیە، هیچ دەروازەیەکی سەرەکی نابینرێت بۆ ئەوەی رووی لە بەرهەمی کافکا بکات. بە پێچەوانەوە گۆشە نیگای فرە هەیە کە چەندان دەروازە بەرەو "هوتێلی_ئەمریکا" ئاوەڵا دەکەنەوە. ئەو هەموو دەروازە هەمەجۆرانە لە بەراییەوە هیچ دەرفەتێک بۆ راڤە کردنێکی دەروونشیکاری دەق ناهێڵنەوە. ئەو دەروازانە مەرجێک دادەنێن کە *داهێنانێک* (بە جۆرێک لە جۆرەکان زۆر کتێب کە لای جۆرە کەسێک نووسراوە) و *مەیلێک* (کە بە جۆرێک لە جۆرەکان لە پرۆسەی نووسیندا پێکەوە کۆدەبنەوە) نابێ بۆ ستروکتورێکی جێگیر ملکەچ بکرێن، نابێ بکەوێتە ژێر *دەربڕینێکی باڵادەست*؛ نابێ بە دوای یاسایەکی جێگیری پێشدەست "فۆرم" بکێشرێت کە گوایە کاری راڤە کردن وەک ئەرکێک دەبێ نەخشەی بۆ بکێشێت.

دۆلوز و گۆتاری روانینی خۆیان بە خەملیوی و راشکاوی رادەگەیەنن کە

ئەوان لە کتێبەکەیان لەسەر کافکا دەیانەوێ چی *ئەنجامبدەن*، واتا دۆلوز و گۆتاری ئەوە رەتدەکەنەوە کە بنەما سەرەکیەکانی جیهانبینی کافکا تەنیا لە "هێما هاوبەشەکان" یان " هەستە بریندارەکان/trauma" پێکهاتووە. وێرای ئەمەش ئەوان ئەو جۆرە مامەڵە کردنە لەگەڵ دەق رەتدەکەنەوە کە دواجار بە دەستنیشانکردنێکی وەک "ئەوەیان مانایەکەی ئەمەیە" کۆتایی بە دەقەکە دێنن، ئەو چەشنە مامەڵە کردنەش لەگەڵ دەقدا درێژدەری ئەو فەلسەفەیە کە کەسایەتیەکەی لە گوتنێکی وەک ***ئەوەی دەمەوێ بڵێم ئەمەیە*** بەرجەستە دەبێتەوە، بۆیە بناغەی گرفتی راڤەکارە ترادیسیۆنەکان لەسەر دەق دەگەرێتەوە بۆ کەسایەتی ئەو فەلسەفە باوە. بەمجۆرە ئەو راڤەکارە باوانە لە پشت مەبەستە ئاشکرایەکانەوە هەمیشە بە دوای دۆزینەوەی "مانا داپۆشراوەکان"دا دەگەڕێن.

بەڵام ئەی ئەوەی دۆلوز و گۆتاری بە دوایدا دەگەڕێن چییە؟ ئەوان خۆیان ئامادە دەکەن بۆ ئەوەی کافکایەکی_"*سیاسی*" دامەزرێننەوە، بەم دامەزراندنەوەیەش دەرفەت بۆ کۆی بەرهەمەکانی کافکا دەڕەخسێنن تاکو وەک "مەکینەیەکی زەبەلاح" بەرجەستە ببنەوە، واتا تاکو بەرهەمەکانی کافکا لە پرۆسەیەکی بەرەدەوامدا هەمیشە بە رێگاوە بن، هەمیشە رێگای تازە بکەنەوە؛ بەو کۆرە رێگایانە، بەو رێگا پێکەوە گرێدراوانە رەوتی کۆچەکانیان _وەک تۆوێک لە تەلارێکدا، چرۆکانی پێکەوە بەرەو هەموو لایەکدا پەلبهاوێژن، یان کتومت چەشنی سیستەمی خۆڵێکی کەڵەکە کراو یان زەویەکی گردۆلکەی ، کە بەرهەمەکانی کافکا وەک جۆرجە کوێرەی/mullvaden (ئەو ئاژەڵەی کە لە ژێر زەویدا خۆڵ تۆپەڵە دەکا؟، و. کوردی) ، لە ژێر ئەو خۆڵەدا چەندان کولانکە و دەروازە بکەنەوە بۆ دەرچوون.

بەمجۆرە دەست و پەنجە نەرمکردنە بۆ نزیک بوونەوە لە نووسین، کە لەوێدا وشە وەک بوونێکی خاوەن کەسایەتی بە پراکتیزە کردنەکەی فشار دروستدەکا و بە شێوەی جودا رێکخستن دروستدەکا، بەردەوامیش لە نێوان رۆخی ماناهەڵگری و بێمانایيدا هاوسەنگی دروسدەکا، بۆیە دۆلوز و گۆتاری وەک چەکێک یان کەرەسەیەک سەیری وشەکان دەکەن، کە راستەوخۆ ئاراستەی ئابووری، مێژوو و سیستەمە جودایەکان کراون.

بیرۆکەی *ئەنتی_ئۆدیپۆس*، کە لەوێدا دۆلوز و گۆتاری مەبەستیانە بۆ

دواجار ئەفسانەی ئۆیدیپۆس یان راستتر بڵێم جیهانبینییەکانی مۆدێلی شرۆڤەکانی دەروونشیکاری لەسەر گرێی ئۆیدیپۆس تێکبشکێنن، کە لێرەدا ئەو کارەی ئەوان لەبەر چاواندا سەخت دەنوێنێ، بۆ نموونە، سەبارەت بە *نامەیەک بۆ باوک* لە نۆڤێمبەری 1919دا، کە لەوێدا کافکا باوکی تاوانبار دەکا لە هۆکاری گرفتە سێکسی و، کەسایەتیە سەختگیر و، کێشەی لە نووسین و "گەردوونی چارەنووسە" (تەنیایی) دەکەی.

ئایا ئەو نامەیە بەڵگەیەک نیە کە بە راشکاوی زەمینە بۆ راڤەیەکی دەروونشیکاری خۆشدەکا؟ نا هەرگیز، ئەوە وەڵامی دۆلوز و گۆتاریە کە لە بەشێ دووەمی کتێبەکەیان بەناوی "ئۆدیپۆسێکی زێدە مەزن"دا باسی دەکەن: لەو بەشەدا دۆلوز و گۆتاری رادەگەیەنن، کە کافکا خۆی ئەو جۆرە راڤەکاریە دەروونشیکاریە لە مێشکی ئەو دەروونشیکارناسانە ئاوەژوو دەکاتەوە و دۆشداماویشان دەکا، چونکە مەشقی هەمەجۆری نووسینەکانی کافکا زۆر لەوە ئاڵۆزترن کە تۆری چەمکەکانی دەستەواژە بونیاترێژکراوەکەی **ئۆدیپۆس** بتوانێت بەرزەفتیان بکات.

بە دیدی دۆلوز و گۆتاری، بۆ ئەوەی لەو لێکچرژانە ئاڵۆزەی خێزان، سیاسەت و دەوروبەر تێبگەین، پێویستە ئاور بەرەو لایەکی تر بدەینەوە، واتا ئاور بەرەو ئاراستەی ئەو مەیلە بدەینەوە کە لە نامە، چیرۆک و رۆمانەکانی کافکادا بەدوای دەرپرینی خۆیەتی.

لێرەدا نامە گۆرینەوە لە نمایشکاریەکانیدا، بە تایبەتیش لە کۆی بەرهەمە گەورەکەی کافکا *نامە بۆ فیلیسیا*، وەک سەرەتایەک رۆڵی رەگەزێکی گرینگ دەگێرێت، ئەوەش تاکە نامەیەکە کە دۆلوز و گۆتاری بە شێوەیەکی سیستەماتیکی مشتوماڵی دەکەن و دەیخەملێنن. لەو نامانەدا ئەو "مارە کردنە"ی کە باسی لێوە دەکرێ (ئەوە لەگەڵ کیرکگارد بەراوردی بکە) کە بە شەپۆلی وشە بێکۆتایی و دەقەکانەوە فیلیسیا _ ئەو ژنە گەنجەی کە کافکا تەنیا چەند جارێک چاوی پێکەوتبوو گەمارۆ دەدا و تەنگی پێهەڵدەچنێ.

کافکا لە نێوان 1912 و 1917 دا بێسڵەمینەوە نامە بۆ فیلیسیا دەنووسێ و جار جاریش لە هەندێ دێری نامەکانی خۆی پەشیمان دەبێتەوە کە تازە رەوانی کرد بوون، وەلێ ئەو فیلیسیا ناچار دەکا کە لە رۆژێکدا دوو جار وەڵامی نامەکانی بداتەوە. وەک دۆلوز و گۆتاری

روونیدەکەنەوە، کافکا وەک "چەشنە چاڵاکیەکی خوێنمژانە بۆ نامە گۆرینەوە". لە لای خۆیەوە بە تەنیا رێکەوتنی گرێبەندی ژن هێنان قبووڵدەکا، ئەوەش چاڵاکییەکە کە کافکا لە پێناو کار کردن پێویستی پێیەتی. کافکا لە ژوورەکەیدا لە تەک مێزی بوونایەتیەکەی وەک جاڵجالۆکەیەک "بێجولە" بە داوە دەزوو و بە بۆمبی نامەکانی خوێنی فیلیسیا هەڵدەمژێت. تاکە ترسێک کە کافکا وەک تروسکە و تۆقینێک بە مەزەندە بەرهەستیەکەی دەرکی پێدەکرد تەنیا ئەوە بوو کە دەبێ ئەو بە تۆری پەیڤەکانی فیلیسا بەند بکات و رێگای دەرچوونەکان دەبێ کۆڵانی گەڕانەوەکان خۆیان نیشانبدەن.

بۆیە کافکا هاوکات زۆر چیرۆک لەمەڕ ئەو بیرۆکەیە دەنووسێت بۆ ئەوەی لەسەرەخۆ بتوانێ ببێتە ئاژەڵ. دۆلوز و گۆتاری ئەو قێز و بێزەوەریە هەمەجۆرانە وەک مەشقگەلی فرە شێوەی خۆ پاراستنی رەها پێناسە دەکەن. لێرەوە، ئەوان هەردووکیان خوێنەرانی کافکا لە بێژینگ دەدەن، کە ئەو بیرۆکانەی کافکا نە پەیوەندی بە هاوردەکان و نە قێزەوەریش هەیە، بەڵکو بیرۆکەکانی ئەو بەندن بە زۆر کێشەی کۆنکرێت و بوونگەرایی: کە جێنشین بوون و مانەوەی ژیانە لەو جیهانەی کە نووسراوە و کردەی نووسین دەیبەخشێت. ئەمەش لەو گەردوونە راڕا و دڕدۆنگەیەدا بۆ کافکا تاکە دەرفەتێکە بۆ هەناسەکێشان.

ئەو دەعەجانە/مەسخ بوونە بە ئاژەڵ رێگایەک بۆ دەرباز بوون، پەڕینەوە بۆ گەردوونێکی چرانەی بێگەرد ئاوەڵا دەکاتەوە، کە ئەو گەردوونەش پڕە لە وزە و شەپۆڵ و شاگەشکەیی. لەم گەردوونەدا هەموو مانایە خراپەکان بەلاوە دەنرێن و بۆیە مرۆ بە "ئازادی" وەک دەرپەڕینێکی پاک پەنا بۆ ئەزموونی وشە دەبات، کە بەمەش مرۆ لە هیکڕا دەتوانێ واتای ***کەسایەتیانەی خۆی*** بە وشە ببەخشێت _ وێڕای ئەو ترسەی رەنگە مرۆ بەدەم ئەو لە دونیا دابڕانەوە خودی خۆی ونبکات. مرۆ بەرەو رووی ئەو ترسە دەبێتەوە کە شێت ببێت یان تووشی دەرگا لەسەر خۆ داخستن، لە هزر رۆچوون سەرگەردان بێت، کە لەوێدا مرۆ ئیتر نەتوانێ دەستی بە کەسی تر رابگات. بەڵام هاوکات لە ئاراستەیەکی تریشەوە ئەو پەڕینەوەیە، ئەو راڕەوە هەڕەشە دروستدەکا: بەر لەو کۆتایی هاتن، یان داشکاندنەوەی مرۆڤایەتیانە، ئەو بوونە مرۆڤایەتیە لە رادەبەدەرە: خێزان و

ژیانی خێزانداریە، مەرگ بوونی هەیە.
بۆ ئەوەی کافکا بە تەواوی خۆی دەرباز بکات لەو هەموو هەڕەشەکاریانەی فەرمانڕەوایەکان (شێتایەتی، مەرگ، خێزان،) ناچار دەبێت ئەو لیست و نمایشکاریە فرە ئاڵۆزانە بەکار بێنێت، ئەمەش دەرفەت بۆ ئەو خۆشدەکا کە بە یارمەتی میکانیزمە مرۆڤایەتیەکانەوە (وەک خوێندنەوە و خەیاڵاندن) بتوانێت وزە نامرۆڤایەتییەکان (وەک دەعەجان بوون بۆ ئاژەڵ) بەدەست بێنێت.
لە دیدی دۆلوز و گۆتاریەوە بێوچان لێکنزیکردنەوە و گواستنەوە یان جێنشین کردنی ئەو کەسە جودا و راستەوخۆیانە لە شوێنیگەلی جیاوازدا کە لاشە یان باشتر بڵێم: تۆپۆگرافیای ئەو سێ رۆمانەکەی *ئەمریکا*، *دادگا* و *تەلار* پێکدەهێنن. ئەو دادگایەی کە ئەو سێ رۆمانە باسی دەکەن ئەمجارەیان بێسنوورە. هەڵبەت لە رمانی *دادگا* دا تاکە رێگای کافکا بۆ دەرباز بوون "دواخستنی ئەو بڕیارە نەبڕایەوە یان چاوەڕوانکراوەیە": رووداوەکان هەموویان لە هۆدەی ئیشکردنەکەی تەنیشت خۆیدا روودەدەن. چونکە عەدالەتی بەڵگەنەویستانە و ئاشکرایانە، بە بێ بوونی یاسایەکی دەرەکی و دوور لە هەست بە گوناهکردنێکی ناوەکی پیادە دەکرێت. بۆیە لێرەدا تەواوی ئەو شتانەی کە کافکا باسیان دەکا دەکرێ وەک ریزە مەیلێکی جوداواز یان دەمبەستکراو و _ رۆلی ملکەچکراو (داد بەسەر داسەپێنراو، تۆمەت بارکراو، شایەد ...هتد) لێیان تێبگەین، کە ئەوانە هەموویان لەناو *گەمەی دەسەڵاتێکی* بێکۆتاییدا، پۆلێن دەکرێن، دابەشدەکرێن، نمایشدەکرێن، دەگۆڕدرێن و ناوەڕۆکی پەیوەندییەکانیان لەگەڵ یەکتردا لە یەکاتییەکدا کۆدەکرێنەوە.
هەڵبەتە کافکا بە نیشاندان و بەرجەستە کردنەوەی ئەو گەمەی دەسەڵاتە ناتوانێ "ئازادی" دەستەبەر بکات، بەڵام ئەو لە ناوجەرگەی نەپساوەی بەکارهێنانی وشەدا (رەنگە) ئاماژە بە رێگایەک بۆ دەرباز بوون دەکات کە خۆی ئاوەڵا ناکاتەوە. ئەو رێگای سەرفراز بوونە سۆراغێکی هەمیشەیە بە دوای *رێگایەکی دەرباز بوون* ، تاکە چارەیەک لای کافکا بەر لە هەموو شتێک ئەوەیە کە هەوڵبدا بەردەوام کتومت خودی خۆی بنووسێتەوە تاوەکو رێگای ئەو سەرفراز بوونە بەرجەستە بکاتەوە. بەم واتایە، بە ڕوای من. کافکا "سیاسیە". هەڵبەتە کافکا هەرگیز لە سیاسەت

یان بە راشکاوی لە پارتێکی سیاسی چالاکانە کاری نەکردووە. لێ بەڵام دۆلوز و گۆتاری پێمان دەڵێن، کە کافکا ئەو "دەسەڵاتە بەدە" لە خودی ئاسۆی *فۆرمەکانی*: لە تێکنۆکراتی ئەمریکی، بیرۆکراتی سۆڤیەتی و دیکتاتۆرە فاشیستیەکاندا بەرجەستە دەکاتەوە، کافکا ئەو مەکینە دژە مرۆڤایەتیانە، ئەو دەسگا تۆتالیتاریانە پارچە پارچە دەکا، هەموو بەشەکانی ئەو مەکینانە هەڵدەوەشێنێتەوە. ئەو کردەیەش بە زمان ئەنجامدەدات. کافکا بە هێزێکی سادە لە دەربڕین، هەمیشە بە شێوازێکی رەقی وشک، بە شێوازێکی خاوی مەیلەو نادیارانە زمان لەناو ئەو رستانەی، کە تێیادا ئاراستەی ئەو وێناکردنە دیاریکراوە، گشتیە قبووڵکراوانە، دادەماڵێت _ کە دەسەڵات بناغەڕێژی کردوون!

دۆلوز و گۆتاری ئەو زمانە بە "زمانی کەمایەتی"، بە "جۆرە بیابانێکی ئەلمانی " ناودێر دەکەن. بەڵێ ئەو زمانە کتومت هاوئاهەنگە، هاومانەیە لەگەڵ هەندێک بارودۆخی مێژوییدا. کافکا لە نامەیەکدا کە لە ساڵی 1922 دا بۆ بۆ ماکس برۆدی ناردووە دەڵێ لەم سەدەیەدا بۆ یەهوودییەکانی پراگ "مەحاڵ بوو بنووسن، مەحاڵ بوو بە ئەلمانی بنووسن، هەروا مەحاڵ بوو بە شێوەیەکی تر بنووسن". دۆلوز و گۆتاریش ئەوە جەغتدەکەنەوە کە چۆن هەموو ئەو شتانەی لە زمانێکی کەمایەتیدا دەردەبڕدرێن سیاسین یان دەبنە سیاسی. هەرچەندە ئەگەر ئەو شتانە بووبن بە ئەوپەڕی تەنیایەکی سۆبژەیی (واتا منی تاکێک)، بەڵام ئەو شایەدیانە هەموویان دەبن بە بەهایەکی بە کۆمەڵی.

ئەگەر لە واتایەکی بەرجەستەکراویشدا، هیچ "هاوبەشییەک" نەبێت، کەچی نووسینەکانی کافکا لە خۆیاندا هاوبەشییەکی *شیاو* بەرجەستە دەکەنەوە. بەمجۆرە ئەدەب دەبێتە رەوتەنیەک لە شۆرشێکی بەدەمڕێوە یان وەرچەرخانێک لە شێوازی رەفتاری ژیانی مرۆڤەکان لە کۆمەڵگایەکدا: ئەدەب دەبێتە شێوەیەک کە ناوەڕۆکی بڕیارێکی (نوێ) رادەگەیەنێت.

تێز/تێڕوانینی سەرەکی کتێبەکەی دۆلوز و گۆتاری سەبارەت بە ئاراستەی روانگەی کافکا، هەموو ئەو مەرجە شۆڕشگێڕانەی تێدایە کە ئەدەب خاوەنیەتی، تەنانەت بۆ ئەمڕۆش لەبارە کە تێیادا دەژین. دۆلوز و گۆتاری کۆی وتارەکەیان بەمجۆرە پوختدەکەنەوە: "کافکای_هێز، کافکای_سیاسی. تەنانەت لە نامەی ئەڤینداریەکانیدا سیاسەت

دەخوڵقێنێت، کافکا لەو نامانەدا وەک تارماییەکی خوێنمژراو لەگەڵ ئەو سیاسەتەدا هەست بە خودی خۆی دەکا. چیرۆکەکان یان داستانەکانی بە دەعەجان بوونی ئاژەڵ وەک نەخشەکێشانێک بۆ چەندان رێگای دەرباز بوون بەرجەستە دەکەنەوە. رۆمانەکان، کە بە شێوەیەکی بێسنوورانە نەک کۆتایی پێنەهێنراو، مەکینە گەورەکانی کۆمەڵگای ئێستا و ئایندە لێکهەڵدەوەشێننەوە.

لە خودی ئەو گۆشەنیگایەوە کە کافکا یاسا، هەست بە گوناحکردن و لاتەریک بوون لە ناخ و لە دەوەروی خۆی دەئاڵێنێت و ئەوانە وەک جۆرە شتێکی ئیفیلج بوو بەکار دێنێت، کە ئەو چیتر پرواى بەوانە نەماوە. هەروا ئەو چیتر پرواى بە هێما، لێکچوواندن و هاوردەکانیش نیە، ئەو تەنیا بەرواى بە پەیکەر و نمایشەکارییەکان هەیە، کە ئەمانەش هەموو شێوەکانی مەیل بەرجەستە دەکەنەوە. رێگای دەرباز بوونەکانی کافکا هەرگیز پەنا بردن بۆ ناوچەکان نین، واتا ئەو رێگایانە بریتی نین لە سەرگێژی لە دەرەی جیهاندا. بە پێچەوانەوە ئەو رێگایانە ئامرازێکن بۆ ئەوەی نزیکترین ئایندەی ئەو "دەسەڵاتە بەدە" بدۆزنەوە کە خەریکە خۆی ئامادە دەکا و بریار دەردەکات. کافکا دەخوازێ ئەوەی کە ئەو لە زانستی زمانی، سیاست و جڤاکی دەینووسێت لە ژێر ناوی "ئەدەبی کەمایەتیی" پێناسەی بکات. بەڵام ئەدەبی کەمایەتی لەناو خودی ئەو فۆرمە ئەدەبییە باڵادەستەدا بناغەیەک بۆ شۆرش بونیاتدەنێت".

راڤەکارانی کۆچەریی دۆلوز و گۆتاری وەک داهێنەرێکی رێچکە و تولە رێگا بە خێرایی، سۆراغکارانە، تامەزرۆیانە و بە شێوەیەکی سەرگەردانەوە کە هەندێ جار رستەکانیان هانکپر دەبن، رێنیشاندەری خوێنەران بۆ ناو جیهانی دەقەکانی کافکا دەکەن. بەڵام دەکرێ ئەو شێوازە دانسقەیەی ئەوان وەک جۆرە ئازاد بوونێک تاقیبکەینەوە، چونکە مرۆ وەک خوێنەرێک بە خوێندنەوەی شێوازی نووسینە راشکاوەکەیان، هەستدەکا گرینترین شتێک، کە لە ئێستا ئێرەدا گوترا بێت، دەستەبەر کردووە.

دەکرێ بڵێین گەر ئەو پشکنیەوە بە زۆرەملێیەی دۆلوز و گۆتاری لەناو دونیای_کافکادا _ ئەمجارە من لای خۆمەوە بە مەبەستێکی باش ئەو دەربرینە بەکار دێنم _ کە بەدەم گەمارۆدانی "دەقەرەکانی جێنشین"ەوە، تەنیا پاشماوەی خۆڵەمێشی بڵێسەی ئاگردانەکان لە دوای خۆیانەوە بە

جێدەهێڵن. بە دڵنیاییەوە ناڕەزایی و تووڕەییەکانی ئەو ئێڵ و تیرە جێنشینانەی ناو وڵاتی کافکا لەو جۆرە بە سەرە و ژێر کردنەی وێناندنەکانیان و بە تێکشکاندی پەرژینەکانی دەروربەی دەڤەرەکەیان کە دۆلوز و گۆتاری ئەنجامیان داوە هەتا کاتێکی درێژخان دەمێنێتەوە . بەڵام هەردوو فەیلەسوفە کۆچەرەکەمان دەمێکە ماڵی ئەو خێڵ و ئێلە جێنشینانەی ناو وڵاتی کافکایان بەجێهێشتووە، بە قووڵی چوونەتە ناو دەڤەرێکی ترەوە، چونکە لەوێدا هەزاران دەشتایی و هۆبە و بنار هەیە تاکوو ئەوان لەوێرا نیگایەک بدەنە رۆژگارەکەیان، بۆ ئەوەی بە نیگاکانیانەوە ئەو رۆژگارە شێتانەیە نیشان بدەن، نۆرمەکانی ئەو رۆژگارە داڕمێنن و _ بەرەو پێشەوە بڕۆن بۆ ئەوەی دیل نەکرێن و لە ناو ئۆردوگایە زۆرەملێیەکان زیندانی نەکرێن.

بەشی پێنجەم

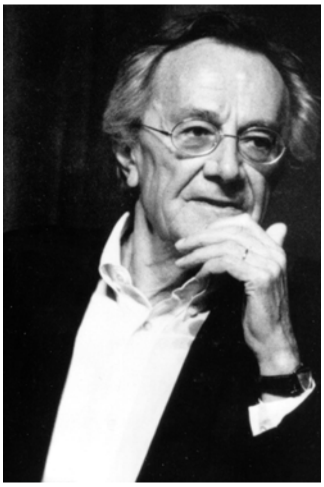

هونەر، مەیل، ئابووری
سەبارەت بە "فەلسەفە-لیبیدۆیانەی لیۆتار

1- ئاستەنگی متمانەی بەهایەکان – گەڕان بە دوای "نەبوونگەراییەکی/نەهیلیزمێکی کارا"

راپەڕینی خویندکاران لە ئاداری 1968 داپڕانێکی قووڵی لەناو فەلسەفەی نوێتری فەرەنسیدا دروستکرد کە پاشماوەکەی لە بوارە سیاسی و ئەخلاقیەکە بەمجۆرە نەبوو. راپەڕینی لاوان ئەو خواستەی بۆ بەشێکی زۆر لە فەیلەسوفە بەرچاوەکانی فەرەنسی جەغتکردەوە کە ئیتر دەبێ لە کۆی ئەو میراتە فەلسەفیە، هەر لە پلاتۆ وە هەتا هێگل وازبێنن. بە واتای زۆر لەو فەیلەسوفە فەرەنسیانە تەنانەت دەبێ وازبێنن لە مارکسیزم و دەروونشیکاری، چونکە ئەم دووانە بە وردی ملکەچی راڤەیەکی وشکەڕۆن و تەنانەت ئەو دوو "تیۆریە رەخنەییە" وەک میراتگەریەکی ئیماندارانەی ئاوەزی رۆژئاوا خۆی دەنوێنێ و پشتگیری ئەو "گوتاری دەسەڵاتە" بە ناوکراوە دەکا، واتا پشتگیری دەرپڕینی زەبروزەنگ و چەوساندنەوە دەکا. کە ئەو گوتارەش خاسڵەتی ئەو کۆمەڵگایە تێکنۆکراتیەی رۆژهەڵات و رۆژئاوا بەرجەستە دەکاتەوە.

لەناو ئەو فەیلەسوفە فەرەنسیانەی کە من ئاماژەی بۆ دەکەم ئەویش مێشل فۆکۆی مێژووی هزرناس و ژاک دێریدای رەخنەگری دەقە کە ئەوانە لە سوێد ناسراون. وێڕای ئەمانەش دەتوانین ئاماژە بە ناوی مێشێل سرێس/Michel Serres تیۆریکاری زانستی و ژیل دۆلوز و ژان_فرانسۆ لیوتاری فەیلەسوف بەرین.

هەروا بزاڤی ئەو داپڕانە وەک ئەو فەیلەسوفە ناوبراوانە لە هزری ئەو دواییەی فرانسیس لیۆتاریشدا رەنگدەداتەوە، بەڵام لیۆتار لە چاو فەیلەسوفەکانی دوای ئاداری 1968 لەو بزاڤەدا بەشی شێری بەردەکەوێت. لیۆتار بە گەڕانەوەی بۆ نیتشە خۆی وەک "نیهیلیزمێکی کارا" رەپێشدەکا. ئەو پێشنیازی ئەوە دەکا کە مرۆڤ بە ئاگایی ئەو وێرانکارییە باو و متمانە نالەبارە قووڵدەکاتەوە کە تەواوکەری ئەو بەها و پێوانە ناوبراوەیە، لە جۆرێک گۆشەنیگای چرکەساتی ئیستادا، پێمان وایە، کە ئێمە بەر لە هەموو شتێک بۆ بەهایەکی *راستییدا* دەژین. ئەفسانەی راستی، تەنانەت لەو قۆناغە قەیراناویەی کە رۆژئاوا پێیدا تێدەپەڕێت لە باڵاترین دۆخدا دەژی، ئەو ئەفسانە راستییە هەر تەنیا لە فراژاندا نیە؛ بەڵکو سیاسی و

تێکنۆکراتییەکان لە هەوڵەکانیاندا بۆ داڕێژانی ئەو "جیهانە خۆشە تازەیە" سوودی لێوەردەگرن _ بە ڕێگای ئەو بڕوا بوونە قەبەیە بە زانست و ئەو "پسپۆڕانە"ی کە توانیویانە لە ناو بەشێکی فرەی خەڵکدا بیپارێزن سوودی لێوەر دەگیرێت.

یەکێک لە خزمەتە گرینگەکانی لیۆتار ئەوەیە کە لە پەیوەندی بەو جیهانبینییەی زانست و کاریگەریی پیادە کردنەکەی بەسەر تاک تاکی مرۆڤ و رەفتاری رەمەکیانەی مرۆڤایەتییەوە، لە ژێر سایەی پەرەسەندنی سەرمایەداریدا دەستنیشانی ئەو ترسناکی کۆنترۆڵ و چاوەدێرییە بەربڵاوە دەکات. وەک ئەلتەرناتیڤێک بۆ نموونەی کۆمەڵگایە تۆقێنەرە، کە وێدەچێ بەمزوانە خۆی لە گۆشەگیریدا ببینێتەوە، لیۆتار بیرۆکەیەک لە جیگەی زانست دادەنێت کە ئەرکی کۆنترۆڵ کردن و زمانحاڵی کاریگەری دروستکردن نیە، بەڵکو ئەو زمانحاڵە لە پێناوی داهێنان، مەعریفەیەک کە لێوان لێوە لە خەیاڵاندن کە دەکرێ لەگەڵ ئەو دەربڕینانە بەراود بکرێت کە لە چالاکی هونەریدا هەنە.

هاوکات لیۆتار لە تێکچوونی شیرازەی خواستی یەکاتەتی و هزرە گەردوونیەکاندا نیشانەیەکی رۆناک دەبینێت. بە روانگەی لیۆتار بە کێشە بوونی فۆرمە جودایەکانی ناوەندایەتی/سێنترالیزم، پەرتەوازە بوونی پایە سیاسییەکان بەهۆی زنجیرەیەک رووبەڕوو بوونەوە و بزاڤی کەمایەتییەکان، بگرە بە هۆی ئەو رەخنە لە وەهم بەدەرەی کە دەستە شۆرشگێرەکان هەیانە لەو ناوەندە دەسەڵاتە، ئەوانەش زەمینە خۆشکەرن بۆ ستراتیژی ئەلتەرناتیڤێکی نوێ دژی ئەو سیستەمە باڵادەستە. ئەو ئەلتارنەتیڤەش بە تیکەڵاو کردنێک لەو دەستەخەڕۆیی و دژە دەسەڵاتیەی کە لە گاڵتە پێکردن، نوکتە و یارییە بچووک و لاوازەکانەوە هەیە، دەستپێدەکا، پاشان ئەو ئەلتەرناتیڤە بە یەکگرتن و بە هانا چوونی یەکترەوە دەتوانێ ئەو دەسەڵاتە باڵادەستە بتاسێنێت بەمجۆرە لاوازەکان بەرە بەرە بەهێزتر دەبن لە دەسەڵاتە بەهێزەکە.

لێرە بە دواوە لەم ناساندنەدا هەوڵدەدەم ئەو لایەنە لە فەلسەفەی لیۆتاردا نمایش بکەم کە ئەو بەشێوەیەکی خۆیەتیانە و رەسن کار لەگەڵ ئەو غەریزە مرۆڤایەتیانە و شێوازەکانی ئەو غەریزەیە دەکات کە لەناو ژیانی کۆمەڵگاو بەرهەمی مەعریفەدا ئاوێتە بووە.

2- دوور کەوتنەوە لە مارکس و فرۆید

ژان_فرانسیس لیۆتار لە زانکۆی Gaulle بوو بە پرۆفیسۆر و پاش 68 کە زانکۆی Vincenne لە قەراغی پاریسدا دروستکرا، لەوێ بوو بە مامۆستا. هەڵبەتە لە ساڵی 1982 ئەو زانکۆیە کتوپڕ داخراو و لە ژێر چوارچێوە داڕێژراوەکاندا لە ژێر فشاردابۆ سێنتەری پاریس گوازرایەوە.

دەکرێ بڵێین لیۆتار و ژیل دۆلوز پێکەوە ناسراوترین نوێنەری "فەلسەفەی مەیل"ن. لیۆتار لە کارە فەلسەفییەکانی پێشوویدا ماوەیەکی زۆر لەگەڵ دەستەی گۆڤاری *سۆسیالیزم یان بەربەری/ Socialisme ou Barbarie* کاری دەکرد، کە دوای شەڕی دووەمی جیهانی باڵی چەپی وەک کلاود لافۆرت و کۆرلێنوس کاستۆریادیس دەریان دەکرد و لە ژێر کاریگەری ترۆتسکیش دابوون. هەڵبەتە دەستەی نووسەرانی ئەو گۆڤارە لە ساڵی 1948 وازیان لەو ترۆتسکیزمە تووندە هێنا و وەک دەستەیەکی چەپی مارکسیستی سەربەخۆ هەتا ساڵی 1966 لە دەرکردنی ئەو گۆڤارە بەردەوام بوون، هەر لەو ساڵەشدا گۆڤارەکە راوەستا.

لیۆتار وەک کاستۆریادیش بەرە بەرە خۆی لەو مارکسیزمە ئۆرتۆدۆکسە کیشایەوە، پاشان وەک بزاڤێک سەیری کرد کە مرۆ دەکرێ لەوێدا ببێتە "ئەندام" . لیۆتار لەساڵێ 1973 دا لە کتێبەکەی *Dèrive à partir de Marx et de Freud (سەرەتایەک لە مارکس و فرۆیدەوە)* هەوڵەکەی بە ئەنجامدانی "رەخنەیەکی بونیاتنەرانە" لە مارکس و فرۆید بەرجەستە دەکاتەوە. بە واتایەکی تر: لیۆتار بۆ یارمەتیدانی فەیلەسۆفە باوەکان کەرەسەی زانیاری لە مارکس و فرۆیدا وەردەگرێت، بەڵام بەبێ ئەوەی بە ناچار کراوی وەک باڵادەست/ئەکتۆریتارێکی بێ هەڵە لەوان تێبگات. بە پێچەوانەوە لیۆتار پشتگیری لە بەرەی دژە ئەکتۆریتارەکان و رەخنەگرانی هزری"نووسینە پیرۆزەکان" دەکات. ئەو لە پێناو بەجێهێشتن و تێپەڕاندی ئەوان و دەستپێکێکی تازەدا مامەڵە لەگەڵ مارکس و فرۆید دەکات.

لیۆتار لە کتێبی *سەرەتایەک لە مارکس و فرۆیدەوە* بۆ یەکەم جار نەخشەیەک دەکێشێت کە ئەو بە "*سیاسەتێکی لیبیدۆیانە*" ناوبێژی دەکا، واتا لە روانگەی غەریزەوە جۆرە هەوڵێک بۆ تێگەیشتن لە سیاسەت و هاوکات ئەو غەریزانەش وەک وزەیەکی سیاسی و یاری لێکبدرێنەوە. ئەو

ئاستە فەلسەفییە لەگەڵ "جوانناسی لیبیدۆیانە" خزمایەتی هەیە، کە ئەو لە ساڵی1971دا لە کتێبی *گوتار، فگیور/وێنە* *Discours, gestalt*دا، باس لە ڕەچەڵەکی غەریزە ئامێزی هونەر و شتە هەستەکیەکان دەکات.

پایەی فەلسەفەی لیۆتار دەکەوێتە دەرەوەی *مارکسیزمێکی فرۆیدیانە* و خۆشی لە قوتابخانەی فرانکۆرت "بە دوور دەگرێت". کاکڵەی ئەو ڕوانگەیە لە *ئابووەریەکی غەریزەییانە* یان "فەرمانڕەوایی غەریزە" بەرجەستە دەبێتەوە، کە لیۆتار پێی وایە *سەرمایەی* مارکس و *ئەمدیو پرینسیپی هەوەسەکەی* فرۆید بەو ڕەگەزانە بارگاویکراون. بەڵام ئەوان ئەو غەریزەیە پشتگوێ دەخەن و سەرنجی خوێنەر بۆ لایەکی تر ڕادەکێشن. بۆیە من بەر لە هەموو شتێک کارە گەورەکەی لیۆتار *ئابووری لیبیدۆیانە*/ *Èconomie libidinale* و "فەلسەفەی مەیل" تاووتۆ دەکەم، کە وەک فەلسەفەیەک دەبینرێ کە فرۆید کاریگەری بەسەریەوە هەیە، بەڵام هاوکاتیش لیۆتار هەڵوێستێکی ڕەخنەییانە لە بڕوای دەروونشیکاری نیشاندەدا و جەغت لەسەر مەیل وەک هێزێکی ڕەمەکی و ئازادانە کە لە ناخی مرۆڤدا هەیە دەکاتەوە. کاتێک کە چەند فەیلەسوف، لە پێشەوەیاندا لیۆتار و دۆلوز، پەیڤی "مەیل" هەڵدەبژێرن، چونکە ئەو پەیڤە هێشتا لەناو ئامرازی چەمکە چەسپاوەکانی دەروونشیکاریدا ئاوێتە نەکرابوو. ئەم تەرزە "وشە قاچاغە" بوار بۆ بیرکردنەوەیەک بە پێچەوانەی مۆدێلەکانی قەتیساو و چەقێنەرانەکانی شیکردنەوەی دەروونشیکاری دەڕەخسێنێ.

لیۆتار هەر لە *گوتار، فگیور/وێنە* دا، دەستدەکا بە جەغتکردنەوە لەسەر *مەیل* و وەک جۆرە "شتێک" لێی دەڕوانێ کە لە کردەیەکدا هەم لە پەیڤین و خۆ دەربڕین و هەمیش لە دەرککردن بە هەستەکاندا ئامادەیە. واتا هەم لە دیوی دەربڕین و هەمیش لە دیوی بۆچوونی کایەکان ئامادەیە. لیۆتار بەهەمان شێوەی فرۆید مەیل وەک *ئاستەنگ/ کێشەیەک* پێناسە دەکا، واتا بێ بەشە لە پێداویستییەکانی ژیان، بێ بەشە لە شتێک کە مرۆ *دەبێ* هەیبێ بۆ ئەوەی لە ئاستی دەروونیدا بتوانێت بژیت، بە کورتی ئاستەنگ وەک هەوا، ئاو، خۆراک و خەون لە ئاستی ژیانی مرۆڤدا شتێکی پێویستە. ئەو ئاستەنگە بۆ مەیل شتێکی بنەڕەتیە، بە ڕای دۆلوز ڕازیکردنی مەیل تەنیا لە ئاستی خەیاڵاندن بەدیدێت و چەشنە نواندنێکی سومبلی یان خەوناوی هەیە. پاشان ڕۆحیش، وەک شکسپیر ئاماژەی بۆ کرد،

پێهاتووە لە گەردیلە و وردە خەونەکان، هەندێ جاریش سەختە بزانین کە خەون پێویستی بە چ وزەیەک هەیە.

یەکێک لە روانگە گرینگەکانی لیۆتار لە کتێبی *گوتار، وێنە*، ئەوەیە کە میکانیزمە جودا و شێوازی رەفتارەکانی مەیل وەک *وەرچەرخێنەرێک*، ئاوەژوو کردنەوەیەک لە گرینگیەتی هونەریدا خۆی دەردەبڕێت. مەیل دەربڕین بە ساڕێژکردنە هونەریەکان، کۆد و چوارچێوەی وزە رێکخراوکان ئاوژوو دەکاتەوە کە لە مەیلدا ئاوەڵا دەبنەوە. جۆش و هەڵکاڵینی هونەر لەوەدایە کە لە گەردوونێکی پێویستدا کردەیەکی ئازاد و باڵادەستە، هەرچەندە گەر ئێمە ئەو گەردوونە وەک کۆسمۆس یان کۆمەڵگایەک لێکبدەینەوە.

لیۆتار بە نموونە هێنانەوەیەکی بێسنوور لە هونەرەوە بیرۆکەکانی خۆی پشت ئەستوور دەکات. من لێرەدا باسی دوو نموونەی راشکاو دەکەم. لیۆتار لە روویەکەوە لە تابلۆیەکی پیکاسۆدا ئاماژە بە سنوور بەزاندنی یەکەی هێڵە کلاسیکیەکان دەکا؛ لە روویەکی تریشەوە ئاماژە بەوە دەکا کە کارە هونەرریەکانی پۆلۆک/Pollock سنووری ئەو "فۆرمە راست و دروستە"ی کە ئەو ناودێری دەکا دەبەزێنێ "شەپۆڵەکان" لەسەر قوماش، تەوژمێک لە شێوەی زمان، رەنگەکان *دڵۆپە دڵۆپ دەکەن*.

ئەو پرسیارە لە هەردوو باردا لەسەر وەرچەرخانەوە، ئاوەژوو کردنەوەی ترادیسیۆن، لەسەرجۆرە ئازاد کردنی غەریزەک جەقدەبەستێ کە لەوێدا هێڵەکان یان رەنگەکان سەما دەکەن، پەنگدەدەنەوە و بۆ سەر قوماشەکە شەپۆڵدەدەن و لە خودی ئەو دووریانەدا هونەر وەک خودی هونەر (بە پیتیە ی گەورە) دەتەقێتەوە. دواجار بەو تەقینەوەیە ئەو دام و دەزگایە دادڕمێنێت و لێکدەترازێنێت و کە بەمەش دووبارە دەرفەتمان بۆ دەڕەخسێنێت ، کە هەم هونەر و هەمیش ئەو دونیایەی کە لەگەڵ خودی هونەرەکەدا لێکچنراون *ببینین*. لێرەدا ئەو *سنوورد بەزاندنە* بەرجەستە دەبێتەوە، بە هەمان شێوەش دەکرێ بڵێین لەناو ئەدەبدا _ کە بۆ نموونە لیۆتار خۆی بۆ نموونە بە شیعری سوریالی و رۆمانە تازەکان دەکا_ ئەو شەپۆڵە بێسنوور و جوڵانەوانە بەرجەستە دەبنەوە.

لە روانگەی *گوتار، وێنە* وە هەموو شێوەیەکی رەسەنی دەربڕین لەناو خۆیدا هەڵگری خولیایەکە تاکوو "سیستەمی گوتار هەڵدەوەشێنێتەوە"،

واتا ئەو مانا داسەپاوانە لەیەکتر دەترازێنێت بەمجۆرە ئەو ئیمان و پەیوەندیەی"راستینەکان" بەملا و بەولادا دەروخێن و بەمەش مرۆ *بە خۆی، لەمدیو هەموو ئەو شتنانەی کە پێشتر بینیویەتی،* دەتوانێت پەیوەندیەکانی نێوان شتەکان ببینێتەوە،

لەو ناوکۆییەدا لیۆتار پایەی شیعر وەک تاقانەیەک و شکۆمەندترین دەربڕین پێناسە دەکا، شیعر نموونەیەکە لەو جۆرە دەرپرینە ناوازە و سۆبژانەیە کە شتە "خۆیەتیەکان/تایەبەتیەکانی مرۆڤ" لە زمانی سادە و گشتیدا دەتەقێنیەوە. شیعر ئەو زمانە گونجاوە داسەپەوە تێکدەشکێنێت. بەمجۆرە شیعر دەبێتە یەکلاکردنەوەیەکی تاکەکەسیانە لەگەڵ نەریتە دەقگرتوو، بریارە پێشتر دراو و "ئیدیۆلۆگی" یەکاندا. شیعر ئەو وێنا کردنە ئاوەزگەرایە گشتیە قبوولکراو سیستەماکیراوە تێکدەشکێنێ و بە چەمکگەلێکی ئاوەڵا ئازادییەکی سیستەماتیک نەکراو دادەهێنێ.

لە دیدی لیۆتارەوە ئەوە ئەرکی جوانناسییە کە دەق بە بینراو بکات تاکوو هەردوو دیوی دەقەکە بەرجەستە ببنەوە (لەوێدا داوەکان پێکەوە لە پرۆسەیەکدان). بەمەش چاوی خەڵک بەرەو پیادەکردنی هەوەس و وردەکارییەکانی نمایشکاریی دەکرێتەوە، سەرباری ئەوەش چاوی بۆ رەگی پرۆسەکانی ئەفراندنە شیعرییەکانی نەشتەرگەری هۆشمەندییەکانی بەر لە زمان دەکرێتەوە، هەروەک چاوی خەڵک بۆ رەگی هەموو جۆرە هونەرێک" مۆسیک، وێنەکێشی، پەیکەرتاشی ...هتد دەکرێتەوە.

شرۆڤە کردنی واتای ئاستەنگ لای لیۆتار، واتا ئاستەنگێک لە شێوەی دەقگرتنێک کە هەستدەکا و توانای ئاڵوگۆڕکردنی هەیە، زایاڵەی ئەو ئاستەنگە هەتا ناو قووڵایی جەستە رۆدەچێ و وەک بنەمایەک بۆ گۆران پەیوەندییەکانی بە ئەزموونە نوێیە دەروونی و جەستەییەکانەوە یەکلا دەکاتەوە، کە ئەوەش مەرجێکە بۆ "کارێکی خەمڵیوی هونەری". لێرەدا ئەو کارە وەک کارێکی هونەری پڕ دەربڕین، راچڵەکێنەر، چڕ فام دەکرێت. تەواوی ئەو رامانە کتوپڕ و مەزەندە رەمەکیانە _ وەک *هەستی کتوپڕی* رەمەکیانەی هەر مرۆڤێک _ رێگای شپرزە کردن و وەرچەرخێنەرانە بۆ ناو زانیاریە پیادەکراوەکانی ئەو سیستەمە ژێر دەستەی ئاوەز دروستدەکا. ئەو جۆرە تەقینەوە راستەوخۆیانە دەبنە هۆکارێک بۆ لەرزۆک بوونی ئەو زانیارییە تەواو بە بەڵگە کراو و راست و دروست داڕێژراوە.

3- جەغتکردنەوە، مەیل و چڕایەتیەکان: هزر کردن وەک لیبیدۆ

لیۆتار بە گوتار، وێنە هەوڵیدا کە ئەوەی ئەو بە جوانناسی لیبدۆیانە ناودێری کرد گەشەی پێبدا، واتا جوانناسییەک کە چەقی قورسایی دەخاتە سەر بەرهەستی و غەریزە ئامێزی هونەرێک کە خۆی داپڕیوە لە بونیاتی ئەو دابەشکاری، پۆلێنکاری و هەرارکیکراوەی گەردوونی ئاوەز. لیۆتار لە ساڵی 1974دا بەرهەمە سەرەکییەکەی *ئابووری لیبدۆیانە* بڵاوکردەوە. هەڵبەت ئەو کتێبە هەرچەندە شێوازگەرا و فەلسەفییە بەڵام سەربەخۆترین و ئۆرگینالترین کتێبە کە ئەو تا ئێستا نووسیویەتی. هاوکات دەکرێ ئەو کتێبە وەک چەشنە مانێفێستێک بۆ فەلسەفەی مەیل تەماشا بکرێت، کە بەلای منەوە _ بە تایبەتی لە پەیوەندی بە لیۆتارەوە _ دەخوازم ئەو کتێبە وەک جۆرە گۆشنیگایەک هەڵسەنگێنم، لەو دیدەی کە مەیل وەک شتێک نیشاندەدرێت کە هەمیشە لە کاردایە، هەروا ئەو مەیلە لەمدیو جیهانی ئەموونەکانمان و لەمدیو وشە و دەربڕینەکانماندا ئامادەیە کە ئێمە خۆمان ئەو ئەزموون تاقیکردنەوانەش دەبەخشین. مەیل یاسا و ماتۆڕێکە بۆ رەفتارەکانمان. وزەی کردەکانمانە. ئەو وزەیە کە ئێمە پێی دەژین و بۆ ئەوەش دەژین. رێگا بۆ خۆی دەدۆزێتەوە. کاتێ من دەنووسم، مەیلی خۆم وەک پێداویستییەک نیشاندەدەم بۆ ئەوەی هزر، هەست و بۆچوونەکانم دەرببڕم، لەسەر کاغەز بیانووسمەوە، جێگیریان بکەم، *دەربڕینی خۆمیان* پێ ببەخشم. کاتێ من ئەڤینداری دەکەم، مەیل لە رێگای واتای ناز و دەستبازیەکانی منەوە رێگای خۆی دەکاتەوە، کە من لێوان لێو لە ئەشق و مەیلاندنەوە وێنای جەستەی خۆشەویستەکەم دەنەخشێنم، لە بەشدار بوونێکی هاوبەشانەی هەستەکانی من و خۆشەویستەکەمەوە و ئاماژەی ئەو هەستانەش رێگە خۆشدەکەن کە ئێمە دڵمان بۆ یەکتر ئاوەڵا بکەینەوە، دواجار یاریەکی دوو بە دوو و لێکتوانەوەیەک لە رامان و دەربڕین ئامادەمان دەکات تاکو رەهەندێک بە یەکتر ببەخشین،

هەر لە پێشەکیەکەی *ئابووری لیبیدۆیانە* دا بۆ خوێنەر روون دەبێتەوە کە لیۆتار بە دوای ئەوە سەرقاڵە تاکوو هەموو بەشێکی ئەو واقیعە وەک

شەپۆلگەلێک لە مەیل کە بەشێوەیەکی ترادیسیۆنیان لێکندراوەتەوە و گەڵاڵە نەکراون دەکێڵێت. گریمانە بەرفرەکەی لیۆتار دەکرێ بەمجۆرە بێت: *هەموو* دەربڕینە مرۆڤایەییەکان بریتین لە *مەیل*. جەستە بە رای لیۆتار بێجگە لە "توێژێکی هەستداری گەوەرە" هیچیتر نیە، جەستە پێکهاتووە لە شێوەی قاوغێکی لیبیدۆیانە بە شریتی فیلم یان دەستە کاسێتێک دەچێت کە بە *چڕایەتییەکی/Intensitet* هەمەجۆر شەپۆڵدەدا. ئەمەش هاوکاتیش زەمینە خۆشدەکا کە بە شێوەیەکی ترادیسیۆنانە نێوان "ناوەکیەت" و "دەرەکیەت" ی جەستە لە یەکتر جیابکەینەوە. جەستە "قاوغێکی توونارتوونە"، بەشە ناوەکیەکەی دەبێتە بەشە دەرەکییەکەی و جێگری کارگێڕە. ئامانجەکەی هەردەم پەڕینەوەیەکی سەرنجدراوە.

لیۆتار وەک بەردەوامیەکی راستەوخۆیانەی گریمانەکەی لەمەڕ "ناوەکییەت" و "دەرەکییەت"، بە هەڵکاڵین لە رووی دەروونشیکارەکان و بە تایبەتیش ژاک لاکان، جەغت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کە هیچ جیاوازییەک لە نێوان غەریزە و مەیلدا لە گۆڕێدا نیە.

لە روانگەی فرۆیدەوە غەریزە لە هەڵچوونی فیزیکییەوە سەرچاوە هەڵدەگرێت. ئامانج ئەوەیە کە ئەو بارە گرژانە دەمبەست بکرێن یان ماڵی بکرێن و بەتاڵ بکرێنەوە کە ئەوانە رێگەخۆشکەری سەرچاوەی غەریزەکانن، هەروا وەک فرۆید دەڵێ، کە غەریزە "لە ئۆبژە" یان بە بوونی ئۆبژەوە دەتوانێ مەبەستەکەی بپێکێت. سەربارى ئە،مەش لە روانگەی تێگەیشتنی فرۆیدیانەوە مەیل لەناو ململانێی بەرتەکە دەروونییەکاندا رۆڵی خۆی دەگێڕێت.: ئەو مەیلە نائاگایە بە نیشاندانی نیشانەکانەوە کە گرێدراوە بە ئەزموونە سەرەتاییەکانی تێر بوونەوە بە دوای تێرکردنی خۆیەوە سەرگەرمە.

لاکان لە کۆی کارە دەروونشیکاریەکانییەوە بە راشکاوی توانی مانای ئەو مەیلەی کە فرۆید نەخشەی بۆ کێشا بوو بخەملێنێت و لەنێو چەقی تێوری دەروونشیکاریدا بەرجەستەی بکاتەوە. هاوکات لاکان راستەوخۆ لەگەڵ ئەو فراونکردنەیدا ئەو مەیلەی لە وێنا کردنەکانی دیکە بەتایبەتیش چەمکی "پێویستی" و "داخوازی "، هاوبڕ کرد کە هەمیشە پێکەوە ئاڵوگۆڕ دەبن، *پێداویستییەت* چاو لە ئۆبژەیەکی تایبەت دەبڕێت و بەوەشەوە خۆی تێر دەکات. بە پێچەوانەی ئەمەش *داخوازی* خۆی فۆرمۆلە دەکا و روو لە بە

هانا چوونی هاومرۆڤایەتی دەکات. هەرچەندە گەر داخوازی روو لە پەیوەندییەکی تایبەتیش بکا، کە ئەو پەیوەندییە *وەک خۆی* بۆداخوازی شتێکی گرینگ نیە چونکە ئەو داخوازیکردنە مشتوماڵ کراوە هەمیشە لە قوولترین شێوەدا داخوازیکردنێکە بۆ ئەڤین. لە لایەکی ترەوە *مەیل* دەکەوێتە ئەو مەودایەی نێوان پێویستی و داخوازییەوە _ بۆ نموونە، لە لایەک ئەو هەوڵی تێر بوونە رووتەی غەریزەی زائەندە و لە لایەکی تریشەوە بوونی ئەو تەمەننایە بۆ ئەشق.خودی مەیل ئەو مەودایەیە یان *ئاستەنگەکەیە*. ئەو ئاستەنگەش ناکرێ تەنیا لە پێویستیدا بەرتەنگ بکرێتەوە، هەروەک مەیلیش لە پرینسیپدا دوور لە سۆبژەیەک ناتوانێ پەیوەندی بە ئۆبژەیەکی دیاریکراوەوە هەبێت.، بەڵکو بە *خەیاڵاندن*، واتا مەیل ئەو پەیوەندیە بەو وێنە زیندەخەوانەوە دروست دەکات کە سۆبژە بەرهەمی دێنێت. هاوکاتیش ناکرێ مەیل تەنیا لە داخوازیدا بەرتەنگ بکرێتەوە چونکە مەیل هەوڵدەدات خۆی بەسەر ئەویتر *بسەپێنێت* و گوێ نادادتە نائاگاییەکانی ئەویتر _ لەسەر ئەوەش سوور دەبێت کە ئەویتر بە راشکاوی دانی پێدا بنێت.

پەڕینەوە لەو "خاڵی سفرە" گەورەیەی، کە لاکان باسی دەکا، واتا جیهانبینییەک سەبارەت بەو ئاستەنگە بنەڕەتیەی کە لە پەیوەندیەی بە خۆ دەرپرین یان گەیشتن بە ئەویتر بەرجەستە دەبێتەوە _ لاکان ئەوە بە *جەوهەری مەیل* ناو دەبات. ئەوەش لە دیدی لیۆتارەوە بە "ئایینداری" دەچێت و وێڕای ئەمەش لە خودی خۆیدا جیهانبینییەکی خەیاڵی *لیبیدۆیانەیە*. هەروا بە واتای لیۆتار، ژاک لاکان لە گەردوونە دەروونشیکارییەکەیدا، پایەی ئاستەنگ، نائامادەیی و ئەو **ئەویترە** نەپێکراوە دەکاتە "ئەو خوایە پەنهانە"، بەمجۆرە "ئاستەنگ" کتومت دەبێت بە جیهانبینییەکی *ئیماندارانە* ، کەواتە جیهانبینی لە پێناو لە دایکبوونەوە خۆیدا بە بڕوا و ئومێدەواری بارگاویکراوە؛ هەڵگری سۆراغێکی ئەبەدی، غەریزەیەکی کۆتایی نەهاتووە دژی "شێتێکی نەبوو" _ مەیلێک، واتا لیبیدۆ. بەو مانایەی کە بناغەی مەیل خودی مەیلە.

گریمانەی لاکان بەمجۆرە خۆی دەنوێنێ: دەکرێ غەریزە تێر بکرێت بەڵام مەیل بە هۆی ئەو ئاستەنگە بناغەییە قەدەری ئەوەیە کە تێر نەبێت. کەچی بە پێچەوانەی لاکانەوە، لیۆتار دەیەوێ، لە دیوێکەوە، ئەو

جیهانبینییە "ئایینیە" لەسەر ئەو ئاستەنگە سەرەکییە هەڵبوەشێنێتەوە، لە دیوێکی تریشەوە جەغت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کە غەریزە و مەیل دوو رووی تاکە شتێکن، واتا لیبیدۆ، هەروا بێگومان دەکرێ ئەو ئاستەنگە تێر بکرێت/ببێت، بەڵام ئاستەنگ دوای تێر بوون هەمیشە سۆراغی ئامانجی نوێ دەکا و هەر بۆیە بەردەوام خۆی لە بزواندا دەبینێتەوە.

کەواتە بەلای لیۆتارەوە غەریزە، مەیل و لیبیدۆ سەرتاپا *بەڵییە/ژیان لە ئامێز گرتنە*. ئامانجی سەرگەرم بوونی بەردەوامی مەیل لە یاریدا، لە پێناو ئەوە نیە هەتا تێر بوونێکی کاتی، وەک پێویستیەتی خۆراک، خواردنەوە و خەو، بە دەست بێنێت، کەواتە سۆراغی "ئەبەدیانە"ی مرۆڤ دەرپرینێک نیە بۆبەدەست هێنانی ئەو شتەی کە چونکە هەرگیز ناتوانێت بە دەستەبەری بکا، بەڵکو ئەو دەرپرینە زیاتر لە پێناو ئەوەیە کە دۆزینەوە یان دەستەبەرد کردن و ئەزموونی گۆشە نیگایەکی جەغتکراوە بە دەست بێنیت، کە وەک خۆی باشە، گەر مرۆڤ نەترس بێت لەوکاتەی کە خودی خۆیەتی لەناویدا بژی و بحەسێتەوە. واتا لیۆتار دەمراستێ سۆراغکردنێکی دوو دڵ و بێسنوور نیە کە بەدوای شتێکی **راست و دروست** دەگەرێت، دەمراستی سۆراغێکە کە بە دڵنیاییەوە هەرگیز ئامانجەکەی بە دەست ناهێنێت. بەڵکو ئەو نوێنەری سۆراغێکی *وریا* ئامێزە کە لەوێدا مرۆ *بە تەواوی خۆی لە رێژەگەرایدا تەرخان دەکات.*

وەکو تر لە روانگەی لیۆتارەوە هەموو چەمکە فەلسەفییەکان، بۆ نموونە، خودی چەمکگەلی "جیهانبینی"، "نیشانە"، "نەرێتی"، "کات" و "چەمک" کە لە *لاواز کردنی چرایەتیەکانەوە* سەرچاوەیان هەڵدەگرن. هەڵبەتە لێرەدا ئەوە زیاتر لەگەڵ لیۆتار دەسازێ کە نەڵێین ئەو چەمکەگەلە "سەچاوە هەڵدەگرێ لە" بەڵکو دەبێ بڵێین کە ئەو چەمکگەلە وەک دیاردەیەکی هاودەمانە "وێکرا هاوئامادەن"، بە دیدی لیۆتار تەواوی تێرامانە فەلسەفی و فەلسەفە بیژۆکەکان سەبارەت بە "مەیلی نۆستالگیانە" ، "سۆراغی ئەبەدیانە"، "پەرێشانی خامۆش نەکراو" و "ئەوەی کە نەوتراوە" بە نزمکردنەوەی ئابووری لیبیدۆیانە (نوێنەرایەتیەکی غەریزە ئامێز) دەستپێدەکەن. بەهایە جودایەکان لە پچرانی ئاراستەیەکدا وەک هاوئاهەنگیەک دەترازێن. چرایەتییەاکن لاواز دەبن و ئاڵوگۆردەکەن، نۆستالگیش، با نەڵێین مێتافیزیک بەرجەستە دەبێتەوە. بە واتای لیۆتار، کە

ئەوە شێوەیەکە لە داهێزران.

لێ بۆچی ئەو داپچڕانەی ئاراستەیە رووەدات، مرۆ دەتوانێت بۆ ورووژاندن ئەو پرسیارە بکا. لیۆتار لە وەڵامدا دەڵێ، ئەی خودی ئەو سزادانەی کڵێسەیەو و سەبر نەگرتنە بۆچی، لێرە مەسەلە بە وردی بەندە بە *کەمگرتنی چڕایەتی*. ئەوە پرسیارە بەندە بە نیگا گرتن بۆ دواوە و نۆستالگیەک کە لە پێناو مانا و رامانێکدا خۆی دەبەستێتەوە بە ترادیسیۆن، مێژوو و قەڵای رابردوو _ بەڵام رەنگە ئەو مانا و *رامانە پێشتر* بوونیان نەبێ، بەڵکو ئەوانە شتێکن کە فراوانترن، دەژین، لێرە و لەوێ بەرهەهێنەرن، *ئاراستەکەیان بەرەو پێشەوەیە*.

لیۆتار لە *ئابووری لیبیدۆیانە*دا ئاماژە بەوانە دەکات، کە سەرچاوی هەموو سادەییەکی شپرزە ئامێز لەسەر ئەوە سەرهەڵدەگرێت کە *هزراندن خۆی لە خۆدا لیبیدۆیە*. هزر لە مەیلەوە بەرهەم دێت، هزر وەک گرژییەکی نێوان وزەی فیزیکی و چڕایەتییەکان پێناسە دەکات. واتا پەیوەندی تیۆری و نەریت/پراکسیس پەیوەندییەکە لە مەیل، لەم روانگەیەوە پەیوەندییەکانی مەیل بە هەمان شێوە بۆ پەیوەندییەکانی نێوان ئابووریی و پرۆسەی هزر یان پەیوەندییە زمانییەکان بناغەیین. پەیوەندییەکانی مەیل بناغەیی و "بێلایەنن" بەو مانایەی کە ئەو پەیوەندییانە خۆیان لە ناوەڕاستی "تاکەکەس" و "کۆمەڵگا"، نێوان "سۆبژە" و "ئۆبژە"، نێوان "ستروکتور" و "مێژوو" ...هتد، دەبیننەوە. بە کورتی مەیلە مرۆڤایەتییەکان وزە، بواری هێز، هەڵگیسێنەری کردە مرۆڤایەتییەکانن.

4- جەستە و بینینە هەستەکیەکان: فروانکردنی شوێنە هەوەسدارەکان

ئابووری لیبیدۆیانە بە شیکردنەوەیەکی پوختە و وردەکارانە لەسەر جەستەی پەرش و بڵاو، لێکپچڕاوی ژن دەستپێدەکا، بە *بەڵێ* یەکی هانکیرانەش کۆتایی دێت! _ بەڵێیەکە بۆ ژیان، بۆ لیبیدۆ، بۆ چڕایەتی و بۆ بان شلەژانی و فلیقانەوەی سەرمایەداری. لە نێوان ئەو پێشەکی تەقینەوە مێنەیە و ئەو بەڵێیە کۆتایی هێنەرەدا 300 لاپەڕە لەو کتێبە تەرخانەکراوە بۆ تاووتۆکردنێکی دوور و درێژ لەسەر مێژوو، کولتورە

جودایەکان، ژیارەکان، سیستەمی سیاسی، هەموو جۆرە شێوەکانی چەوساندنەوە، فشار و سۆزانیەتەکان _ ئەوانە هەموویان بە شێوەیەک گەڵاڵە دەکرێن کە من دەخوازم بە *ڕەزامەندی هەستێکی لێوان لێو لە سەرکەوتن/euforiskt samtycke* و *سروتی ڕۆحانیەتێکی لە ئاسایی بەدەر/-orgastisk överdrift* ناودێریان بکەم.

ڕەنگە *ئابووری لیبیدۆیانە* یەکەمین هەوڵێک بێت کە بیەوێ *ڕاڤەیەکی شیزۆ/schizoanalys* یان ڕاڤەیەک بۆ ئەو واقیعە مۆدێرنە درز بردووە بکات (بەڵی، وەک ئەوەی ئەو واقیعە تاقیبکەیتەوە تا بینووسیتەوە)، کە ئەو هەوڵەی لیۆتار نزیکە لەو شێوازەی دۆلوز و گۆتاری کە لە بەشی یەکەمی بەرهەمە گەورەکەیان بەناوی *ئەنتی_ئۆدیپۆس* لەسەر سەرمایەداری و شیزۆفرینیا ئەنجامیانداوە.

لیۆتار بۆ ئەوەی جیهان و مێژوو لە ڕوانگەی تاکە پرینسیپێکەوە شرۆڤە بکات، کتومت وەک فەیلەسوفەکانی پێش سۆکرات، یان کتومت وەک ئەو شێتە خۆبە مەزن زانە باڵگرتووانەی کە بەر لەوەی بیۆکیمی/دەرمانی چارە کردنی شێتایەتی پەیدا بێ، مرۆ دەیتوانی لە خەستەخانەی شێتەکاندا چاوی پێیان بکەوێت، کەچی دوای دورستکردنی بیۆکیمی تەواوی ئەو شێتانە "هاوشێوە" کران، واتا چیتر وەک شێتی سروشتی نەمانەوە، خۆی توردەداتە ناو پرۆژەیەکی هەڵبەستراو/mytomant . بەڵام ئەمجارە ڕوانگەی لیۆتار نە پەیوەندی هەیە بە زەوی یان ئاگر، هەروەک دەزانین کە ئەوانە بنەچەکەی ماددەکانن، هەروا نە بە *apeiron* یش *(شوێنێکی خاڵی لە* ماددە)، وەک ئەوەی کە ئەو بیرۆکەیە لای ئەنەکسیمەندەر/Anaximander دا هەیە، بەڵکو ئەو تاکە پرنسیپەی کە ئەو دەیەوێ جیهان و مێژووی پێ شرۆڤە بکا ئەوە *چێژ وەرگرتنە/la jouissance*.

بەمجۆرە لیۆتار بە ڕووی تیۆریی ڕەخنەیەکی ترادیسیۆنی هەڵدەکاڵێ، بەڵێ، ئەو بای تۆزقاڵێکیش خۆی بەو ڕەخنەیە خەریک ناکات چونکە ئەو مەبەستی ئەوە نیە کە ئەو ڕەخنە ترادیسیۆنە زیاتر ڕوون بکاتەوە یان پاداشتی ئەو ڕاستییە یان ئەویتر بداتەوە بەڵکو ئەو دواجار تەنیا بەوە "دڵخۆش و بەختەوەرە" کە لەناو جەرگەی شێوازەکانی مێشک تێکدان و ساختەکاریانەی کە ژیاری سەرمایەداری بەرهەمی دێنێت بتوانێ چاوی خوێنەر بۆ چێژ وەرگرتن بکاتەوە. نابێ بنەمای دەروازەی نووسینەکەی بۆ

شانۆیە لیبیدۆیانیەکەی ***تەنیا وەک واتایەک بۆ بێئومێد کردن*** یان ***بەس بۆ هەوەسبازی*** لێکبدرێتەوە.

وەسفی سیستەماتیکیانەی کتێبەکەی لیۆتار بۆ "ئەو جەستە تێکشکاوە" لە جولەی هێڵەکانی تابلۆیەکی بێلمار/Bellmer زۆر نزیکە. ئەمەش پەیوەندی نیە بە ئەناتۆمیەتی، (وەک خوێن و گۆشت ... یان بایۆلگیەت) جەستەوە، یان هێڵە دەرەکیی ، پێچەکان، بەرزی و نزمیەکانی جەستەوە، یان دەنگە ناوەکیەکانی جەستە. بەڵکو ئەو باس لەو جەستەیە دەکا کە کتومت وەک زونێکی هەوسدار، پەلی هاوێژاوە، "بەبێ بوونی دیوێک لە پشتەوە" لە پانتاییە لیبیدۆییەکان گەشەی کردووە. واتا مەسەلەکە بەند نیە بە جەستەیەکی پێوراو، پۆلێنکراو بە مۆدەکراو وەک ئەوەی کە زانست وێنای دەکا، بەڵکو بەندە بە جەستەیەک کە خرۆشیەک هەستی پێدەکا و دەرکی دەکا و بە هێلی رەمەکی و گوزارەیی وێنەی دەکێشێ، جا بەدوای لۆگیکی ئەڤینەدارەکەی دەکەوێت کە لۆگیکیەکان تێی ناگەن.

ئەم جەستەیەی کە لیۆتار باسی دەکا، دەکەوێتە "پێش" سانسۆر و "پێش" ئۆدیپۆس"ە و دوور لە چەپاندن و لەمپەرەکان هەموو جۆرە توانایەکی هەوەس و دەرفەتێک بۆ چێژ وەرگرتن دروستدەکا. ئەو جەستەیە وەک خودی مۆدێلێک بۆ ئابووریەکی لیبیدۆیانە نمایش دەکرێت. وەک پێشتر ئاماژەمان پێکرد لیۆتار جەستە وەک "توێژێکی هەستدار"، وەک کەرەسە هەڵگرێکی خاوێن، بزۆک، چڕ و *هاندەرێکی* راستەوخۆیانە و *بەڵێ* یەک بۆ ژیان، پێناسە دەکا.

ئەو ئابووریە لیبیدۆیانە وەک بەرپەرچدانەوەیەک بۆ یان دژە بەرپەرچدانەوەیەک بە دژی هەموو تیۆرییەکانی وێنەکێشان، هەموو تیۆرییەکانی نەرێتی و ئاستەنگەکان، دەدوێ و دەنووسێ. کەواتە مرۆ دەتوانێ بڵێ_ ئەگەر ئێمە مێتافۆری ئێرۆتیکیەکان دوا بخەین _ ئەو ستراکچالیزمەی کە بەهرەیان لەتیۆریەکانی دەروونشیکاری وەرگرتووە (بۆ نموونە قوتابخانەی لاکان) ئەندامی نێرینە یان سیمبوولی زاوزێکردنی نێرینە/fallos وەک *بەهای وێنەیەکی هەست بین، وێنەیەکی مەتەڵ ئامێز* پێناسە دەکەن، دوای ئەوەی کە ئەو بەشە پیاوانەیەی جەستە دەخەسێنرێت لە جەستەی لیبیدۆیانەوە داپردرێت و بەرەو جڵەوکێشی

دەرپڕینی سێکسگەرایی بەرز دەکرێتەوە: دەبێتە بەرپەرچدانەوە گەورەکەی دەروونشیکاری، واتا ناچار دەکرێت. – بە گشتی مرۆ دەتوانێ ئەو مامەڵەکردنە لە بواری سیاسی (پاشا، سەرۆک، پەرلەمان) و لە بواری یاسایی (رێسایەکان، یاسایەکان، نۆرمەکان) و لە بواری ئابووریدا (پارە، بەهای گۆڕینەوە، قازانجکردن) ...هتد، بدۆزێتەوە.

لە روانگەی لیۆتارەوە لە چوارچێوەی ئەو هەموو پرینسیپانەدا ئێمە وەک شایەد عەیانێک رەگەزی دەسەڵاتێکی فەرمانڕەوای *نێوەند* و *خۆ بە دەمڕاست* پێکدێنین، کە ئەو دەسەڵاتە وەک "بڕیاردەرێک" کردەکانی خۆی دەچێنێ و رەگاژۆ دەکا و لە ئاستێکی بێکۆتاییدا *ئامادەیی خۆی، خۆ رەپێشکردنی، خۆ تێرکردنی – چێژ وەرگرتنی* دەسەپێنێت، ئابووری لیبیدۆی لیۆتار لە بەرانبەر ئەو جیهانبینییە دارێژراوە، ئەو نمایشکارییە تیاترۆیانەدا قورسایی ئەو کۆچەرایەتی و چڕایەتیە نیگا ئامێزە، ئەو بنەمایە رزگارکارانە رادەگەیەنێت، ئەمەش مانای ئەوە دەگەیەنێ کە ئێمە لە کۆمەڵگا چاودێرکار و-کۆنترۆل کارەکەماندا دەبێ بتوانین لە چەندان شێوەی "چڕایەتیەکی رێکخەرانە" - وەک چەشنە کۆچ کردنێکی خەڵک یان کۆچی پۆڵە باڵندەیەک لەم ژیانە پروانین و تاقیبکەینەوە.

هەڵبەتە وێڕای ئەو هاندانە بۆ "سۆراغکردن" و چڕایەتیە نیگا ئامێزە، بەڵام مرۆ دەتوانێ راستەوخۆ بە پێچەوانەی لیۆتار بڵێ کە هەموو ئەوانە بە رێگای زمانەوە بەرجەستە دەکرێنەوە و دواجاریش دەکەوێتە ژێر رکێفی هێماکانی زانستی زامانەوانی ئابووریانە، کە لەوێدا هەمیشە جۆرە درزێک لە نێوان دەرپڕین و ناوڕۆکدا ئامادە دەبێت. بەڵام لیۆتار نکۆڵی لە بوونی ئەو درزە و رۆڵە پەرت و بڵاوکارە ناکات. ئەو تەنیا پێشنیازێک دەکا کە ئەو *درزە بزوێنەرانە لە نێوان ناوەڕۆک و دەرپڕیندا دابنرێت*، تاکوو بە مانایەک ئەو درزە بتوانێ خوولبخوات، بەمجۆرە تا مرۆ بەردەوام بتوانێ ئەو دەرپڕین و ناوەڕۆکە لەگەڵ یەکتردا ئاڵوگۆڕیان بکات؛ بۆ ئەوەی مرۆ بەردەوام نۆرەی شوێنی بەرکەوێت، تا *بەڵێ* و *نەخێر*، قبووڵکردن و رەتکردنەوە، ناوەکی و دەرەکی، بەرکەوێت.

بە واتایەکی تر لیۆتار پێشنیاز دەکا کە مرۆ توانای خۆی بە شێوەیەکی پەرادۆکسال/لێکدژ بەکار بێنێت تاکوو وەک *شەحنکەرەوەیەکی چڕایەتی* فشار دروستبکات. مرۆ بۆ ئەوەی بزانێت کە ئەوە کام بابەت بەخۆوە

دەگرێت دەتوانێت ناراستەوخۆ (وەک خوێنەرێک) دەرکی کاریگەرییەکانی ئەو *شێوازە* بکات کە لیۆتار *ئابووری لیبیدۆیانە*ی پێ نووسیوە. ئاوازی بەرز و وروژێنەرانەی کتێبەکە لە ئاراستە بێ پچڕانەکەیدا لەناخی خوێنەردا بە دەم ئاخاوتن – هاوارکردن-گۆرانی-سەما و بە *نووسینێک* بە دەم چەپڵەڕێزانی پەیڤە سەرهەڵگرتووەکانەوە بەڵگەکانی لۆگیک یان کۆلۆگیک گەمارۆ دەدەن.

لێ لە دیوێکی ترەوە خەونە وروژێنەرانەکەی لیۆتاری ئەوەیە کە گورزی خۆی لەناو بواری سیاسیدا بسرەوێنێت. دەبێ بگوترێ، کە لیۆتار، وەک سیاسیەکی چالاک لە رابردوودا تواناداره، هەر بۆیە، ئەو لە کەسانی تر زیاتر شارەزایە لەوەی کە ئاشنا بوون لەگەڵ نووسینەکانی مارکس چەند چێژدارە و کەم و زۆریش ئاگای لە گشت نەخۆشییەکانی مامۆستایە سۆسیالیستە خۆ بە زلزانەکانی پشت مێزەکانە کە خۆیان بە *مارکسی سیاسی* دەزانن و بۆ ئەوە دەژین تاکوو ئاماژە بەوە بکەن کە ئاراستەی مێژی نووسین بەرەو کام لا بکرێتەوە و لەوەش دڵنیا بن کە با_ـی **مێژوو**، **شۆڕش** و **ململانێی چینایەتی** لە پشتیانەوە هەڵبکات.

بە سادەیی دەتوانین بڵێین کە لیۆتار پێشنیاز دەکا کە لە روانگەی لیبیدۆیانەوە لە مارکس بگەین یان لیبیدۆیانە مارکس بەکار بێنین، وەک "بەرهەمێکی هونەری" مامەڵە لەگەڵ نووسینەکانی بکەین، لیوتاریش بە گاڵتە، ئیرۆنییەکی نەرمەوە ئەو *سەرمەستیە غەریزە سروشتیانە* بۆ مشتومالکردن ئاوەڵا دەکاتەوە، کە خودی مارکس لە بەرانبەر بابەتی لێکۆڵینەوەکانیدا، ،واتا پارە و سەرمایەدا هەستی بەو سەرمەستیە دەکرد.

بەمجۆرە بە گوێرەی خوێندنەوەی من بۆ ئابووری لیبیدۆیانە هەڵبەتە لیۆتار بە دوای ئەوەیە کە سەرمایەداری لەو ئابووریە لیبیدۆیانە "دوور بخاتەوە"، هەروا کاتێ لیۆتار رەخنە لە سەرمایەداری ئەمڕۆکە دەگرێت، ئەو بە دوای ئەوە نیە، کە وەک تۆڵە کردنەوەیەک لە سەرمایەداری وێنەیەکی نۆستالگی بۆکۆمەڵگایەکی نموونەیی نیشانبدات (بۆ نموونە کۆمەڵگایەکی بێ چین)، لیۆتار دەنووسێ: "سەرمایەش راهاتنێکی باشە، پڕیاری لە سێدارەدان یان قەسابخانە دانانە بۆ دەسەڵات و دامودەزگایە باوەکان، بەلانانێکی چالاکانەی جیهانبینیە قەتیسماو و دڵنیاییە جێبەجێکراوەکانە، نەشتەرگەریی مرۆڤێکی رۆبۆتییە لە شارەکان، جیهانبینی خەیاڵەکان و

جەستەی مرۆڤەکانە."
به دیدی لیۆتار دەبێ روانگەی ئەو جۆرە رەفتارە سیاسییە بەکار بێنین، نەک بە رەخنەیەک بۆ خۆ بە دوور گرتن بەڵکو بە پێچەوانەوە بۆ *دڵخۆشییەکی سەرمەستانە* بەکاری بێنین. واتا مەسەلەکە ئەوەیە کە چێژ وەرگرتن زیاتر بزوێنەر بکەین، کە ئەو چێژە بۆ لیۆتار بریتییە لە چڕایەتی و وەرچەرخێنەری. یان وەک لیۆتار خۆی دەڵێ: "ئەوە چییە کە دەبێت بگۆردرێت؟ نەبوونێک واتا دەبێ هەموو شتێک، گەیەنەری چڕایەتی بەبێ "دەراوێتە" کردن لە هەموو بەشێک لە جەستەی کۆمەڵگا رووبدات".
رەنگە مرۆ بتوانێ لەسەر ئەوە زۆر بپەیڤێ کە لێرەدا لیۆتار هەوڵدەدات ئەو چالاکییە سیاسییە لە مەیل چەپاندن، خۆ تەمبێ کردن و هەست بە تاوانباری کردنەکان رزگار بکات، هەروا ئەو رێککەوتنێکی داخوازیکراو لەگەڵ ئەو ئاگاییە نووشستە هێنەرە زێدە ناسراوە لای رۆناکبیرانی چەپرۆ ئەنجامدەدا، بە واتای لیۆتار ئەو نووشستە لای ئەو رۆناکبیرە چەپرۆیە هەمیشە لە بەرتەکێکی قووڵی ئەو سەربازانە دەچێت کە لە بەرەی رزگاری و ئازادیدا دەجەنگن.

5- لە فەلسەفەی مەیلەوە بۆ سیاسەتی مەیل (؟)

لە کۆتاییدا دەمەوێ مەسەلەی لیۆتار لە چڕکردنەوەیەکدا بخەمە روو. بۆچی ئەو فەلسەفەی مەیلە لیۆتاریانە پێی دەگوترێ ئابووری لیبدۆیانە؟ لیۆتار دەنووسێ، بۆ ئەوەی ئەو هەموو شلەژانە لێوان لێوە مەرجدارەی غەریزە و مەیلانە دەستنیشان بکرێن کە لە ئابووریی سیاسیدا لە ئارادایە و دروستکەری یارییەکانە، هەروا هاوکاتیش چونکە، هەرچەندە ملکەچکراوە، بە تەواوی ئەو سیاسەتە دەستنیشان بکرێت کە دەکەوێتە ناو شڵەژانەکان (غەریزەی ژیان)ەوە. لیۆتار ئەوە ساغدەکاتەوە کە ئەو لە *ئابووری لیبیدۆیانە* دا لەمدیو سەرتاپای فەلسەفەی سۆبژەکان و لەمدیو سەرتاپای ماتریالیزمەکانەوە هەڵوێستێک پێڕۆ دەکا، بەوەی کە ئەو بە چەقگرتنی لەسەر وزە و چڕایەتیەکانەوە سنووری خاڵە قەتیسماوە کلاسیکییەکان دەبەزێنێ. لیۆتار لە روانگەی *شوێنێک* ەوە دەنووسێت کە پێویستە مرۆ وێنای بکات، بەڵێ، واتا مرۆ بەخۆی لە خەیاڵاندنەوە ئەو

شوێنە بدۆزێتەوە و شێوەی پێببەخشێت بێ ئەوەی پێویست بەوە بکا کە بە شێوەیەکی ئاوەزیانە لە تایبەتمەندی ئەو شوێنە *تێبگات*. لەم کتێبەدا شوێن بە "توێژێکی بزۆک" پێناسە دەکرێت. ئەم شوێنە جەستە، پێست، شوێنێکە بۆ خرۆشاندن و دەرکردنەکان. ساتەوەختییێکی تێر بوونە. خرۆشاندنێکی نوێیە. هورووژان، خاو بوونەوە، هورووژانێکی نوێیە.

ئەوەی گرینگە لە ناوکۆیی مێژووی تیۆرییەوە ئەوەیە کە ئەو "دژە تیۆریە" خۆی بۆ پێشەوە رەپێشدەکا تاکوو شێوەکانی سیمۆتیک، دیالێکتیک و رەخنە تێکبشکێنێ، کە بەلای لیۆتارەوە ئەوانە هەموویان مانای "شێوەیەکی نێگەتیڤ لە هزراندن" دەگەیەنن. ئەم وێنا کردنە هزرییە نێگەتیڤە دەگەڕێتەوە بۆ ئەو یاریی مۆرالییە کلاسیکیانەی کە لە جیاکردنەوەی نێوان **باشە** و **خراپە** کە وەک دوو دژ بەرانبەر یەکتردا دانراون، لە پاڵ ئەوەشدا وەک بەردەوامییەکی راستەوخۆی ئەمەوە، ئەو شێوە هزر کردنە نێگەتیڤەی کە لیۆتار باسی دەکا، لەو جیاکردنەوەی نێوان راستی و ساختەیی، نێوان جوانی و ناشیرینی و نێوان دروست و نادروستییەوە... هتد، بەرهەمهاتوون. لیۆتار لە *ئابووری لیبیدۆیانە* دا ڕووبەڕووی تەواوی ئەو گریمانە بێمەرجانە دەبێتەوە و دەستنیشانیان دەکا، *چڕایەتییە/inensitet* هەڵچووەکانیش جەغدەکاتەوە، واتا هەموو چڕایەتییەکی هەست هەڵگر، غەریزە ئامێز و وزە بارگاویکراوەکان ئاوەڵا دەکاتەوە، کە لەناو هزراندن و لەناو برسیەتی زانیاریی مرۆڤایەتیانە بەدوای سۆراغێکی بەردوامی *واتا*دا، لە یارییەکی هاوپەیوەندن _ بەڵام بە شێوەیەکی داپۆشراو، بەرتەنگکراو.

لیۆتار رادەپەرموێ بۆ ئەوەی ئەو داپرانە لەگەڵ ئەو شێوە هزرکردن و دەرپڕینە باوەی کە بە گۆشەنیگا و شێوەی دەرپڕینی سادەکانیەوە، نەک بە رەخنە بە مانای تایبەتمەندانەی وشە و واتایە ناوەڕۆک هەڵگرەکانەوە، گەڵاڵە دەکا. گۆشەنیگا و شێوەی دەرپڕینەکان بە دەرپڕینێکی شەڕەنگێز و هەڵچووانەوە لە هەموو شێوەی رامانە فێرکراوەکان و شێوەی جیهانبینیەکان مەحفدەکاتەوە، کە هەندێ جار سنوور بەزاندی وشە هاوئاهەنگ دەکا تاکوو داڕشتنەکان، خوێنەر یان ژیان یەکسەر لار بنەوە و هەڕەشە لە داڕماندنیان بکات. بەڵام ئەو کارەی ئەو هیچ شتێکی زیان بەخش ناکات. چونکە سەرگەردان کردن بەرهەمدارە. ئەو سەرگەردانیە

موچڕکێک دروستدەکا تاکوو مرۆ خۆی دەستبکات بە بینین و هزر کردن، بەڵێ، بۆ ئەوەی لەو کاتەی کە لیۆتار دەست لە نووسین هەڵدەگرێت مرۆ ئارەزوویەک بۆ پەرە پێدانی نووسین دەستەبەر بکات.

ئابووری لیبیدۆیانە هاوشێوەی *ئەنتی_ئۆدیپۆس*ی دۆلوز و گۆتاری نەخشەکارییەکە بۆ ئەو "شەکەت بوونە تیۆری"یە گشتگیرەی کە ناو فەلسەفەی هەنووکەی فەرەنسیدا هەیە، *سەفەرێکە بەرەو پێشەوە* بۆ دەرچوون لەو شێوە ڕم هاوێژانە تەنیاییەوە.

مرۆ دەتوانێ لە پوختەکردنەوەیەکدا بڵێ ریشەی کێشەکانی لیۆتار لە *ئابووری لیبیدۆیانەدا* دەگەڕێتەوە بۆ ناو هێڵگەڵێک لە ئەزموونە بە هەست و سیاسییە بارگاویکراوەکانی و ئاوێتە بوونە لە زیدەبەدەرەکانی خۆی لەگەڵ دەقە مارکسی و دەروونشیکارییەکانەوە. لیۆتار خودی ئەو وێنا کردنە لەسەر ئابوورییەکی لیبیدۆیانە لە فرۆید وەردەگرێ و بە بیر کردنەوە لەسەر ئەو وێناکردنە بە ناوکۆییەیکی ترەوە شێوازێکی کەسایەتیانەی خۆی بەو وێناکردنە دەبەخشێت، کە مرۆ ئەو ناوکۆییە لای سادێ، نیتشە، باتالی، دۆلوز و ئەوانی تر دەبینێتەوە. لیۆتار بەو وێنا کردنە لەسەر ئابووری لیبیدۆ یان غەریزەی پاشەکەوتکردن شێوازێک پێشنیاز دەکا تاکوو خۆی لە *سەرمایە* و "سەرمایەداری" نزیکبکاتەوە، ئەمەش مانای ئەوە نیە کە ئەو بەم نزیک بوونەوەیە دەیەوێ سەرتاپای ئەو بەهایە هەستەکییەی کە لەناو وێنا کردنەکانی *یاری سەرمایەدا* هەیە رەتبکاتەوە. بە واتای لیۆتارەوە ئەوەی کە لە چەمکی وێناکردن، بە شت کراوەکان، زۆرداری، چەوساندنەوە روودەدەن، کە ئەوانە هەموویان بە بیرۆکەیەکی ئۆرگینالی کۆپی نەکراو/patenterad وە "/خێر" و "شەڕ" بونیات دەنێن: بیرۆکەیەکی داخراو و رقئەستوور، هەمیشەش مۆرالێکی بە شەڕ بارگاویکراوی لە پشتەوەیە. لیۆتار بە دژی ئەوە گەردوونێک پێکهاتوو لە غەریزە، وزە و جۆش و خرۆشی دەخوڵقێنێت. ئەو گریمانەیەکی بەهادارانەی بێلایەن دەخوڵێنێت کە رەنگە تەنیا دەکرێ بە خوڵقاندنی گریمانەگەلێکی تر لەمدیو خێر و شەڕە، لەمدیو مۆرالگەرایی و رۆحی رزگارکردن لە هەست بە گوناحکردنەوە شەڕی لەگەڵدا بکرێت.

لیۆتار بۆ ئەوە خۆی ئامادەباش کردووە کە لەگەڵ تەواوی ئەو بەناو *زانایانی تیۆری* یان "بە مەکینە کەری چەمکەکان" خۆی یەکلابکاتەوە، کە ئەو وا ناویان دەبات، کە دەشێ ئەو چەشنە تێگەیشتنەی لیۆتار لە فەلسەفە و ژیان و بوونە بە نائاوازگەراییەکی قووڵ لێکبدرێتەوە. بۆیە لیۆتار دەتوانێ پێشبینی ئەوە بکا کە هەموو ئەوانەی خۆیان بە نوێنەری حەقیقەت/راستییەکان دەزانن و وەک

نوێنەریش لای خەڵک قبووڵکراون کە هەر بزانە "دێوجامەی باڵندەی فاشیزم" هەڵبگرن و بە دژی ئەو بیشەکێننەوە. هەڵبەت لیۆتار لەبەرانبەر ئەو جۆرە رەخنەیەدا بە هاندان و لە ئامێز کردنی ئومێدەوارییەکانی گشت ئەو "جۆش و خرۆشیە بچووکانە"، گشت ئەو بزاڤە دژە هەرارکیکراو و دژە باڵادەستیانەی کە کاکڵەی ئەو کۆمەڵگایە پیشەسازیە بەرجەستە دەکەنەوە داکۆکی لە خۆی دەکا. هاوکاتیش ئەو لەو رۆژگارەدا دەرپڕێنێک بەدیدەکا کە بەوە دەتوانێ داڕمانی بەهای **حەقیقەت**، **یەکایەتی** و پێودانگی مەبەستەکان مەزەندە بکات. ئەو هاوسۆزە لەگەڵ *سیاسەتی کەمایەتییەکان*، سیاسەتی کەمایەتییەک، کە بە مەبەستی هەندی خاڵ و بێ ناوەند کردنی شەڕەکان تاکە روانگەیەک لەوەدا ئەوە کە قەیرانەکە *فووڵتیر بکاتەوە* و ئەو قەیرانەش بگاتە چڵەپۆپەی تەقینەوە بەمەش زەمینەیەک بۆ شتێکی تر و نوێ ئاوەڵا ببێتەوە.

بۆیە ئامانجی سیاسی لیۆتار ئەوەیە کە *هێزی بزاڤە لاوازەکان* پەرە پێبدا. لیۆتار پەیامی کۆدەتایەکی بێ زیان/برینداز نەکراو رادەگەیەنێت کە ئەوەش سەرتاپای گروپە چەوساوەکان، سەرتاپای بێدەسەڵاتەکانی سەر گۆی زەوی بەخۆیەوە دەگرێت، بەلای لیۆتارەوە ئەوە ریسوایی/سکاندالێکی گەورەیە، چونکە ئەو چەوساوە و بێدەسەڵاتە لاشەڕانە/ناڕوشێنەرانە کە بەشی زۆرینەی مرۆڤایەتی پێکدێنن. واتا لیۆتار خۆی دەکات بە زمانحاڵی"کەمایەتییە" سیاسییەکان کە زۆرینەیەکی گەورە، سەرتاپای چەوساوە و بێدەسەڵاتان لە خۆیدا *کۆدەکاتەوە*. ئەمەش تێرامانێکی سیاسی _ شاعیرانەیە بۆ "کودەتایەکی لاشەر، کودەتایەکی بێ *سەر* و بێ *کلکە*، بێ هیچ ماڵێکی جێگیر، بێ بەرنامەیەکی بە دام و دازگا کراو و بێ پرۆژەی پرۆگرامێکی سەقامگیر."

فەلسەفەی مەیلی لیۆتار بە ئاماژە کردن بۆ جەستەی گشت مرۆڤ و کۆمەڵگا و گشت زون/شوێنە هەوەسدارەکان دەستپێدەکا و سەرهەڵدەگرێ و، بە ناوی حەز و چێژ وەرگرتنەوە دەخوازێ مرۆڤەکانی گشت وڵاتەکان لەسەر خاکێک کە وەک جەستەیەکی زەبەلاحە لە *ژیان* کۆبکاتەوە، کە ئێمە هەمووومان بەشێکین لەو زەوییە، کتێبەکەی خەتم دەکا، بەمەش دەرفەت بۆ *چێژ وەرگرتن* ئاوەڵا دەکاتەوە، بۆیە بە لای لیۆتارەوە ئێمە *بەرپرسیارین* لەوەی کە بە شێوەیەکی گونجاو سەرپەرشتی ئەو زەوییە بکەین.

بەشی شەشەم

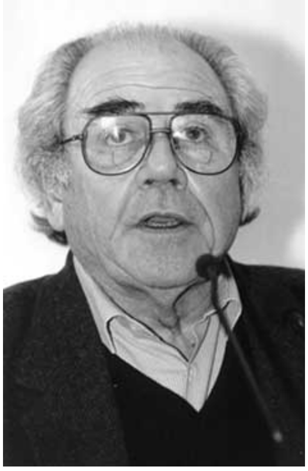

ژان بۆدلیار

خوێندنەوەی بۆدلیار

1- هێمایە ئیرۆتیکییەکان

ژان بۆدلیار/ Jean Baudrillard، لە ساڵی 1929 لە دایکبووە، کۆمەڵناسێکی فرە جەربەزە و هزر زەنگینی فەرەنسییە، پرۆفیسۆر بوو لە زانکۆی Nanterre_universitetی پاریس . بۆدلیار بە گشتی لە لێتۆژینەوەکانیدا *رەخنە لە کەرەسەی چەمکە ترادیسیۆنەکانی کۆمەڵناسیی و بواری لێتۆژینەوەکان* دەگرێت. بۆدلیار لە بەرهەمە رەخنەییە جڤاکییەکانیدا دەخوازێ شێوەی تێگەیشتنە باوەکان نیشانبدا، کە لەوێدا ئیتر ئەو شێوە تێگەیشتنە مارکسیستیە چیتر توانای پیادە کردنیان نەماوەتەوە لە ئاست کۆمەڵگایە هاوچەرخەکاندا.

بە لای بۆدلیارەوە، هۆکاری ئەمەش ئەوەیە، کە ئەو کۆمەڵگایە هاوچەرخە _ بە گشتی ئەو کۆمەڵگایە پیشەسازییە بە تەکنیک کراوە ئاڵۆزە بە تایبەتیش ئەو کۆمەڵگایە سەرمایەدارە هاوچەرخە _ رەنگدانەوەی *شۆڕشی بەهایەکانە*، واتا ئاکامگیری وەرچەرخانێکی سەرتاسەری بوو لە شێوازی جیهانبینیەکان بۆ پێوانەی ئابووری و هاوکات بە گشتی ئاکامگیری وەرچەرخانێک بوو لە تێگەیشتنی بەهای ناوەڕۆکی ئەو جیهانبینییە. لە روانگەی بۆدلیارەوە تێگەیشتن لە نرخی گۆڕینەوەی کەرەسە و شێوەکانی گۆڕینەوە لەم کۆمەڵگایە هاوچەرخەدا ئێمەی بەرەو ئەمدیو شێوەکانی ئەو گۆڕینەوەیە، بەرەو شێوەیەکی رادیکالانەی نوێی نرخ پەلکێش کرد، لە ئاکامی ئەمەشدا لە پێناوی گرینگایەتی نرخی کەرەسەدا تەواوی دەلالەتەکان ونبوون. گرینگی نرخی ئۆبژە/شتەکان کران بە نرخێکی سیمبوولی رووت، ئەمەش مانای ئەوەیە کە گرینگی مەبەستی شتە بەرچاوەکانە، کە بۆ نموونە لە رێگای ریکلامەوە دەکرێنە کۆمەڵی نرخی خەیاڵیانەی ماتماتیکی.

بۆدلیار لە بەرهەمەکانی بەراییدا وەک: *سیستەمی ئۆبژە/شتەکان* _Le *Système des Objects*، 1968، *کۆمەلگای بەرخۆر* _La Socièté Consommation، 1970، *رەخنەیەک لە نیشانەکانی ئابووریی سیاسی* _Critique de 'lEconomie Politique du Signe Paur une*، 1972 و *ئاوێنەکانی بەرهەمهێنان*_Le Miroir de le Production*، 1973دا، ئەو گەردوونە کولتورە تێکنۆلۆگییەی ئێمە وەک جیهانێک کە نیشانە/sign

باڵادەستە بەسەریدا پێناسە دەکا. لە ژیانی ئابووریدا ئەو شتانەی کە پێکەوە ئاڵوگۆڕ دەکرێن چیتر وەک ئامرازە بەرخۆرییەکان، پێداویستیەک بۆ تێرکردن یان چێژ وەرگرتن، داوا ناکرێن و بەرهەمناهێنرێن، بەڵکو شتێکی تر لە پشت ئەو ئاڵوگۆڕکردنەدا لە یارکردندایە. بەڵام کام یاری؟

بەڵی، هەروەک چۆن بە پڕوای فرۆید خەون ڕەنگدانەوەی نائاگاییە، بە واتای بۆدلیاریش بە هەمان شێوەش ڕیکلام، مۆدە و بازاڕ مانای ژیان و ئاراستەکانی یان ئامانجە دیاریکراوەکانی ئابووری بەرجەستە دەکەنەوە. بۆیە بە دیدی بۆدلیار، ئێمە بەرخۆرین. بەڵام ئەوەی کە ئێمە بە بەرخۆری دەکەین *نیشانەی کەرەسەکانە*، نەقش و کۆدە کۆمەڵایەتییەکانە. بە واتایەکی تر، ئێمە خودی کەلوپەلەکان بەکار ناهێنین و بەرخۆریان ناکەین، بەڵکو ئێمە ئەو سیمبوول وێنانەی سەر ئەو کەلوپەلانە و کۆدە کۆمەڵایەتییە باوەکان بە گرینگ دەزانین و بەکاریان دێنین.

بۆ نموونە لە ساڵی 30 یەکاندا کاتێ هێنری لێفێبڤرێ Henri Lefebvre سەرپەرشتی فەلسەفە و کۆمەڵناسی دەکرد، کۆمەڵگای وەک یاری شانۆ پێناسە دەکرد، واتا کۆمەڵگایەک کە لەوێدا هەموو شتەکان بۆ سەیر کردن لە ڕوویەکی دەرەکی دانرا بوون و هاوکاتیش نەشدەکرا کەسێک لەو کۆمەڵگایەدا "یارییەک" بە مانای ڕەخنەیی_هەڵکاڵین_گۆڕانکاری خۆی ئەنجامدات. بەمجۆرە لە ڕوانگەی ئەو لێکچوواندنەوە بۆدلیار لە تەواوی بەرهەمەکانیدا خۆی بۆ قسە کردن لەسەر ئەو "کۆمەڵگایە سیمبوولیکە" تەرخان دەکا. یەکێک لە بیرۆکە سەرەکییەکانی بۆدلیار لەسەر ئەوە بونیاتکراوە کە لە کۆمەڵگایەکەماندا ئەو سیستەمەی کە کەلوپەل و ئۆبژەکان دروستی دەکەن *وەک زمانێک* ئۆرگانیزە کراوە، ڕێکخراوە.

دەکرێ وەک بە ڕادیکالکردنێکی مارکس لەو بیرۆکەیە تێبگەین، کە ڕەنگە بۆدلیار بەهرەی لەو تێرامانە ڕەسەنەی ژاک لاکان وەرگرتبێت کە لە لێۆڵینەوەکەی لەسەر فرۆید باس لەڕوانگەی دروشمی ئەو "نائاگاییەی کە وەک زمان ئۆرگانیزە کراوە" دەکا.

واتا بۆدلیار لە گۆشە نیگای دەربڕین و ئاڵوگۆڕی/کۆمینەکەسۆنی سڕکراوەوە ڕاڤەی کۆمەڵگای بەرخۆر و ئەفسانەکان و ستروکتورەکانی

دەکات؛ کە یاسای ستروکتورە ئابوورییەکانی ئەو دەرپڕینە سڕکراو و ئاڵۆگۆڕییە سڕکراوانە هەمیشە گەمارۆمان دەدەن.

بەڵام سەرەتا دەمەوێ بە پوختی پێناسەیەک بۆ یەکەمین کتێبی بۆدلیار، *سیستەمی ئۆبژە*، بکەم. بۆدلیار هەر زوو لە پێشەکی ئەو کتێبەدا بە کورتی خاسڵەتی ئەو پرۆژەیە دەناسێنێت: "ئایا مرۆ دەتوانێت ئەو فرە رەهەندە لە ژمارە نەهاتووانەی ئۆبژە/شتەکان وەک ناوچەیەکی سەوزایی یان جیهانی ئاژەڵان لەگەڵ رەگەزەکانی هێڵی ستوونی و هاورەگەزەکانی دەستنیشان بکات، کە کتوپڕ لەگەڵ رەنگ گۆڕین و رەگەزەکان خەریکە لەناو بچن؟ کولتوری شار بە جۆرێک دەبینرێت کە نەوەیەکی زۆر لە بەرهەمهێنان، مەکینە و *شتومەکەکان* بە شێوەیەکی خێرا بە دوای یەکدا بەرهەمدەهێنێت _ کە لەو بەراوردەدا مرۆڤ وەک رەگەزێکی دەگمەنی جێگیر نیشاندراوە. ئەو دروشمکارییە گەشە سەندووە ئەوەیە کە هەموو ئەو شتانەی کە لەو دەوروبەرەدا پەیدا بوون لە خودی سەرهەڵدانی رەگەزە لە ژمارە نەهاتووەکان تایبەتیتر نین. بەڵام ئەوەی کە پاشان دێتە کایەوە کە خودی مرۆڤ لەسەر ئەو شتانەدا نیشانەی داناوە. لەو چرکە ساتەشەوە مرۆڤ دەستی کرد بە سیستەماتیزە کردنی ئەو نیشانانە، هەروا هەر خودی مرۆڤ لەهەمان دۆخدا لەو ئێنسیکلۆپیدیایە گەورەیەدا پوختەیەکی بناغەیی لەسەر لایەنی پراکتیکی و تەکنیکی ئۆبژەکان تۆمار کرد، کە خودی مرۆڤ دونیای ئەو ئۆبژانەی پێکدەهێنا. دواجار ئەو هاوسەنگییە بەربڵاو بوو: ئۆبژە رۆژانەییەکان (ئێمە قسە لەسەر مەکینەکان ناکەین) شێوە دەگرن، پێویستی بەرفرە دەبێت، بەرهەمەکان لە دایکبوون و مردنیان خێراتر دەبن، فەرهەنگی وشە ناوێک بۆ ئەوانە پێشنیاز ناکا. ئاخۆ، لەو دۆخەدا مرۆڤ دەتوانێ بە دەستنیشانکردنی دونیای ئەو ئۆبژەنەی کە لەبەرچاواندا گۆڕانیان بەسەر دادێت ئومێدەوار بێ و سیستەمێک بۆ پێناسە کردنیان پێکبهێنێت؟"

بۆدلیار لە درێژەی ئاخاوتنەکانیدا بەمجۆرە بیرۆکەکانی رادەگەیەنێ:

"مەسەلەکە بەند نیە بەوەی کە بە رەچاوکردنی راڤەیەک لە یەکەیەکی ئامانجگەراییدا ئەو ئۆبژانە لە روانگەی کایەی خۆیانەوە یان لە گۆشەنیگای پایەکانیانەوە ە پێناسە کراون، بەڵکو مەسەلەکە بەندە بە پرۆسەی ئەو هێزەی کە مرۆڤ لە پەیوەندی خۆید لەگەڵ ئەو ئۆبژانە و بە

کاریگەرییە دوو لایەنی و پەیوەندییە سیستەماتیکەکانی مرۆڤایەتییەکەی، کە ئەمانە خۆی لە خۆیدا پێکهێنەری ئەو سەرەنجامەیە."

کەواتە بەلای بۆدلیارەوە خودی ئۆبژە سەرنجکێش نیە بەڵکو ئەو پەیوەندییەی نێوان ئۆبژە و مرۆڤ جێگەی سەرنجە: بە واتای بۆدلیارد پەیوەندیە سیمبوولییەکان دروستکەری هەم مرۆڤ و هەمیش ئۆبژەن، مرۆڤیش لە دووانە مانایەکدا هەرچەندە کە خودی ئەو مرۆڤە بوونەوەرێکی ئاخێوەرە هاوکاتیش دەتوانرێ _ تەنانەت بە رێگای ئۆبژەشەوە _ *رازی بکرێت*.

بۆدلیار لە دەقە جوان و لێوان لێو لە هزرەکەیدا دەربارەی ئۆبژە ئەنجامگیریەکی لێکئاڵاو لەمەڕ وردەکارییەکانی کۆمەڵگای بەرهەمهێنەر و بەرخۆرانە پێشکەش دەکا: ئۆبژەی نوێ، بەردەوام بەرهەمهێنانی ئۆبژەی نوێ، ئەرکی نوێ، ئامێری ئۆتۆماتیکی، هەموو جۆرە شتێکی پروپوچ، دۆزینەوەی نوێ، هەڵبەستنی بیرۆکە، ئیشی کڕین و فرۆشتن ... بەرهەمدەهێنێت. لە روانگەی بۆدلیارەوە ئەو "نوێکردنەوە" تەکنیکییە فێر بوو ببێتە *وزەی جۆشدانی شۆڕشگێڕانەی* رۆژانەی ژیان. هاووڵاتییە ئاساییەکانی کۆمەڵگا، نموونەکانی بەرخۆری، کە لە هەموو شوێنێک لەماڵەوە (لە ژیانی تایبەتی خەڵکدا) بۆ سەرنجکێشکردن، خۆشی دەستکرد و بەرفرەکردنی بەرخۆرەکان، سەرگەمن بە دوای راوکردنی نوێکردنەوەی کارگەی ئۆتۆمبیل، ریکلامکردنەوە؛ سەرقاڵن بە دوای پەیدا کردنی زیاتر و زیاتر کردنی پارە، وزە و خەونەکان، بۆیە ئەمانەش گرینگترین بوارن کە بۆدلیارد لە *سیستەمی ئۆبژە* دا باسیان دەکا.

بە خۆ نزیکردنەوەی بەرخۆران لە ئۆبژەیەکەوە بۆ ئۆبژەیەکی تر، لە خودی ئۆبژەوە بۆ ئەو وێنانە، لە وێنەی ئۆبژەیەکەوە بۆ زمان_گوتار لەسەر ئۆبژە و لە دوا مۆدێلەوە بۆ ئەو مۆدێلەی بەڕێوەیە، کە بە واتای بۆدلیار ئەو بە بەرخۆر_ئۆبژە بوونە بۆ بەربڵاو بوونی کەلوپەلی ئەو رەفاهیەتە و کردە بێوێنەکانی "ورێنە" دەکا، کە هەموو مرۆڤەکانی ئەو کۆمەڵگایە رەفاهیەتە تا ئەوپەڕی بەو لۆگیکە کە باڵادەستە بەسەر دۆخ، رێکخەریی و شێوەکانی ئیشکردنی ئەو "ئۆبژە، شتومەکە" نوێیە سەرقاڵن.

بەمجۆرە بۆدلیار گریمانە بێمەرجیەکەی خۆی دەخەملێنێت. بەڵام ئەو بۆچوونە زۆر جار دووپاتە و قووڵکراوەتەوە کە بۆ ئێمە ئەو شتنانەی کە بۆدلیار

شیاندەکاتەوە وەک "راستییەکی بەڵگەنەویست" قبووڵمان کردووە. بۆیە ئێمە هەموومان دەتوانین پشتگیری لە بۆچوونەکانی بۆدلیار بکەین.

پاش ئەوە بۆچوونێکی تری بۆدلیار دێتە ئاراوە، کە وەک گریمانەیەکی رەسەنی کارەکانی ئەو ئاماژەی پێدەکرێت. ئەو گریمانەش باس لەوە دەکا کە ئۆبژە/شت، کەلوپەل و وێنەکان هەر تەنیا بۆ بێخەوشکردنیان زیاد لە پێویست خشت و دڵگیر ناکرێن، بەڵکو ئەو کەلوپەل و وێنانە بەر لە هەموو شت بە رێگای ریکلام و پروپاگەندەوە بە شێوەیەکی نادیارانە ناوەڕۆک و ئاراستەیەکی تر وەردەگرن. ئێمەش لە باڵاترین شێوەدا بۆ ئەو ئۆبژە/ شتانە وەک جۆرە مۆدێلێکی کۆمەڵگا ئامادە دەکرێین و بە هەمان شێوەی کەلوپەلەکان وەک ئەوەی "ئازادی" و "بەختەوەری" کانمان بن، بەسەر ئێمەدا پەرشدەکرێنەوە: ئەو سیستەمە بەرهەمهێنەرە هاوچەرخە بووکە شووشەیەکی سەرنجکێش بەکار دێنێت بۆ ئەوەی ئاراستە و بەهای کڕیارە ئاشقە ئازادی و تێنووەکان و تاکەکەسە کۆنترۆلکراوەکانی جڵەو بکات.

ئەو شتومەکە جودایانەی کە رۆژانە گەمارۆمان دەدەن ناوەڕۆکە ماددی و مانای کاریگەرییە کردەییەکانیان پووچ نابنەوە. ئەو شتومەکانە بە گوێرەی رەوتی ئامانجی کەلوپەلەکان، بازنەی ناکۆکیەکان و دابەشکاریی پێویستییەکانی دونیای ئۆبژە، دەقگرتنی ئۆبژەکان بە پێی ئاڵوگۆڕی مۆدەکان پەرە دەسێنن _ بە دیدی بۆدلیار سەرتاپای ئەوانە تەنیا شتگەلێکی *ساختەن* کە نابێ رێگە بدەین ئێمە فریو بدەن. نابێ نمایشکردنی ئەو ئۆبژە ساختانە بۆ کاتێکیش بە جۆرێک سەرنجمان رابکێشێت کە ئەوە فەرامۆش بکەین یان ئاگامان لەوە نەمێنێ کە ئەو ئۆبژانە بەردەوام لە هەوڵی ئەوەدان بچنە ناو یەکەی سیستەمێکی سیمبوولی، هەروا مرۆ تەنیا بە روانگەی وێنا کردنی ئەو سیستەمە سیمبوولیکەشەوە دەتوانێت بیر لە چەمکێک لەسەر ***بەرخۆری*** بکاتەوە، واتا بە خۆی لەسەر بەرخۆری تیورییەک گەڵاڵە بکات.

ئەوەی کە بۆدلیار لە *سیستەمی ئۆبژە/شت* دا راڤەی دەکا لۆگیکی ستراتیژی یەکایەتی ئۆبژەیەکی نەخشە بۆ داڕێژراوە، بۆدلیار ئەو جۆرە لۆگیکە تاووتۆ دەکا، کە لە نێوان ستراتیژییەکانی باری دەروونی تاکەکەس ئەرکی کۆمەڵگایەکی مەرجدار بە شێوەیەکی ریشەیی نەشونما دەکات،

هاوکات ئەو لۆگیکە لە لایەک لە نێوان میکانیزمی پرۆژەکان و لەلایەکی تریشەوە لە نێوان یارییە ئاڵۆزەکانی مۆدێلەکان و مۆدێلە یەک بەدوا یەکەکانەوە بە قووڵی لە گەشە کردندایە.

بەمجۆرە بۆدلیار لە بەرهەمەکەی یەکەمی خۆیدا لە روانگەیەکی کۆمەڵناسییەوە لێکۆڵینەوەیەکی دەروونشیکاری سیمۆلۆژی/نیشانەناسیانە لەسەر پەیوەندییە هەمەجۆرەکانی دیکۆری ماڵ، کڕینی ئۆتۆمبیل، مێشوولەی مۆدێل، کۆکردنەوەی شتە هونەرییەکان، چاڵاکی، پاشەکەوتکردنی وزەی کارەبا و ... هتد دەخاتە بەر ئەنجامدەدات. بەلای بۆدلیار و ئێمەوە ئەو ئەرکە بریتییە لەوەی پێویستە "دیقە بدەین" کە لە روانگەی مرۆڤەوە ئەو دیاردانە چۆن ئۆرگانیزە دەکرێن، چۆنیش ژیانی تاکەکەس و هاوبەشی مرۆڤەکان لە نێو ئەو تۆڕە پێکهاتووە لە نیشانە_شتگەل و پاشان کاریگەریی نیشانەکان ئۆرگانیزە دەکرێن، کە لە یەک کاتدا ئەو پەیوەندییانە لەگەڵ ئۆبژە/شتدا هەم واقیعی و هەمیش خەیاڵیانە لەگەڵ یەکتردا لێکئاڵاو دەکردێن.

کتێبەکەی بۆدلیار *سیستەمی ئۆبژە* کە لە 1968 نووسیویەتی هەتا ئەو ئاستە بپردەکا. بەرهەمەکەی تریشی بریتییە لە *کۆمەڵگای بەرخۆر*/*Konsumtionssam**hälle**t* کە ئەو کتێبە وەک قووڵکردنەوەیەک پەرەپێدانێکە بۆ کتێبەکەی پێشتری. ئەو کتێبە لەسەر ***بەرخۆر/Consommation***، ئەفسانە و ستروکتورەکانی ئەو بەرخۆریە دەئاخڤێت.

بۆدلیار لەو کتێبەدا بەم جەغتکردنەوە دەستپێدەکا کە بەرخۆریی بووە بە *مۆراڵی* رۆژگار و جیهان. ئەو هەنگاوێک زیاتر دەچێتە پێش و رادەگەیەنێت کە بەرخۆری لە رەوتێکدایە خەریکە بنەمایەکانی چیەتی مرۆڤایەتی لە گۆڕ بنێت، ئەمەش بەلای بۆدلیارەوە لەگەڵ هزری ئەوروپییدا هاوسەنگە کە ئەو هزرە هەر لە رۆژگاری گرێکی کۆنەوە لەو هەوڵەدا بووە کە رەگ و ریشەی نێوان ئاوەز/ئەقڵی مرۆڤ و نێوان ئەفسانەکانی پەرە پێبدات. بۆدلیار هەر لە ئاکامگیریی بەرهەمەکەی یەکەمیدا *سیستەمی ئۆبژە* دا نەخشەی بۆ بەرهەمی *بەرخۆر* کێشاوە. بۆدلیار دەنووسێ: "مرۆ دەبێ هەر لە سەرەتاوە ئەو بەرخۆرییە وەک پەیوەندییەکی کارا (نەک تەنیا لەگەڵ ئۆبژە/شت، بەڵکو لەگەڵ هاوبەشی و لەگەڵ جیهانی دەوروبەریش)

ببینێت، هەروا وەک جۆرە دووپاتە کردنەوەک لە چالاکی سەیری بکات کە تەواوی سیستەمی کولتوریی ئێمە بەو دووپاتە بوونەوەیە بونیاتنراوە ."

بۆدلیار لە کۆمەڵێ راڤەدا _ کە بە دەروازەیەکەیەکی روون و ورد لەسەر کتێبەکەی رۆلان بارت *میتۆلۆگی* (1957) دەستپێدەکا _ ئەوە نیشاندەدات کە ئەو رێکخراوە تەکنۆلۆگییە زلانە چۆن زنجیرەیەک مەیلی نوێ و بێزارکارانە دێننە گۆڕێ، بۆ نموونە هەراکیەکی کۆمەڵایەتی تازە دادەهێنن کە ئەمانەش دەبن بە جێگرێک بۆ ئەو دابەشکاریی چینایەتییە باوانە، ئەو ***میتۆلۆگییە نوێ***یە بەمجۆرەیە: بۆدلیار دەنووسێ "مەکینەی جڵ شۆردن وەک ئامرازێک (ئامانجی شتومەک) خزمەتدەکا و رۆلی رەگەزی رەفاهییەت، باڵادەست_یان هێمای پایەداری/ستاتۆس... هتد دەگێڕێت. لە مانایەکی راشکاودا خودی بواری هێمای پایەداریی دونیای بەرخۆری پێکدێنێت. لێرەدا هەموو جۆرە ئۆبژەیەک وەک رەگەزێکی واتا هەڵگر جێگەی مەکینەی جل شۆردن دەگرنەوە. بەمجۆرە لە لۆگیکی نیشانەدا بە گشتی وەک لۆگیکی سیمبوولەکان چیتر بە کردەکانی *سنووورداری* یان پێویستییەکی *دیارکراو* گرێنەدراون. بۆیە ئەو سیمبوولانە شتێکی تەواو جیاواز دەگەیەنن، کە یان مانای لۆگیکی کۆمەڵایەتی یانیش لۆگیکێکی سنووردار رەدەگەیەنن. بەڵام ئەو سیمبوولانە پێکەوە خزمەت بە دەرپرینی جولانەوە و نائاگایی دەکەن."

بۆدلیار بە مانایەک لە مانایەکان لەو کتێبەدا هەم سوورە لە رەخنە گرتن و هەمیش بە جۆرێک هەڵگری مۆراله". ئەو لە هزر کردنەوەدا چالاکی رەخنە دەستنیشانکراوە بە لۆکالیکراو و بە مۆرالیکراوەکان فەرامۆشدەکا و زیاتر و زیاتر دەبێت بە کەسێکی تێراماوانە، کە بۆدلیار خۆی بە بەرهەمە بچووکەی لەسەر فۆکۆ لەمەڕ ئەوەدا شایەدییەکی راشکاومان پێدەبەخشێ. بەڵام بۆدلیار *لێرە* ئاماژە بۆ ترسی رامان و بێگانەییەک دەکا کە بەدوامانەوەیە: وەک چۆن کۆمەڵگای سەدەی ناوەڕاست هاوسەنگی خۆی لە نێوان خوا و شەیتاندا دەبینیەوە، کۆمەڵگاکەی ئێمەش هاوسەنگی خۆی لە نێوان بەرخۆری و هەڵکالین بە رووی ئەو بەرخۆرییە دەبینێتەوە.

هەڵبەت لە کۆمەڵگای سەدەی ناوەڕاستدا دەکرا بۆ دروستکردنی سحربازییەکی رەش خوانەناسەکان و دەستە و تاقمی خەڵک لە دەروبەری شەیتاندا کۆببنەوە. کەچی بە پێچەوانەی ئەوەوە سیحربازی ئێمە

سـیحرێکی سـپییە. ئیتـر لـە کۆمـەڵگایـەکـی ناپێویسـت چیتـر بێپروایـی، خوانەناسـی جێگەی نـەمـاوەتـەوە. ئێمـە لـە کۆمـەڵگایـەکـی سـیخناخکراو. کۆمەڵگایەک کە لە ئەفسانەکانی خۆی زیاتر هیچ ئەفسانەیەکی تری نیـە، لەبەرانبەر بیمارییەکی سپیی داخراودا وەستاوین."

لێکۆڵینەوە ئەکادیمییەکەی بۆدلیار لەمەڕ کۆمەڵگای بـەرخـۆر دەقێکـی کۆمەڵناسـانەی ناوەڕۆک فرە زەنگین و سـەرنجکێشـە، هەڵبـەت ئـەو نموونـە گریمانــەییانــەی کــە بۆدلیــار بــەکاریــان دێنێــت رەنگدانــەوەیــەکــی دوونەیی/دوالیستانەیان هەیە. بەڵام بۆدلیار جارێکی تریش ئەوە بە ئەرکـی خـۆی دەزانێـت کـە سـەرتاپای ئـەو ئـۆبژە بـەنگخواردووانـەی دەروبـەرمـان گەمارۆبـدا، کـە ماسـمێدیا بـە شـێوەیـەکـی راشـکاوانە ئـەو ئۆبژانـە گـەورە دەکەنەوە، کە رەنگە زیاتر تیڤی/tv - بە بەرنامە سـەرگـەرم کـەر، تـەمبـەڵ کەر و ئامرازە کۆنترۆلکارەکانی ئەو ئۆبژانە گـەورە بکاتـەوە و تاسـو لووسـیان دەکات، کە ئەو بەرنامانەش بەسەر هەمووماندا کاریگەریی هەیە.

رەخنـەیـەک لـە نیشـانـەکـانی ئـابووری سیاسـی نـاوی کتێبێکـی تـری بۆدلیارە. ئەو کتێبە راستەوخۆ درێژەدانی هەردوو کتێبـەکـەی پێشـوویەتـی، کە بەشێک لە کۆوتاری "ئەرکـی نیشـانە و لـۆگیکی چـین" پێکـدێنێت. لـەم کتێبەدا بۆدلیار جەغت لەسـەر ئەوە دەکاتەوە کە ئەو حەقیقەتەی کە لەمێژە لە بواری کاروباری بەرهەمهێنانی *ئابووردیدا* دانی پێدانراوە، واتا لـەو بـوارەدا بەهای بەرهەمهێنان هیچ مانیەکی نیـە، بۆیـە لـە رۆژگـاری ئـەمڕۆمانـدا بـە گشـتی دەبـێ لـە بـواری بـەرخـۆری و سیسـتـەمـی کولتوریمانـدا دان بـەو بەهای بەرهەمهێنانەدا بنرێت.

ئەمەش مانای وایە کە هەموو شـتێک لـە سیسـتـەمـی کولتوریمانـدا – تـەنانـەت بـە بـەرهـەمـە هونـەریـی، رۆشـنبیریی و زانسـتییەکانیشـەوە راستەخۆ وەک *نیشانە* sign, tecken/ و *بەهای گۆرینەوە* بەرهەمدەهێنـرێن. بەمجۆرە ئەمڕۆ "بەرخۆری" پێناسە کردنی ئەو قۆناغەیە، کە لەناو شێوازەی بـەرهـەمهێنـانی سـەرمایـەدارییـەدا کـە بـە شـێوەیـەکـی سـیمبوولی سیستەمەکەی داڕێژراوە راسـتەوخۆ کـەلوپـەل وەک نیشانە و نیشـانەش وەک کەلوپەل لە ئاڵوگۆڕییەکی دوو لایەنیدا بەرهەمدەهێنرێت،

بۆدلیـار لـە چـەنـد روانگـەیـەکـەوە نـەخشـە بـۆ رامـانێکی سـێمۆتیکی- کۆمەڵناسـی دەکێشیت، کە دەبێ رەخنە لە نیشانەی ئابووری سیاسـی بە

چ شێوەیەک بێت و ئەنجامەکەشی چۆن بێت. بەمجۆرە ئەگەر ئەو نیشانە ئابوورییە سیاسییە وەک تیۆرییەکی گشتی لەمەڕ پێویستییە مرۆڤایەتییەکان تەماشا بکەین ئەوە ئەوکات دەکرێ جۆرە بنەمایەک بۆ *راڤەیەکی پێویست* پێشەکەش بکەین.

لەم روانگەیەوە بۆدلیار شێوەی *نیشانە* لەسەر مۆدێلی راڤەکارییەکەی مارکس سەبارەت بە شێوەی بە *کاڵاکردن* راڤە دەکات. بۆدلیار بەمجۆرە گریمانە سەرەکییەکەی دەخاتە روو: وەک چۆن لە روانگەی مارکسەوە کاڵا هاوکات بەهای گۆڕینەوەشە، لە روانگەی بۆدلیارەوە بەهای کاڵا هاوکات هەم دەربڕینە و هەمیش کاکڵەیە، کە ساوسێر زووتر ئەوەی سەلماندووە. بە هاوشێوەی کاڵا بەمجۆرە نیشانە/teckenش لە دوو ئاستدا داوای راڤەیەک دەکا، بۆدلیاریش بە هەمان شێوەی ئەو رەخنە رادیکالەی کە مارکس لەسەر چەمکی ئابووری سیاسی کلاسیکی (ئادەم سمیس، ریشاردۆ) ئەنجامیدا، دەستدەکا بە گەمارۆدانی گشت ئامرازەکانی چەمکی سیمیۆ-زانستی زمان.

لە *ئاوێنەی بەرهەمهێنان* دا کە ساڵێک دوای ئەو بەرهەمەی پێشتری نووسراوە، بۆدلیار کار و بەرهەمهێنان دەخاتە ژێر راڤەیەکی رەخنەییەوە. بۆدلیار دەپرسێت، ئایا ئەو چەمکانە لەگەڵ ئەو کۆمەڵگایە پیشەسازییەی کە لە دەوروبەرماندا پەرە دەسێنێت دەگونجێن؟ مەبەست چیە لە "بەر لە پیشەسازی"؟ ئایا فەلسەفەی رۆشنگەریی کاری-بەرهەمهێنانێکی فەلسەفییە؟ ئایا پێودانگییەک لە نێوان زێدەبایی و دژە بەرهەمهێنان یان کارەساتی ئاوابوون (واتا پەیوەندی ئەو بەرهەمهێنانە بەربڵاوییەی کە کارەساتی دەرمان بەکار هێنان دروستی کردووە، بۆ نموونە ئەو بۆگەن بوونە بکوژانەی کە ئاکامی بڵاو بوونەوەی ماددە کیمیاوییەکانن) هەیە، کە نرخەکەی هەر چییەک بێت بەرهەم دەهێنرێن؟ ئایا دەکرێت لە جیهانبینیی ئیدیۆلۆگییەک و مۆدێلێکەوە سەیری ئابووری بکەین؟

بۆدلیار بۆ ئەوەی وەڵامی هەندێک لەو پرسیارانە بداتەوە هەوڵدەدات روانگەی مارکسیزم شیبکاتەوە، کە ئەو مارکسیزمە لە روانگەی بۆدلیارەوە بۆتە سەرچاوەکی سەرەکی بۆ مۆدێلی بەرهەمهێنەرانە و بۆتە زەمینە خۆشکەرێک بۆ داهێنانی "کاری فیتیشیزم"ێکی راستەقینە. بۆدلیار لەسەر ئەم خاڵەدا دیدە رەخنەییەکەی خۆی رادەگەیەنێت: پێویستە

ئاوێنەی بەرهەمهێنان ورد و خاش بکرێت، "کە تەواوی مێتافیزیکی رۆژئاوا ئاوێنە دەکاتەوە". هەروا مرۆ پێویستە ئەو لۆگیکە مارکسیە لەسەر ئەو ناوکۆییە خوارخێچە ئابووری سیاسییەدا هەڵبوەشێنێتەوە، کە لەوێوە مارکس تۆوی بناغەکەی چاندووە.

بۆدلیار لە کۆپلەیەکدا کۆتایی بە تیۆری مارکسی و بزاڤی کرێکاراندا دەهێنێ، کە بەلای ئەوەوە دەکرێ بگوترێ کە مەرجی مارکس لەوەدا کۆدەبێتەوە کە بە شێوەیەک لە شێوەکان دەبێ ژیان گۆڕانی بەسەردا بێت، بۆیە ئەو تیۆرییە لە توانایدا نییە "سەرکەوتنی پرۆلیتاریا" رابگەیەنێت.

ئاڵوگۆڕی سیمبوولییانە و *مەرگ* کە دوا بەرهەمی گەورەی بۆدلیارە، لەو بەرهەمەدا رادیکالانتر لە بەرهەمەکانی پێشووتری روانگەی گریمانەیەکی بێمەرجانە هەڵدەبژێرێت. لە پوختە کردنەوەیەکدا دەکرێ بەمجۆرە بێت: ئەو گۆڕانکارییە مێژوویی و جڤاتییەی کە سەرمایە بەرهەمی هێناوە توانی خوسی نیشانەی ئابووری سیاسی "وێران بکات" و دواجار تەنیا واتایەکی لاوەکی بۆ نیشانە رابگەیەنێت. بە تێڕوانینی من بە گشتی ئەوەیە، کاتێ کە خودی چەمکی نیشانە/sign زادەی تیۆری سەرمایەداریی بێت، لێرەدا ترسێک قووتدەبێتەوە، بۆیە دەبێ واتێبگەین کە نیشانەی ئابووری سیاسی بەدەست سەرمایەوە تەفروتوونا کراوە،

پێشتر *سیمبوول* پەیوەندییەکی پێشکەشکراو لە نێوان *نیشانە* و *واقیعدا* لێک ئاوێتە دەکرد. بۆیە لە روانگەی بۆدلیارەوە ئەو تێگەیشتنە بۆ دۆخی شتەکان حیکایەتێکی رووتە. کەچی لە جێگەی ئەوەدا بۆدلیار هەڵدەستێ بە دانانی *گۆڕانکارییەکی* گشتی لە نێوان ئەو دەستەواژانەی کە پێش وەخت لێک ناکۆک و دیالێکتیکین.

ئێمە لەم رۆژگارە و کۆمەڵگایە هاوچەرخەدا خۆمان لەناو "سەردەمی وێنە گاڵتەجاڕەکاندا" (*l'hèr des simulacres*) دەبینینەوە. مۆدەی جوان و ناشیرنەکان، چەپ و راستی لە سیاسەتدا، هەقیقەت و ساختەیی لە پەیامی مەسمێدیادا، بە سوود و بێ سوود لە ئاستی شتەکاندا – تەواوی ئەو پەیوەندییانە بە شێوەی *بە سروشتیکردن و ئاساییکردن* ئاڵوگۆڕ و جێگۆڕکیان پێدەکرێت. لە ئاستی سیاسی، ئابووری و تەنانەت تیۆریشدا شان بە شانی ئەمەدا "مەوتەنێکی دیاریی نەکراو"ی عەنتیکە و سەرگێژکارانە هەیە.

بە واتای بۆدلیار مرۆ هەرگیز ناتوانێ بە شۆڕشکردن بە دژی شێوەکانی بەرهەمهێنان ئەو مەوتەنە بروخێنێت. بۆ ئەو شۆڕشە ناکرێت؟ چونکە لۆگیکێکی تر لەمدیو وەهمەکانی لۆگیکی ئابووری سەرمایەدا بەردەوام گەشە دەکات، واتا بە وتەی بۆدلیار "سیمبوولەکان ئەو لۆگیکە ئاڵۆگۆڕ دەکەن"، کە بۆدلیار بە بەهرە وەرگرتن لە ئەنترۆپۆلۆژی فەرەنسی مارسێل ماوس ئەو لۆگیکە ئابوورییە بە ***خەڵات*** و ***دژە خەڵاتی*** لۆگیک (کۆمەکی، پێدانەوەی کۆمەک؛ ئەنجامدان، دژە ئەمجامدان) ناودێری دەکا.

بۆدلیار ئەوە جەغتدەکاتەوە کە دەسەڵات کتومت وەک ئەو کۆمەڵگا ئابوورییە سەرەتاییانە هەمیشە لەناو "مەشقی تاک لایەنی خەڵاتدا": "خەڵاتی" کار، "خەڵاتی" بەرخۆری، "خەڵاتی" مێدیاکان، "خەڵاتی" خزمەت گوزارییە کۆمەڵاتییەکاندا بونیاتنراوە و ئامادەیە. مرۆ بە قووڵی *دەقدەگرێت* بە سەرتاپای ئەو خەڵاتانەوە، هەروا مرۆ هیچ شتێکی نیە کە بتوانێ وەک چەکێک لە دژی ئەو *بەرهەڵستکارەی،* کە وەک تفەنگێکی **خۆنەویست/بەخشندە**: وەک **ڕێکخەر/کۆنترۆلێکی نەگۆڕ** لە گۆڕێدایە، بەکاری بێنێت.

بەڵام لەو ئابوورییە سەرەتاییانەدا هەمیشە دەرفەتێک هەبوو کە سیمبوولە ئاڵوگۆڕییەکان بگۆڕێت تاوەکوو بەردەوام نەبێتە "ئاڵوگۆڕییەکی تاک لایەنی"، بۆ ئەوەی کاڵا نەکاتە قوربانی، واتا *بەرهەمهێنان کاول نەکات*. بەڵام ئەوە لە شێوەکانی بەرهەمهێنانی سەرمایەدا چۆن پێکهێنراو؟ لێرەوە سەرمایە بە بەرهەمهێنانەوە بێکۆتاییەکەی خۆیەوە بەری ئەو پرۆسە کاولکارییە دەگرێت. مووچە وەک ***سیمبوولێک*** بە ***خەڵات*** بەخشین دەسەڵاتی خۆی بەسەر کارمەندەکاندا پیادەکا، بەمەشەوە ئەو سەرمایە دەسەڵاتدارە "چارەسەر دەکا" یان ڕزگار دەکا. وەک چۆن ژیان بە کۆیلە دەبەخشرێ بە هەمان شێوە کار بەسەر کارمەندان دابەشدەکرێت. چۆن؟ لە ڕوانگەی بۆدلیارەوە ئەو کار دابەشکردنە وەک مردنێکی لەسەرخۆ و بەش بەش بەسەر کارمەندەکاندا دابەشدەکرێت.

بەمجۆرە ئەوەی کە بۆدلیار دەیەوێ لەناو *ئەو سیستەمە ئاڵوگۆڕە و مردنەدا* نیشانیبدا، کە بە پێچەوانەی کۆمەڵگایە سەرەتاییەکانەوە لەناو ئەو کۆمەڵگایە هاوچەرخە پیشەسازییەدا هیچ جۆرە سیستەمێکی *ئاڵوگۆڕکار* نەماوەتەوە. واتا لەو کۆمەڵگایە هاوچەرخەدا ئەو جۆرە ئاڵوگۆڕییە چیتر وەک

بە شێوە کردنێکی کۆمەڵگا لە گۆڕێدا نەماوە. لە مانایەکی دروستدا ئاڵوگۆڕکاری پێویستی بە دوو لایەنی هەیە. بەڵام لە کۆمەڵگای ئێمەدا ئەو پەیوەندییە ئاڵوگۆڕییە کاڵدەبنەوە چونکە کار یەکسانە بە خەڵات ، چونکە مرۆ باس لە ***خاوەن*** کار و کار *پێدراو* دەکا و چونکە خزمەتکردن و مووچە وەرگرتن هەمیشە بە پرینسیپی *کارکردنەکە بەستراوەتەوە*. واتا چەند کار بکەی ئەوەندەش وەردەگری. سەبارەت بەمەوە بۆدلیار پێغەمبەرانە دەنووسێت، هەربۆیە رەنگە کە ئەو *سیمبولیکە* گورزێک لەو کۆمەڵگە هاوچەرخانە بوەشێنێت تاوەکو مەرگ بە بیر ئەو کۆمەڵگایە هاوچەرخانە بهێنێتەوە کە یاسای زێدەبایی وەک مەرجێک بە بەردەوامی ئەو کۆمەڵگایە بەرتەنگدەکاتەوە یان گەمارۆ دەدات،

دەکرێ ئەو ئاڵوگۆڕکاریە *سیمبوولیی* و *مەرگە* وەک رەخنەیەک لە مارکسیزم و دەروونشیکاری سەیر بکرێت. بۆدلیار جەغت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کە جۆرە بیرکدنەوەیەک لە **شۆرش** هەرچەندە مارکس هەوڵیدا لە رێگای یاسای بەهاوە زەمینەی بۆ شۆرش خۆشبکات ، بەڵام ئەو بیرکردنەوەیە دەمێکە گۆڕا بۆ بیرکردنەوەی **شۆرشێک** کە لە روانگەی **یاساوە** بەرپا بکرێت. بە واتایەکی تر شۆرشێکی رەوای یاسایی، شۆرشێک کە دەبێ باڵادەستەکان رێگەی پێبدەن، کە ئەمەش لە راستیدا واتا شۆرشێکی هەمیشە دواخراو.

لە دیدی بۆدلیارەوە تەنانەت دەروونشیکاریش بەهەمان شێوە لە شۆرش دەڕوانێت، بەڵام دەروونشیکاری کە ئەو شۆرشە دەبەستێتەوە بە نائاگایی تاکەکەس و ملکەچکردنی لە ژێر **باوک**، خەساندن و **یاسای** دەرپرینەوە، دواجار بەو جۆرە بیرکردنەوەیە شۆرش بنەپردەکا.

بەمجۆرە یاسا و پریار هەمیشە هۆکارێکن بۆ دواخستن یان بەرتەنگکردنەوەی **شۆرش** و **ئازادی**. واتا لێبگەڕێ بۆ بەیانی. هەمیشە بۆ رۆژی داهاتوو و هەمیشە دواخستنی.

ئێستا ئێمە گوێ لە "ئەلتەرناتیڤی" بۆدلیار دەگرین کە پێداویستییەکانی ئەو شۆرشە لە شێوەی ئەو ئیشە گریمانەییەدا کۆدەکاتەوە: دوور لە هەموو شێوەکانی ئابووری و کارگێری، سیاسەت یان لیبیدۆ، هەر لە ئێستاوە ئەو شۆرشە نەخشەی وێنا سەرەکییەکەی خۆی لە پەیوەندییەکی کۆمەڵایەتیدا دادەڕێژێت، کە لە تەفروتووناکەری بەها خۆی

بەرجەستە دەکاتەوە، وێنەی ئەو ئاوەژوو بوونەوەیە لە کۆمەڵگایە سەرەتاییەکانەوە سەرچاوەی گرتووە، بەڵام ئوتۆپییە رادیکالەکەی لە گشت ئاستەکانی کۆمەڵگادا هێدی هێدی دەستدەکا بە تەقینەوە. بۆدلیار هەوڵدەدا ئەو مۆدێلە یان ئەو جۆرە وێنایە لە بەشە جوداکانی کۆمەڵگا: کار، مۆدە، جەستە، مەرگ و زمانی شێعری، راڤە بکات.

ئەمڕۆ تەواوی ئەو بەشانە لە ژێر رکێفی دامەزرانێکی چەقیو و دیسپلینێکی سنووردار (زانستە هەمجۆرەکان، زانستە مرۆڤایەتیەکان، بواری تۆژینەوە) ملکەچکراون، کە بۆدلیار لەو کتێبەدا دەیەوێ بە شێوەیەکی نوێ بیریان لێبکاتەوە و پێناسەی تازەیان بۆ بکات. بۆدلیار هەوڵدەدا وەک وێنەیەکی بە نموونە کراو و جیهانبینی، ئاوێنەی وێنەکانی واقیع – یان گەر مرۆ بوێرێ بڵێت: بە روو هەڵکاڵینێکی تیۆریی راڤەیان بکات. یان هەم وەک پێناسەی واقیع و هەمیش وەک وەهمی تیۆرایانە راڤەیان بکات.

بۆدلیار لێرەدا تێمە/بابەتێک گەڵاڵە دەکا کە لە کتێبەکانی پێسوویدا ئاماژەی پێدەکا، بەڵام لێرەدا تەواو دەیخەملێنێت، ئەو بابەتەش جیهانبینی *پێچەوانە بوونەوە/reversibilitet* یە، کە ئەو وەک دووانە مانایەک مامەڵەی لەگەڵ دەکات: لە لایەک مانای شتێکی ئاسایی/ ناگرینگ دەگەیەنێت، لە لایەکی تریشەوە هۆکاری گۆرینەوە دەگەیەنێت. پێچەوانە بوونەوە وەک ئاوەژوو بوونەوە، خۆئامادەکردنەوە بەرجەستە کراوەتەوە هەروا وەک واتای مەرجێکی پێویستیش بۆ چەشنە دوو لایەنیەک: ئاوەژوو بوونەوەی خەڵات بۆ دژە خەڵات، ئاوەژوو بوونەوەی ئاڵوگۆریی بۆ قوربانی، ئاوەژوو بوونەوەی ئاسۆییانەی کات بۆ بازنەیی، ئاوەژوو بوونەوەی بەرهەمهێنان بۆ روخێنەر و ئاژوو بوونەوەی بەهای زمان بۆ تیکدانی پیتەکان... هتد، بەرجەستە کراوەتەوە.

بۆدلیار پێی وایە، کە لە پشت هەموو ئەفراندنێکی مرۆڤایەتییانەوە وێناندنێکی مەزن یان شێوەیەک ئامادەیە، هەروا لەناو گشت شوێنە جودایەکانیشدا هەر هەمان شێوە ئامادەیە کە کۆتایی بە کات، زمان، ئەو ئاڵوگۆرییە ئابووریی و دەسەڵاتە کەڵەکەکراوە سەمت ئامێزانە دەهێنێت. ئەم "شێوە" یە وەک تەفروتووناکەرێک، بەرتەنگکەرەوەیەک و مەرگێک خۆی نمایشدەکا.

ئەی فریادڕسێکی چارەسەر؟ ئەو شێوە "مەتەلۆکە" پان و پۆرە و باڵادەستە چیە کە ئێمە لە بەرانبەریدا دۆشداماوین؟ لە روانگەی بۆدلیارەوە ئەوە خودی ئەو شێوە ***سیمبوولیکەیە*** کە ئێمەی دۆشداماو کردووە.

بەمەش بازنە کۆتاییەکەیە. ئێمە دەگەڕێینەوە بۆ ئەو خاڵەی کە لەوێدا دەستامانکرد بە قسە کردن لەسەر نووسینەکانی بۆدلیار: بۆ ئەو سەرچاوەی هێزە داهێنەرە، بەڵام هاوکاتیش بۆ ئەو سەرچاوە دووانە مانایەی بۆدلیار دەگەڕێینەوە. رەنگە ئەو دووانە مانایەی کە تژییە لە هێز و توانای سەرنج راکێشان، هەروا بریتییە لەو سیمبوولەی کە لەم شانۆییە بۆدلیارییەدا هەم رۆڵی پاڵەوان و هەمیش رۆڵی بکوژیی دەگێڕێت (جا ئەو سیمبووله چ گوزارە بێ لەسەر ئەو سیمبووله ئاڵوگۆرکارە یان گوزارە بێ لەسەر ئەو سیمبۆلە رێکخەرە).

2- هەوەسە ورووژێنەرەکانی ئاوێنە

ئەو گریمانە هەرە گرینگ و خاڵە سکاڵا ئامێزانەی کە لە کتێبە چکۆڵە ساتیرییەکەی بۆدلیار سەبارەت بە فۆکۆ و ناونیشانە لە بیر نەکراوەکەی *فۆکۆ لە بیر بکەین*(1977)دا بەرجەستە دەبنەوە، بریتین لەوەی کە ئەو گوتار/دیسکۆرسەی کە فۆکۆ باسییان دەکا ئاوێنە بوونەوەیەکە لەو باڵادەستییە هەمەجۆرانەی دەسەڵات. دەقی فۆکۆ خەملیوانە ئاکام دەپێکێت: بە شێوەیەکی راشکاوانە و دڵنیاکەرەوە "دامودەزگا"یەکان تۆمار دەکات، هەروا بۆ نموونە نەخۆشی شێتایەتی، تاوانکاری و سێکسگەرایی رۆشنندەکاتەوە.

بۆدلیار وەک نمایشێکی پوخت و باش، رەنگە دواجار وەک جۆرە خەیاڵاندنێک لە راڤەکانی فۆکۆ دەڕوانێت، کە ئەو راڤانە لە دوای خۆیانەوە کۆتاییان دێت، بۆیە سەختن "کە کونیان تێبکەیت" یان "لە پشتەوە بۆیان بێتە پێشەوە"، گەر هیچ رێگایەکی تریش نەمایەوە ئەوە دەبێ *بەوە رازی بیت کە بە چاوێکی رەخنەیی سەیریان بکەیت*. بۆدلیاریش حەز بەوە دەکا چونکە کێشەی هەیە لەگەڵیاندا. بەڵام بۆدلیار بەو نووسینە بچووکەوە، کە نووسینێکی ترس بەخش و هاوکات خوێندنەوەشی بایەخدارە، ئەو لە هەوڵێکی بێئامانی پڕ مانای خاوەن توانادا دەیەوێ لە "پشتەوە"ی فۆکۆوە

بێتە پێشەوە.

بۆدلیار وەک پێشەکییەک رادەگەیەنێ کە گوتارە هەمەجۆرەکانی فۆکۆ لەسەر دەسەڵات هەر خۆیان بریتین لە گوتاری دەسەڵات. کەچی رەنگە خودی فۆکۆ وەک یەکەم کەس بێت و ئیمزای خۆی بخاتە پاڵی ئەو رایەی بۆدلیار، واتا ئەویش ئەوە رایە بە راست دەزانێت. بەڵام بۆدلیار هەنگاوێک بەرەو پێشتر دەڕوات و فۆکۆ وەک کەسێک وێنا دەکا کە *چاوشارکێ/چاو چاوانێ* لەگەڵ دەسەڵات دەکا. هەڵبەت کێشەکە ئەوەیە کە ئەو کتێبە لەمەڕ فۆکۆ یەکەمین رەشنووسی بۆدلیارە بۆ تیۆریەک لەسەر *هەوەس وروژاندن* (De le sèduction, 1979)، کە بە واتای ئەو ئەمە "بەشی پشتەوە"ی دەسەڵاتە بەڵام هاوکاتیش ئەوە تاکە بوارێکە کە خۆت بە ستراتیژی دەسەڵات یان بە دژی ستراتیژی دەسەڵات ببەستییەوە.

بەمجۆرە بۆدلیار جەغت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کە داهێنانەکانی فۆکۆ زیاد لە پێویست *جوانن* بۆ ئەوەی ببنە *راستی*. واتا ئێستا دەبێ فۆکۆ لەو "وەهمی حەقیقەتە"ی هزری رۆژئاوا خۆی رزگار بکات کە هەر خۆی بەوە ناودێری دەکا. وەلێ ئەو پەوەندییە تێڕوانینەکەی بۆدلیار زیاتر تووندو تیژ و نیگەران دەکا.

بۆدلیار رادەگەیەنێ کە لە راستیدا گشت کتێبە مکومەکانی فۆکۆ لەسەر دەسەڵات، سێکسگەرایی، جەستە و دیسپلین تەنیا بریتین کۆمەڵێک دەرک "خەیاڵاندن". بۆیە ئەو کتێبانە بەندەن بە شتگەلێکی دانپێدانراو کە رەنگە بۆدلیار چیتر نەتوانێ هەڵیانبێنێت. بۆدلیار دەنووسێ: "فۆکۆ تەنیا شێوە گێرانەوەیەکی سەرنجکێش" لەسەر ئەو شێوانە بە ئێمە دەبەخشێت، "چونکە ئەو لە سنووری وڵاتێکەوە بۆ ئیپۆک/سەردەمێک کار دەکا... کە بەرەو ئاوا بوون دەچێت."

واتا بۆدلیار گەمە بەو هزرە دەکا کە فۆکۆ لەم ئاستە بێت راڤەیەکی سەیر و سەمەرە لەسەر ئەو فرە باڵادەستییەی دەسەڵات ئەنجامبدات، چونکە دەسەڵات بەر لەوە بەسەر چووە یان، وەک بۆدلیار دەڵێ، دەسەڵات بەر لەو راڤەیە مردووە. بەمجۆرە هەڵبەت ئەوەی کە من دەیبینم ئەوە جۆرە یارییەکە، یان رامانێکی زۆرزانانەیە کە بۆدلیار نیشانیدەدات، وێدەچێت وەک سەرەتایەک کرینی ئاسان بێت. بەڵام بۆدلیار هەوڵدەدا لە نووسینە بچووکەکەی خۆیدا بە شێوەیەکی زۆر هوشیارانە و فرە

ڕەهەندانە، بەڵام هاوکاتیش بە تێڕوانینی جۆشدەر، تووناتوون ئامێز و چاڵاکانە ڕاڤەکەی بخەملێنێت. هەر چۆنێ بێت با وردتر لە کۆمەڵێک هێڵی سەرەکی ڕەخنەکەی بۆدلیار ورد ببینەوە.

بۆدلیار بەر لە هەموو شتێک لەسەر بەشی یەکەمی کتێبەکەی فۆکۆ *مێژووی سێکسوالیتێت* کە بە ناوی *ویستی زانیاری* بڵاوکراوەتەوە ڕەخنەکەی ئەنجامدەدات. بۆدلیار خۆی ئامادە دەکات تاکوو ئەوە نیشانبدات کە فۆکۆ تەنیا ئەوەی لەباردایە کە وێنای جۆرە سێکسگەراییەک ڕاڤە بکا، کە ئەو سێکسگەراییە - وەک وێنای دەسەڵات – خەریکە وندەبێت. ئەو بۆچوونەی بۆدلیار وێدەچێت خۆی بە ڕامانێکی حەشادراو پشت ئەستوور کرد بێت، واتا ئەو بۆچوونەی بۆدلیار پشت ئەستوورە بەو تیۆرییانەی، بە تایبەتی ئەو تیۆرییانەی کە تایبەتن سەبارەت بە پەیوەندییەکانی مرۆڤایەتی، ئەو تیۆریانەش دەبنە هۆی ئەوەی کە ئەو پەیوەندییە مرۆڤایەتییانە "لە بنەچەکەدا" لەبار بچن. بە واتایەکی تر، بۆدلیار دەیەوێ بڵێت ئەکاتەی فۆکۆ بە ڕێگای تیۆرییەوە سێکسگەرایی ڕاڤە دەکا، لە ئاکامی ئەوەدا سێکسگەرایی خۆی دەشارێتەوە. بە هەمان شێوەش کاتێ تیۆری لەسەر پەیوەندییە مرۆڤایەتییەکان دروست دەکرێن، ئەوە دەبێتە هۆی سڕینەوەی ئەو پەیوەندییانە، چونکە بەو تیۆریاندنەوە پەیوەندییە مرۆڤایەتییەکان و سێکسگەرایی لە ڕەچەڵەکی سروشتی خۆیاندا دادەبڕێن، یان دەشێوێنرێن. بەمجۆرە ئەمەش واتا کە کارگە پەیوەندییە مرۆڤایەتییەکان لەناو تۆڕی چەمکەکانیدا بەرزەفتدەکا بەمەش ئەو پەیوەندییانە تێکدەدا یان هەڵدەوەشێنێتەوە.

لەم ناوکۆییەدا بۆدلیار ئەو تێڕوانینە ئاڵۆزە بەڵام هاوکات ڕاشکاوانە نمایشدەکا: "دەروونشیکاری، کە مەوتەنی هەزار ساڵەی زایەندە و مەیل ڕادەگەیەنێت، ڕەنگە ئەوانەی کە دەروونشیکاری بە شێوەیەکی تەواو ئاشکرا نمایشی دەکات ئەوانە بن کە بەر لەوە بوونیان کۆتایی پێبێت. وەک چۆن مارکسیزم لەگەڵ خۆیدا کۆتایی بە ململانێی شەڕی چینایەتی دێنێت، دەروونشیکاریش بە شێوەیەک لە شێوەکان دەیەوێ بە گریمانە کردن و کارە تیورییەکانی ئاگایی و مەیل لە گۆڕ بنێت و کۆتاییان پێبێنێت."
به ڕاشکاوی دەکرێ مرۆ بە هەمان شێوە بە مافی خۆی بزانێ و بڵێ کە مارکسیزم ڕێگا بۆ ململانێی چینایەتی خۆشدەکا و هەروا دەروونشیکاریش

سەبارەت بە نائاگایی، مەیل و ململانێی زایەندە هەمان کار ئەنجامدەدات. وەلێ هەڵبەتە بۆدلیار لەوە راستدەکا کە مارکسیزم زەمینە بۆ ئەو بۆچوونە خۆشدەکا کە دەڵێ "هەمووشتێک سێکسگەرایە" بەڵێ لێرەوە مرۆ دەتوانێ بڵێت کە شتێک بەرێوەیەوە خەریکە لەناو بچێت. بەڵام ئەوەی کە لەناو دەچێت دەسەڵات و سێکسگەرایی نیە بەڵکو تێگەشتنێکی دروستی ئەو پەیوەندییانەیە.

لە روانگەی بۆدلیارەوە، کاتێ فۆکۆ لەسەر زایەندە و سێکسگەرایی دەئاخڤێت، جا روانگەکانی هەرچەند نوێ و رەسەن بن، کەچی ئەو لەناو شێوەیەکی ترادیسیۆنیدا لەسەر ئەو شتانە دەپەیڤێ، بۆیە فۆکۆ لەسەر شتگەلێک دەنووسێت کە پێشتر روونکراونەتەوە و پێناسە کراون، هاوکات کە بۆدلیار بە حەماسەوە لە بۆچوونەکانی بەردوام دەبێت و چاوی ئەوە دەبینێت کە روانگەکانی فۆکۆ لە مێژوودا *ئامادەییان* لە دەست داوە هەر لە ئێستاوە لەناوچوونە.

بۆدلیار ئاماژە بەوە دەکا کە فۆکۆ باسی هیچ شتێکمان بۆ ناکات کە لەگەڵ دەسەڵاتدا خەریکی گۆرانە و کە بەند بێت بە باری ئێستامانەوە، لەبەر چاوی هەمووماندا دیار بێت. فۆکۆ لە تەواوی بەرهەمەکانیدا "تەنیا" *مێژووی* نووسیووەتەوە: مێژووی شێتایەتی، مێژووی خەستەخانە ... هتد. فۆکۆ بە مەبەست هەمیشە گێرانەوەکانی مێژووی هزرەکان بە نزیک بوونەوە لە گردی کاتی ئێستادا دەپچرێنێت چونکە ئەو خودی ئەو خاڵە پرسیاری *مێژووی هزرە.* کاتێ فۆکۆ ئەکامگیریی بەرهەمێکی تەواو کردبێت ئەوە بە گشتی ئەو ئەکامگیریە تەقینەوەیەکی کاریگەریی لەو رۆژگارەدا هەبووە، بەمجۆرە خودی ئەو مێژووانە بۆ هەڵوێستێکی رەخنەییانە لەو دامودەزگایانەی کە ئێستا و لێرەدا ئێمەیان گەمارۆداوە بەرهەمهێنەری کەرەسەی تەقینەوەن.

فۆکۆ بە نمایشکردنی مێژووی شێوەکانی ئەو مەعریفە دانپێدانراوانەوە رەخنە لە مەعریفە دەگرێت. بۆدلیاریش بە نمایشکردنی ئەم رۆژگارەوە رەخنە لە مەعریفە دەگرێت. فۆکۆ کاتێ لە کۆتای یارییەکە نزیکدەبێتەوە پێکچوواندنێک، جۆرە نزیکایەتییەک لە زانستەکانی توێژینەوە پێشکەشدەکا، کە هەندێک جار دەکرێ رۆشناییەکی کزی هەبێت. بۆدلیار رۆشن دەهزرێ، بەڵام نەک مێژوویانە بەڵکو زیاتر سیمبوولیانە دەهزرێ.

جیاوازییەکانی نێوان هەردووکیان لەم شتە بچووکانە کۆدەبنەوە، بەڵام ئەوان هەردووکیان یەکلاکارن.

لەو نووسینەدا بۆدلیار تەنیا بە رەخنەییەک واز لە فۆکۆ ناهێنێت. بۆدلیار وا مەزەنەندە دەکا کە کودەتایەک و رێککەوتنێکی بێدەنگ لە نێوان فۆکۆ و دوو فەیلەسوفی فەرەنسی تردا، واتە دۆلوز و لیۆتاردا هەبێت

کاتێک کە فۆکۆ لەسەر دەسەڵات دەپەیڤێت هاوکاتیش دۆلوز و لیۆتار لەسەر مەیل دەپەیڤین، بەڵام بە بڕوای بۆدلیار بە شێوەیەکی گشتی رێککەوتنێک لە نێوان ئەو دوو هزرڤانەدا هەیە؛ هەردوو هزرڤان وەک چەشنە ئاوێنەیەکی یەکترن: بۆدلیار ئاماژە بەوە دەکا، کە ئەوە تەنیا ***مەزەندەیەکە***.

بەمجۆرە ناڕازیی بوونی بۆدلیار لەوە سەرچاوە دەگرێت کە فۆکۆ _ بە گەڵاڵە کردنی پوختەی وردەکاریی راڤەکانی لەسەر پەیوەندی نێوان مەعریفە و دەسەڵات لە کولتوری رۆژئاوادا_ زەمینە بۆ دەسەڵاتێک خۆشدەکا کە پابەندە بە هەمان ئەو کولتورە باڵادەستە هەروا ئەو دەسەڵاتەش بە هەمان شێوەی مەیل لەناو شارستانی ئێمەدا ئیشدەکا. دۆلوزیش بە هەمان شێوە بە راڤەکارییەکانی لەسەر پەیوەندی نێوان مەعریفە و مەیلدا بەشداری لە دامەزراندنی مەیلێک دەکا "کە پابەندە بە باڵادەستییەکانی ئەو دەسەڵاتەی ئایندەوە".

مەبەستی راستەخۆی بۆدلیار لەو "رێککەوتنە بێدەنگە"دا ئەوەیە کە لە ئاستی ئەو خولیایانەدا رەخنەیەک لەسەر دەروونشیکاری (بە تایبەتییش لەسەر قوتابخانەی_ لاکان) گەڵاڵە بکات، کە مرۆ دەتوانێت ئەو جۆرە خولیایە دەروونشیکارییە لای کۆمەڵێک کەمێک پیری فەرەنسی، لە فۆکۆ و دۆلوزەوە بگرە تا دەگاتە لیوتار و دێریدا بەدیدبکات ئەو بەرتەکەی بۆدلیار بە راشکاوی لەوەدا بەرجەستە دەبێتەوە، کە فەیلەسوفە تازەکانی فەرەنسی، بە گشتی کەوتنە ژێر کاریگەرییەکی قووڵی لاکان و لاکانیزم. ئەو "فەیلەسوفە تازانەی" کە لە ژێر کاریگەر دەروونشیکارین هەندێک جار رەخنەی توندڕەوانە لە مارکسیزم دەگرن و دەیکەن بە رەخنەیەکی رادیکال لەسەر دەروونشیکارەکان، بۆ نموونە ئەو "فەیلەسوفە تازانە" لە سەرەتادا وەک سەرچاوەیەک ئەو فۆکۆیەیان لە *مێژووی سێکسگەرایی* دا بەکار هێنا بەڵام پاشان هەر زوو لە هەمان فۆکۆ دوور کەوتنەوە.

سەبارەت بەو "کاری خیانەتکاریە"، واتا ئەو ناڕەزاییەی کە بۆدلیار جەغتی لەسەر دەکاتەوە ئەوەیە کە نەخشەی پەیوەندییەکان لەناو ئەم سیستەمەدا بۆ قازانجی خودی ئەو سیستەمە تەواو دەبێت، لێرەوە بۆدلیار بە راشکاوی خاڵێکی بەرهەست بەدیدەکات، واتا بازنەیەکی خۆ بەهێزکردن بەدیدەکات کە هاوکات بە بڕوای فۆکۆ، جا هەرچەندە ئەوە رەخنەگرانە بێت یان نا، ئەو بازنە خۆ بەهێزکەرە بریتییە لە پەیوەندییەکانی نێوان دەسەڵات و مەعریفە، (چۆن فەرمانڕەوایە دەسەڵاتدارەکانی رۆژئاوا و رۆژ هەڵات دەروونشیکاریی و مارکسیزم بەکار ناهێنن؟) فۆکۆ ئەو مەسەلەیەی لە خەڵکی تر زیاتر دەزانی، بۆیە هاوکات ئەو خاڵە بۆ بە کێشەکردنی بۆدلیار شتێکی بەڵگەنەویستە. بەڵام باشە گەر ئەو مەعریفەیە هەمیشە لەلایەن ئەم دەسەڵاتەوە بەکار بهێنرێت، ئەی مرۆ لە جێگەی ئەوە چ ئەلتەرناتیڤێکی تری هەیە؟ بەرسڤی فۆکۆ ئەوەیە کە، لە جیاتی ئەوەی بە رێزگرتن و ستایشکردن ئەم رۆژگار و ئایندە بە مۆرالی بکەین، باشترە بە نووسینەوەی مێژوو "رازی بین"، جا مەعریفە بە کشوماتی ئەو شێوە جێگیرکراوانە لە گۆڕ دەنێت. کەچی بۆدلیار پێچەوانەکەی ئەوە ئەنجامدەدات.

خاڵێکی یەکلاکەرەوەی فۆکۆ *لە کۆنترۆل و سزا* دا ئەوەیە کە نابێ دەسەڵات وەک شتێکی نالەبار/نێگەتیڤ و باڵادەستییەکی چەوسێنەرانە، وەک باڵادەستییە ترادیسۆنییەکان، ببینین، بەڵکو لە باشترین حاڵدا ئەو دەسەڵاتە وەک باڵادەستییەکی *بەرهەمهێنەرانە* ببینین. دەسەڵات دیسپلینێکی تۆکمە، تاکەکەسەی حەز لە کار و ملکەچ و گوێگر بەرهەمدێنێت. تەنانەت دام و دەزگاکانیشمان (کتومت وەک کارگەکانی ئێمە) بە شێوەیەکی خەم "بەرهەمدەهێنن": خەستەخانەی شێتەکان/مێشک نەخۆشەکان ئازار و تلانەوەی دەروونی بەرهەمدێنن، زیندانەکان تاوانباریی/تووند و تیژی بەرهەمدێنن... هتد. زایەندە/رەگەزی ژن و پیاو یان راستر بڵێین لەو سێکسگەراییەی رۆژئاوادا ئەو نمایشکارییەی کە لەسەر زایەندە نیشان دەدرێت، چەپاندن/هەوەس دەمبەستکردن، هەوەساندنی بە زۆرەکی و بێ زەوقی و بێ هەوەسی بەرهەمدێنن، سەرباری ئەمەش مرۆڤی رۆژئاوا رەنگە زیاتر فریو بدرێت، بۆ نموونە وایلێکراوە کە سەرگێژ بێت و بکرێت بە بەرخۆرێکی چاو چنۆک و هەرگیز تێر

نەخواردوو.

بۆدلیار ئێستا ، لە پێناو ئەلتەرناتیڤێکی لەبار (وەک شێوازێکی لەبار بۆ خۆ دوور خستنەوە لە دەسەڵات)، چەمکێک لەسەر نهێنی و هەوەس وروژاندن، بە دژی ئەو جیهانبینیەی "بەرهەمهێنان" دادەنێت. لەم ئەلتەرناتیڤەی بۆدلیاردا چەمکی "بەرهەمهێنان" وەک وابەستەیەک لە بەرهەم و بەرجەستەکردنەوەی رێکخەر/کۆنترۆل کردن پێناسە دەکرێت، بەمجۆرە لەوێدا مەسەلەکە بەردەوام سەرقاڵ بوونە بە دوای ***تەمەننا دەربڕین***، بۆیە بۆدلیار بە دژی ئەوە ئاگاییەکی رۆڵگێرانە بە ***هەوەس وروژاندن*** پێشنیاز دەکا.

ئەوەی کە ئێمە لە کولتوری خۆماندا نیمانە نەبوونی دژە ستراتیژییەکە کە بتوانێت رووبەڕووی هەوڵەکانی دەسەڵاتی دەوڵەت ببێتەوە و هەموو شتەکان بە باشی ئاشکرا بکات (کۆششێکی بەردەوام کە بتوانێت چاوەدێری و کۆنترۆلی ئەو دەسەڵاتە بکات). کەواتە هەوەس وروژاندن دەبێتە دژێکی ئاراستەکراو بە دژی ئەو دەسەڵاتە، لەوێدا شتە حەشاردراوەکان ساڕێژ دەکا و لەوێشدا خودی ئەو نهێنیە لێوان لێوە گەورەترین کاریگەریی هەیە. بۆدلیار پێی وایە، لە کولتوری ئێمەدا سەرتاپای بەرهەمهێنان، تەمەننا و حەز دەربڕینە، بەڵام هەوەس وروژاندن خامۆش کراوە، بەڵی تاکە شتیک کە مابێتەوە ئەوە چاڵاکییە سێکسییەکانی ئێمەیە. وەک نموونەیەک بۆدلیار ئاماژە بە فیلمە رووتەکان/pornografi دەکات، کە ئەو وەک سنووری سێکسگەراییەکی ناکۆک/پەرادۆکسال پێناسەی دەکا: " هەرگیز لەم کولتوردا هەوەس وروژاندنێک لە گۆڕێدا نیە، تەنانەت فیلمە سێکسییەکانیش بوونیان نیە، چونکە ئەو فیلمە سێکسیانە بەرهەمێکی راستەوخۆیە بۆ بنەپڕکردنی زایەندە، حەزە سێکسییە چرکە ساتە کێوییەکان؛ لە جەستەکانی ناو ئەو فیلمە سێکسیانەدا هیچ هەوەس جۆشدانێک نیە کە نیگاکانمان پڕ دەکەن، بە مانایەکی کتومت ئەو فیلمە سێکسیانە پڕن لە رۆحی بۆشایی. بەڵام هاوکات لە سەرتاپای دونیای بەرهەمهێناندا هیچ سێبەرێک لە هەوەس وروژاندن بەدیناکرێت، چونکە ئەو بەرهەمە تەواو حیساب بۆ کراوانە وەک دیاردەیەکی رێکخەرانە: کەرەسە، مەکینە، شتە زایەندەییەکان یان دوا نرخی بەرهەمەکان، بۆ پرینسیپی بازرگانی ملکەچکراون."

بۆدلیار وەک دژایەتیەک لە "سێکسی تەکنیکی"ی دونیای رۆژئاوا ئاماژە بۆ *مێژووی سێکسگەرایی* فۆکۆ دەکات کە تەنیا باس لە *هونەری* خۆشەویستی سێک لە کولتورەکانی تر دەکات. بەڵام لەو کتێبەدا فۆکۆ دەیەوێت جیاوازییەکانی ئەو کولتورە تۆمار بکات، بەوەندە رازیی دەبێت کە کەمێک رۆشنایی بخاتە سەر زانستی سێکسگەرایی کولتورەکەمان، کەچی بۆدلیار ئەو کولتورانە وەک مۆدێلێکی لەبار و باش دەبینێت. هەروا بۆدلیار بە وێنا کردنێکی جوان ئاماژە بەو پرۆسە درێژانەی هەوەس ورووژاندن و ناسکایەتییەکان دەکا، کە لە کولتورەکانی تردا سێکسگەرایی وەک "کردەیەک لە پاڵ کردەکانی تر، ئامادەییەک بۆ بەخشینی خەڵاتەکان سەیر دەکرێت، چونکە دیمەنی سێکس کردن تەنیا بوارێکە بۆ دەرپرینی ئەو دوو لایەنییەی کە لە ریتوال/سروتێکی بەرجەستەکراوەدا وەک ئاوازێک دەلەرێتەوە". بە پێچەوانە ئەمەشەوە ئێمەی "بە شارستانی کراوی رۆژئاوایی" بووینە کۆیلەی ژێر دەستی سێکسگەرایی، تەنانەت سێکسگەراییەکی دەستکردی زانستی، کە بە رێگای راڤەکاری ئۆرگازمێکی نەشتەرگەرییوە لە چاوتروکانێکی خێرای چێژ وەرگرتندا خپ و بەختەوەرمان دەکات.

بۆدلیار نیشانە شکێنانە دەڵی، "ئێمە کولتورێکی رەحەتکەری خێرامان هەیە، کولتورێک خێرا هەوەسمان دادەمرکێنێتەوە"، ئەو لەو خاڵەدا تێروانی فۆکۆ بەرەو پێش دەبات و رادیکالی دەکات. بۆدلیار ئاماژە بەوە دەکا کە چۆن سروتی ئەشق بە رێگایەوەیە ون بێت و ببێت بەشێکی گەورەی بە سروشتکردن، واتا بەناوی ئازاد کردنی سێکسەوە، خەریکە بسڕێتەوە. بەڵام ئەوەی کە هەوڵدەدرێت "ئازاد بکرێت" ئەوە ژیانی کۆیلەیی سێکسگەرایی رۆژئاوایە!

ئەو گەڵاڵە کردنەی کە ئێمە لەسەر فۆکۆ ئەنجامیدەدەین ئەوەیە کە *مۆدێلی بەرهەمهێنانی کۆمەڵگای پیشەسازی*، مۆدێلێکە ناخی دەروونی تاکەکانی گەمارۆ داوە، ئەمەش مەترسیی ئەوەی هەیە کە خودی غەریزەی ژیان ئیفلیج بکات، هاوکاتیش چێژ و هەوەس بکرێنە ئامانج و بەهایەک بۆ شێوازی بەرهەمهێنانیێکی بێمەرجی سەرمایەداری.

بۆدلیار بە نیگایەکی توورەوە چاوەدێری ئەو دیاردەیە دەکات، بەڵام لەو خاڵەی کە ئەو کێشەی لەگەڵ فۆکۆ هەیە، فۆکۆ بەوە تاوانبار دەکا کە ئەو

لە دەقەکانیدا هیچ باسی ئەو دیاردانە ناکات، واتا فۆکۆ بە وردی رووبەرووی ئەو مەترسییانە نابێتەوە کە بۆدلیار ئاماژەیان بۆ دەکا. کەچی ئەو مەسەلەیە لەگەڵ بۆچوونەکانی بۆدلیار یەکدیناگرنەوە، کە گوایە هەموو شتێک لە جیهانی فۆکۆدا لەگەڵ بەرهەمهێناندا دەسازێن و هیچ کێشەیەکی چەوساندنەوە بەرچاو ناکەوێت، یاخود بەلای فۆکۆوە گوایە هەموو شتێک وا بەرچاو دەکەون کە بۆ ئازاد کردنن و هیچ بەرتەنگکردنەوە و لەمپەرێک بەرچاو ناکەوێت. بە پێچەوانەوە فۆکۆ لە نووسینەکانیدا زۆر بە راشکاوی ئاماژە بەوە دەکا کە دەسەڵات – هەروا مەعریفە وابەستەی ئەو دەسەڵاتەیە کە وەک شێوەیەکی باو دانی پێدا دەنێت، نەک هەر رۆڵی چەوساندنەوە و لەمپەر دروستکردن دەگێڕێت بەڵکو *بە هەمان ئاستی باڵاوە* یاری بە بەرهەمهێنان و ئازادیشەوە دەکات. بەلای منەوە ئەو روانگەیە تازە و هزر وروژێنە.

کەواتە بۆ فۆکۆ بەرهەمهێنان "کلیلی" هەموو شتێک نیە، وەک ئەوەی کە بەرهەمەکانی بۆدلیار جەختی لەسەر دەکەنەوە، بەڵکو فۆکۆ بەرهەمهێنانی مۆدێلەکان و پرۆسە بەرهەمهێنەرەکان لە بوارە فرەوانەکاندا کە ئێمە پێشتر نەماندەتوانی ببیان بینین دەستنیشاندەکا. بەلای منەوە وێدەچێت کە فۆکۆ بە بەردەوامی *دەمامک لەسەر هەوەس وروژاندن دادەکەنێت*، هەڵبەت فۆکۆ لە ئاستی ئیرۆتیکی-تاکەکەسیدا ئەوەی ئەنجام نادات، بەڵکو لە ئاستی کۆمەڵایەتی: دەمامکەکانی ئامادە کردنە هەوەس وروژاندنە زەبەلاحەکانی دەسەڵات و زانستەکان، لە کاریگەرییە حەشاردراو و پڕ لە نهێنییەکانی ریکلامەوە تا دەگاتە کاریگەرییە حەشاردراو و پڕ لە نهێنییەکانی دامەزراوەکانەوە هەڵدەماڵێت. وێڕای ئەمەش کە بۆدلیار جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کە ئێمە "پێویست"مان بە هەوەس وروژاندن هەیە، کەچی رێگە بە خۆی نادات گشت ئەو شێوە وردەکارییە "هەوەس وروژێنەرانە" ئەو بوروژێنن؟

بە واتای ورد و رەخنە گرانەکەی بۆدلیار، ئێمەی بە شارستانی و سێکسکراوی رۆژئاوایی بە راشکاوی گوزارە لە "حەقیقەتی بێوێنەی راسیزم"ی خۆمان دەکەین، کاتێ کە پێمان وایە لە دەڤەرەکانی تردا سێکسگەرایی "چەپاندراوە"، کەچی بە پێچەوانەوە لەو کولتورانەدا مرۆ بەشێوەیەکی تر لە سیکسگەرایی دەڕوانێت. لەوێدا ئەو سێکسە وەک

مۆدێلەکەی ئێمە بوونی نیە. لەگەڵ ئەوەشدا لووت بەرزانە بە تێگەیشتنە-خۆ بە زۆرزانییەکانمانەوە سەیری کولتورە کۆن یان دوورەکان دەکەین کە ئێمە هێشتا لە ئاکامی کولتورە ئیمپریالیستیەکەمان نەمانتوانیوە لێیان رزگار بین. بۆدلیار لەگەڵ ئەو بۆچوونەی فۆکۆ هاورایە، کە دەڵێ قسە کردن لەسەر "چەپاندن" لە کولتورەکانی تردا خۆی لە خۆیدا دەربڕینی تێگەیشتنێکی رەگەزپەرستانەیە، هەروا لەگەڵ ئەو بڕوایەی فۆکۆ هاورایە – بەڵام بەشێکی ئەو بڕوایە، کە دەڵێ چەپاندنەکان (لە هەموو بارێکدا ئەوەی کە بەندە بە سێکسگەرایی، یان رەنگە بە واتایەکی راستر: *قسە کردن لەسەر سێکسگەرایی*) خاسڵەتی کولتوری ئێمە *نیە.* بە پێچەوانەوە. بەڵام فۆکۆ لەوێدا هەر بەو ئاماژە کردنە رانەوەستێ، کە هەر تەنیا بڵێ چەپاندنی سێکسگەرایی لە کولتوری ئێمەدا شتێکی سەرەتاییە، هەرچەندە ئێمە بەردەوامیش بە جۆش و خرۆشەوە *قسەی لەسەر دەکەین*، بۆدلیار سەبارەت بەوە هەنگاوێکی زیاتر بەرەو پێشەوە دەڕوات و رادەگەیەنێت کە ئەگەر لە کولتوری ئێمەدا هیچ چەپاندنێک نەبووبێت، کەواتە ئاشکرایە لەبەر ئەوەی لە کولتوری ئێمەدا هەرگیز سێکسگەراییەکی بەڕاستی لە گۆڕێدا نەبووە. بۆدلیار کاکڵەی گریمانە/تێزەکەی بەم خاڵەدا بەرجەستە دەکاتەوە، کە لەو خاڵەدا لە هەندێ تایبەتمەندیدا بە فۆکۆ دەچێت بەڵام لەسەر ئەوە هەر لێک جوداشن: بۆدلیار دەبێژێ، هەروەک ئابووری سیاسی سێکسگەراییش بێجگە لە مۆنتاژێک یان وێنەی پێکەنیناوی، چەشنە داستانێکی تیۆرییانەی وەک نەریتە مرۆڤایەتییەکان (لەفۆرمێکی کۆنکرێتدا) بترازێ هیچی تر نییە، بەو واتایەی کە سێکسگەرایی هەرگیز لە پەیوەندییە مرۆڤایەتییەکان دوور نەخراوەتەوە و *هەرگیز بە گرینگی بیری لێنەکراوەتەوە.* لێرەدا بۆدلیار لەو رەخنەیەدا تەواو رادیکالە، تا سنوورێکی ئەنارکیستانە رادیکالە: سەرتاپای – زانست، گوتار، دامەزراوەکان و ... هتد – لە یاریەک بترازێ هیچی تر نیە. هەروا بۆدلیار سەرەڕای ئەمەش هەوڵدەدا هەنگاوێکی تریش بچێتە پێشەوە: سەرتاپای زانستەکان رەنگە تەنیا دەستخەڕۆ دان یان وەهمێک بن. دوا هەنگاو کە بۆدۆلیار دەوێرێ بینێت، یان بینووسێت کە (دوای ئەو مەترسییەی کە لەو نووسینە دروستی دەکا هیچی تری نیە کە باسی بکا یان بیکات): رەنگە هەر هەموو شتێک بێ مانا بێت. هیچ. هەموو شتێکە.

وشە، وشە ...

بەمجۆرە بۆدلیار رەخنە لە فۆکۆ دەگرێ بۆ ئەوەی بنووسێ و بهێزرێ هەروەک دەسەڵات ئامادە بێت تاکوو پەیوەندییە واقیعییەکان بەرهەمبێنێت یان کتومت *واقیع دروستبکات*؛ هەروەک دەسەڵات شتێکی واقیعی بێت کە لەو واقیعەدا بەکار هاتبێت. بەڵام بە بڕوای بۆدلیار دواجار دەسەڵات – لە شارستانی ئێمەدا – وێنەیەکی گاڵتەجاڕە، ئامادە نیە لە بۆشایی زیاتر هیچ شتێکی تر "بەرهەمبێنێت": دەسەڵات لە رۆژئاوای ئێمەدا ناتوانێت نە سمت/پاشەڵی خۆی نە سمتی شارستانیش بەرهەمبێبێت.

فۆکۆ بەرەو رووی رەخنە دەبێتەوە چونکە بڕوای بە بوونی شتێکی لەبار/پۆسەتیف هەیە، بە کورتی فۆکۆ بڕوای وایە کە مەعریفە و زانست پەیوەندی بە واقیعەوە هەیە و خودی خۆشیان واقیعن! بۆدلیار لە فۆکۆ ناڕازییە چونکە ئەو بۆتە دیلی وەهمێک کە پێی وایە وشەی "دەسەڵات" و وشەی "زایەندە" ئاماژەن بۆ شتی کۆنکرێت، لەو جیهانە ماددی و تاقیکراوەدا، تەنیا پێناسەی پەیوەندییەکانی ناو واقیع دەکەن: "کە دەسەڵات" و "زایەندە" ناو لێنەری پەیوەندییە واقیعییەکانن. فۆکۆش هەمان شت دەڵێت، بەڵام بە پڕوای بۆدلیار ئەو بە هەڵەدا چووە. بۆیە دەسەڵات وەک زایەندە، بە واتای تایبەتیانەی بۆدلیار، وێنەیەکی گاڵتەجاڕانەیە یان فریو دەرە. دەسەڵات ئەفسانەیەکە کە لەم کاتە یان کاتێکی تردا دەچێتە ناو خوڵگەیەک کە لە دواجار بە بێ ئەوەی کەسێک لە بەهایە راستییەکەی تێبگات، چونکە دوای ئەوەی کە زۆر خووڵی خوارد و هێندەش سیلاک بووە کە ئیتر مرۆ ناتوانێ بیناسێتەوە، بۆیە تەواو "بێنرخ" بووە. بەمجۆرە من وا دەبینم کە بۆدلیار وێنای ئەو سیمبوولە "مەحف بۆوانە" دەکا و رادەگەیەنێت کە فۆکۆ و هاورێیە فەیلەسوفە یەکگرتووەکانی یاری بووکە شووشەییان بەکار هێنا، کە ئەوان بەوە بە جوانی ئەو سەرسامییە گەورەیەی مۆدەی ئاگاییان: "دەسەڵات"، "مەیل"، "چڕایەتی"، نیشانەگەریی" و هەموو جۆرە دراوێکی پاریسیان بەبێ تەمغە، دروستکرد. بە سادە کردنەوەیەکی زۆرەوە، ئەمەیە رەخنەکەی بۆدلیار .

بە گشتی دەکرێ بە چاوێکی رێشکە و پێشکە و پڕوا هێنەرانە لەسەر ئەو شتانە بنووسرێت، کە ئەمەش بە روانگەی بۆدلیار بەندە بەوەی کە ئەو شتانە خەریکن دەمرن و کۆتاییان پێدێت، یان هەرگیز بوونیان نەبووە. قسە

کردن و نووسین لەسەر هەموو شتێک بۆ کردنە *داستان*/*fiktion* ئەوە دەرفەت بۆ بۆدلیار دەڕەخسێنێت کە نیشانەی بنەمای هەنووکەییانەی مێژووی هزریی فۆکۆ بە *رێژگەرایی* بکات: رەخنە گرتن بۆ دوور کەوتنەوە لە فۆکۆ خۆی لە خۆیدا دوور کەوتنەوەیەکی فرە هزرییانەشە، ئاماژە کردن بەوەی کە ئەو پەیوەندییانە کە خودی فۆکۆ لەسەریانی نووسیوە بەستراونەتەوە بە قۆناغێکی مردوو. واتا دەمەوێ بڵێم بە گشتی سەبارەت بە دەسەڵات، سێکسگەرایی و فۆکو شتگەلێکن (لە دەرەوەی جیهانی خەیاڵدا) رۆژێک بوونیان هەبووە.

راستییەکەی بەمجۆرە هەندێ جار بۆدلیار "کێویی" و "شێتانە" دەهزرێ، لە روانگەی منەوە ئەو شێتاتیە ئەنارکیستییە کاکڵە، ئۆرگینالیەتی بۆدلیار بەرجەستە دەکاتەوە. لێرەدا ئەو بەوە *دەتوانێت* کاریگەرییەکی رزگارکارانەی هەبێت و ئەکتۆریتارەکان/ فەرمانڕوایەکان تێکبشکێنێت، مرۆ پێویستە رێگا نەدا کە ئەو بیورووژێنێت. دوای ئەو کتێبە مرۆڤ دەتوانێ ئازا و بوێر بێت تاکوو هەوڵبدا بۆ خۆی بیر بکاتەوە، واتا پێویست ناکا هەر بە وروژاندنی ئەو بەردەوام بێت. بەڵکو پێویستە ***بۆدلیار لە بیر بکات***.

ئەو خاڵە گرینگ و ئەرکە گەورەیەی کە کتێبەکەی بۆدلیار ناڕاستەوخۆ بەرجەستەی دەکاتەوە: بانگێکە بۆ "لە بیر کردنی" خواوەندە بچووکەکانی پارس/راستیزان و سەرتاپای ئەو یاریکەرانەی کە لە دەڤەرەکانی تردا یاری مەرجانی شووشەیی دەکەن (هەموو ئەوانەی کە خۆیان بە دەمڕاستی حەقیقەت دەزانن)، بەمجۆرە تاکوو چاومان هەڵبێنین و بتوانین واقیعی *خۆمان* و مێژووی *خۆمان* ببینین.لێ ئەمە مێژوویەکی ترە.

بەشی حەوتەم

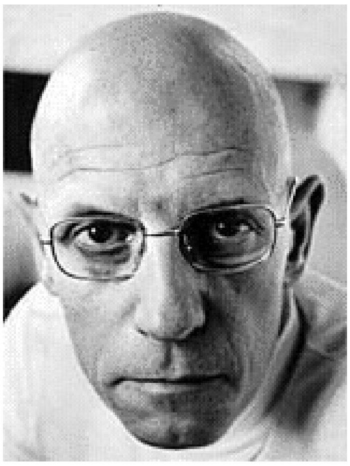
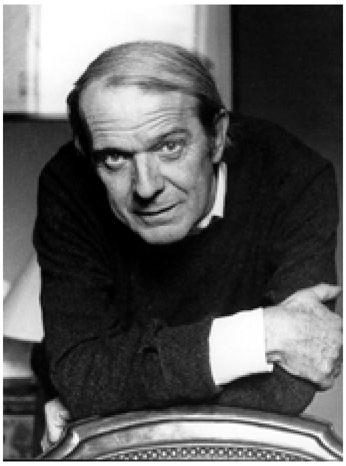

میشیل فۆکۆ ژیل دۆلوز

بەرکۆڵیک لە بەرهەمەکانی فۆکۆ و دولۆز

رۆناکبیران و دەسەڵات(4)
گفتوگۆی نێوان مێشیل فۆکۆ و ژیل دۆلۆز

فۆکـۆ : (ماویسـتێک) پێـی وتـم : "لـەوە بـاش تێـدەگـەم کـە بـۆچی لەگەڵماندا دەوەستێ و لەبەرچیش کـاری سیاسـەت دەکـات و بـەرەو کـام ئاقاریش کاری بۆ دەکا، لە کاتی پێویستدا لە تۆ تێدەگەم ،ئەتۆ هـەمیشـە گرفتی بەندکردنت دەرپڕیوە .بەلام هەمیشە لە دولۆز ناگەم."

ئەم وتەیە تەواو حەپەسـاندمی ، تێفکرینی تۆ بۆ من زۆر ئاشکرایە .

دولۆز : رەنگە لەبەر ئەوە بووبێ چونکە ئێمە بە رێگەی پەیوەندییەکـی تازەوە لەگەڵ تیۆری کرداردا بژین. هەندێ جار، دیـدی کـردار، بـەو مانایـەی کە پراکتیزەکردنی تیۆرییە، ئەمە بـۆ تـەواوبـوونی ئـەو تیۆرییـە وەك ئاکامێـك وایـە. بـەپێچـەوانـەی ئـەمـەش، هـەنـدێ جـار، خـودی کـردار، لـە پێنـاوی تیۆرییەکی داهاتوودا کارێکی داهێنەرانەیە. لە هەمـوو بوارێکـدا، بـەو مانایـە بێت یان ئەویتر، تێڕوانینی ئەو پەیـوەندییـەی کە لـەسـەر شـێوەی رەوتـە سـەرتاسـەرییەکـەی کـە لـە نێـوان تیـۆری و کـرداردا هـەیـە، بـاوی نـەمایـە. سـەبارەت بە ئێمـەوە رەنگـە دەکرێـت مـەسـەلـەکـە بـە رێگـەیـەکـی تـرەوە دەربپردرێت. تیۆری- کردار خۆی هەمیشە بـەش بـەش و لێکـداپراوە، ئـەمـە لەلایەك، لەلایەکی تریشـەوە، تیۆری هەمیشە ناوچەییە، بەبوارێکی بچووك بەسـتراوەتـەوە، رەنگـە ئـەگـەر دوور لـە بـوارەکـەی خۆیـدا، لـە بـوارێکی تـر پراکتیزە بکرێ، ساتمە بکات. بەلام نابێ پەیوەندییـەکـانی پراکتیـزەکردنـی، پەیوەندیەکی وێکچـوو بێـت. هـەروا لـەلایـەکـی تریشـەوە، تیـۆری لـە بـوارە تایبەتیەکەی خۆیدا، خۆی رەسـەن دەکاتەوە، تـاوکوو لـە رووبـەڕووبوونـەوەی ئەو ئاستەنـگ و دیـوار و لـەمپـەرانـەدا خـۆی دەربـاز بکـات کـە وادەکـەن بـە زۆرەملێ بۆ جۆرە گوتارێکی دیکەی بگۆڕن " هەر ئەو گوتارەشـە کـە رێگـەی شیانی تێپەڕبوونی بەرەو بووارێکی تر پێدەبەخشـێ".

خودی کردار لە نێوان خاڵێکەوە بۆ یەکێکی تر سـەرەنجـامی رۆڵـەکانـە، تیۆریش، لە کردارێکەوە بۆ کردارێکی تر رۆڵی خۆی دەگێڕێت. هیچ تیۆرییەك ناکرێ پێشبکەوێ ئەگـەر رووبـەڕووی دیوارێـك نـەبێتـەوە. دەبـێ لـە پێنـاوی کونکردنی ئەو دیوارەدا رەفتار بکا. بۆ نموونە، کارەکانی تـۆ بـە راڤـەیـەکـی

تیۆری دەستیبیان پێکرد، کە لە سەدەی نۆزدە، لە کۆمەڵگای سـەرمایـەداری لە ناو کۆڕ و کۆمەلانـی گیـراوەکانـدا دەسـتت بـە لێکۆڵینـەوەی تیـۆری کـرد. پاشان گروپی" P.I.G" لە خودی شێتەکان دروستکرد، لەپێناوی ئەوەی کـە

دەبێ ئەو شێتانە بە خۆیان بئاخڤن و بە خۆیان بە نوێنەرایەتی هەستن، (یان بەپێچەوانەوە، تۆ بۆ ئەوان بوویتە نوێنەر)، ئەو کەسانە لەناو زیندان بوون، ئەوان لە زیندان بوون، تۆ بەو زیندانیانە تیپی راگەیاندنی زیندانت رێکخست، کە لەسەر ئەم بناغەیە بوو : بارودۆخێك دروستبکرێت کە دەرفەت بدا بە زیندانیەکان بە خۆیان بئاخڤن. ئەو قسەیە بەگشتی بە هەڵە تەواو دەبێ، کە ئەو "ماویستە" رایدەگەیەنێ، گوایە تۆ گەیشتیە ئاستی بە پراکتیزەکردنی تیۆرییەکانت. لێرەدا گەر پراکتیك نەبێ، نە پرۆژەی چارەسەری، بگرە نە دابینکردنیش بە مانا تەقلیدیەکانی لەگۆرێدایە.

لەوێدا شتێکی تەواو جیاواز هەیە ئەویش : هاوکات سیستەمی رۆڵەکانە لە ناو گروپە گۆشەگیرکراو، تیۆری و پرۆسەکاندا.

سەبارەت بە ئێمەوە، رۆناکبیری تیۆری کە ببێتە خودێك، هۆشمەندێکی نوێنەرانە یان نوێنەرێتیکردن رۆژگاری بەسەرچوو. ئەوانەی کە تێدەکۆشن و دەجووڵێن بگرە گەر بە ڕێگەی حزبیەوە، یان سانديكاشەوە بێ، کە بە رۆڵی خۆیان هەقیشە بن بەو جێگە گرتنەوەیە، بن بە هۆشمەندیان، لەو نوێنەرێتیکردنە دەسبەرداربوون. کێیە قسە دەکا و کێ کار دەکا ؟ هەمیشە کەمایەتیە، تەنانەت لە زیندانیشدا هەمیشە کەمینەیەک کە قسە دەکا و کار دەکا. ئەوەی کە هەبوونی هەیە تەنیا کارە، کاری کردەوەیی لە ناو پەیوەندبە هاوبەشەکان یان تۆرەکان، بێجگە لەوە هیچی تر لە گۆرێدا نیە.

میشێل فۆکۆ: بە مەزەندەی من هەڵوێستی رۆناکبیرە باوەکان لە روانگەی دوو شتدا دامەزرابوو: وەك رۆناکبیرێک هەڵوێستی، لە کۆمەڵگای بورژوازی، لە سیستەمی بەرهەمهێنانی سەرمایەداریی و ئەو ئایدۆلۆژیای کە ئەو کۆمەڵگایەی بەرهەمدەهێنا، وەردەگرت، ئەو رۆناکبیرە وەک (تەقیینەرەوە، هەژاری، بەرپەچدانەوە، تۆمەتبار کردن، قبووڵ نەکردن، تۆمەتبارکراو، بێپەروا بە پەیوەندییە سیاسییەکان تاوانبار کراو...هتد) سەیر دەکرا. ئەم دوو شێوە بە سیاسەتکراوانە لە گەڵ یەکتردا ئاشنانین، بەلام پێویستیش نیە هاوجووت بن لەگەڵ یەکتردا. لەوێدا چەشنە رۆناکبیرێکی "سۆسیالیستی)" هەبوو. ئەم دوو جۆرە بە سیاسەتکراوە بە ئاسانی لەگەڵ یەکتر تێکەلاو دەبن، لە ساتە دیاریکراوەکاندا لە بەرتەکی دەسەلاتدا، دوای 1748، دوای کۆمۆنەی پاریس و، دوای 1940: لەو کاتەی کەتیایدا "شتەکان" لەسەر حەقیقەتەکانیان سەریانهەڵدا، لەو ساتەی کە

نەدەبوو بگووترێ کە ناوی مەلیك شەرمەزارییە، ئەودەم رۆناکبیر بە چەوسانەوە رازی نەبوو. ئەو کات رۆناکبیر بۆ خەڵک راستی رادەگەیاند کە خۆیان هێشتا نەیاندەبینی، بۆیە رۆناکبیر بە ناوی ئەوانەی کە توانای قسە کردنییان نەبوو راستی رادەگەیاند: ویژدان و ئاشکرایی. رۆناکبیران هەر لە هەوڵی تازەوە ئەوەیان دۆزیەوە، کە جەماوەر لەبەر خاتری زانیاریی پێویستیان بەوان نیە. چونکە ئەوان خۆیان بە شێوەیەکی تەواو باش دەیبێژن. دەسەلات نەك هەر تەنیا لە ناوەندە بەرزەکاندا جێگیرە، بەڵکو شارەزایانە لەناو تۆری کۆمەلایەتیدا، بەقووڵی رێشاژۆکراوە. خودی رۆناکبیران بەشێك لەو دەسەلاتە پێك دێنن، ئەو بیرۆکەیەی کە دەڵێ، هەموو رۆناکبیران نوێنەرایەتی "هۆشمەند"ی گوتار دەکەن، ئەوە خۆی بەشێك لەو سیستەمە پێکدێنێ . رۆڵی رۆناکبیر بۆ "پێشەوە یان تەنیشت" نیە تاکوو حەقیقەت رابگەیەنێت، گوایە هەموو خەڵکان کەرن، بەڵکو لەو شوێنەی کە ماددە و کەرەستەی تێدابێ، رۆڵی رۆناکبیر تێکۆشانە دژی هەموو شێوەکانی دەسەلات: تێکۆشانە لە دژی سیستەمی "زانیاری"، سیستەمی "هەقیقەت"، سیستەمی "هۆشمەندی" و سیستەمی "گوتار"دا. بۆیە رۆناکبیر لە تیۆریی نائاخڤێ، بەڵکو وەریدەگرێ، یان جۆرە کردارێك پراکتیزە دەکا، تیۆری هەر خۆی کارکردنە. بەلام ناوچەیی و بەش بەشە: هەمەلایی نیە، بەڵکو تێکۆشانە دژی دەسەلات، تێکۆشانە لە پێناوی بە دیارخستن و شیتەڵکردنی ئەو دەسەلاتەی کە هەرچەندە زێدە شاراوە و بە توندیش ئاڵۆزکاو بێ. رۆڵی رۆناکبیر تێکۆشان نیە بۆ "نوێنەرایەتی هۆشمەندی"، چونکە هەر لەدێرزەمانەوە جەماوەر خۆی، بە مانای زانین، لە هۆشمەندی حاڵی بووە، خودی هۆشمەندی وەک دەسکەوتێک بەر لە بورژوازیەتی خاوەندارێتی، کۆتایی پێهات، بەلام رۆڵی رۆناکبیر لە تەنیشتەوە، تێکۆشانە لەپاڵ هەموو ئەوانەی کە لە پێناوی قوڵپ کردنەوە و دەست بەسەر داگرتنی دەسەڵاتدا تێدەکۆشن، ئەم تێکۆشانەش نەوەك بۆ پاشەکشە کردن لە پێناو هۆشیار کردنەوەی خەڵک. خودی "تیۆری" بۆ ئەم تێکۆشانە سیستەمێکی ناوچەییە.

ژیل دۆلۆز: خودی تیۆریی، کت و مت وەك پاکەتی کەرەسەکان وایە، پەیوەندی بە نیشانەsignifer/وە نیە. نابێت لە پێناوی خۆیدا ئەو خزمەتە راپەڕێنێ، ئەوە بجووڵێنێ. لێرەدا ئەگەر لە دیدگەی هەمان دیمەنەوە، کە

بەسیەتی هەر دیمەن بێ، کەسانێك نەبن ئەو تیۆرییە بەکار بێنن، ئەوکات شایەنی هیچ شتێك نیە، یان ئیتر ساتی بەکارهێنانی بەسەردەچێ، ئەگەر جۆرە تیۆریەك نەبێ کە وەک سەرچاوەیەک بۆی بگەڕێینەوە، ئەکات دەبێ تیۆرییەکی تر دابهێنین، دەبێ کار بۆ تیۆریەکی تر بکرێ، جێگەی سەرسوورمانە وتەیەکی لەم تەرزە لەدەمی نوسەرێکی وەک مارسێل پرۆست ڕێچکە دەگرێ، کە بە رۆناکبیرێکی پاك دادەنرێ، ئەو بە ئاشکرا گوتی: دەبا وەک ئاوێنەیەکی ئاراستەکراو بۆ دەرەوە لەگەڵ کتێبەکەم مامەڵە بکەن، ئەگەریش لەگەڵتان رێکنەکەوت، بە یەکێکی تر بیگۆڕنەوە، تاکو ئێوە ساتمە لە سەر کەرەستەکانتان بکەن، کە هەر دەبێ کەرەستەی شەڕ بێت. ئەو تیۆرییە بە گشت ناکرێ، ئەو تیۆرییە لاواز دێنێ، لاواز کارە. خودی دەسەلاتیش، بە حوکمی سروشتەکەی بە گشت ناکرێ، تۆش بە ووردی وتت: تیۆریی بە سروشتەکەی خۆی، دژی دەسەلاتە. ئەوەی کە لەم خاڵە یان ئەویتردا تیۆریی رەسەن دەکاتەوە، ئەگەر هات و لە کاتی پێویستیشدا لە خاڵێکی تر نەتەقێتەوە، بەڵام دەبێ بەلای کەمییەوە، لەگەڵ مەحاڵ بوونی سەرکەوتن رووبەڕوویێتەوە. بۆیە بیرۆکەی ریفۆرم گەمژەیی و دووڕوویە، یاخود خودی ریفۆرم ئەو کەسانەی کە خۆیان بە نوێنەر دادەنێن، ئەوانەی کە لە بڕی ئەوانیتر، بە ناوی ئەوانیتر پیشەی قسەکردن پەیڕەو دەکەن، پیادەی دەکەن، ئەوەش خۆی تەنیا یەکێك لە کارە رێکخستووەکانی دەسەلاتە، دەسەلات بە دابەشکردن هەڵدەستێ و هاوشانیش داپڵۆسینی بەردەوامی لەگەڵ ئاراستە دەکات، یان ئەوەی کە دەسەڵات پیادەی دەکا تەنیا ریفۆرمێکە، ئەوانەی کە پەیوەندیان پێوەیە تێکیدەشکێنن، ئەو کات واز لە ریفۆرم دێنن، تاکو ببێت بە کارێکی شۆرشگێرانە، ناخی سروشتە بەشایەتیەکەی و گشت دەسەلات و سیستەمە ریزکراوەکانی دەخاتە بەردەم پرسیار. لە زیندانەکاندا ئەو رۆشن نەبوو: کەم و زۆری لەخۆبوردوویی داواکاری زیندانەکان بەس بوو تاکوو لەساڵانی پەنجایەکاندا ریفۆرمی پێکەنیناوی سەرۆکی فەرەنسی رێنێ پلیڤین ((Renè Pleven)) بئاوسێت. ئەکەر هاتوو منداڵە بچووکەکان، لە قەتابخانەکانی دایکایەتی، بۆ پێویستیەکانیان یان بگرە بۆ پرسیارەکانیان کەس گوێیان لێنەگرن، دواجار دەکرێ لە سەرتاپای سیستەمی فێرکردندا تەقینەوە روویدات. لە راستیدا، ئەو رژێمەی کە تێدا دەژین هیچ شتێکی نیە

کە قبووڵ بکرێ: دواجار، سەرچاوە ریشەییە رۆخۆکەکەی و سەرچاوەی هێزە داپڵۆسێنەرەکەی ئالێرەدایە.
وابزانم تۆ یەکەم کەس بووی کە فێری شتێکی سەرەکیت کردین ئەویش: گەر مرۆڤ لە بری ئەویتر بئاخڤێ سەر شۆڕییە.
دەمەوێ بڵێم: نوێنەرایەتی لە قاڵبیداین، ئەوە بڵێ کە ئەوە کۆتایی هات، بەلام بێ ئەوەی بیر لە ئاکامی ئەو وەرچەرخانە "تیۆری" یە بکەینەوە، کە ئاخۆ بە قسە کردن لە جێگەی ئەوانیتر تیۆریی تێکدەشکێت.
میشێل فۆکۆ: هەروا کاتێ زیندانییەکان قسە دەکەن، ئەوە دیارە لەمەڕ زیندان، لەمەڕ یاسای سزا و عەدالەت تیۆری خۆیان هەیە. ئەو گوتارە، گوتارێکە دژ بە دەسەلات، گوتار-_ دژ، کە ئەوە لەلایەن زیندانیەکان یان ئەوانەی کە بە باڵگرتووەکان ناوزەند دەکرێن بەرهەمهاتووە، کە ئەوەش سەرەکییە، لە مەڕ باڵگرتنەوە تیۆریی نیە. گرفتاری زیندان گرفتارێکی ناوچەیی و پەراوێزییە. ژمارەی ئەو کەسانەی کە سالانە بە زینداندا تێدەپەڕن لە ((100000)) کەس تێناپەڕن، بە شێوەیەکی گشتیش ژمارەی ئەو کەسانەی کە لە فەڕەنسادا ئەمڕۆ چوونە زیندان لەنێوان ((300_-400000)) هەزار کەس دەبن، وێڕای ئەوەش، ئەم گرفتارییە پەراوێزیە خەڵکی هەژاند. گرنگیدانی ئەو کەسانەی لە ژیانیاندا زیندانیان نەدیووە بەو گرفتارییە سەرسامیان کردم، هەروا بە روانینی ئەو خەڵکەی کە بۆ گۆێکرتن لە گوتاری زیندانیەکان، خۆشیان ئامادە نەکردبوو، حەپەسام، لە کۆتاییدا چۆن گۆێیان بۆ گرت، چۆن دەکرێ ئەمە شیبکرێتەوە؟ فڕێدانی خەڵك لە ناو زیندان، حاسێکردنییان لە ناو زیندان، لەخواردن بێبەش کردنیان، لە گەرمێتی، قەدەغەکردن لە چوونە دەرەوە، قەدەغەکردن لە خۆشەویستی، ......هتد، ئەمەش خۆی لە توندوتیژترین ورێنەدا مانای بوونی دەسەلاتە. دوێنێ بوو لەگەڵ ژنێکی زیندانی ئاخڤیم، پێی گوتم: "پروانە ئەوانە سزایان دام و ئەز ژنم، کە تەمەنی 40 سالان بوو،تەنیا نانی رەقیان پێدام)". ئەو چیرۆکە تەنێ کارێکی مندالانەی دەسەلات نیە، بەڵکو ئەو رەشۆکیەیە کە دەسەلات، بە دواکەوتوویی و چەپەڵی و مشەخۆریانە تا ئەوپەڕی پەیرەوی دەکا. بێبەشکردنی مرۆڤ لە هەموو شتێك بێجگە لە نان و ئاو، ئەوە لەو کاتەی کە منداڵ بووین فێریان دەکردین.
خودی زیندان تاکە شوێنێکە کە دەکرێ دەسەلاتی بە رووتی و بە

هەموو رەهەندە لەرادەبەدەرەکانی تێدا بە دیار بکەوێ، هەروا ئەو دەسەڵاتە، کە گوایە دەسەلاتی رەوشتە، خۆی بەم جۆرە دەڕازێنێتەوە: ((مافی خۆمە سزات بدەم، چونکە تۆ دەزانی دزیکردن شەرمەزارییە، لە مرۆڤ بدەی، یان مرۆڤ بکوژی...)). ئەو شتەی کە لە ئەزموونی زیندانیەکان سەرنج رادەکێشێ ئەوەیە، کە دەسەلات چیتر ناتوانێت خۆی بشارێتەوە بە هەموو چەپەڵیەکەیەوە خودی خۆیەتی، لە هەمان کاتیشدا چۆن خۆی بە پاك پیشاندەدا، کە بە "بیانۆ"ی گشتییەوە، بەخۆی دەتوانێ نەخشەی رەفتارەکانی لە ناو رەوشتدا بکێشێ: ئەو کات زۆردارییەکەی بە دیار دەکەوێ کە وەک ئەوەی گوایە کۆنترۆلێکی خێرە بەسەر شەڕدا، سیستەمێکە بەسەر ئاژاوەدا.

ژیل دۆلۆز: بەڵێ، هەروا پێچەوانەکەشی راستە. نەك هەر تەنێ زیندانیەکان وەك منداڵ مامەڵەیان لەگەڵ دەکرێ، بەڵکو خودی منداڵیش وەك زیندانیەکان مامەڵەی لەگەڵ دەکرێ. منداڵ بۆ پرۆسەی بە منداڵ کردن ناچار دەکرێ، بەم مانایە بۆیە راستە بگوترێ کە خودی قوتابخانەکان وەك زیندان وان، لەوەش زیاتر کارخانەکان زیندانن. ئەوە بەسە کە مرۆڤ چووە ژووری کارخانەی رینۆ چاودێری دەکرێ. یان لە شوێنێکی تردا: بۆ کەس رەوا نییە کە رۆژێ سێ کەرەت زیاتر بچێتە ئاودەستخانە. تۆ دەقەکەی ((ژیریمی بێنتهام))ت دیوە کە بە ووردی لە سەدەی هەژدەهەمدا زاراوەیەکی بۆ زیندانیەکان پێشنیاز کردووە و دەڵێ: بە ناوی ریفۆرمێکی بەرز بۆوەوە و سیستەمێکی ئەڵقەیی دادەمەزرێنێ، لەناو ئەو سیستەمەدا نموونەی زیندانێکی تازەی لە ناودا پێکدێنێت، مرۆڤیش بە شێوەیەکی هەستپێنەکراو لە قوتابخانەوە بۆ کارگە تێدەپەڕێ، بە پێچەوانەشەوە لە کارگەوە بۆ زیندان. ئا ئەوەیە ناوەڕۆکی ریفۆرم، ناوەڕۆکی نوێنەری ریفۆرمیست. لە بەرانبەر ئەمەشدا، کاتێ کەسەکان بە ناوی خۆیان دەئاخڤن، ئەوانە نوێنەرایەتیەك لە شوێنی نوێنەرایەکی تر دانانێن، هەتا گەر پێچەوانەی ئەویش بوو، ئەوان (کەسەکان) لە رووبەڕووبوونەی نوێنەرایەتی ساختەدا نوێنەرایەکی تر پێشنیاز ناکەن. بۆ نموونە، لە بیرمە تۆ گوتت: لە دژی عەدالەتدا، جەماوەر بوونی نیە، هەر هەموو لەسەر ئاستێکی تردا تێدەپەڕن.

میشێل فۆکۆ: وابزانم نابێ وا تەماشا بکەین کە گەل رقی لە

عـەدالـەت، لـە حـوكمڕان، لـە دادگاكانـە، زيندانـەكـانيش تـەنيـا هـزری عـەدالـەتێكـی تـرە كـە باشـتر و عـادلترە، بـەلام يـەكـەم و بـەر لـە هـەمـوو شـتێكيش خـاڵێكی تايبـەتمـەنـد رەچـاو بكـە كـە دەسـەلاتێـك هـەبـێ بـە پشتيوانی گەل دەسەلات پەيرەو بكا. تێكۆشـان بـە دژی –عـەدالـەت خـۆی تێكۆشـانە لـە دژی دەسـەلاتـدا، پرواشـم بـەوە نيـە كـە ئـەو تێكۆشـانە ، تێكۆشان بێت دژی ناعادلەكان، ناعادلی عەدالەت، هەروا تێكۆشان بـێ لـە پێناوی پيشـەيـەكـی باشـتر بـۆ دام و دەزگـای عـەدالـەت. هـەروا ئاشـكرايە مانـای وانيـە كـە هـەمـوو جـارێ كـە يـاخی بـوون و هـەڵخشـان و راپـەڕيـن روودەدات ئامانجی دەزگای عەدالەت بێ، لـە هـەمـان كاتيشـدا ئـەو يـاخی بوونانە خەريكە كە دام و دەزگای باج بكات بە ئامانجی خۆی، هەروا سوپا و پێكهاتەكانی تری دەسەلاتيش. گريمانی من، هەر تەنێ گريمان نيە، بەڵكو بۆ نموونە، دادگايی كردن خەڵكی لە كاتی شۆرشدا رێگاكەی تەنيا بۆرژوای بچووك نيە، كە لە پێناوی جارێكی تر گەڕاندنەوە و زاڵبوونی بە سەر بزاڤی تێكۆشانی دژ بە عەدالەتدا، نابێتە هاوپەيمانی جەماوەر. چونكە لـە پێنـاوی پێشكەشكردنی سيستەمی دادگا نيە، كە پشت بە عەدالەت دەبەسـتێ، لە توانايدا هەيـە عـادل بێـت، هـەتـا دادوەرێـك دەتـوانێ دەتـوانێ بڕيـارێكی عاديلانە دەربكات. شێوەی دادگا خۆی لەمـەڕ عـەدالـەتـەوە بـە ئايـدۆلۆژياوە بەندە كە خۆی عەدالەتی بۆرژوازييە.

ژيل دۆلۆز: گەر لە هەڵوێستی ئێسـتاكە بفكـرين، ئـەوە دەدۆزينـەوە، كە تێرامـانی دەسـەلات رەهـا و بـەرفراوانـە. دەمـەوێ بێـژم هـەمـوو شـێوە داپلۆسێنەرەكانی ئێستاكە، فرەلايەنـە، لـە مـاوەی بۆچـوونی دەسـەلاتـەوە دەكرێ بە ئاسانی ئاوەژوو بكرێتـەوە: (داپڵۆسـينی داپڵۆسـێنەرانـە بـە دژی بيانيـەكـان، داپڵۆسـين لـە نـاو كارگـەكانـدا، داپڵۆسـين لـە نـاو خوێنـدن و فێركردندا، بە شێوەيەكی گشتی داپڵۆسين دژی لاوەكان). ئەو رەفتارانەش كاكڵەی دەسـەڵات رووتدەكەنەوە. نابێ تەنێ بير لـە يـەكێتيـەك بكرێتـەوە، كە هەموو ئەو شێوانەی كە لەسـەر شێوەی بەرتەكی ئاياری 68 بوو لە خـۆ بگرێت، بـەلام سـەربـاری ئـەوەش دەبـێ بيـر لـە يـەكێتيـەكـی رێكخـراوی چارەنووس ساز بكەينەوە: سـەرمايەداريی فەڕەنسـی پێويستيەكی زۆری بـە "يـەدەگـی" بـێ كـاريی هـەيـە، چيتـر نايـەوێ وەک بـاوكێكی ليبرالـی خزمەتی سـەرتاپای خەڵک بكات، لێرەدا يەكێتی شتـەكـان بـەم شـێوەيـەی

خوارەوەیە: کۆچ دیاریکردن، گەر ئەوە نەزانین کە ئەو کار پێدانە بە کۆچپێکراوەکان هەر خۆی توندوتیژترین دژواریی و خۆ گێلکردنە لە لایەن دەسەڵاتەوە. داپڵۆسین لە ناو کارگەکان، وێڕای ئەمەش مەبەست لە پێبەخشینی "تامی" کاری پەشۆکاوی بە فەڕەنسیەکان خۆی لە خۆیدا جۆرێکە لە رەفتاری سەرکوتکردن. دواجار ململانێ کردن لەگەڵ لاوەکان و داپڵۆسین لەناو سیستەمی خوێندندا لە پەرەسەندن دایە. کاتێک رەفتاری داپڵۆسێنەرانەی پۆلیس توونـد و تیژە، بۆیە بەم پێوانەیە لە بازاڕدا کاری پۆلیس بەرتەنگ دەکاتەوە. جا دەسەڵات بۆ تیۆریەکانی پەرەسەندنی کار رەفتاری پۆلیس بە باشی تاپۆ دەکات: مامۆستایان، دکتۆرەکانی مێشك، هەموو ئەوانەی کاری پەروەردەیی دەکەن تاپۆییان دەکات. پاشان شتێك هەیە کە تۆ لەمێژە راتگەیاندووە، کە وامدەزانی جارێکیتر بەرهەم ناهێنرێتەوە: بەهێزکردنی هەموو بونیاتی بەندکراوەکانە. ئەو کاتەی کە دەستمان کرد بە رووبەڕووبوونی ئەم سیاسەتە بەرفراوانەی دەسەلات، ئەوجا بەئاگر-و بە هەڵکالین، بە داکۆکی کاریگەر و هەندێ جاریش بە ئاگادارکردنەوەی رووبەڕووبونەوەی ناوچەیی رووبەڕی ئەو دەسەڵاتە دەبینەوە. بەڵام ناکرێ ئەو بەرانگار بوونەوەیە یەکسەر هەموو لایەکی دەسەڵات بگرێتەوە، هەروا لە تواناشماندا نیە هەموو بەشەکانی بگرێتەوە. سەبارەت بە ئێمە، تەنیا گەر بتوانین دووبارە ئەو پێکهاتانە دامەزرێنینەوە کە نوێنەرایەتی ناوەندێتی و پلەکان دەکەن. کە ئەمەش ئەرکی ئێمە نیە، ئەوە ئەرکی دامەزراوێکی پەیوەندیە ئاسۆییەکانە، ئەوە سیستەمی تۆرەکان و بناغەکانی گەلە. کە ئەمەش بۆ خۆی سەختە. بەهەمان حاڵ، راستی ئەمەش بە واتا تەقلیدییەکەی، کە لەلایەن سیاسەتەوە بەڕێگەی ناوەندەکانی نوێنەرایەتیەوە، وەك شێوەی پارتی کۆمۆنیستی فەڕەنسی و یان سەندیکاکانەوە، دەبێتە دژایەتی کردن و دەسەلات دابەشکردن، کە ئەمەش سەرناگرێ. لە بنەڕەتدا ئەم کارە، کە ئەمڕۆ لە ناو سەربازگە، زیندان، ناوەندی پۆلیس، قوتابخانە، کارگەکاندا روودەدەن. بە جۆرێك لە چەشنە راگەیاندنێکی تردا هەمان کاریگەری بەخۆوە دەگرێ ، کە بەڕواڵەتەکەی خۆی لەگەڵ راگەیاندنی رۆژنامەگەرییدا پێچەوانەیە.

میشێل فۆکۆ: ئەستەمی دۆزینەوەی شێوەمانی گونجاوی خەبات، ئاکامی ئەو راستیەیە کە ئێمەی هەمیشە لەبەردەم دەسەلات

دەسەپاچەکردووە. ئایا دەکرێ بەرپەرچی بدرێتەوە، لە کاتێکدا کە ئێمە هێشتا خۆمان لەوە نەزان دەکەین کە دەسەلات چییە؟ دەبووایە چاوەڕێی سەدەی نۆزدە بکەین تا بزانین چەوسانەوە چیە، کەچی رەنگە تا ئەمڕۆکەش خۆمان لەوە نەزان بکەین کە دەسەلات چیە. لە هەموو بارێکدا بۆ تیگەیشتنی ئەو شتە ئالۆزکاوە ، هاوکات بینراو و نەبینراوە، ئامادە و نائامادەیە، کە لەهەموو شوێنێکدا بەرهەمهێنراوە، ئەو شتەی کە دەسەلاتی پێدەڵێن دەبێ پەنا بۆ مارکس و فرۆید ببەین، تیۆریی دەوڵەت، لێکۆڵینەوەیەکی تەقلیدیە بۆ دەزگای دەوڵەت، کە بە دڵنیاییشەوە پانتایی رەفتار و پیشەی دەسەلات لەکارناخات.

هاوکات ئێمە دەبێت ئەو توانایە لەبارانە شرۆڤە بکەین و بڕیار لەسەر روانگەنەی ئەو هەرارکییانە بدەین کە بە گشتی کاریگەری ئەوتۆیان نیە، هەروا هەموو جۆرە شێوەیەکی بەرانگار بوونەوە تاقیبکەینەوە.

دەسەڵات لە هەموو بوارێکدا ئامادەیە و رەفتاری خۆی دەکا. کەس بە رەسمی لەبەرانبەر ئەو دەسەڵاتەدا مافی بەرەنگاری نیە، بەڵام هەمیشە لە هەندێک ئاراستەدا خەڵک خۆی ئەو دەسەڵاتە پیادە دەکەن. بە گشتی ئاسان نیە کە بەم واتایەکی دروست بێژین کێ دەسەڵات پیادە دەکات، بەڵام زۆر ئاسانە کە بزانین کێ دەسەڵاتی نیە یان بێدەسەڵاتە. ئەوەی کە من بە خوێندنەوەی کتێبەکەی تۆ لە *نیتشەوە* ئەوەیە کە من لە *سەرمایەداری و شیزۆفرینیا* چاوەڕوانی دەکەم. ئەو کتێبە بە هۆی ئەو کێشەوە بۆ من گرینگ بوو: لەو بەشەی کە باسی مانا دەکەی لە نیشانەگەریی/signfield ... هتد، لەوێدا تۆ پرسی دەسەڵات زیاتر بەرجەستە دەکەیتەوە. هەموو بەرەیەک لە سەرچاوەی جۆرە دەسەڵاتێک گەشە دەسێنێت، جا ئەو سەرچاوەی دەسەڵات هەر کامیان بن، واتا ئەو دەسەڵاتە پێکدێت لە سەرچاوە لە ژمارنەهاتووەکان، سەرچاوە بچووکان ، بۆ نموون وەک مووچەخۆرە بچووکەکان یان مۆدێلێکی وەک کارگەی HLM خانووی بەندکراوەکان، پاسەوانی زیندانییەکان ، ساندیکا، دەمڕاستێک و بەڕێوەبەری رۆژنامەیەک. ئێمە کاتێ کە جەغت لەسەر ئەو سەرچاوانە دەکەینەوە و ئاشکرایان دەکەین، کە ئەوانە بەشێکن لەو بەرەی دەسەڵات، نەک لەبەر ئەوەی ئەو سەرچاوە ناسراوە نیشان بدەین، بەڵکو تاکوو لەسەر ئەو بابەتە قسە بکرێت و ئەو تۆرە دامەزراوە زانیاییانە ناچار بن

گوێبگرن، تاکوو ناو بەرهەم بێنن، تاکوو پەنچەیان بۆ رابکێشرێن، تاکوو ئامانجێک بدۆزرێتەوە، تاکوو وەک هەنگاوێکی سەرەتایی دەسەڵات ئاوەژوو بکرێتەوە و دەسەت بە بەرەیەکی نوێ بکرێت بە دژی فۆرمە جێگیرەکانی دەسەڵات. گوتاری ئەو بەرەیە بە دژە ئاگایی نیە، بەڵام دژی شتە حەشاردراوەکانە. رەنگە ئەو حەشادراوانە زۆر باش لە دەرەوە نەبینرێن؛ بەڵام ئەوە بێنە بەرچاوی خۆت گەر شتێک روودات کە ئێمە چاوەڕوانیمان نەکرد بێت؟ زۆر شت بە هەڵە بیریان لێکراوەتەوە کە "شاردراوەنەتەوە"، "چەوسێنراونەتەوە" و "نەگوتراون"؛ ئەو بیرکردنەوەی کە گوایە شتەکان بە هەڵە بیریان لێکراوەتەوە رێگە بە "دەروونشیکاری"یەکی هەرزان دەدەن لەسەر ئۆبژەی بەرە. رەنگە ئاشکرا کردنی نائاگاییەک ئاسانتر بێت لە ئاشکراکردنی شتێکی حەشاردراو. ئەو دوو بابەتە هەمیشە لە کاتی رابردوویەکی ئامادەدا بەیەک دەگەن، کە "نووسین پێکهاتە چەوسێنراوەکان نیشاندەدات" و هاوکاتیش "نووسین وەک پێویستییەک کردەیەکە بۆ داڕماندن"، وێدەچێت ئاشکرا کردنی چالاکییەک، دەبێتە پاڵنەرێک بۆ دەرپڕینێکی کاریگەرانە.

دۆلوز: سەبارەت بەو کێشەیەی کە تۆ باسی دەکەی، هەڵبەتە شتێکی راشکاوە کە کێ لەوە سوودمەندە و کێ قازانجی لێدەکا و کێش بەسەریدا زاڵە، وەلێ وێڕای ئەوەش دەسەڵات شتێکە زۆر پەرش و بڵاوە. من دەخوازم ئەو گرمانانە بخەمەڕوو: وزەی مارکسیزم بریتی بوو لەوەی کە چەمکە سەرنجکێشەکاندا پێناسە بکات "دەسەڵات خاوەن چینێکی باڵادەستە کە لە ئامانجەکانی خۆیدا پێناسە دەکریت". بەمجۆرە راستەوخۆ ئەو پرسیارە قووتدەبێتەوە: چۆن دەبێ مرۆڤ خواستەکانی بۆ دەستەبەر نەکرا بێت، کەچی بۆ ئەوەی ئەو کێکە دابەشبکات پشتگیری لە ستروکتورەکانی ئەو دەسەڵاتە جێگیرە بکات؟

سەبارەت بەوە ئەگەر وەڵامی ئەو پرسیارە، بە هۆکاری پاشەکەوتکردن، جا ئەوە چ ئابووری بێت یان نائاگایی، بەرژەوەندی بەسترێتەوە، کە ئەو وەڵامەش نابێتە وەڵامێکی کۆتایی؛ لەوەدا داوای بەرژەوەندییەکانمان سەبارەت بە حەزی پاشکەوتکردن شێوەیەکی ئاڵۆزکاو و قووڵتری هەیە. بەڵام هەڵبەت ئێمە هەرگیز دژی خواستەکانی خۆمان ناوەستینەوە، چونکە لەو جێگەی کە مەیل ئەو خواستانە پۆلێندەکا

خواستەکانمان هەمیشە بەردەوام دەبن و هەر بە خۆشیان خواستەکان دەدۆزنەوە. ئێمە ناتوانین هاواری ویلیهام رایش بێدەنگ بکەین: ئاپۆرەی خەڵک فریو نەدرابوون؛ ئەو ئاپۆرەیە لە ماوەیەکی دیاریکراودا خۆیان رژێمی فاشیستیان دەویست! مەیل پاشەکەوتەکانی وەک شێوەیەک پاشکەوت دەکاتەوە و دەسەڵات دابەشدەکا، ئەمەش مرۆڤ دەکاتە پۆلیس و سەرۆکی وەزیران خاوەنداری. لەو ناوکۆییەوە هیچ جیاوازییەکی کاکڵەیی لە نێوان دەسەڵاتی پۆلیسێک و سەرۆک وەزیراندا نیە. سروشتی ئەو پاشەکەوت کردنەی مەیل لەناو گروپێکی کۆمەڵایەتیدا ئەوە شیدەکاتەوە کە بۆچی حیزبێکی سیاسی یان رێکخراوێک بە ناوی چینەوە بیر لە شۆرشکردن بکاتەوە، سەبارەت بە مەیل و رێفۆرم هەمیشە پێش وەخت سازکراوە یان تەواو بەرتەک ئامێزە.

فۆکۆ: وەک تۆ گوتت، پەیوەندی نێوان مەیل و دەسەڵات و خواست زۆر ئاڵۆزکاوە لەوەی کە بە شێوەیەکی ئاسایی بیر لە دەسەڵات دەکرێتەوە، هەروا وەک پێویستییەک ئەوانەی کە دەسەڵات پیادە دەکەن خواستێکیان لەو پیادە کردنە هەیە. وێرای ئەمەش مەیلی دەسەڵات بناغەیەکە بۆ پەیوەندی نێوان دەسەڵات و خواست. ئەوەی کە روویدا کاتێک ئاپۆرەی خەڵک لە سەردەمی فاشیستدا حەزیان دەکرد ببنە خاوەن دەسەڵات، ئەو خەڵکانە بێتوانایانە دەیانویست خۆیان بەوە پێناسە بکەن، بۆیە ئەو تاکەکەسانە پیادەی دەسەڵاتێک دەکەن کە بە دژی خواستەکانی ئاپۆرەی خەڵکە.

بەمجۆرە تا ئەو ئاستە ئەو خەڵکە ژیانی خۆیان لەسەر ئەو دەسەڵاتە دانا. وێرای ئەمەش ئەوانە ئەو دەسەڵاتە تایبەتییەیان دەویست. ئەو گەمەی مەیل، دەسەڵات و خواست، کەم سەرنجی پێدراوە. دوای ماوەیەکی درێژ ئەوجا ئێمە لەوە تێگەیشتین، کە زۆرداریی؛ مەیل مێژوویەکی درێژی هەبووە و هەیە. شتێکی شیاوە کە ئەو بەرەیەی کە ئێستا لە ئارادایە و ئەو بەرە ناوچەیی، ئەو تیۆرییە لێکداپراوانە کە بریتین لەو بەرەیە و لێک جیاناکرێنەوە. ئەو بەرەیە دۆزینەوەیەکی نوێنە لەو شێوەیەی کە ئەمەش مانای ئەوەیە کە دەسەڵات پیادە کراوە،

دۆلوز: لەم بارەیەوە دەمەوێ بگەڕێمەوە بۆ ئەم پرسیارە: بزاڤی شۆرشگێرانەی جیهانی پێگەی ئاڵۆزکاوی دروستکردووە، ئەمەش ئاکامی

لاوازی ئەو بزاڤە نیە، چونکە جۆرە توتالیتارییەک بەستراوەتەوە بە دەسەڵات و هێزە کۆنەپەرستەکانەوە. بۆ نموونە سەبارەت بە مانۆری بەرەنگاری ناوچەیی، ڤێتنام نموونەیەکی باشە. بەڵام چۆن ئەو فرە بازنە بەیەکەوە بەستراوانەی نێوان ئەو خاڵە ئاڵۆزکاوە کاریگەرە لێکداپراوانەی وڵاتە جودایەکان ناو ناو خودی وڵاتان بزانین.

فۆکۆ: ئەو جوگرافیایە پەلهاوێژەی کە تۆ باسی دەکەی دەکرێ بەمجۆرە راڤە بکرێ: هەر لەو ئان و ساتەی کە مرۆ بەرە لە دژی چەوساندنەوە دەست پێدەکا ئەوە پرۆلیتارە کە پێشرەوی ئەم بەرەیە دەکا و هاوکاتیش ئامانج، مێتود، بواری هێز و چەکەکانی دەست نیشاندەکات، هاوپەیمان بوونت لەگەڵ پرۆلیتاریا واتا خۆ گرێدانە بە پێگەکەی و ئیدۆلۆگییەکەی. ئەمەش واتا قبووڵکردنی سۆنگەکانی بەرەی پرۆلیتاریایە. ئەمەش واتای هەڵوەشاندەوەی ناسنامەی خۆت دەگەیەنێت. بەڵام گەر ئەوە بە دژی دەسەڵات بوو کە مرۆ بە دژی شەڕ دەکا، ئەوکات هەموو ئەوانەی کە دەسەڵات بەسەریاندا زاڵە یان دژی پرۆلیتار بە خراپ بەکاریان دێنێ، هەموو ئەوانەی کە مل کەچ نەبوونە، دەبێ پێکرا لەو شوێنەی کە خۆیان تێدا دەبیننەوە لە روانگەی چالاکی خۆیان (یان دەستەپاچەیانەوە) دەست بکەن بە جۆشدانی بەرەیەک. بە دەستپێکردنی بەرەیەکی لەم جۆرە، کە هی خۆیان و ئامانجەکەیانە ئەوە خۆیان باش زاڵ دەبن بەسەر مێتودەکان و خودی خۆشیان دەتوانن لەگەڵ ئەو بەرەیە بن و بریار بدەن، ئەوان دەتوانن بچنە ناو ئەو پرۆسە شۆڕگێرییەوە. هەڵبەت وەک هاوپەیمانی پرۆلیتاران، کاتێ دەسەڵات بە گەڕ دەکەوێ، گۆڕانی بەسەر خۆی دێنێت بۆ ئەوەی چەوساندنەوەی سەرمایەدارانە بپارێزێت. دەسەڵاتدارانی سەرمایەدار لەو شوێنەی کە چەوساندنەوە بە دژی پرۆلیتاریاران پیادە دەکەن کە ئەوان بەرانگاریان دەبنەوە ئەوە لە نزیکەوە هەست بە شۆرشەکەیان دەکەن. ژنان، زیندانیەکان، ئەوانەی بە زۆرەملێ کراون بە سەرباز، لە خەستەخانە کراوەکان، هۆمۆسێکسوالەکان و چەندان گروپی تر کە ئێستا دەستیان کردووە بە زنجیرەیەک لە پێکدادان بە دژی ئەو شێوازە تایبەتمەندەی دەسەڵات، ئەو ناچار کردن و کۆنترۆڵەی کە بە دژی ئەوان پیادە دەکرێت. لە کاتی ئێستادا ئەو جۆرە پێکدادانە بەشێکن لە ژێر مەرجەکانی ئەو بزاڤە شۆرشگێریەی کە ئەو گروپە رادیکالن، دوورن لە سازش کردن و رێفۆرمیزم،

هـەوڵـیش نـادەن دەمڕاسـتی بکـەن و بـە نـاوێکی تـر هـەمـان دەسـەڵـات بـەدەسـت بگرنـەوە (کـە ئـەوان دەیانـەوێ پێشـی لێبگـرن). ئـەو بزاڤانـە گرێدراون بە بزاڤی شۆڕشـگێڕانەی پرۆلیتاریـاوە ئـەوانیش دەبـێ وەک ئـەو بزاڤە لە پێناو هەموو ناچار کراو- کۆنترۆل بەسـەر داسەپێنراوەکان تێبکۆشـن کە بە دەست ئەو دەسەڵاتە جێگیرەوە گیریان خواردووە.

واتـا هاوکـات خاسـڵەتـی گشـتی ئـەو بـەرەیـە لـەنـاو ئـەو فۆرمـە بـە توتالیسێرە کراوەدا کە تۆ ئێستا باست کرد، کە لە ژێر دروشمی ڕاسـتییدا، ئەو فۆرمە دەکرێ بە توتالیسێرەکردنێکی تیوریانـە، بـەرجـەسـتە نابێتـەوە. ئـەوەی کـە ئـەو خاسـڵەتـە گشـتییە بـەو بـەرەیـە دەبـەخشـێ خـودی سیستەمی دەسەڵاتە، هەموو بەکارهێنانێکی دەسـەڵـات و- پیـادە کردنـی شێوەکانی ئەو دەسەڵاتەیە.

دۆلوز: هەروا ئێمە گەر سروشتە پەرش و بڵاوییەکەی دەسـەڵـات ئاشـکرا نەکەین، ناتوانین بچینە ناو بەشە جودایەکانی ئەو دەسەڵاتە، بۆیـە ئێمـە وەک پێویستیەک – بەبێ هیچ مەرجێک بنەمای رابـەرایـەتیمـان دەسـتپێکرد – بـەو مانایەی مەیل دەستی ئێمەی راکێشا تاکوو ئەو دەسەڵاتە بتـەقێنینـەوە. هـەر جۆرە هێرشێک یان بەرگرییەکی شۆڕشـگێڕانە، هـەرچـەنـدە بچـووکیش بێـت، بەم شێوەیە ئەو هێرشە شۆڕشگێڕانە بەستراونەتەوە بە خەباتی کرێکارانەوە.

ئەنتی ئۆدیپۆس- Anti Odipus
دەروازەیەك بۆ ژیانێکی بێ فاشیزم

نووسینی: ژیل دولۆز و فیلکسی گۆتاری

خوێندنەوەی: مشێل فۆکۆ (5)

سـالآنی 1945-1965 لـه ئـەوروپـادا رێگایـەکـی دیـاریکراو بـۆ

بیرکردنەوەیەکی راست، شێوازێکی دیاریکراو بۆ گوتاری سیاسی و رەوشتێکی دیاریکراویش بۆ رۆناکبیر دەستنشانکرا بوو: ئەگەر مرۆ پەیوەندییەکی تووند و گەرمی بە مارکسەوە نەبووایە، ئەوە لە فرۆیدیش دوور دەکەوتەوە و دادەبڕا، گەر مرۆ لە دیدی مارکس و فرۆیدەوە چارەسەری کێشەی دەلالی بکردبایە باشترین رێزی بۆ دادەنرا. ئەو سێ مەرجە بوو کە وای لەم کارە تاکگەراییە دەکرد، کە کردەی مرۆڤ بە نووسین و ئاخاوتن، وەك بەشێك لە هەقیقەتی خودی خۆی و سەردەمەکەی و هاوکاتیش بە ئەرکێکی قبوولکراویش بنرخێنرێت.

ئەمجا پێنج ساڵی خێرا، بە جۆش و گوڕ، پێنج ساڵ لە شادی و مەتەڵەکان بەسەر چوون. هەڵبەت ڤێتنام، لەبەر دەریچەی دونیاکەمان، یەکەمین گورزی بەهێز بوو کە توانی دەسەڵاتی دامودەزگایەکان بپێکێت. بەڵام بەڕاست لێرە، لە پشت سەرماندا چ روویدەدا؟ تێکەڵاوییەك لە لە سیاسەتی شۆڕشگێرانە و دژە دەسەڵات؟ هەڵگیرسانی شەڕ لە دوو بەرەدا: چەوسانەوەی جڤاکی کۆمەل و داپڵۆسینی دەروونی؟ بڕەوسەندنی "لیبیدۆ-Libido"، کە دیسان کێشەی چینایەتی زیندوو کردەوە؟ دەشێت. ئەو بارە هەر چۆنێ بووبێ، ئەو راڤە گونجا و دووانەیە، وەك رێگایەك بوو بە بەهایەك تا بتوانم شرۆڤەی ئەو ساڵانە رابگەیەنم.

لە نێوان شەڕی یەکەمی جیهانی و سەرهەڵدانی فاشیزمدا، زۆرینەی توێژە ئۆتۆپیستەکانی ئەوروپا (وێلیهاەم رایشی ئەڵمانی و سوریالیستەکانی فەرەنسا) کە بەو خەونە شەڕەنگێزیە سەرمەست بوون، هاتن بۆ ئەوەی پەنگری هەمان هەقیقەتی گۆڕین جۆشبدەن: مارکس و فرۆید کە رۆشنکەرەوی یەك گورو جۆش بوون.

بەڵام ئایا ئەوەی کە روویدا، بەڕاستی هەر ئەوە بوو؟ هەڵبەت ئەمجارە لەسەر ئاستی رەفتاری مێژووییەوە، کارەکە بەو پرۆژە ئۆتۆپیایەی سییەکانەوە گرێدەدەمەوە، یاخود ئەو بزاڤەی ئۆتۆپیستە پێچەوانەیەی کە بەرەو کێشەی سیاسی رۆیشت، هەرگیز یەکناگرنەوە لەگەڵ ئەو نموونە کۆپیکراوەی کە مارکسیزم بڕیاری لەسەر دابوو. یاخود لە ئەزموون و خواست و وردەکارییەکانی فرۆید دوور کەوتەوە و دابڕا. هەڵبەت ئاڵا کۆنەکان بەرزکرانەوە، بەڵام شەڕ لە گۆرەپانەکەیەوە پەرەی سەند و بۆ ئەوەی هەرێمە تازەکان بتەنێتەوە.

کتێبی ئەنتی ئۆدیب کە بەر لە هەموو شتێك پانتایی ئەو گۆڕەپانە ئاشکرا و بەدیار دەخات. بەڵام لەم ئەرکە زیاتریش بەرهەمدارترە. ئەم کتێبە خۆی بە سەرکۆنە کردنی بتە کۆنەکان سەرقاڵ ناکا، تەنانەت لە تەنز و گەمە زۆرەکانی لەگەڵ فرۆیدیشدا؛ بەڵکو لە بنەڕەتدا بۆ هەڵقووڵانێکی دوور و قووڵتر هانماندەدات. هەڵەیە گەر ئەو ئەو کتێبە وەك سەرچاوەیەکی تێۆری تازە بخوێنینەوە. بەڵو ئەو کتێبە خوێندنەوەیەکی قووڵ و بە دیقەتی گەرەکە، (ئەو تێوریە بەناوبانگە ناسدەکەن، کە بە ئێمەی ڕاگەیاند: گشت شتێك بە خۆوە دەگرێ، بە چۆنایەتییەکی بەرهەڵدراو گشت شتێك دەگرێتەوە و زامنمان دەکا. هەروا ئەو کتێبە بۆمان جەخت دەکاتەوە، کە ئەو کتێبە "تێورییەکە بۆ هەر خواستێك کە هەتبێ، پێویستت پێی دەبێ"، بە تایبەتیش لەم سەردەمی پسپۆری و تەفروتووناکارەی کە "ئومێد"ی نەهێشتۆتەوە، کە بەربڵاوی کتێب و چاپەمەنییەکان لە هەڕمێندان، ئەو کتێبە کۆمەکیت دەکا).

لەناو ئەو هەموو بە فیرۆدانە ترسناکەی هزر و چەمکە تازانەدا، کتوپڕ پێویست ناکا لە فەلسەفە بکۆڵینەوە: ئەنتی ئۆدیپۆس، پەیەکەرێکی بریقەدار نیە، بە بڕوای من باشترین شێوە بۆ خوێندنەوەی ئەو کتێبە، خوێندنەوە و بەرانگار بوونەوەیەتی وەك جۆرە "هونەرێك"، بەهەمان واتای ئەو مەبەستەی کە دەڵێ: بۆ نموونە، "هونەری ئێرۆسی". ئەنتی ئۆدیپۆس بە ڕێگای لێکۆڵینەوەی پەیوەندییەکانی مەیل بە واقیع و "ئامێر ئامێز"ی سەرمایەداری، وەرامی پرسیارە هەستپێکراوەکان پێشکەشدەکا. خودی پرسیارەکان هۆکاری شتەکانی بەلاوە گرینگ نیە، بە قەد ئەوەی کە چۆنایەتیەکانی بەلاوە گرینگە. چۆن مەیل لەناو هزر و گوتاری سیاسی و ڕەفتاردا تێکەڵا و ئامێتە بکەین؟ چۆن مەیل دەتوانێ، (چۆن دەبێ) کە هەوڵەکانی تەرخان بکات بۆ چوارچێوەی سیاسی و هەروا خۆی لە ڕەوتی دڵی ڕژێمی باڵادەستدا چڕبکاتەوە؟

لێرەوە کە کتێبی ئەنتی ئۆدیپۆس ڕووبەڕووی سێ نەیاردا خۆی دەبینێتەوە: ئەم سێ نەیارەش وەك یەك نین لە هێز و لە هەڕەشەیاندا ئاستی جیا جیا دەنوێنن. کتێبی ناوبراویش بە کەرەسەی جیاواز شەڕیان

لەگەڵ دەکا:

1-سیاسیە خەڵوەتنشینەکان، شۆرشگێرە خوێن تاڵەکان و خەمخۆرەکان، تۆریکارە تیرۆریستەکان، ئەوانەی کە دەیانەوێ پارێزگاری لە سیستەمی تەواوی سیاسی و گوتاری سیاسی بکەن، شۆرشگێرە بیرۆکراتەکان و مووچە خۆرەکان.

2-تەکنیکارە مەیل خوازە رەنجکێشەکان: دەروونناسەکان، نیشانەناسەکان، ئەوانەی هەموو بەڵگە و هۆکارێك تۆمار دەکەن و مەیل رێکخستنی هەمەجۆر دەشێوێنن و بۆ یاسای بنەما و پسپۆریی دووانەیی بەرتەسکی دەکەنەوە.

3- لە کۆتایشدا، نەیاری ستراتیژی، دوژمنی گەورە، واتا فاشیزم. (هەڵبەت هاوکاتی ئەمەش کە ئەنتی ئۆدیپۆس بۆ بەرەنگار بوونەوەی دوژمنانی تری، ئیلتیزامێکی مانۆریانە پێکدێنێ).

ئەم کارەی دولۆز هەر تەنیا فاشیزمی مێژوویی لە خۆی ناگرێ: فاشیزمی هیتلەر و مۆسۆلینی، کە زانیان چۆن مەیلی جەماوەر مێلیتاریزە بکەن. بەڵکو -ئەنتی ئۆدیپۆس، ئەو فاشیزمەی کە لەناو هەر هەمووماندا دەژی و بەسەر ئاوەز و ئاکار و رەوشتی رۆژانەماندا فەرمانڕەوایی دەکا، ریسوا دەکا. ئەو فاشیزمەی کە بۆ دەسەڵات گرتنە دەست مەستمان دەکا، کە واشمان لێدەکا ئەو کەسانەمان خۆشبوێ و پێیان دڵگیر بین کە بەسەرمانەوە دەسەڵاتدارن و دەمان چەوسێننەوە. کتێبی ئەنتی ئۆدیپۆس (با نووسەرەکەی رێگەم بدات بڵێم): کتێبێکە لە بواری رەوشتناسیدا. یەکەم کتێبە کە لە بواری زانستی ناوبراو لە فەرەنسادا بنووسرێ و بگرە فەرەنسا لە مێژە کتێبی وای نەبینیوە. (رەنگە هەر لەبەر ئەم هۆیەش بێ کە سەرکەوتنەکەی تەنیا لە نێو خوێنەرە پسپۆر و پیشەییەکاندا نەمایەوە: گەر مرۆڤ ئەنتی ئۆدیپۆس بوو، ئەوکات بە جۆرێك لە جۆرەکانی ژیان دەژی و بە جۆرێکیش بیر لە ژیان دەکاتەوە: دەبێ چی بکەین هەتا نەبین بە فاشیست، ئەمەش بە تایبەتی لە کاتێکدا کە وا دەزانین. گوایە ئێمە خەباتگێر و یاخین؟ چۆن ئاوەز و کار و دڵ و چێژەکانمان لە فاشیستیەت رزگار بکەین؟ چۆن فاشیزمی رەگ داکوتاو لەناو رەفتار و ئاکارماندا ریشەکێش بکەین؟ نووسەرە رەوشتناسە مەسیحییەکان لەناو

ستایشەکانی رۆحدا لە شوێنەواری جەستەیان دەکۆڵیەوە، بەڵام ژیل دولۆز و فلیکس گۆتاری، لە زۆر باردا لە خودی جەستەدا سەرگەردانی و گومڕایی فاشیزم دەستنیشاندەکەن.

ئێمە دەتوانین پاش ئەوەی کە سڵاوی خۆمان_ سڵاوی پیرپزبایی و سادە لە فرانسوا دیسال(6)_ بکەین و بڵێین: ئەنتی ئۆدیپۆس، "دەروازەیەکە بۆ ژیانێکی بێ فاشیزم".

ئەم هونەرە، هونەری ژیانە لە دژی هەموو شێوەکانی فاشیزمە، جا ئەو فاشیزمە جێگیر بێ یان ئەوەی کە هەڵپەیەتی تا خۆی جێگیر بکات. ئەم هونەرە ژمارەیەکی دیاریکراو لە پرنسیپی کاکڵەیی لە خودی خۆیدا هەڵگرتووە، گەر ویستت ئەم کتێبە مەزنە بکەیتە ئامرازێك بۆ رێنماییکردنی ژیانی رۆژانەت، ئەوە لە خوارەوە ئەم پرنسیپانە کۆ دەکەمەوە:

_-کاری سیاسی لە گشت شێوەیەکی ورێنەی پەرەنۆیای یەکگرتوو و گشتگیریی_Paranoie unitarire et totalisante رزگار بکەن.

_ کار و هزر و مەیلی بۆ دایکبوون و کۆکردنە و هەڵوەشاندنەوە پەرە بپێبدەن، لە جیاتی دابەشکردنی بەش بەشیانە و بەرە بەرەیی هەرەمیانە.

_-خۆتان لە گوتەگەلێکی وەك کۆن و نالەبار و نێگەتیڤەکان (یاسا، لەمپەر، پووتی، خۆ بەکەمگری، ئاستەنگ) رزگار بکەن، بەو مانایەی کە جۆرێکە لە دەسەڵاتدریی و شێوازێکە بۆ تێگەیشتن لە واقیع، کە هەمیشە هزری رۆژئاوا، ئەوانەی پەرستووە. پۆزەتیڤ و بەرفرەیی بەسەر تاکە شێوەیی و دوورخستنەوە، لق و پۆپداری و بەسەر یەکەکاندا بسەپێنن، _ پۆلێنکردن و رێزبەندی بزۆکی، بەسەر سیستەمدا بسەپێنن و بڕەوی پێبدەن. پروا بەوە بێنن کە خودی بەرهەمهێنانی بە پیت و بەرەکەت بزوان و بەردەوامیە، نەك چەقین و وەستان.

_-وا مەزانن کە مرۆڤ بۆ ئەوەی ببێ بە شۆڕشگێڕ، دەبێ دڵتەنگ بێ، تەنانەت گەر ئەو شتەی کە شەڕی لەگەڵ دەکەین دزێو و چەپەڵیش بێ. پەیوەندی مەیل بە واقیعەوە، خاوەنی هێزێکی شۆڕشگێرانەیە، (نەك راکردن بەرەو شێوەکانی نوێنەرایەتیکردن).

_-لە پێناوی جۆرە رەفتارێکی سیاسی، هزر بەکار نەهێنین، وەك تاکە نرخێکی راستینە؛ هەروا چالاکی سیاسی بۆ بەرتەسك کردنی هەر جۆرە هزرێك، تەنانەت گەر بە مەبەستی پێکدادانیش بوو، بەکار نەهێنین.

رەفتاری سیاسی وەك ئامرازێك بۆ چڕکردەوەی هزر و لێکۆڵینەوەش بۆ فرەکردنی شێوە و بوارەکانی رەفتارکردنی سیاسی بەکار بێنین، بەو واتایەی کە خودی هزر، چەندەها شێوەی هەیە و دەچێتە ناو بوارەکانی کاری سیاسیەوە.

_-لە سیاسەت مەخوازن بکرێتە سەرچاوەیەك بۆ"مافەکان" ی تاکەکەس، بەو شێوەیەی،کە فەلسەفە ئەو کارەی کرد. _ تاکەکەس بەرهەمی دەسەڵاتە. ئەرکی ئێمە ئەوەیە کە بە رێگەی پێوەنان گۆڕان و پۆلێنکردنی پایە جیاوازەکان "نەکرێ بە تاکگەرایی"": "de`sindividualisation . نابێ کۆمەڵێك ئەندامی گرێدراوی یەکگرتوو هەبێ. بەڵکو دەبێ ببێتە لە دایکبوونەوەیەکی هەمیشەیی لە پێناوی لەناو بردنی شێوەی تاکەکەسی.

-_ بە ئەشقی دەسلات مەست مەبن.

ئێمە دەتوانین دوورتر بڕوانین و بڵێین، کە دۆلوز و گۆتاری بە دەگمەن حەز لە دەسەڵات دەکەن. بگرە هەوڵیانداوە کاریگەریی ئەو دەسەڵاتەی، کە بە ئاخاوتنە تایبەتمەنییەکانی خۆشیانەوە گرێدراوە، نیشان بدەن. جا دوای هەموو ئەمانەوە، ئەو گەمە و تەنز و ساتیرانە دێن، کە لە ناخی کتێبی ئەنتی ئۆدیپۆسدا، ساتمەیان لێدەکەین. هەر ئەمەشە کە وەرگێرانەکەی دەکاتە ئەزموونێکی سەخت و توانایەکی تایبەتیش دەخوازێ.

بەڵام کارەکە بە تەڵە ئاسایی و باوەکانەوە نەبەستراوەتەوە: تەڵەی واژە-و داڕشتن، ئەو فێڵانەی کە هەوڵدەدەن خوێنەر وێڵبکەن بۆ ئەوەی لە کۆتاییدا سەرکەوتن بە دەست بێنن، بگرە کە لە گەمەش بە دوورن. وەك مەسەلەی نووسەران: فێڵەکانی ئەنتی ئۆدیپۆس، فێڵی ساتیری شۆخییە: زێدەترین بانگکردنە بۆ دەست هەڵبڕین و وەدەرنان. بۆ واز هێنان لە دەق، کە دوای ئەوەی کتێبەکە دادەخەین.

کتێبی ئەنتی ئۆدیپۆس بە زۆرەکی بەرەو مەزەندەیەکت دەبا، کە تەنیا گاڵتە و یاری نیە، بگرە لەو بابەتانەی، کە ئەو گاڵتە و یاریانەش پێش دێن. وێرای ئەمەش ئەو گاڵتە و یاریانە شتگەلێکی سەرەکین، شتانێکن لە جدیەتیش جدیترن: راونان و پەردە هەڵماڵینە لەسەر هەموو شێوەکانی

فاشیزم. ئەو شێوە فاشیزمە بەهێزانەی کە گەمارۆماندەدەن، بگرە هەتا ئەو شێوە بوودەڵانەی، ژیانی رۆژانەمان دەکاتە زۆردارییەکی تاڵ، وردوخاشمان دەکا.

پەڕاوێز:

1. Postula رامانێکی فەلسەفیانەیە کە گریمانەیەک دەخرێتە روو بێ ئەوەی بتوانرێ وەک شتێکی بەدیهی ئەوە بسەلمێنرێت (وەرگێری کوردی).

.2 سەیری چاوپێکەوتنەکەی ژولیا کریستیڤیا لەگەڵ دێریدا، "سیمۆلۆگی و گراماتۆلۆگی" بکە، کە کراوە بە دانمارکی و لە کەشکۆڵی/ئەنتۆلۆگی *ستراکچالیزم/Strkturalizm*، Rhodos، لە ساڵی 1969دا. لە ژێر سەرپەرشتی پیتەر ماسین، بڵاوکراوەتەوە. بە خوێندنەوەی ئەو چاوپێکەوتنە بابەتە سەرەکییەکەیییە قورسەکەی گراماتۆلۆگی ئاسانتر دەبێتەوە.

3. وشەیەکی گرێکیە، مانای زانین یان بیر کردنەوە دەگەیەنێت. پلاتۆن نۆموێنە" لەگەڵ ئیدێکان/بیرۆکەکان جودا دەکاتەوە، کە مرۆ تەنیا دەتوانێت لە رێگای ئاوەزەوە زانیاری بەدەست بهێنێت (و. کوردی).

4. بەشی حەوتەم پێکهاتووە لە دوو وتار، کە لە بنەڕەتدا لە دووتوێی ئەم کتێبەدا نیە. سەرەتا ئەم دەقەم لە ساڵی 1994 کرد بە کوردی، کە حەسەن عجە وەریگێڕاوە بۆ عارەبی، لە گۆڤاری (مواقف) بڵاو کراوەتەوە. بەڵام لە ساڵی 2001 کە لە بەشی فەلسەفە لە زانکۆی Södertörn خوێندکار بووم، هەمان دەق بە زمانی ئینگلیزی، *Intellectuals and Language, Counter-Memory Practice, cornell University press*, گۆڤاری *pawer*، ژمارە 49، لەپەڕە 205_ 217، ساڵی 1977، یەکێک بوو لەو سەرچاوانەی کە بۆ بەشی فەلسەفەی سیاسی تەرخانکرا بوو. هاوکات من ئەم دەقەم وەک ئەرکێکی زانکۆیی لە سەمینارێکدا بۆ خوێندکاران پێشکەشکرد. ئەمەش هانیدام دووبارە ئەو دەقە لەگەڵ ئینگلیزییەکەی بەراورد بکەمەوە.

5. ئەم دەقە خوێندنەوەیەکی فۆکۆیە بۆ کتێبەکەی ژیل دولۆز کە فەیلەسوفێکی فەرەنسیە و یەکێك بوو لە هاورێیانی فۆکۆ. دولۆز کتێبەی، *شیزۆفرینیا و سەرمایەداری، ئەنتی_ئۆدیپ*، لەگەڵ دەروونناسی فەرەنسی فیلکس گۆتاری نووسیوە. ئەو کتێبە لە رۆژگارێکی جۆشدارا، لە ژێر کاریگەری راپەڕینی مای 1968. نووسراوە، کە بە شێوەیەکی گشتی هێرش دەکاتە سەر بە سادەکردنەوەیەی فرۆیدگەرایی،-مارکسیزم و دەروونشیکاری، کە ئەوکات رەواجییان هەبوو. وەرگێری عارەبی محمد میلاد ئەم دەقەی لە گۆڤاری *العرب والفکر المعاصر*، ژمارە 58 و-59،ساڵی 1988، بڵاوکردۆتەوە. لە سەرەتادا ئەم

دەقەی مێشێل فۆکۆ، بە فەرەنسـی بڵاونـەکراوەتـەوە، بـەڵکـو وەك پێشـەکیـەك، لـە چاپـە ئەمریکیەکەی کتێبی *سەرمایەداری و شیزۆفرینیا، ئەنتی_ ئۆدیپۆسی* ژیل دولـۆز و فلـیکس گۆتاری دا، بڵاوکرایەوە. پاشان لە دووتۆی کتێبی "ئاخاوتن و نووسـینەکان"دا؛ کە بریتییـە لـە کۆمەڵێ وتار و هەڤپەیڤین و پێشـەکی و بەشـداری تر، سـاڵی 1989 لە بلاڤـۆکی "گالیمـار" بە فەرەنسـی، دووبارە بڵاوکراوەتەوە. شایەنی باسە لە سـاڵی 1998، ئـەم دەقـەم وەرگێـڕا ولە گۆڤاری "بینین"، ژمارە 5 و 6 دا بڵاوکرایەوە، بەڵام لەبەر گرینگی پرسـیارەکـان؛ کـە پـێم وایـە بیرۆکـەکـانی ئـەم دەقـە، وەك وریـا کردنـەوەیـەك بـۆ پرسـی رۆنـاکبیری کـوردی و دەسـەڵاتەکـەی، سـووندمە بێـت. بۆیـە دووبـارە ئـەم دەقـەم بـەراورد کـردەوە لـەگـەڵ دوو تەرجەمەیەی تری عەرەبی و هاوکاتیش لەگەڵ ئەو دەقە ئینگلیزییەش بەراوردم کرد،

6. پیـاوێکی کڵێسـە بـوو، لـە سـەدەی حـەڤدەدا لـە ژنێـف سـەرۆکـی کڵێسـە بـوو، بـە کتێبەکەی "دەروازەیەك بۆ ژیانێکی ئـەمـەکـدار، بـەناوبانگـە. Introduction à la vie dèvote (و.کوردی).

ناوەڕۆک

لاپەڕە	بابەت	ژ
أ – ف	پێشەکی	-1
48 - 25	بەشی یەکەم دەسەڵات و مەیل بە دوا چوونی شوێن پێی فەلسەفەیەکی راساو (ئالتۆسێر، فۆکۆ، دێریدا، لیۆتار و دولۆز/گۆتاری)	-2
66 – 49	بەشی دووەم فەلسەفە و هەڵوەشاندنەوە Dekonstruktion : یەکلاکردنەوەی ژاک دێریدا لەگەڵ مێتافزیکی رۆژئاوا	-3
93 - 67	بەشی سێیەم فەلسەفەی کۆچەری و بزاڤەکان ناساندێک سەبارەت بە تێڕوانینی فەلسەفەی دۆلوز	-4
106 - 95	بەشی چوارەم نووسین و مەیل رانانێک لە کتێبەکەی دۆلوز و گۆتاری لەسەر کافکا	-5
126 – 107	بەشی پێنجەم هونەر، مەیل، ئابووری سەبارەت بە "فەلسەفە-لیبیدۆیانەی لیۆتار	-6
152 – 127	بەشی شەشەم خوێندنەوەی بۆدلیار	-7
166 – 153	بەشی حەوتەم بەرکۆڵێک لە بەرهەمەکانی فۆکۆ و دۆلوز روناکبیران و دەسەڵات گفتوگۆی نێوان مێشیل فۆکۆ و ژیل دۆلۆز	-8
173 - 167	ئەنتی ئۆدیپۆس- Anti Odipos دەروازەیەك بۆ ژیانێکی بێ فاشیزم	-9
176 - 175	پەراوێز	-10